

2. 14836
SIGN. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

3

1 9 5 2

С А Д Р Ж А Ј

Генералмајор Антун Колунџић : Појам и суштина маневарске одбране — — — — —	1
Пуковник Стјепан Керчин : Искуства из одбране малих држава у Другом светском рату — — — — —	21
Потпуковник Станислав Подбој : Значај бициклизма за армију — — — — —	38
Потпуковник Живко Поповић : Неки подаци о употреби артиљерије у Кореји	44
Генералмајор Иван Божић : Средоземље — — — — —	52

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Др Метод Микуж : НОБ је спречила прикључење Доње Штајерске и Горњеске Немачком Рајху — — — — —	65
Потпуковник Михаило Јовановић : Кумановска битка — — — — —	69

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

Генералпотпуковник Душан Кведер : Одбрањени проблеми Норвешке армије — : Тактичко-техничке новине — — — — —	82 94
--	----------

ОДРИКАЗИ КЊИГА И ЧАСОПИСА

Пуковник Ашар Жам : Начин доношења одлуке — — — — —	102
Робер Жар : Рат у Пољској (септембра 1939) — — — — —	107
Потпуковник Рокол : Тактичка употреба моторизоване пешадије у саставу оклопне дивизије	110
Генерал Виљем Мајли : Неограничена покретљивост савремене армије — — — — —	114
Пуковник Џон К. Волс : Оклопне јединице у гоњену — — — — —	117
— : Борба у пошадиви по француским правилима — — — — —	119
Потпуковник Роберт Форба : Штабни официри Г-3 команде позадине — — — — —	121
Потпуковник Морис Скифмен : Техничка обавештајна служба на Пацифику у Другом светском рату — — — — —	122
Пуковник Ли Ј. Девис : Ратне игре на карти — припрема и извођење — — — — —	123
Генералмајор Паоло Судино : Актуелни проблеми артиљерије — — — — —	125
Мајор Л. Ф. Рајт : Употреба ПА артиљерије за гађање земаљских циљева — — — — —	128
Пуковник Џон Девис : Нека то раде жене — — — — —	129
Капетан фрегате Удеи : Инфрацрвени зраци у служби војног обавештавања — — — — —	131

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник Душан Брстина : Особености организације командовања и веза стрељачког корпуса у нападу са форсирањем реке — — — — —	133
--	-----

Редакциони одбор: Генералпотпуковник **Душан Кведер** (одговорни уредник), генералпотпуковник **Љубо Вучковић**, вицеадмирал **Срејко Манола**, генералпотпуковник **Ђоко Јованић**, генералпотпуковник **Миљинко Буровић**

Адреса редакције: Војна пошта 4426 — Београд (телефон 42-245, локал 36)

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 3

МАЈ—ЈУНИ 1952

ГОДИНА IV

Генералмајор АНТУН КОЛУЊИЋ

ПОЈАМ И СУШТИНА МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ

Да би теориско расправљање из било које области људске делатности било корисно, неопходно је да се претходно што јасније утврде елементарни појмови и суштина предмета о коме се расправља. Без тога се сигурно долази до неспоразума, а често и до погрешних поставки или закључака, што може да буде од велике штете, нарочито када је у питању војна теорија, која претставља систем тврђења заснованих на ратном искуству стеченом под најразноврснијим условима, због чега, иначе исправна начела, садржана у појединим правилима, имају релативну вредност и ограничавајући карактер синтезе и подлежу модификацијама саобразно степену еволуције борбених материјално-техничких средстава.

У часопису „Војно дело“ објављено је неколико чланака са темом о маневарској одбрани. У неким од њих¹⁾ није јасно изложено појам и суштина овог вида одбране у сагласности са савременим условима за њено извођење, било према општим гледиштима, било према схватањима самих писаца. То је био узрок да су основне ствари, као неопходна база за једно одређеније расправљање, или претпостављене као опште познате, због чега су изведени закључци остали декларативни и неуверљиви, или су, пак, површно и једнострано постављене, па су и закључци морали да буду непотпуни или чак и погрешни.

С обзиром на изузетну важност одбране као вида борбе у наше доба, потребно је јасније поимање суштине њених видова и многобројних форми, да би се теориска начела могла што правилније поставити као путоказ за њену целисходну примену у пракси.

Овај чланак претставља једно мишљење и један покушај у том смислу, и ограничен је, углавном, на маневарски вид одбране, без претензије да ће ово питање потпуно обрадити и изнети нешто ново или непознато.

Позициска и маневарска одбрана

Војна теорија признаје два основна вида одбране, које обележава различитим терминима. Тако, например, код нас постоје термини: позици-

¹⁾ „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 3, 1951); „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951).

ска и маневарска одбрана. Мерило, по коме је извршена подела одбране на ова два вида, претстављају разлике које међу њима постоје, првенствено у односу на постизање непосредног циља, а затим и разлике у односу на начин извођења одбране и на земљиште као простор, при чему се ова два друга момента посматрају као метод и средства за постизање непосредног циља. С обзиром на разлике које условљавају ова три момента узета у целини, теорија дели одбрану на два вида, али притом јединствено гледа на оба вида одбрана као на видове борбе којима треба створити могућност да се у погодном времену безусловно предузме напад, као основни вид борбе којим се једино може постићи одлучујући исход. Ово би био основни (крајњи или посредни) циљ одбране, истоветан за оба њена вида. Од тренутка када отпочне непосредно остваривање овога циља, одбрана се, као одређен вид борбе, гаси и претвара у напад, а тиме излази из оквира теориског разматрања у смислу одбране.

Треба уочити да се овде ради о непосредном циљу, тј. о циљу одбране који постоји док се одбрана изводи као одређени, посебни вид борбе, дакле, о циљу који се постиже различитим средствима и методом при примени једног или другог њеног вида у стварању услова за постигнуће основног циља, због чега теорија баш и дели одбрану на два вида.

При одређивању појмова једног и другог вида одбране треба, дакле, имати у виду: 1) непосредни циљ; 2) типичне карактеристике у начину извођења одбране и 3) однос према земљишту као простору.

1) У односу на непосредни циљ, појам позициске одбране треба разумети као примање борбе за непосредно извојевање отсудног решења, чим нападач буде наметнуо такву борбу. Позициска одбрана претставља увод у отсудно борбено дејство. Гледана у целини као вид борбе, она ће — с обзиром на величину ангажованих снага и општи значај исхода борбе — остварити одбранбени бој или дефанзивну операцију, јер се њоме улази у борбу за отсудно решење. Зато она у свој појам, као битно, укључује непосредни прелазак у општи напад у смислу предузимања противофанзиве ради непосредног извојевања отсудног решења. Разуме се, она се као вид одбране гаси од момента преласка у општи напад.

Напротив, појам маневарске одбране значи избегавање примања борбе у циљу отсудног решења. Она, према томе, у целини не остварује дефанзивни бој или операцију, аналогно ономе што је у том погледу речено за појам позициске одбране. Борбена дејства у маневарској одбрани служе само као једно-од средстава помоћу којих треба постепено и посредно стварати услове за борбу у циљу отсудног решења, а то је, уствари, непосредни циљ коме она тежи, без обзира да ли ће услове за отсудно решење боље остварити трошењем нападача, заузимањем погодног положаја или добијањем времена за пристизање свежих снага као појачања. Очигледно је да за одређивање појма овог вида одбране није битно да ли ће се то отсудно решење касније тражити посредно — преласком у позициску одбрану, или непосредно — преласком у општи напад (противофанзиву), јер се она, као одређени вид одбране, до тог времена сасвим исцрпљује.

Овде одмах треба истаћи да су писци чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 3, 1951) дошли у недоумицу у погледу циља

маневарске одбране, јер су површно тумачили једну изоловано узету одредбу Ратне службе. Они су дошли до закључка да је у тексту те одређе, која гласи: „... маневарска одбрана има за циљ: добити у времену, нанети непријатељу губитке и сачувати своје снаге, допуштајући губитак простора“, дата предност „добитку у времену“. Иако су суштину маневарске одбране правилно поставили и њен циљ разумели као „стварање повољних услова за прелазак у позициону одбрану или напад“, они, ипак, замењују циљ са средствима за његово постизање и закључују да је у правилима „при извођењу маневарске одбране дата предност добитку у времену и да се све остало око тога окреће“. Но, о овоме ће доцније још бити речи.

2) У односу на типичне карактеристике у начину извођења борбе, позициска одбрана у пуном опсегу примењује сва средства и све целисходне поступке за вођење борбе у оквиру одређеног и за одбрану припремљеног положаја. Ове карактеристике изражавају се у целини као максимална и континуелна борбена упорност целокупних браничевих снага, да би се непосредно створили услови за што успешније отсудно решење.

Маневарска одбрана, међутим, примењује погодна средства и поступке за вођење борбе у ограниченом опсегу и трајању на низу узастопних и на брзу руку уређених положаја, и то само толико колико је потребно да се непријатељ троши и задржава, чувајући се притом ризика и избегавајући опасност да се прими одлучна борба пре но што се за то створе повољни услови. Отуда је борбена упорност у начину извођења одбране ограничена по времену, простору и величини ангажованих снага, иако по интензитету повремено и местимично може примити врло висок степен.

3) У односу на земљиште као простор, позициска одбрана претпоставља чврсто држање изабраног положаја на коме се прима борба са тежњом да се на њему избори отсудно решење. Ово је узрочно повезано са максималном упорношћу у начину извођења одбране и стабилношћу, као битном карактеристиком у односу на земљиште као простор, у смислу познатог захтева „ни корака назад“.

С друге стране, у маневарској одбрани земљиште се користи за привремене, узастопне ослободнице, као једно од средстава да се постигне непосредни циљ. У односу на стабилност позициске одбране, маневарску одбрану карактерише покретност у смислу постепеног напуштања земљишта као простора до одређене границе, преко које би сваки губитак простора штетно утицао на даље успешно вођење борбе.

Ако би била довољна овако кратка и, свакако, прилично апстрактна анализа појмова за један и други вид одбране, онда би се могло доћи до закључка да се појам позициске одбране најприближније карактерише **отсудношћу**, а појам маневарске одбране **суздржљивошћу**. У исто време, овим изразима би се најјаче истакла и разлика између та два вида одбране. Израз „отсудност“ непосредно изражава суштину која произлази из критеријума непосредног циља, а поред тога садржи још и појмове упорности и стабилности који проистичу из начина извођења одбране и односа према земљишту као простору. На сличан начин, само можда у мањој мери, израз „суздржљивост“ садржи суштинске одлике маневарске одбране.

Маневарска одбрана није отступање

Као што је речено, маневарски вид одбране углавном се карактерише борбом ограниченог обима и маневром уназад у циљу очувања сопствених снага до одређеног времена. У борбеним дејствима маневарске одбране, маневар уназад не припада категорији „отступања“, већ категорији „повлачења“, узимајући ова два термина само у смислу означавања покрета уназад.

Маневар уназад садржан је и у појму **маневарске одбране** и у појму **отступања**, иако ова два термина означавају појмове за посебне, одређене категорије борбених дејстава. За јасније схватање једног и другог вида борбених дејстава потребно је претходно уочити да термин „повлачење“ означава покрет уназад у маневарској одбрани, а термин „отступање“ покрет уназад у отступању као посебном виду борбеног дејства, без обзира што је у овом другом случају истоветан термин како за означавање покрета уназад, тако и за вид борбеног дејства.

Отступање, као вид борбеног дејства, има за циљ **брзо одвајање** од непријатеља у циљу прекидања или, уопште, избегавања борбе за дуже време, без обзира да ли се то изводи добровољно или принудно, тј. под непријатељским притиском. У односу на простор, отступање се редовно изводи на несразмерно већој дубини у поређењу са маневарском одбраном, јер се при отступању тежи да се брзим маршевањем што више повећа отстојање између сопствених главних снага и непријатеља, док се само мањим делом снага одржава борбени додир са непријатељем у циљу заштите главнине и само док је то потребно.

Супротно отступању, маневарска одбрана — иако се код ње у суштини ради о покрету уназад — има основни циљ **задржавање** непријатељског наступања целом својом снагом, примењујући целисходне тактичке борбене поступке који су карактеристични за одбрану као један од два вида борбе уопште.

За разлику од маневарске одбране, отступање више припада категорији кретања, него виду борбе. Оно је, у суштини, вид маневра уз ограничену примену заштитничке борбе, док је маневарска одбрана вид борбе у коме долази до широке примене маневра.

Повлачење, као термин, означава појам за сваки покрет уназад где је потребно сукцесивно прекидање и примање борбе да би се задобила или очувала слобода акције, а то је баш оно што је типично у маневарској одбрани. Али, код отступања, у целини, није правилно говорити о повлачењу, пошто су при покрету уназад за време отступања главни напори управљени на то да се борба прекине и да се после тога више не прими све док се отступањем не постигне постављени циљ. Као покрет уназад, отступање, у основи претставља обично маршевање, док је повлачење специфичан борбени поступак који сачињавају тактички и технички врло сложене радње, као што су извлачење из борбе (подразумевајући под тим заштитом и прихват делова који се повлаче) и одржавање непрекидног борбеног додира са непријатељем на целом фронту.

За правилно разликовање појмова маневарске одбране и отступања не треба ништа да смета чињеница што ће се, понекад, и у отступању (најчешће у почетној фази) морати да дејствује по начелима маневарске од-

бране у смислу повлачења, да би се створили потребни услови за даље успешно отступање. Исто тако, понекад ће и у маневарској одбрани бити потребно да се привремено прибегне отступању у виду брзог отскока на неку линију у већој дубини одређене зоне дејства, да би се одатле отпочело или наставило са стварном борбом у виду маневарске одбране.

С обзиром на непосредни циљ, примање отсудне борбе после дужег или краћег времена, тј. док се за то не створе повољни услови, предвиђа се како при извођењу маневарске одбране, тако и при отступању, те су оба та вида борбених дејстава истоветна у том погледу, с тим што маневарска одбрана више личи на отступање него на саму одбрану. То је, уствари, један од разлога што се маневарска одбрана у правилима појединих армија (разуме се под друкчијим термином) код једних третира као посебан вид тзв. постепеног отступања од линије до линије, а код других као посебни вид одбране. Ово, свакако, није битно за одређивање појма маневарске одбране и за разлике које постоје између ње и отступања у начину њиховог извођења, о чему је напред већ било речи. Важно је уочити да постоје суштинске разлике због којих маневарска одбрана не може бити идентична са отступањем и да она, уствари, стоји као посебна категорија борбених дејстава између позициске одбране и отступања.

Маневарска одбрана није одбрана за добитак у времену

Постоји и мишљење да је маневарска одбрана, у суштини, одбрана за добитак у времену и да би њен појам био адекватније изражен термином „одбрана за добитак у времену“. Овакво мишљење заснива се на поставци да је време основни фактор који условљава трајање маневарске одбране и да оно ствара услове за примање или наметање борбе у циљу отсудног решења.²⁾

Између многобројних фактора стратегиског или оперативно-тактичког карактера, који утичу на предузимање маневарске одбране у сваком конкретном случају, свакако су најважнији: време за које се мора остати у одбрани и простор који омогућава да се изведе маневар, а да се притом не мора примити отсудна борба. Величина оперативног простора који се може и сме напустити одређује величину времена у коме треба и може да се изведе маневар. Време и простор уско су повезани и могло би се говорити о времену као простору. Простор се, дакле, појављује као фактор примарног значаја. Својом величином он првенствено треба да обезбеди потребно време, не намећући потребу да се за добитак у времену мора водити борба већег обима и отсуднијег карактера. Циљ маневарске одбране био би промашен ако би се маневарска одбрана друкчије схватила, наиме, да за повлачење у циљу примања отсудне борбе није битно да ли ће оперативни простор бити довољне величине, јер ће се борбом морати да ствара потребно време да се критичан простор не напусти. Тада се може догодити да се сопствене снаге постепено истроше или да се прерано прими одлучна борба

²⁾ Тако схватају правилске одредбе о маневарској одбрани и писци чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 3, 1951), али се с таквим схватањем не слажу, већ заступају гледиште да маневарска одбрана треба да буде изразито офанзивна. Своје мишљење по томе изнео сам у одељку: Услови за успешно извођење маневарске одбране тач. а).

под неповољним условима. Ако за извођење маневарске одбране нема довољно оперативног простора (а тиме ни времена), као основног фактора за стварање погодних услова да се прими отсудна борба, онда ће већи значај добити упорност у извођењу одбране, офанзивна дејства и други фактори у вези с овим, о чему ће доцније бити говора у одељку „Услови за успешно извођење маневарске одбране“.

Маневарска одбрана, гледана у целини, не може се, дакле, идентификовати са борбом за добитак у времену,³⁾ а још мање са одбраном за добитак у времену. Борба за добитак у времену претпоставља и жртвовање снага које је изводе, да би се добило потребно време. Типичну борбу за добитак у времену воде, например, тактичке и оперативне заштитнице, предњи одреди, јединице за обезбеђење прикупљања и груписања снага предвиђених за извођење напада и сл. Иако се борба за добитак у времену најчешће изводи одбраном на узастопним положајима, слично начину дејства у маневарској одбрани, ипак ће се често догађати да се више неће смети да иде уназад и да ће се морати уложити и последњи напор ради одржавања на положају „по сваку цену“, без обзира, дакле, колико ће то у коначном исходу стајати снага и средстава и без обзира на начин којим то треба постићи.

Према томе, маневарска одбрана, гледана у целини, није борба за добитак у времену, иако ће поједине јединице, у оквиру њеног извођења, понекад водити и борбу за добитак у времену.

Разлике и сличности између маневарске одбране и борбе за добитак у времену могу да послуже као погодна основа за разматрање о маневарској одбрани у стратегиско-оперативном и у тактичком обиму.

У савременим условима, маневарску одбрану редовно ће самостално изводити само велике оперативне јединице, било у саставу и оквиру дејства стратегиске јединице и стратегиске целине, било издвојено на засебним правцима. Више тактичке јединице (дивизије, бригаде) могу самостално изводити маневарску одбрану ако се налазе у саставу већих јединица које дејствују на засебним правцима, иначе оне воде борбу за добитак у времену, нарочито онда када дејствују у улози заштитница. Борбена дејства тактичких јединица у саставу више јединице која изводи маневарску одбрану неће се ни по чему разликовати од њиховог рада у позициској одбрани. Оне ће уређивати, бранити и „држати“ одређене положаје као и у позициској одбрани, а напуштаће их само онда и онако када се и како буде наредило од стране више команде. Старешински кадар тактичких јединица и борачка маса често неће знати или неће ни требати да зна да се изводи маневарска одбрана. То значи да карактеристике маневарске одбране, као посебног вида борбе, долазе до изражаја само у стратегиском и оперативном оквиру, а да притом нипошто не мењају опште тактичке принципе и борбене поступке за непосредно вођење борбе уопште. Према томе, о типичној маневарској одбрани, као посебном виду одбране, може се говорити само онда када је самостално изводе велике јединице.

³⁾ Немци је тако и називају („Kampf um Zeitgewinn“) и сматрају је као посебан вид борбених дејстава. Они је не називају ни одбраном ни нападом, пошто се може водити једним или другим видом борбе или комбиновано, како буде целисходније. Сличан је и англоамерички термин: „delaying action.“

Маневарска одбрана није увек и у свему истоветна са одбраном на широком фронту

Из овога што је досада речено, нарочито у односу на непосредни циљ који се жели постићи, очигледно је да се маневарска одбрана неће предузимати само онда када не постоји довољан однос снага или друге целесходне околности да би се могла примити позициска одбрана. Међутим, типична одбрана на широком фронту мора се увек применити у оном случају када **нема довољно снага ни средстава** да би се остварио систем непрекидне пешадиске ватре потребне густине и омогућило ефикасно узајамно потпомагање између појединих рејона и чворова одбране у оквиру целог одбраненог отсека или положаја који треба да се брани.⁴⁾ Због тога се груписање браничевих снага у таквом случају нужно своди на ограничен број најважнијих одбранбених ослонаца, са мањим или већим бројем слабије или никако активно бранных међупростора, саобразно условима које пружа земљиште. Поред тога, ешелонирање одбране по дубини (у смислу одбранбених појасева) постаје много плиће од нормалног, јер се од ионако ограничених ефектива морају прикупљено оставити јаке и веома покретљиве резерве, које, као такве, једино могу успешно да интервенишу на било којем правцу у оквиру целе ширине одбранбене зоне у циљу очувања целовитости одбране.

Несумњиво је да се одбрана на широком фронту, према непосредном циљу који се жели и може постићи, може изводити у виду маневарске или позициске одбране. Према томе, карактеристике одбране на широком фронту проистичу од система њене организације која је извршена саобразно расположивим снагама и средствима, карактеру земљишта, условима и могућностима његовог фортификациског уређења, замисли извођења борбених дејстава итд., тако да она, као таква, не претставља посебан вид већ једну од форми одбране уопште. Маневарска одбрана може се упоређивати са одбраном на широком фронту само у случају када је ова последња заступљена као преовлађивајућа форма одбране позициског вида. А о таквом упоређивању биће говора у даљем разматрању.

Ако у некој ситуацији наступи случај да се маневарска одбрана примени у условима изразите надмоћности нападача на једном пролазном (маневарском) земљишту, онда ће у том случају и она имати напред наведене карактеристике одбране на широком фронту. Тада неће постојати

⁴⁾ Одбрана на земљишту које по својим карактеристикама омогућава да се бране само поједини правци (планинско, кршевито, мочварно, шумовито и сл. земљиште) и због тога има шири фронт од нормалног, не претставља одбрану на широком фронту, као типичну форму одбране. Ограничења у погледу просторно одређених површина земље за вођење борбе, која намеће земљиште у оваквом случају важе у истој мери и за браниоца и за нападача, а ширина борбеног фронта не мења општи однос услова за вођење борбе који већ постоји између противничких страна.

Под типичном формом одбране на широком фронту треба разумети ону одбрану за коју се данас често и сасвим правилно употребљавају термини „покретна“ или „еластична“ одбрана. Њену суштину сликовито је изразио генерал О. Bradley, упоређујући је са еластичношћу опруге која се скупља под надмоћним притиском, али која с новом снагом отскаче напред чим притисакпусти, имајући притом увек потребан ослонац на који се опруга у првом случају скупља, и на који се у другом случају одупире.

могућност да се на целом фронту оствари узајамно потпомагање између свих делова отпора нити непрекидан систем потребне пешадиске ватре, због велике моћи непријатељског продирања на било ком правцу одбранбеног фронта. Осим тога, одбрана неће имати потребне чврстине по дубини, чак ни у случају да постоји повољан однос између величине браниочевиx снага узетих у целини и ширине фронта одбране. Ово зато што борбени ешелони (или резерва), распоређени у дубини одбранбене зоне нису, уствари, елемент борбеног поретка са онаквом улогом као у позициској одбрани, јер се они сукцесивно повлаче и отсудно не ангажују. Њихов је основни задатак прихватање борбеног ешелона који води борбу у циљу задржавања непријатеља, а не да заједнички с њиме иставе отсудан отпор пре одређеног времена, осим у случају опасног непријатељског продора који се није могао спречити на други начин.

У оваквом случају маневарска одбрана биће идентична одбрани на широком фронту, и то само по систему своје организације, али ће се од ње битно разликовати по циљу за којим непосредно тежи и по начину извођења. Док је код маневарске одбране начин извођења срачунат на то да се своје снаге сачувају за отсудан отпор **до одређеног времена**, дотле се у одбрани на широком фронту (разуме се у случају када је она форма позициског вида одбране) иде за тим да се отсудан отпор (у виду противдејства резерве) испољи **у време које није унапред одређено**, по могућству што пре — чим се укажу повољни услови за то, или када дође у опасност целовитост одбране.

Маневарска одбрана, дакле, није увек ни у свему идентична са одбраном на широком фронту.⁵⁾

Суштина маневарске одбране

На основу досада изложеног појма маневарске одбране могли бисмо укратко теориски овако формулисати њену суштину и битне карактеристике:

1) да је то борба са непријатељем на узастопним, унапред одређеним и — у већој или мањој мери — припремљеним положајима, тј. борба у којој се избегава примање отсудног решења све дотле док се за то не створе повољни услови;

2) да непријатеља треба задржавати испред сваког положаја, приморавати га да развија своје снаге и губи време за организацију новог напада, наносити му што веће губитке и каналисати његово надирање на

⁵⁾ На основу досада изложеног мишљења о схватању појмова за поједине видове и форме одбране, могло би се поставити питање, да ли су неки термини које употребљавамо за њихово означавање најпогодније изабрани. Не улазећи дубље у ово питање, може се без доказивања тврдити да би термин „отсудна одбрана“ и језично и суштински био бољи и одређенији од термина „позициска одбрана“. Маневарска одбрана је, уствари, повлачење и зашто се онда не би могла овим термином означавати? (Ми, на пример, у обичном и војничком говору кажемо: „повлачење српске војске 1915“, а не: „маневарска одбрана српске војске 1915“, нарочито ако се има у виду да је „маневарска одбрана“ више оперативно — стратeгиски, него тактички појам). Израз „маневарска одбрана“ више би одговарао одбрани на широком фронту (ако не бисмо хтели да је назовемо покретном или еластичном), него за одбрану коју сада називамо маневарском.

правце који су најпогоднији за одбрану, а затим се са сваког таквог положаја на време извући испред непријатељског удара и организовано повући на следећи положај; и

3) да у оквиру датог простора и времена треба сачувати своје снаге и постепено створити повољне услове и могућности за чврсто одржање предвиђеног последњег положаја да би се на њему могла примити или наметнути борба за отсудно решење са изгледом на успех.

Маневарска одбрана, као посебан вид борбе, свакако се није појавила као последица усавршавања оружја и борбених средстава новијег времена, које је обележено индустријском револуцијом и наглим развојем технике. Напротив, она је стара колико и само ратовање, иако је тек Клаузевиц први теориски обрадио њену суштину. Говорећи о врстама отпора у одбрани стратемског значаја, он је тај отпор, који данас називамо маневарском одбраном, назвао „повлачење у унутрашњост земље“. Развијајући даље ову своју поставку, он под овом врстом отпора подразумева добровољно повлачење браниоца са циљем да код нападача изазове и сачека такво слабљење да се он мора сам зауставити у свом напредовању, или да бар не може савладати отпор браниоца на крају свог пута. Он даље каже:

„Ово слабљење у наступању биће повећано ако је противник непобеђен, ако се сам добровољно повлачи са несломљеном свежом оружаном снагом, али непријатељу, сталним и одмереним отпором, наплаћује крвљу сваку стопу земље, тако да је то наступање стално продирање, а не само обично гоњење.“⁹⁾

Овом врстом отпора као и одбраном уопште, треба се служити само докле док је то браниоцу потребно због његове слабости и док не постигне повољан однос снага, а тада борбу треба да заврши нападом.

Општа начела, дакле, којима се обухвата суштина маневарске одбране, остала су и данас иста као и раније, а вероватно да се ни у будућности неће изменити. Међутим, за потпуније и шире разумевање модерне маневарске одбране потребно је размотрити низ услова од којих зависи њено успешно извођење, који су се несумњиво знатно изменили од времена Клаузевица до данас.

Суштина маневарске одбране у овом смислу могла би се обухватити, углавном, у ове три врсте питања:

- 1) када треба применити маневарски вид одбране;
- 2) који су општи услови потребни за успешно извођење маневарске одбране;
- 3) средства за успешно вођење борбе у маневарској одбрани.

1) Када треба применити маневарски вид одбране?

У условима савремених, бројно великих армија, офанзивна и дефанзивна дејства тесно се допуњују. На великим фронтовима може се напасти само на важним правцима, а на осталим бранити, да би се постигла економија снага, тј. створила потребна надмоћност у нападу на оном месту где се тражи одлучно решење. Дакле, одбрана уопште, као вид борбе, потребна је и нужна, а непосредни циљ који њоме треба постићи може да

⁹⁾ Клаузевиц „О рату“, издање „Војног дела“, 1951, стр. 401.

буде различит у односу на различите услове конкретне борбене ситуације, као например: заштита груписања снага предвиђених за извођење напада; економисање снагама применом одбране ради омогућавања извођења офанзивних дејстава на изабраним правцима; ношење што већих губитака и трошење непријатеља у условима када нема довољно снага за предузимање напада; навођење нападача у непогодне услове за вођење борбе; приморавање непријатеља да јасније испољи своје планове, и сл.

У свим наведеним случајевима примениће се један или други вид одбране, у зависности од тога да ли треба примити борбу за отсудно решење — без обзира колико ће то стајати снага и средстава — или треба сачувати сопствене снаге и избећи отсудну борбу из било каквих узрока. Што се тиче маневарске одбране, која нас овде посебно интересује, погрешно би било закључити да се она примењује искључиво и само онда када се не располаже довољним снагама да би се применио позициски вид одбране. Очигледно је да се маневарски вид одбране може применити онда када се непријатељ може навести да води борбу под неповољним условима; када нека јединица треба да предузме маневарско-дефанзивно дејство ради усклађивања са офанзивним или позициско-дефанзивним дејствима суседа; када делови неке јединице још нису спремни за вођење борбе; када је потребно да се нападач наведе на одређеније испољи свој план дејства; када се нападач може одвући од његових база за снабдевање, и сл.

Нема сумње да ће се маневарска одбрана најчешће водити са надмоћнијим непријатељем. Али, у таквом случају, овај вид одбране, сам по себи, још не значи сигуран рецепт за победу слабијег над јачим. Маневарска одбрана, као што је већ на почетку истакнуто, не може да претставља неку целовиту операцију, већ само прелазно стање које је проузроковано нуждом и у коме је потребно да се неповољан однос снага и остале неповољне околности окрену у своју корист, да би се у право време могао предузети одлучан напад. Ово, међутим, данас није лако постићи и захтева од вођства и трупa поседовање високих ратничких особина и техничких средстава.

2) Услови за успешно извођење маневарске одбране

Процес развитка ратне технике, а с тим у вези и организације армије и начина њене употребе, вршио се постепено кроз историју на бази општих друштвених услова и односа — некад брже, а некад спорије — дајући повремено превагу час офанзивним а час дефанзивним дејствима. За време Првог светског рата одбрана је неко време имала превагу над нападом. Појава непрекидног фронта, првенствено као последица јачине ватре и повећања дубине у одбрани, онемогућила је претварање тактичког у оперативни пробој, јер су нападу недостајали покретљивост и ударна снага. У Другом светском рату напад је претежно имао превагу над одбраном. Квалитативно побољшање наоружања у погледу ударне моћи и ватреног домета, уз квантитативно повећање, а у вези са оперативном покретљивошћу великих маса, омогућили су да се нападом брзо дезорганизује систем одбране. Велика покретљивост и ударна снага (нарочито оклопних јединица подржаваних авијацијом) омогућили су да се у нападу брзо концентришу јаке снаге на изабраним правцима, да се одбрана пробије и у пробоју брзо убаци довољно јаке резерве за даље продирање у дубину одбране.

Да би модерна одбрана могла одолети нападу, њена организација, као што је познато, мора да обезбеди:

— велику дубину одбране у виду узастопних одбранбених појасева са снагама, ешелонираним на њима, да би успешно одолевала узастопним ударима нападача и постепено слабила његову продорну моћ;

— најсолиднију тактичко-фортификациску организацију положаја, нарочито у противтенковском смислу, на најопаснијим правцима непријатељског продирања;

— кружну одбрану основних ослонаца (у виду чворова одбране) унутар појединих положаја и појасева, због могућности непријатељског брзог продирања, инфилтрирања и вертикалног маневра, нарочито имајући у виду ненаслонена или пробојем и уклињавањем створена откривена крила и бокове; и

— јаке и веома покретљиве резерве за извођење брзог и снажног противдејства.

Ова општа начела за извођење савремене одбране уопште важе и за њен маневарски вид, разуме се, уз извесне особености које проистичу из њене суштине, а које ћемо поближе размотрити.

а) **Утицај простора.** Простор који се може напустити у току маневарске одбране по својој величини и значају не сме да буде од негативног утицаја на даље вођење борбе или операција.

За постизање непосредног циља у маневарској одбрани, губитак простора није једино средство. Ово нарочито важи у савременим условима велике оперативне покретљивости армија, када дневни марш тенковских и моторизованих јединица износи преко 150 км и када средњи темпо наступања у операцијама достиже 25—30 км на дан. Данас, практично, не постоје тако дубоке отступнице чијим би се искључиво просторним савлађивањем нападач толико истрошио да би се морао сам зауставити, или да не би могао савладати отпор браниоца на крају свога пута.⁷⁾

У садашње доба простор је технички савладан, што је у војничком погледу доказало савезничко искрцавање у Европи и цео прошли рат, када су огромне тонаже транспортоване поморским и ваздушним путем између свих континената света. Заувек су прошла времена када је, рецимо, Велингтон могао чекати у утврђењима код Торес Ведраса да глад и зима савладају Масенину војску и присиле је на повлачење.

Пример повлачења српске војске 1915, иако је оно имало карактер изразито маневарске одбране, показује да је ипак дошло до напуштања земље, како због огромне надмоћности нападача, који су концентрично наступали, тако на првом месту због мале величине Србије као ратишта, јер се није имало даље куда повлачити, осим преко албанских кршева ка обалама Јадранског Мора.

⁷⁾ Овакав случај догодио се у Наполеоновом походу на Русију 1812 године, када је од 300.000 људи дошло у Москву само 90.000. Тада је величина дубине продирања нападача била несразмерна општим могућностима његове армије у погледу брзине кретања, снабдевања, опреме, итд., те је он морао пропасти услед својих сопствених напора, иако је — како наводи Клаузевиц — у овом походу било толико много крвавих борби да би се у другим околностима могла изборити најпотпунија одлука мачем, да је руско повлачење било дело једног смишљеног плана.

У Совјетско-пољском рату 1920 године, после совјетске офанзиве северно од Припјатских Мочвара, до одлучног удара дошло је тек код Варшаве иако су и једна и друга страна имале више прилика и могућности да га пре остваре. Пољаци су се у току месец дана скоро без отпора повлачили од једног до другог речног тока (Шчара—Њемен; Буг—Нарев; Висла). Пошто су изгубили огромну територију, дубоку око 600 км, Пољаци су после повлачења, ипак, извели успешну противофанзиву и нанели одлучан пораз Тухачевском, и то благодарећи грешкама совјетске линеарне стратегије више него свом успешно изведеном отступном маневру. Да је битка под Варшавом била изгубљена, врло је вероватно да би и рат био дефинитивно изгубљен.

У доба моторизованих армија и све већег коришћења ваздушног простора у борби, значај маневра (у смислу офанзивних противдејстава и погодност груписања снага уназад) у маневарској одбрани добија све већу превагу у односу на значај губитка простора, који је раније још понекад могао да буде одлучујућег значаја. Говорећи о одбрани уопште као „јачем облику ратовања“ „научно-хладни Клаузевиц се узбуђује и каже:

„Брз, снажан прелаз у напад — када севне мач освете — најсјајнија је тачка одбране; ко га не замисли одмах уз саму одбрану, или још боље ко га не обухвати одмах самим појмом одбране, томе никад неће бити разумљива надмоћност одбране, он ће увек мислити на средства која се непријатељу нападом руше а себи стичу, али која зависе не од начина како се чвор везује, него како се развезује.“⁸⁾

Говорити, дакле, о позициској одбрани као више „активној“, или о маневарској као више „пасивној“ одбрани, и због тога наглашавати потребу „веће активности“ или „већих активних дејстава“ у извођењу савремене маневарске одбране, значило би не схватити суштину одбране, без обзира на њене видове или форме, како их је теорија класифицирала, а нарочито без обзира на повећани значај противдејстава (противнапада, противудара) приликом извођења маневарске одбране у савременим условима. Ови услови не захтевају неку офанзивну активност увек, свуда и по сваку цену, јер би то могло довести до превременог исцрпљења и до опасности да се одлучна борба мора примити у неповољном моменту.

Иако су Немци у Другом светском рату били мајстори за извођење офанзивних дејстава у одбрани, за вођење тзв. „еластичне“ или „агресивне“ одбране, ипак се тај метод који су тврдоглаво примењивали у измењеним околностима у периоду њиховог стратегиског повлачења — када је надмоћност на бојном пољу коначно прешла у руке Савезника и присилила Немце на вођење маневарске одбране — преобратио у своју супротност. Навешћемо само два примера. Покушај деблокарања Будимпеште претставља типичан пример у стратегиском оквиру, а неуспела противофанзива под Химлеровим руководством правцем Старгард—Кистрин, у циљу спречавања руске инвазије у Померанији, типичан је пример у оперативном обиму.

Када је реч о офанзивним дејствима у маневарској одбрани, не би се могло примити мишљење писца чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 3, 1951), које гласи:

⁸⁾ Клаузевиц: О рату; издање „Војног дела“, Београд 1951, стр. 312.

„Тамо (у правилима, А.К.), например, начин извођења маневарске одбране има искључиво дефанзивни карактер, јер се активна дејства предвиђају изузетно, тј. у виду извршења противнапада резервама да би се задржао непријатељ, који угрожава бок јединица при повлачењу или уопште који угрожава повлачење са одређене линије. То је, по нашем мишљењу, највећи недостатак постојећих правилских одредби. Јасно је да се непријатељу не могу нанети озбиљни губици без активних дејстава“ (стр. 14, друга реченица одога).

Остајући себи доследни, писци у закључку свога чланка под тач. 4, препоручују следеће:

„Прелазити у противнапад са сваке линије, свим расположивим снагама или једним њиховим делом, у циљу разбијања и уништења непријатеља“.

На основу онога што је досада изложено о појму и суштини маневарске одбране, овакво мишљење не би се могло примити. Иако писци нису довољно одређено казали шта разумеју под изразом „искључиво дефанзивни карактер“ у маневарској одбрани, а шта под изразом „активна дејства“, иако се не узме у обзир извесна противречност у тврђењу „да маневарска одбрана има искључиво дефанзивни карактер, јер се активна дејства предвиђају изузетно“, могло би се ипак тврдити да овако формулисани смисао правилских одредаба у односу на маневарску одбрану није „највећи недостатак“ правила, већ пре недостатак правилног схватања суштине овога вида одбране од стране аутора чланка. Да је то тако, они су сами одређеније потврдили у цитираној тачки у закључку свог чланка, јер је очигледно да је онакав начин дејства супротан суштини маневарске одбране.

Треба поменути још једно гледиште аутора чланка, које је у уској вези са претходним и с којим се не би могло сагласити. На стр. 18 они говоре о потреби да се у маневарској одбрани неке линије морају бранити „по методу позиционе одбране“ и постављају питање да ли је то могуће „са онаквим посудањем линија како се обично посудају у маневарској одбрани“. Израз „по методу позиционе одбране“, према осталом тексту, треба разумети тако да неке линије — према плану дејства — треба бранити дуже времена. Решење овог питања они виде једино у начину да се примене „неке друге форме борбе, које се разликују и од оних у маневарској и од оних у позиционој одбрани“ и на 25 страни дају следећи одговор:

„По нашем мишљењу, треба дејствовати онако како су дејствовале наше јединице у току рата, тј. пустити непријатеља на блиско отстојање и вршити противнападе и ноћне нападе свим снагама, јер је то најсигурнији пут за извршење постављеног задатка“.

Нема сумње да је значај изненађења врло велики у извођењу борбе уопште и да се помоћу изненађења, оствареног применом погодних борбених поступака, може постићи релативна надмоћност над непријатељем, ако буду ишле на руку и многе друге околности у конкретној ситуацији. Али, када је у питању теориско расправљање о маневарској одбрани, онда се предложени поступак — онако како је формулисан — не би могао апсолутизовати. За доказ је довољно поставити само неколико питања:

1) Ако се — према плану одбране — предвиђа да ће бити потребно неку линију бранити дуже времена (а то треба предвидети, јер је предви-

ђање основна функција командовања), да ли то онда не значи да треба погодним маневром, тј. груписањем снага, распоредом резерви, организацијом положаја, садејством суседа, итд. омогућити да се то постигне са највећим изгледом на успех?

2) Шта ће се догодити ако „напад свим снагама“ (или „ноћни напад“) ипак не успе, пошто је у питању маневарска одбрана у којој није допуштен ризик који може довести у питање општи циљ, ради кога се овај вид одбране и предузео и да ли је то онда „најсигурнији пут за извршење постављеног задатка“?

3) Да ли је проста ствар кренути у ноћни напад „свим снагама“, без обзира што се не прецизира колике су?

У погледу значаја простора могло би се још и ово напоменути. Због великог пространства Русије и због неуспеха завојевача у прошлости да је као такву савладају, остала је навика да се она још увек узима као пример земље са огромном отступницом која сама по себи осуђује и најјачег нападача на неуспех. Међутим, то је Други светски рат већ оповргао, без обзира на то што постоје подељена мишљења о томе да ли је Хитлеровом неуспеху под Московом 1941 године више допринела његова авантуристичка стратегија, „генерал зима“ или чињеница што је немачко ваздухопловство знатно изгубило од своје ударне моћи због рана задобивених у „Бици за Енглеску“. С правом се може поставити питање: какав би био коначан исход руског хаотичног повлачења, да Југославија није одгодила извршење плана „Барбароса“ навлачењем фашистичког беса на себе, или да је немачко ваздухопловство сачувало свој неокрњени потенцијал — без обзира на огорчени отпор Руса под Московом и на огромне тешкоће немачког снабдевања?

Значај простора у савременим условима треба тако схватити да се губитак земљишта у маневарској одбрани не сме да претвори и у губитак оперативног простора, да се не би потпуно изгубила слобода акције и могућност вођења даљих дејстава.

б) **Утицај предузетих мера за слабљење нападача.** Да би бранилац могао постепено слабити надмоћнијег непријатеља и ометати његов напад, он мора бити способан да брзо и целисходно користи све могућности за стварање **релативне надмоћности** и да у најповољније време, на најпогоднијем месту и на најефикаснији начин наноси непријатељу што веће губитке, или да предузима ма какве друге мере које би штетно утицале на развијање непријатељског напада.

Ако бранилац не би располагао таквом способношћу, на пример, услед заједничког утицаја мањих или већих слабости у домену вођства, морала и извезбаности трупе или материјално — техничке опремљености и организације, он би неминуовно претрпео пораз. Као што је већ речено, маневарска одбрана, сама по себи, или само зато што се на њу одлучило у некој тешкој ситуацији, није неки чудесни метод који у себи крије тајну победе.

Када је реч о способности браниоца за успешно вођење модерне маневарске одбране, треба на првом месту истаћи потребу покретљивости његових трупа. Нормално је да ће нападач своје тенковске и моторизоване јединице, снажно потпомогнуте авијацијом за непосредну подршку, првенствено употребити против браниоца који се повлачи. Користећи њи-

хову брзину и ударну снагу и своју иницијативу, нападач ће моћи да бира најпогодније правце на којима ће браниоцу онемогућавати брзо одвајање и повлачење, а осим тога моћи ће лако да пробија браниоцеве узастопне линије отпора и да дубоко продире у унутрашњост његове територије. Стога је потребно да браниоцеве трупе у целини буду тако покретљиве да се могу брзо одвојити и повући пре но што буду окружене и — највероватније — уништене. (Као негативан пример покретљивости трупа у одбрани може да послужи брзи слом Француске и Пољске војске у последњем рату). Нарочито је важно да резерве буду јаке и оспособљене за брзи покрет, да би могле на време парализати почетни успех нападача и главнини омогућити организовано повлачење.

Међутим, велику покретљивост не треба схватити само у чисто механичком смислу извршења кретања и у савременим условима помишљати искључиво на моторизацију. Мања или већа покретљивост неке трупе или армије уопште, зависи колико од степена могућности техничких или живих средстава за извршење кретања, толико и од организационе структуре њених јединица и оспособљености за уредно обављање саобраћаја, од система командовања, начина и могућности снабдевања разним потребама, итд.⁹⁾ За уредно и брзо извршење повлачења у савременим условима не треба заборавити потребу благовремене евакуације у дубљу позадину свих непотребних делова, установа, становништва, општих добара и материјала и свега другог што би у најкритичнијим тренуцима могло да закрчи путеве, те на тај начин онемогући или отежа покретљивост трупа. Познато је, например, колико су осетно биле ометане немачке операције повлачења у завршној фази Другог светског рата, нарочито при повлачењу из Источне Пруске, када су огромне колоне избеглица закрчиле све путеве, зато што су грађанска надлештва и становништво, према категоричној Хитлеровој заповести смели да отпочну евакуацију тек онда када непријатељ стигне на 10 км од њихових насеља.

Поред ових субјективних фактора, који условљавају већи или мањи степен покретљивости браниоцевих снага, треба узети у обзир и објективне факторе, који утичу на брзину кретања и тиме отежавају или олакшавају извођење маневарске одбране. То су: општи карактер створа земљишта и степен његове пролазности; број, квалитет и капацитет комуникација; доба године и дана; стање времена и, најзад, степен покретљивости непријатељских трупа (разуме се, ту нарочито треба имати у виду јачину непријатељских тенковских и моторизованих јединица, као и његове авијације, која на савременом ступњу развитка претставља моћно и ефикасно средство за муњевито остварење тзв. вертикалног маневра).

⁹⁾ Ради бољег разумевања нужно је да се прецизирају неки појмови који се у пракси, према уобичајеним терминима, често не разликују довољно јасно. Према законима механике, војнички термин „покрет“ одговарао би појму кретања, а термин „покретљивост“ појму брзине. Колико се ова два појма, тј. кретање и брзина, не смеју изједначавати употребом термина „покрет“ и „покретљивост“, још мање се термин „маневар“ може изједначити са појмовима покрета и покретљивости или обратно. Маневар је комплексан појам и у свом основном значењу садржи елементе кретања (покрета), брзине (покретљивости, времена), борбеног поретка (груписања снага), положаја (места) и удара (ватром и живом силом — прса у прса) и примарно значи непосредну примену најефикаснијег напора својих снага против непријатеља на најпогоднијем месту и у најповољнијем тренутку, а секундарно — добитак времена и простора у циљу доцније „примене најефикаснијег напора... итд.“

Однос укупно узетих субјективних и објективних фактора, који у датој ситуацији одређују степен покретљивости браниоца и нападача, мора да буде такав да браниоцу на било који начин обезбеди макар и минимално преимућство над нападачем, да би могао изводити маневарску одбрану са изгледом на успех.

Као поучан пример правилно искоришћене покретљивости у комплексном смислу, може се узети случај немачког стратегиског повлачења са Кавказа почетком 1943 године. Повлачење 1 оклопне армије правцем Армавир — Ростов и 17 армије правцем Мајкоп — Краснодар према доњем Кубану извршено је успешно, иако су надмоћне руске снаге, после победе код Стаљинграда, избиле на 70 км источно од Ростова и стално претиле да им пресеку отступницу.

в) **Утицај начина организације маневарске одбране.** И организацију маневарске одбране треба вршити сагласно начелима која важе за модерну одбрану уопште, а о којима је напред било речи. За пружање отпора по дубини и овде су потребни узастопни одбранбени положаји. Али, пошто се отпор иставља за ограничено време, онда нема потребе или нема могућности да се положаји уреде за пружање јачег отпора, без обзира на погодности земљишта, јер оне не могу сасвим да надокнаде непостојање непрекидног фронта, слабости разређеног ватреног система и плитког борбеног распореда. Но, без обзира на степен уређења појединих линија отпора, маневарску одбрану треба тако организовати да се омогући успешна борба са непријатељским тенковским и моторизованим снагама. У том циљу потребно је:

1) Избор узастопних положаја вршити позади природних препрека (нарочито водених) које су непролазне за тенковске и моторизоване јединице, или које пружају погодне услове за затварање појединих праваца погодних за дејство ових јединица, а нарочито оних праваца који непријатељу омогућавају извршење обиласка или обухвата. С друге стране, ови положаји треба да имају услове доброг осматрања, добре артиљериске ватрене положаје, затим да омогућавају удар сопственим снагама на непријатељска крила и бокове и да са њих воде у позадину погодни и прикривени правци за повлачење.

2) Уређење положаја врши се као и у позициској одбрани, само за краће време и с ограниченим снагама и средствима. Стога се могу затворити само најважнији правици организовањем појединих отпорних тачака и чворова одбране, које обавезно треба уредити као ПТ рејоне и ПТ чворове. Ако има довољно времена, треба изградити и преградне положаје са циљем да непријатељу отежају крилни маневар, да га навуку у клопку и да послуже као полазни положаји за сопствене противнападе или противударе.

3) Запречавање на појединим узастопним положајима и на целој зони одбране треба вршити у пуном обиму, тежећи првенствено да се непријатељско надирање каналише на правце погодне за пружање отпора.

4) Посебну пажњу треба обратити питању организовања противдесантне одбране, нарочито на осетљивим местима у сопственој позадини, као што су комуникациски чворови, прелази преко река, теснаци итд.

5) Ешелонирање борбеног поретка браниоца углавном зависи од јачине нападачевих тенковских и моторизованих јединица и од општег односа покретљивости нападачевих и браниоцевих снага у целини.

Ако непријатељ не располаже јаким тенковским и моторизованим јединицама и надмоћном авијацијом, тако да не постоји опасност од брзог извршења дубоког продора, онда бранилац може постројити борбени поредак у једном ешелону, са јаким општом резервом, као што је то нормално било у Првом светском рату. Међутим, у савременим условима биће потребно да се борбени поредак састоји из два или три ешелона. Ако непријатељ располаже изазитом надмоћношћу у тенковским и моторизованим јединицама и у авијацији, и ако су услови земљишта и времена повољни за развијање њихове покретљивости и ударне снаге, онда бранилац мора да построји свој борбени поредак у три ешелона. Трећи ешелон, макар и недовољно јак, има задатак да што пре уреди за одбрану трећи узастопни положај и тиме повећа дубину одбране.

Ешелони, један иза другог, уређују и поселају своје одређене положаје, који служе било за пружање што упорнијег отпора нападачу, било као полазни положаји за офанзивно противдејство — сагласно предвиђањима и намерама постављеним у плану одбране.

Јачина и састав појединих ешелона одређује се према плану одбране и борбеним условима који проистичу из конкретног развоја ситуације. Измене у величини и структури ешелона врше се приликом повлачења са једног на други узастопни положај, тако да поједине јединице и делови из првог ешелона могу прећи у састав другог ешелона и на његовом положају образовати наредни први ешелон. Ово се може унапред предвидети у плану одбране, али то ће се редовно одлучивати у току самог извођења одбране према условима конкретне ситуације. Сопствене тенковске и моторизоване јединице, као основну ударну снагу у маневарској одбрани, начелно не треба цепати на поједине ешелоне борбеног поретка, нарочито онда када их нема довољно.

У чланку „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951) уопште се не помиње потреба ешелонирања браниоачвог борбеног поретка по дубини. Иако писци устају против „безидејности и шаблонизма“, они су дали једну типично шаблонску и несавремену шему за извођење маневарске одбране. Та шема изгледа, углавном, овако: један ешелон — да га назовемо ешелон обезбеђења — сачињавају „делови за заштиту границе“ (као да ће се маневарска одбрана изводити само у почетку рата!) и „осигуравајући делови“, и други ешелон — главне снаге. Уствари, борбени поредак постројен је у једном ешелону („главне снаге“), али се притом нигде не спомиње да ли је потребно имати јаке резерве у дубини одбранбене зоне, сем ако писци нису претпоставили да то треба разумети под изразом „главне снаге“. Према писцима, заштитни и осигуравајући делови смењују се узajамно са главним снагама приликом повлачења. Такав борбени поредак (ако се при томе не обазиремо на то што није потпуно јасно одређен и што изложени начин извођења одбране, у најмању руку, није довољно разумљив) у савременим условима могао би да буде могућан у сасвим изузетним приликама. Он је застарео за нешто око 35 година, утолико пре што и писци рачунају са чињеницом да ће нападач располагати „механизованим снагама“.

г) Утицај способности вођства и начина командовања. Вођство треба да буде способно за вођење јединица при децентрализованом систему командовања који намеће савремена одбрана уопште, а посебно маневарска

одбрана у којој се дејства трупа централизовано планирају, а децентрализовано изводе. Децентрализацију у командовању захтевају снаге развијене на великој просторији и брзе промене у ситуацији. Значај рада потчињених инстанци тако постаје већи, а тиме и њихова самосталност. Оне морају да буду способне за брз и самосталан рад у смислу ослањања на саме себе, како у погледу одлучивања тако и у погледу извршења појединих задатака. Потреба брзог доношења правилних одлука и њиховог спровођења у дело захтева од њих висок степен расуђивања и прилагођавања свог рада у интересу целине, без детаљно разрађених упутстава и заповести претпостављеног. Тешкоћа је, дакле, у томе да се самосталност и иницијатива потчињених одрже у сагласности са идејом дејства претпостављеног. Чврсто држање „на узди“ потчињених спутава њихову иницијативу и доводи до пропуштања повољних прилика, али, с друге стране, њихова самосталност у одлучивању може да доведе до заплитања у отсудне борбе и да тако компромитује извршење општег задатка у целини. Хитлерово уплитање у рад својих генерала на фронту, нарочито у периоду стратешке дефанзиве, можда је најтипичнији пример спутавања иницијативе и слободе у одлучивању непосредних извршилаца што је, свакако, био један од значајних узрока дефинитивног пораза једне, иначе, првокласне ратне машине.

Да би вођство у маневарској одбрани могло сачувати слободу акције, која се огледа у сукцесивном одвајању од непријатеља у најпогоднијем тренутку, оно у дејствима својих трупа мора примењивати принцип изненађења. Изненађење је функција брзог, непрекидног и сигурног обавештавања о непријатељским могућностима, затим брзине и тајности у извођењу противакције. Као такво, оно се у савременим условима не може лако остварити. У борби слабијег са јачим, као што је скоро редован случај у маневарској одбрани, изненађењем се првенствено може остварити очување слободе акције и стицање тзв. надмоћности у командовању, а то, свакако, захтева веома велику способност самог вођства и извезбаност трупа. Када је у питању извођење маневарске одбране и повлачења уопште, онда треба имати на уму да се тада, по природи ствари, више мисли на „назад“ него на „напред“ и да се, стога, губи додир са непријатељем за краће или дуже време. Најзад, тешкоћа је у томе што се често неће имати посла са непријатељем који ће допуштати да буде изненађен. Очигледно је да се изненађење у маневарској одбрани не постиже само отварањем ватре некад на мањим, а некад на већим отстојањима, како би се то могло разумети у чланку „Организација извођења маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951, стр. 18, други став одоздо).

3) Средства за успешно вођење борбе у маневарској одбрани

Ватра, маневар и запречавање су основна средства за вођење борбе у одбрани уопште, па и у њеном маневарском виду.

Овде **ватру** треба посматрати првенствено по њеном ефекту и саму за себе, као одлучујући деструктивни чинилац у борби.¹⁰⁾ Ватра (авија-

¹⁰⁾ Ватра је, као што је у претходној напомени речено, један од елемената маневра у смислу извршења удара (под којим се подразумева заједничко дејство ватре и удара живом снагом прса у прса). Подела, дакле, по којој се овде посебно

ције, артиљерије, пешадије), уз помоћ запречавања сваке врсте, треба да заустави непријатељски напад. Пошто је приликом извођења маневарске одбране обично у питању потенцијално надмоћнији непријатељ, који као нападач располаже иницијативом и могућношћу да своју надмоћност брзо и ефикасно оствари на било ком месту браниоцевог положаја, потребно је да га ватра најпре растројава и троши, а потом и заустави, да би се тако добило време за стицање или очување слободне акције у смислу извођења маневра. Задатак растројавања и трошења нападача припада првенствено авијацији и артиљерији, а задатак непосредног заустављања пешадији.

Код примене **маневра**, у оквиру извођења маневарске одбране, нарочито долази до изражаја његов већ споменути двојаки смисао: маневар као непосредно офанзивно противдејство, у циљу трошења непријатеља или у циљу сузбијања његовог продирања — ако га ватра није успела да заустави — и маневар као повлачење, у циљу измицања испод непријатељског удара и једновременог извршења целисходног груписања уназад.

Маневар као офанзивно противдејство (противнапад, противудар) има у маневарској одбрани редовно ограничен циљ и обично се предузима када је нападач ватром и запречавањем дезорганизован, ослабљен и заустављен, тако да му се тада и ударом могу нанети губици. Понекад, у циљу сузбијања непријатељског продирања, маневар као офанзивно противдејство остаје једино средство које може да помогне ватру у заустављању непријатеља да би се омогућило уредно повлачење, које претставља битни задатак браниоца у овом виду одбране. Задатак офанзивног противдејства првенствено припада тенковским јединицама, како због њихове велике покретљивости, тако и због велике ударне моћи.

Маневар као повлачење остварује се као последица успешног ефекта ватре и маневра као офанзивног противдејства, јер је он основни циљ и основна карактеристика овог вида борбе.

Према оваквом схватању функције ватре и маневра у извођењу маневарске одбране не би се могла апсолутизовати неопходна потреба одлучног и континуелног маневра као офанзивног противдејства, нити би се могло поставити питање да ли ватру треба отворати на великим или малим отстојањима, као што чине писци два већ поменута чланка. Маневар као офанзивно противдејство у маневарској одбрани има, као што је речено, ограничен циљ противнапада или противудара редовно у тактичким оквирима, првенствено онда када ефекат ватре не буде довољан да заустави напад, а не као офанзивно противдејство увек и по сваку цену. Ватра на већим и највећим отстојањима потребна је да растројава и задржава непријатеља да би се створило време за извршење маневра повлачења, или за извршење маневра офанзивног противдејства када постоји могућност да се непријатељу нанесу губици без ризика да се притом компромитује извршење општег задатка. Са теориског становишта идеално би било да само ватра омогући маневар повлачења, а да се маневар, као противдејство, изводи само онда када се непријатељ заустави, а по нужди онда када се то ватром није

разматра ватра, а посебно маневар у одбрани, не значи да та средства нису међусобно уско повезана и садржана једно у другом. Као што је ватра саставни елемент маневра уопште, исто тако постоји „маневар ватром“ (путањима и покретом оружја) у циљу најцелисходнијег искоришћавања ватре, како независно од извршења маневра (у његовом комплексном значењу), тако и приликом његовог извршења.

успело да учини. Разуме се, под ватром треба разумети ватру у комплексном значењу. Што се тиче пешадиске ватре, њу треба отварати са таквих отстојања са којих се постиже њен највећи и најсигурнији ефекат, но то је више питање извежбаности и обучености пешадије. Али, пошто се такав захтев поставља у свим борбеним дејствима, он заиста не претставља нешто специфично за вођење борбе у маневарској одбрани.

Запречавање, као средство одбране, има огроман значај и у маневарској одбрани. Али, пошто су могућности за његову примену у маневарској одбрани често доста скучене, због природних услова које пружа земљиште, недостатка времена, радне снаге и техничких средстава, то се браниочева ватра више појављује као основно средство за заустављање нападача, нарочито на равничастом и откривеном земљишту. Тада ће бити тешко остварити довољну јачину ватре са недовољним ефективима на целој ширини и дубини одбранбене зоне, против једног апсолутно надмоћнијег нападача који има могућност брзог продирања било где на целој зони, тј. на оним местима и правцима које буде изабрао. Пошто је то најсложенији и најтипичнији случај маневарске одбране, треба од њега полазити приликом теориског расправљања о организацији и извођењу овог вида одбране, али то претставља посебну тему и прелази оквир овога чланка.¹¹⁾

Између ватре, маневра и запречавања постоји, дакле, у маневарској одбрани тесан узајамни однос који одређују услови конкретне ситуације, дајући сваком од ових средстава за вођење одбране већи или мањи значај. Не треба посебно напомињати да величини укупног отпора, који ће се одбраном остварити, треба додати и успешан отпор и дејство убачених делова, партизана и ваздушнодесантних јединица на мањој или већој дубини непријатељске позадине.

Полазећи од суштине маневарске одбране, како је овде објашњена, могли бисмо закључити да се укупан отпор браниоца, приликом њеног извођења, треба да остварује у тактичким оквирима, трошећи и спречавајући непријатеља да развије своје почетне успехе које ће постепено и сигурно постизати, да би се у оперативно-стратешком оквиру постигао коначни циљ — стварање могућности за прелазак у противофанзиву. Маневарска одбрана сама по себи још не претставља целовиту операцију, већ краћи или дужи период времена, испуњен често врло упорним борбама ограниченог циља и обима, чиме слабија страна, притешњена нуждом, настоји тек да створи услове да потуче надмоћнијег непријатеља. У условима савременог вођења ратних операција то је врло тешко постићи, чак и са снагама које би по извежбаности и опремљености претстављале савршени борбени инструмент, због чега је правилно разумевање појма и суштине овог вида одбране од огромног значаја.

¹¹⁾ Аутори чланка „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 4, 1951) о овој теми претежно говоре на „тешко пролазном земљишту“, а само додирују маневарско и равничасто, тако да се стиче утисак као да је маневарска одбрана врло проста ствар. Потребно је само „поједина села, засеоке, шуме и увишења повезати у јединствени ватрени систем по фронту и дубини . . .“ и то је мањевише све! А да ли је то могућно и како то треба остварити, остало је питање на које није дат одговор који би могао задовољити.

Пуковник СТЕПАН КЕРЕЧИН

ИСКУСТВА ИЗ ОДБРАНЕ МАЛИХ ДРЖАВА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Немачка је у току Другог светског рата поробила скоро све мале државе у Европи применом стратегије тзв. муњевитог рата, тј. брзим и изненадним дејствима и уз обимну употребу савремених техничких средстава у циљу уништења непријатељске живе силе и брзог поселања нападнуте државе у целини, или њених најважнијих покрајина.

Пошто је најпре ликвидирала Аустрију и Чехословачку, Немачка је 1 септембра 1939 године напала Пољску, а већ 17 септембра исте године, уласком Црвене армије у Пољску, било је завршено поробљивање читаве Пољске. На тај начин та држава од тридесет милиона становника била је у року од петнаест дана разбијена и подељена између Немачке и Совјетског Савеза.

Како се могло десити да једна држава таквих размера и с толиким бројем становника буде уништена у тако, до данас, незапамћеном кратком времену?

Тако брзи пад Пољске има више узрока. Пре свега, она је 1939 године била неспремна и политички и војнички за вођење рата који јој је био наметнут. Њена политичка неспремност огледала се у томе што на својим границама или ближем суседству није имала савезника, јер су Енглеска и Француска просторно биле јако удаљене, тако да јој ни евентуална помоћ није могла да стигне на време. Затим, у земљи је било преко два милиона Немаца, тј. Хитлерова „пета колона“, док је сама власт била у рукама капиталиста. Индустијалци и велепоседници израбљивали су пољског радника и сељака. Носиоци режима били су припадници тзв. „пуковничке лиге“¹⁾. Но, и поред тога, пољски народ пружио је снажан отпор Немцима.

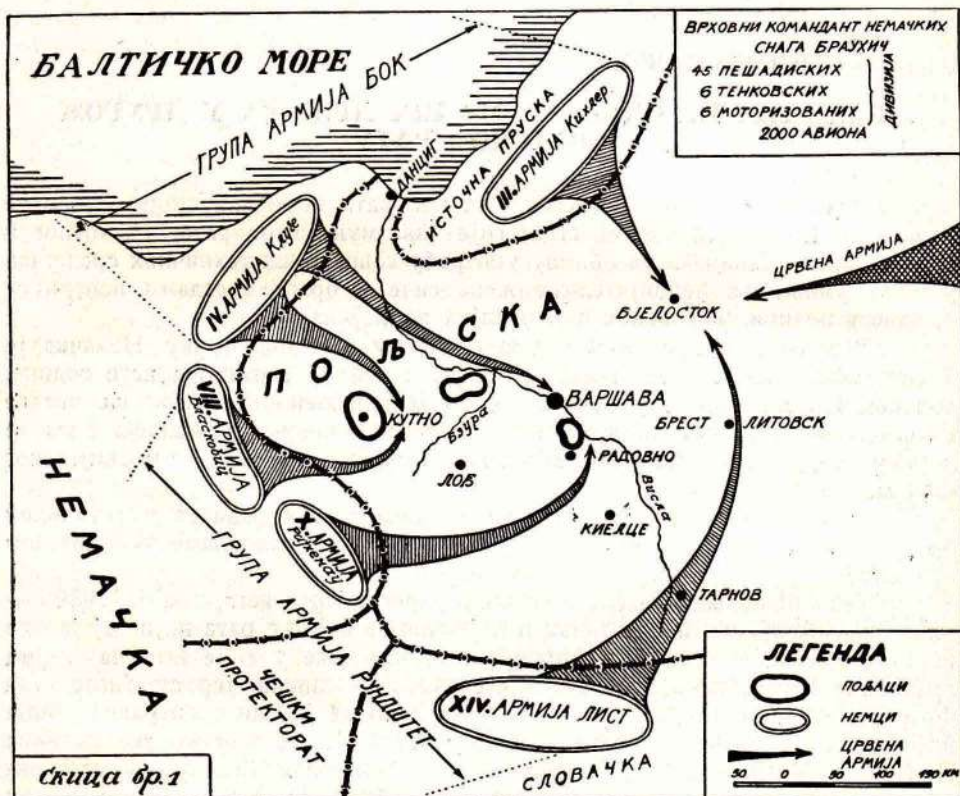
Војничка ситуација била је такорећи безнадежна, јер је Пољска била прикљештена између две војнички најјаче силе на свету. Са Немачком је била у спору због Данцига и Коридора, а, поред традиционалне мржње између пољског и руског народа, пораз Тухачевског 1922 године имао је негативног утицаја на односе између Москве и Варшаве.

Бројни однос снага према Немачкој био је неповољан, тј. 1:3, потенциран обухватном основицом са завршним краковима у Источној Прусској

¹⁾ Легионари Првог светског рата који су припадали редовима пољске буржоазије.

и Словачкој, а такав бројни однос дозвољавао је борбу са Немачком с изгледом на коначни успех само у савезу са Француском и Енглеском.

Хитлер је још за време мира око западних граница Пољске сконцентрисао 5 армија (6 тенковских, 6 моторизованих и 33 пешадиске дивизије), а за њихову подршку било је предвиђено 2.000 авиона (1.000 бомбардера и 1.000 ловаца).

Према овој снази Пољска је могла да концентрише 30 пешадиских и 10 резервних дивизија, 22 коњичке бригаде и око 500 авиона. У то време Пољска није имала самосталних тенковских јединица, пошто су оне, по угледу на Француску, биле придате пешадиским јединицама. Укупна јачина пољске војске рачунала се на око 1,800.000 војника.

После мобилизације требало је концентрисати пољску војску на просторији западно од реке Висле са истуреним армијама на државној граници и јаком резервом у захвату Варшаве, са задатком да заштити угљени базен Шлеске и индустриске базене Киелца, Тарнова и Лођа. На тај начин пољска војска била је подметнута удару немачке оружане силе, која је са своје обу-

хватне основице имала могућност да изведе широки стратeгиски обухват са циљем потпуног окружења и уништења пољске војске.

1 септембра 1939 године отпочео је немачки изненадни напад који се карактерише терористичким дејством из ваздуха, продором тенковских дивизија преко границе и дејством „пете колоне“ у самој Пољској.

Пољска војска, која је у том времену била тек у току опште мобилизације и концентрације, прегажена је и уништена за неколико дана. У самом почетку рата уништена је њена авијација на аеродромима, железничке станице и мостови били су порушени, а саобраћајна мрежа, као и саобраћајна средства, стављени ван употребе. Мобилизациска места и војна слагишта нападала је немачка авијација из ваздуха, а „пета колона“ са земље. Немачке тенковске јединице, и поред снажног отпора пољских трупа, брзо су се пробијале према линији Брест Литовск — Бјелосток, где је требало извршити спајање крајњих обухватних кракова немачке Треће и Четврте армије. У висини те исте линије оне су се доцније среле и са јединицама Црвене армије које су надирале са истока.

Немци су окружили пољске оружане снаге код Радовна, Кутна и на Бзури и постепено их уништавали. 25 септембра Варшава је бомбардована из ваздуха, тако да је већ 27 септембра коначно капитулирала. Пољска држава више није постојала.

Као што се види, и пољска војска и пољско вођство били су потпуно изненађени, а то је први услов за успех нападача у примени муњевитог рата. То изненађење се огледа у изненадном нападу без објаве рата, у изненадном нападу из ваздуха по свим важнијим комуникацијама и државним центрима, у појави јаких тенковских формација на бојишту, нападу и саботажама припадника „пете колоне“, итд.

*

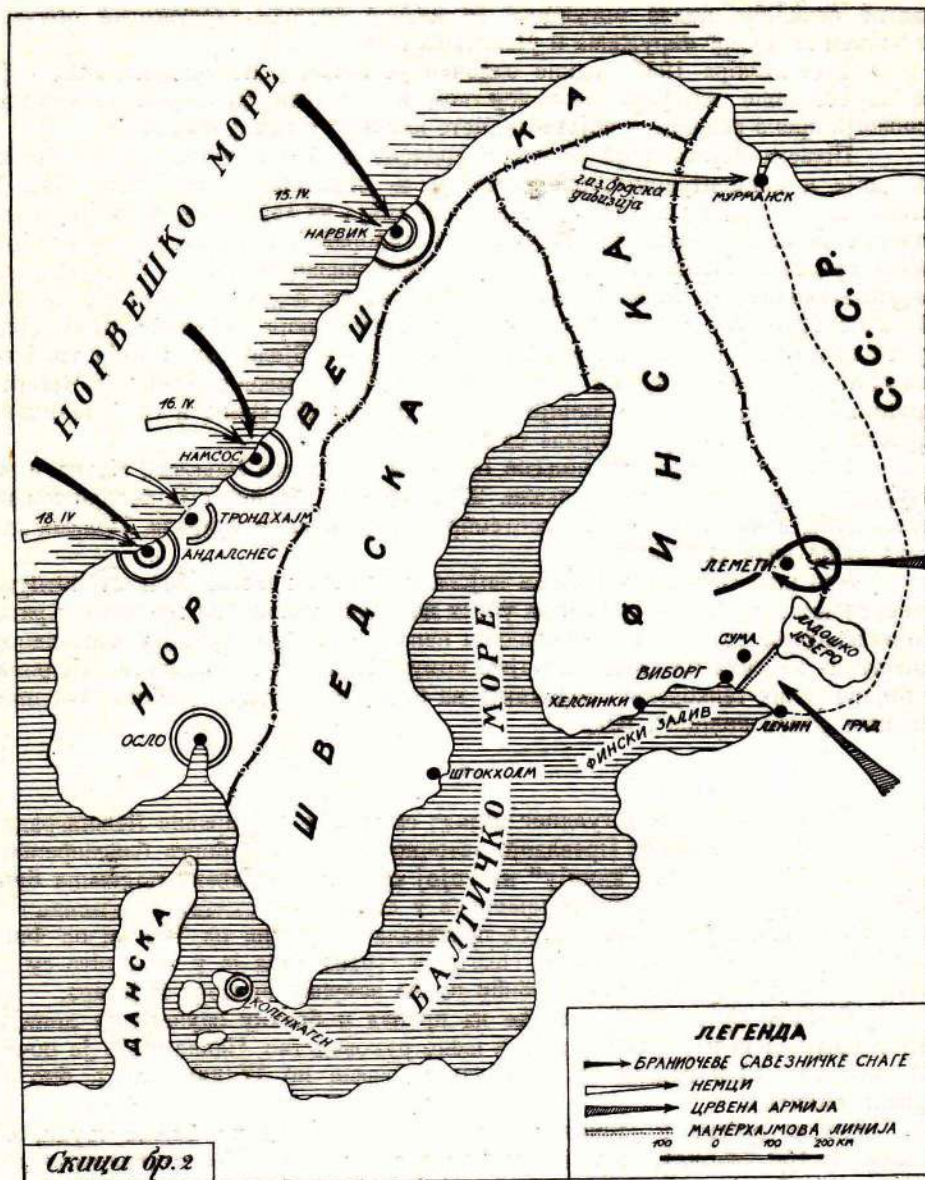
За одбрану од евентуалног напада са истока (из правца Лењинграда) Финска је на Карелиској Превлаци, источно од града Выборга благовремено израдила „Манерхајмову линију“ на којој су били изграђени подземни бункери и подигнуте многобројне препреке у савршеном складу са земљиштем и околним малим језерима. Она се протезала у дужини од 126 км од Финског Залива до Ладоског Језера. Незгодна страна била је у томе што су се њена крила у току зиме могла обићи преко замрзнутог мора и језера.

Совјети су се надали да ће на препад и брзину заузети ту линију, јер су потценили и финску војску и њено руководство. Напад, који је почео 30 новембра 1939 године са 6 дивизија (свака по 17.000 људи), био је крваво одбијен.

Финска војска у јачини девет дивизија (свака по 14.000 људи, 40 тенкова и 150 авиона), била је на време мобилисана. Противтенковско наоружање набављено је тек у току рата (на сваки батаљон по 2 ПТ топа).

У утврђењима „Манерхајмове линије“ било је шест финских дивизија, једна дивизија позади те линије служила је као покретна резерва, а остале две дивизије биле су распоређене северно од Ладоског Језера на простору до Северног Мора.

Финци су 23 децембра отпочели противнапад са циљем да одбаце совјетске јединице са финског земљишта, али без успеха, јер није имало до-

вољно снага за образовање изразитог ударног тежишта, тако да је дошло до петонедељног рововског рата. Пошто су совјети прикупили јаче снаге, они су 1 фебруара 1940 године поново отпочели напад на „Манерхајмову линију“, не обазирајући се на губитке, и успели да је 16 фебруара пробију

код Суме. Но, и поред тога, Финци су успели да неприметно изврше повлачење на већ раније припремљену одбранбену линију у висини Виборга, где су се задржали све до 13 марта, када је било потписано примирје.

Иако је Совјетски Савез у овом рату ангажовао против мале Финске 27—30 дивизија, 2.000 тенкова и 2.000 авиона, поред осталих делова и моћне артиљерије, ипак Финска није била прегажена нити избрисана са политичке карте Европе, благодарећи томе што Финци нису били изненађени, што су на време били мобилисани, тако да су спремно дочекали и одбили први напад, као и зато што је фински народ био решен да по сваку цену брани слободу и независност своје земље. Поред тога, на њихов отпор позитивно су утицале и повољне земљишне прилике, нарочито у одбрани.

У Другом светском рату Финска је 25 јуна 1941 године ушла у рат на страни Немачке. У почетним операцијама њена војска избила је на стару границу са Совјетским Савезом, где се углавном водила борба са совјетским јединицама са променљивом срећом све до 1944 године.

Почетком 1944 године Совјети су почели прикупљање појачања у људству и ратној техници и јуна месеца предузели напад на целом фронту у Финској.

Пошто је Карелиски фронт био пробијен 8 јуна 1944 године, Финци су извршили повлачење на старе положаје у висини града Випура, а тако исто предузето је повлачење и на северу од Ладошког Језера.

Да би избегла потпуно уништење и окупацију, Финска је напустила Немачку и у септембру 1944 године њене оружане снаге нападају немачке јединице у циљу њиховог што бржег повлачења из земље.

*

Свет још није био одахнуо од догађаја у Финској, када је 10 априла 1940 године отпочела нова немачка агресија. У току тога дана **окупиране су две државе — Данска и Норвешка**, и то Данска у потпуности и без икаквог отпора, једноставним уласком немачких оружаних снага у земљу, а Норвешка на дотада јединствен начин — помоћу падобранаца и „пете колоне“, који су уз помоћ морнарице успели да заузму све главне луке, аеродроме и магацине мобилизациске опреме, тако да су сутрадан из Осла упућене војне јединице железничким возовима и друмовима у циљу поседања целе земље. Иако је Норвешка влада, по упаду Немаца, наредила мобилизацију војске, с тим да први дан мобилизације буде 10 април 1940 године, ипак се мобилизација није могла спровести, јер су Немци и „пета колона“ већ тога дана заузели државну територију и војна мобилизацијска складишта. Шест дивизија норвешке војске мирнодопског састава (понегде ојачане резервистима) борило се неповезано, тј. по јединицама, до 10 јуна те године, када је потписана капитулација.²⁾

²⁾ Још 9 априла 1940 године краљ, влада и парламент били су напустили Осло и повукли се на север земље. Грађанску власт у Ослу преузео је Квислинг (вођа „пете колоне“), који је под покровитељством окупатора одмах опозвао наређење за мобилизацију и тиме изазвао велику забуну и пометњу, што је, свакако, негативно утицало на одбрану земље.

Енглеска и Француска успеле су да 15. априла северно од Нарвика искрцају извесне снаге³), које су се спојиле са 6 норвешком дивизијом и отпочеле напад на град и луку Нарвик.⁴)

Да би заузели Трондхајм — важну луку у средњој Норвешкој — Савезници су 16. априла искрцали слабије снаге у Намосу, а 18. априла у Андалнесу.

За све то време енглеска авијација и морнарица вршиле су нападе на Немце у лукама, у ваздуху и на аеродромима, али без неког већег успеха, само што је енглеска морнарица 16. априла уништила неке немачке разараче у луци Нарвика. Међутим, савезничке снаге које су се под заштитом делова 2 норвешке дивизије биле искрцале у средњој Норвешкој морале су почетком маја да напусте Скандинавско Полуострво, тако да није дошло до напада на Трондхајм, првенствено због тога што су те снаге биле преслабе, као и због јаке немачке активности у ваздуху.

На северу, око Нарвика, борба се и даље водила, јер су у састав 6 норвешке дивизије долазили родољуби и напредни људи Скандинавије, тако да је немачка 3 брдска дивизија, која се налазила у Нарвику и око њега, 28. маја била избачена из града и луке на околне висове, где је храну и муницију морала да добија само ваздушним путем. Отпор норвешког народа био се распламсао у толикој мери да Квислинг није имао никаквог успеха кад су Немци 24. априла преко радија објавили рат Норвешкој, пошто ни народ ни законита влада нису били спремни ни за какву сарадњу са Немцима. Међутим, услед брзог пада Холандије и Белгије и тешке војничке ситуације у Француској, Савезници су почетком јуна повукли своје снаге из подручја Нарвика, тако да су норвешки краљ и влада 7. јуна напустили своју земљу, а 10. јуна потписана је и капитулација.

Према томе, отпор норвешке војске и народа, који је трајао 62 дана, показао је да је народ био спреман за борбу и жртве за одбрану своје слободе и независности. Осим тога, из напред наведених догађаја може се видети да су Норвешка влада, норвешки народ и војска били **потпуно изненађени** упадом Немаца. Свакако, није смело доћи до изненађења у толикој мери, нарочито после распарчавања Пољске и догађаја који су се у то време одигравали у норвешким прибрежним водама, где је долазило до борбе између енглеских и немачких бродова чак и у неутралним, прибрежним водама Норвешке.

Ноћу 7/8. априла Енглези су положили mine у норвешким водама, што је послужило као изговор за немачки ултиматум од 9. априла, тј. непосредно пре упада у Норвешку. Осим тога, о постојању и раду „пете колоне“ знало се и раније. Квислинг је био више пута код Хитлера, а била су позната и његова друга путовања у иностранство.

Овде је Хитлер своје дубоке тенковске продоре на земљи заменио тако исто дубоким продорима, али ваздушним путем. Он је то могао, јер никога није било да му се супротстави, а аеродроми су му били осигурани. При томе је „пета колона“, која је била употребљена за заузимање главног града,

³) 2 батаљона француских алпинаца, 2 батаљона француске легије странаца, 1 пољска ловачка бригада, 3 француске батерије и нешто енглеских јединица.

⁴) Нарвик је био важан због тога што се шведска гвоздена руда извозила у Немачку железничком пругом која из Шведске води до Нарвика.

лука и аеродрома у унутрашњости, одиграла одлучујућу и већу улогу но у Пољској. У Норвешкој Немци нису применили нападе из ваздуха, јер су се надали да ће придобити народ за себе, али су се преварили.

*

Уласком Енглеске и Француске 1939 године у рат са Немачком била је **угрожена сигурност Белгије и Холандије**, тим пре што је Белгија и у Првом светском рату била прегажена, иако је Холандија, као неутрална, била поштеђена.

Тешко је било претпоставити да ће Белгија моћи да сачува своју неутралност, првенствено због немачке потребе обиласка француског левог крила на „Мажино линији“. Налазећи се на крајњем десном крилу западног Немачког фронта, Холандија се могла донекле надати да ће је послужити срећа из Првог светског рата, па је, као и Белгија, још 1939 године, предузимајући извесне војне припреме, прогласила своју неутралност.

Међутим, у Холандији и Белгији постојале су фашистичке организације, које су сарађивале и биле идејно вођене од суседних нациста. Од тих организација регрутовала се „пета колона“, која је имала задатак да у одређеном времену помогне немачке оружане снаге у потчињавању ових држава. Идеја за напад коју је разрадио генерал Манштајн⁵⁾, била је врло проста. Да би се избегао фронтални напад на „Мажино линију“, било је предвиђено да се једновремено нападне Холандија и Белгија. Пошто се претпостављало да ће Савезници са јаким снагама ући у Белгију да би јој помогли, требало је извршити пробој фронта у Арденима и, избијајући на море, отсећи и уништити све савезничке снаге у Белгији и Холандији. После тога требало је извршити продор у дубину француске територије, а затим обићи и из позадине напасти „Мажино линију“. Догађаји који су се одиграли маја и јуна 1940 године на Западном европском фронту показали су да је овај план у потпуности био остварен.

Уочи самог напада, који је отпочео 10 маја 1940 године, према Белгији и Холандији налазила се једна група армија од две армије и тенковска армија Клајст.

Армија под командом Бока имала је задатак да што пре уништи холандску војску, окупира земљу до мора, и ако буде потребно, маневром према југу потпомогне напад Рундштетове армије у Белгији.

Силином напада Бокове армије требало је уверити Савезнике да се у Холандији налази главни немачки правац удара са циљем да Савезници због тога уђу у Белгију, и да у прво време одврати њихову пажњу од фронта код Ардена. У том су Немци успели, јер је десет француских и десет енглеских дивизија било ушло у Белгију и изложило се удару тенкова Клајстове армије.

Напад Бокове армије био је потпомогнут великим бројем авиона и падобранаца. 10 маја рано ујутру спустиле су се немачке јединице и падобранци на аеродроме у Ротердаму и Амстердаму.

⁵⁾ Према исказима на суђењу у Нирнбергу план су израдили Кајтел и Јодл.

Из ових примера јасно се види да су изненађење, брзина дејства и разоран рад „пете колоне“ одиграли сличне улоге и у овим земљама као и раније у Пољској и Норвешкој и да надлежни органи нису извукли никакве поуке из ранијих потеза фашистичке стратегије.

*

9 фебруара 1934 године био је потписан такозвани Балкански пакт између Грчке, Југославије, Турске и Румуније. Тим пактом државе потписнице гарантовале су међусобно границе и мир на Балкану, али пакт није имао важности у случају напада ма које велике силе на било коју од потписница пакта. У то време Грчка је рачунала на евентуално непријатељство са Бугарском и Албанијом. За одбрану према Бугарској Грчка је још 1936 године отпочела изградњу „Метакасове линије“ (дужине око 250 км — од ушћа р. Месте у Егејско Море, дуж десне обале ове реке и источних падина Родопских Планина до Дојранског Језера) са циљем да заштити мобилизацију и концентрацију својих снага и да одбије евентуални први удар бугарске војске. Међутим, на овој линији није било тешке артиљерије, а постојали су велики међупростори између појединих сталних објеката (бетонских форова и бункера).

Међутим, по уласку Италије у Албанију ситуација се знатно изменила, јер су се на грчким незаштићеним северозападним границама појавиле италијанске снаге у јачини од пет пешадиских и једне тенковске дивизије.

Пошто су 13 априла 1934 године Енглеска и Француска гарантовале независност Грчке, природно је да је Грчка рачунала на њихову помоћ у случају напада Италије. На основу тога израђен је ратни план према коме се у почетку требало држати у дефанзиви, на оба фронта (према Бугарској и Италији), а после тога изводити операције према развоју опште ситуације. У том циљу, на фронту према Албанији требало је употребити осам пешадиских дивизија и две резервне пешадиске бригаде, а према Бугарској пет пешадиских дивизија, једну резервну пешадиску дивизију и једну резервну пешадиску бригаду, док је у стратегиској резерви требало задржати једну пешадиску, једну резервну пешадиску и једну коњичку дивизију.

Пошто су се у августу 1940 године италијанске снаге у Албанији почеле појачавати и груписати на албанско-грчкој граници, Грци су одмах почели мобилизацију штаба Западне македонске армије, 8 и 9 пешадиске дивизије и 4 пешадиске бригаде, све у Западној Македонији и Епиру. А како су Грци на основу италијанских припрема оценили да ће напад уследити у правцу Епира, то је грчки Генералштаб изменио основне поставке предњег ратног плана, тако да је у септембру 1940 године донета одлука да се грчке снаге на фронту у Епиру држе дефанзивно, а да се са ослоном на планину Пинд (Грамос) јаком снагом предузме офанзива у правцу Корче у циљу угрожавања левог крила и бока нападача. У вези са тиме отпочела је у октобру исте године мобилизација извесних дивизија у Тракији и на острвима.

На ултиматум италијанске владе од 28 октобра 1940 године, Грчка влада одговорила је издавањем наређења за општу мобилизацију земље. На тај начин, мобилизација грчких оружаних снага вршена је по предвиђеним

плановима и несметано од непријатеља, пошто Италијани нису предузимали никакве нападе из ваздуха у циљу њеног ометања, иако су у то време на грчко-албанској граници отпочеле жестоке борбе између италијанских снага и раније мобилисаних грчких дивизија. Повлачећи се уредно и под борбом у Епир и на планину Пинд, те дивизије омогућиле су несметану мобилизацију близу 600.000 бораца, колико је Грчка могла да мобилише у оном тренутку.

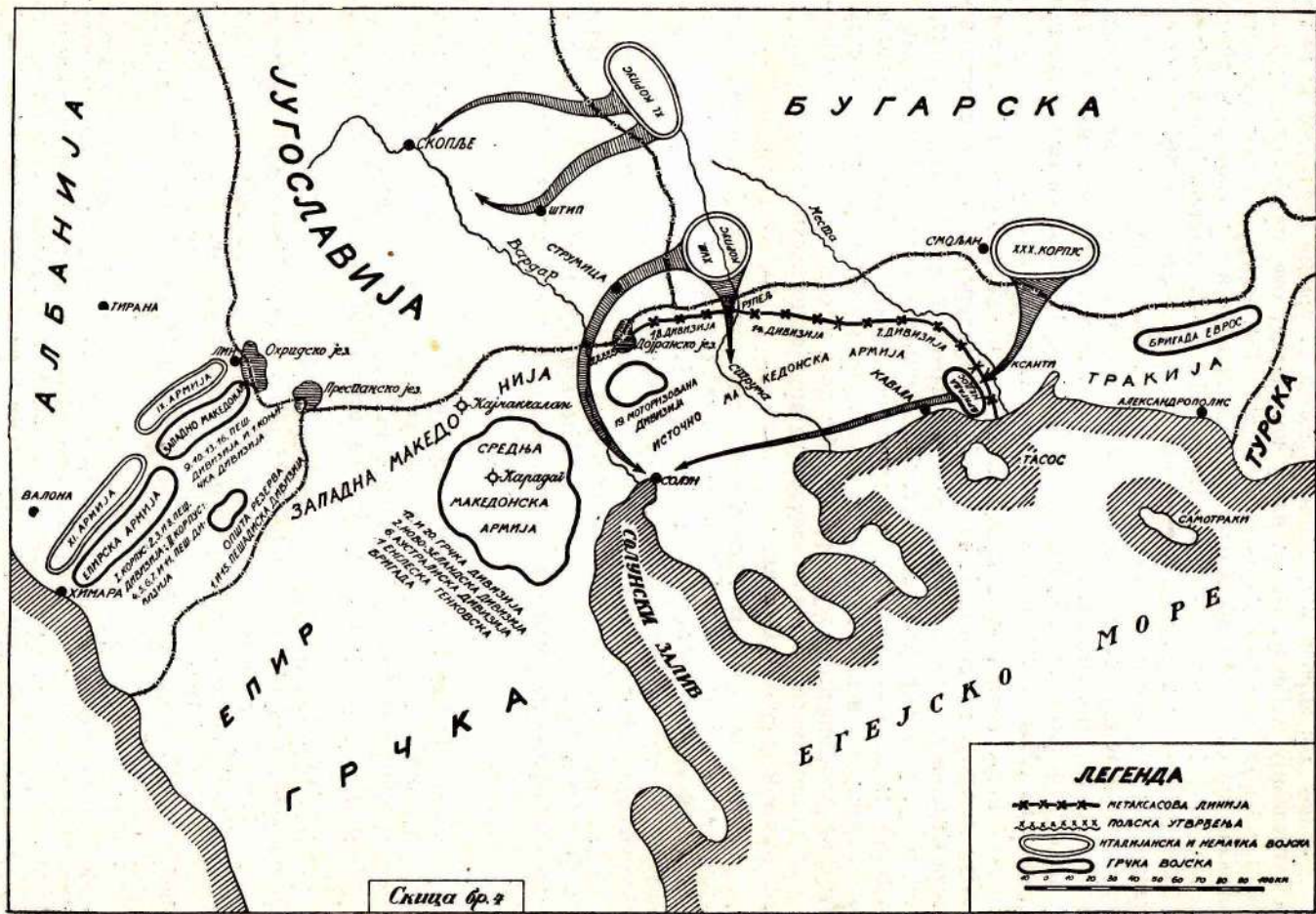
Спровodeћи у дело одлуку од септембра 1940 године, грчки Генералштаб је успео да до новембра исте године на грчко-албанском фронту прикупи снаге од једанаест пешадиских дивизија, две пешадиске бригаде и једну коњичку дивизију. Те снаге су биле довољне за избацивање Италијана из земље, тако да су операције пренете на албанску територију са циљем да се заузму Елбасан и Валона. Међутим, 1 марта 1941 године, уласком немачких оружаних снага у Бугарску, ситуација се из основа променила.

Још у фебруару 1941 године грчки Генералштаб разматрао је могућност немачког напада преко Бугарске и дошао до закључка да би у циљу успешне одбране земље требало извршити повлачење из Албаније и главним снагама бранити „Метакасову линију“ или напустити сву територију источно од Вардара и организовати одбрану на линији Егејско Море — планина Каракамен — Кајмакчалан, штитећи на тај начин позадину главних снага на Албанском фронту и не дозвољавајући непријатељу продор у Тесалију.

Међутим, због јавног мњења и морала војске, као и због веровања да ће Југославија променити своје држање, и једно и друго је било одбачено, само је евакуисана Тракија и 12 пешадиска дивизија пребачена у висину Водена.

Од 9 — 25 марта 1941 године Италијани су са 9 и 11 армијом (укупно 28 дивизија) предузели офанзиву на целом фронту, али без успеха, јер су њихове снаге биле заустављене на линији Лин (Охридско Језеро) — Химара на јадранској обали.

У току месеца марта 1941 године била је формирана Средња македонска армија и прикупљена на просторији Солунски Залив — Воден — Кајмакчалан. У њен састав улазиле су 12 пешадиска дивизија, ново формирана 20 пешадиска дивизија и 19 моторизована дивизија (од три моторизована пука, а у сваком пуку било је по десет тенкова). У исто време у Солуну се искрцавао енглески експедициони корпус (штаб Првог аустралиског корпуса, 6 аустралиска дивизија, 2 новозеландска дивизија и 1 енглеска тенковска бригада, а требало је још да пристигну 7 аустралиска дивизија и 1 пољска пешадиска бригада, но до тога није дошло због ситуације у Африци) јачине око 57.000 људи заједно са раније искрцаним људством ваздухопловства. Ове снаге биле су упућене на просторију Средње македонске армије. Међутим, после преокрета у Београду, наређено је 28 марта 1941 године да 19 моторизована дивизија изађе из састава Средње македонске армије и да избије у висину Дојранског Језера са задатком да заштити лево крило снага на „Метакасовој линији“, а Средња македонска армија стављена је под команду енглеског генерала Вилсона.

Скица бр. 3

Ноћу 5/6 априла 1941 године немачка 12 армија предузела је напад на Југославију и Грчку. Према плану команданта ове армије (фелдмаршал Лист), која је била на бугарској територији (40 корпус, састава СС моторизована дивизија „Адолф Хитлер“, 73 пешадиска и 9 тенковска дивизија на простору Ђустендил — Горња Џумаја, 18 корпус састава 5 и 6 брдска и 72 пешадиска и 2 тенковска дивизија у рејону Петрича и 30 корпус састава 50 и 164 пешадиска дивизија у рејону Смољана), требало је са 40 корпусом напасти југословенске снаге у Македонији и одвојити их од грчких снага, а са осталим снагама пробити фронт грчких и енглеских снага (делом и преко југословенске територије), одвојити главне грчке снаге у Албанији од оних на „Метаксасовој линији“ и почесно их уништити.

У циљу потпомагања напада пешадије немачког 18 корпуса, 2 тенковска дивизија продирала је на југословенску територију и 6 априла заузела Струмицу, а већ 7 априла продрла у Грчку између Вардара и Дојранског Језера ради обиласка левог крила „Метаксасове линије“. Тако је дошло до борбе са деловима грчке 19 моторизоване дивизије који су натерани на повлачење, те су немачки тенкови 9 априла ушли у Солун. Због тешке ситуације на југословенској територији и због тога што се није имало могућности да се потпомогне Источна македонска армија, потписана је капитулација ове армије 9 априла у Солуну.

Пошто је следећих дана Средња македонска армија отступила до Термопилског Теснаца и на тај начин омогућила немачким тенковским снагама да 19 априла прођу кроз теснаце у захвату планине Пинд и дођу у позадину грчких снага на Албанском фронту, то су грчке армије (Западна македонска и Епирска) капитулирале 21 априла 1941 године.⁶⁾

Као што се види, Грчка није била изненађена. Она је у првом периоду рата успешно водила борбу са Италијом, а тек касније морала је подлећи ударима несразмерно јачих немачких и италијанских снага.

*

Пошто је довољно позната спољна и унутрашња политичка ситуација у нашој земљи, овде ћемо само укратко изнети како је државно и војно руководство бивше Југославије реагирало на догађаје, који су се одиграли у Европи, у погледу јачања одбранбене моћи и одбране наше земље.

Још 1936 године отпочело се са припремама за утврђивање граничног фронта према Италији, на линији Триглав — Сушак. Према плану за утврђивање било је одлучено да се важни правци утврде објектима сталног типа, а међупростори у типу пољске фортификације.

Пошто је 1938 године једна комисија бивше југословенске војске обишла Чехословачку и њена утврђења према Немачкој, било је одлучено

⁶⁾ План енглеског генерала Вилсона да повуче снаге Средње македонске армије на Пелопонез и да их евакуише бродовима није успео, јер су немачки падобрици 26 априла заузели мост на Коринтском Каналу и на тај начин пресекли пут за Пелопонез. Међутим, у току ноћи 26/27 и 27/28 априла украдо се у Пиреју око 43.000 енглеских војника без тешког наоружања и моторизације и напустило Грчку, а Немци су ушли у Атину тек 27 априла.

да се заврше само они тешки објекти који су започети и да се убудуће уместо тешких израђују лаки фортификациски објекти.⁷⁾ Поред тога, било је предвиђено да се на целој дужини граничног фронта (према Италији) главна борбена линија (предњи крај) утврди израдом топовских и митраљеских заклона од бетона и да се положај борбеног осигурања и забрањавање претпоља истовремено изводи и у истом типу.

Међутим, окупацијом Аустрије и Чехословачке и уласком немачких снага у Мађарску из основа се мења и план за утврђивање, јер се појавила потреба да се утврди цела државна граница, са циљем да се заштити бар мобилизација и концентрација војске. Због тога се и десило да 1941 године нигде није било потпуно утврђеног положаја ма и најмање ширине, нити је ма који правац био фортификациски уређен за одбрану.

Приликом припрема за формирање и у току самог формирања посадних пешадиских јединица за готова утврђења на граничном фронту: Сушак — Марибор — Сомбор — Суботица — Сента, које је вршено у току 1940 године, недостајала су средства за везу (нарочито подземни телефонски каблови), противтенковска оруђа и артиљеријска оруђа за земаљске и ваздушне циљеве, јер индустрија бивше Југославије није могла да снабде своју војску таквим средствима.

Пре 27 марта 1941 године било је активирано петнаест пешадиских посадних пукова и неколико посадних батерија, као и изванредан број обвезника пешадиских пукова за радове на утврђивању.

На дан 28 марта био је позван у војску већи број обвезника, а тек 30 марта наређено је активирање целокупне војне силе (такозвана прикривена мобилизација), с тим да први дан активирања (односно мобилизације) буде 3 април 1941 године. На тај начин меродавни кругови бивше Југославије одлагали су своју одлуку о учешћу у рату до крајњих граница. А грешка — што није одмах наређена општа мобилизација, већ задоцнело активирање — светила се на сваком кораку и отежавала, а негде и онемогућавала рад војних органа, јер се све још и даље одвијало по мирнодопским правилима, прописима и законима.

Због тога што није проглашена мобилизација, нису се могле користити ни мирнодопске припреме за њено извођење, изостало је мобилизациско превозење железницом и настао хаос на железничким пругама. Обвезници су у маси долазили на железничке станице, а железнице су још радиле у мирнодопском опсегу и по мирнодопским прописима. Храна се куповала на пијаци, новца није било, кредити су требовани, али је све задоцњавало.

Међутим, још судбоносније грешке постојале су у техници извођења мобилизације виших штабова. Наиме, више штабове требало је мобилизирати и формирати у времену после 3 априла, у предвиђеним роковима. Активни официри долазили су из мирнодопских штабова дивизиских и армиских области и осталих виших војних установа. На тај начин, углавном су се гасили виши мирнодопски обласни штабови, које је исто тако мобилизацијом требало оформити у територијалне штабове дивизиских и ар-

⁷⁾ Тешки објекти били су замишљени за посаде од једне чете, а лаки за посаде од одељења до вода.

миских области, који би руководили активирањем, односно мобилизацијом и продужили рад и у току рата, јер су у њих долазили нови људи који нису припремали активирање, односно мобилизацију и који су обично долазили на нове положаје и у друге-непознате прилике, не само у погледу јединица, већ и у погледу односа са грађанским властима са којима је требало да сарађују.

Већина виших штабова, још за време првог дана активирања, била је без средстава за везу, зато што су се дивизиске и армиске чете за везу мобилисале на сасвим другим и удаљеним местима од мобилизационих места одговарајућих штабова, тако да је ретко који штаб у првим данима могао да располаже барем делом своје чете за везу. Пошто се веза између дивизиских штабова и штабова армије и између ових и Врховне команде у Београду обављала грађанским телефонским линијама, најчешће отворено и без шифре (јер је ратни штабови нису ни добили), непријатељ је то одлично користио за своју обавештајну службу.

Пошто су јединице које су се активирале, односно мобилисале у Македонији и на Космету морале да добију коње из Војводине (јер их на том подручју није било), требало их је превести железницом на неколико дана пре огласа мобилизације, применом тзв. „предмобилизационог превозења“. Уствари, предмобилизационо, мобилизационо и концентрационо превозење вршено је једновремено, али неуредно, а често и у хаотичном стању, тако да ти коњи никада нису ни стигли у своје јединице.

На румунском, бугарском и албанском граничном фронту није било посадних јединица, већ су за заштиту мобилизације и концентрације биле предвиђене тзв. „јединице за заштиту и затварање границе“. То су биле резервне јединице попуњене старијим годиштима са дотичних територија (њихов костур сачињавали су делови „граничне трупе“), које су углавном биле наоружане француским наоружањем из Првог светског рата.

Основни услов за некакав успешан рад тих јединица био је да буду мобилисане и распоређене на граничним положајима пре него што отпочне мобилизација остале војне силе. Међутим, и њихово активирање било је наређено тек 30 марта, тј. сасвим касно у односу према целој оружаног сили, иако је трајање њихове мобилизације износило 12 до 36 часова.

Осим тога, појављује се и питање зашто 27 марта или раније (што је било потребно) није било наређено активирање (мобилизација) пукова, који су још за време мира били распоређени на важним правцима бугарског граничног фронта (Струмица, Царево Село, Куманово, Крива Паланка).

Иако су се у Главном генералштабу гомилали извештаји о стању немачких јединица у Бугарској марта 1941 године, па чак и извештаји о прикупљању немачких тенковских јединица око Ђустендила, ипак им није поклањана вера нити нека особита пажња, тако да се на угроженим правцима осећао мир и спокојство.

Немачки напад отпочео је 6 априла, тј. четвртог дана активирања (односно прикривене мобилизације), у време када такорећи ниједна јединица оперативне војске није била потпуно спремна за дејство. Уколико је људство и било на лицу, ипак је недостајала комора, тако да су јединице биле непокретне и неупотребљиве. Многе јединице биле су без старешина,

јер активни официри још нису били стигли на своја мобилизациска места. Тако, на пример, Моравска и Шумадиска дивизија нису имале команданта чак ни до саме капитулације.

О некој концентрацији бивше југословенске војске за рат 1941 године не може бити ни говора. Поједини пукови, који још нису били потпуно мобилисани, употребљавани су за затварање рупа на граничним фронтима (као на пример 39 пешадиски пук из Цеља, који је 7 априла железницом пребачен на Копривнички правац, излазећи из састава Триглавске дивизије).

У Главном генералштабу бивше југословенске војске био је у току фебруара 1941 године израђен такозвани „ратни план Р-41“, углавном на основу претходног „Ратног плана Р-40“. „Ратни план Р-41“, због краткоће времена, био је разрађен само за потребе највишег војног руководства, тако да није постојала нека његова детаљнија разрада.

Основна идеја „Ратног плана Р-41“ била је одбрана на свим фронтима, а офанзива према Албанији. Под притиском непријатеља требало се повлачити на југ, са циљем да се са Грцима образује заједнички фронт на Балкану. А што се тиче груписања снага⁸⁾ може се рећи да је овим планом био предвиђен скоро типичан кордонски распоред, тј. такав стратемски развој који је као најгори познат у стратегији. Осим тога, такво груписање јасно показује да југословенско војно вођство није извукло никакве поуке из догађаја који су се одиграли услед муњевитог рата у Пољској, Норвешкој и на западу Европе, да није имало довољно разумевања за савремену ратну технику, нарочито у погледу моћи ваздухопловства и тенковских снага и да није хтело да види опасност од рада „пете колоне“. Исто тако, ни ваздушно бомбардовање Варшаве и Ротердама није му послужило ни као опомена да барем предузме извесне мере за заштиту својих градова. Због тога се и могло десити да је терористички напад из ваздуха, који је извршен на Београд 6 априла, у потпуности постигао свој циљ, јер су и Југословенска влада и Врховна команда биле изгубиле сваку везу и са народом и са војском. То је било као поручено за непријатељску пропаганду, која је путем радија ширила најзбуђивије вести најразличитије садржине, које нико није демантовао. С друге стране, бивше југословенско војно вођство ширило је и такве вести у које нико није веровао, тако да је то више штетило но користило.

Евакуација из Београда и осталих већих центара отпочела је у последњи час и вршена је у току самог бомбардовања, тако да је и то негативно утицало не само на рад војних, већ и свих других државних органа. Међутим, томе треба додати и разоран рад добро развијене мреже „пете колоне“ која се у бившој Југославији регрутовала од разних профашистичких и нацистичких елемената.

Несигурност националних мањина, које су се већином налазиле уз сам гранични фронт, имала је велики значај за решење питања заштите и

⁸⁾ Детаљи груписања југословенских снага изнети су у чланцима генерал-лајтнанта Милана Зеленике „Ратни и почетни оперативски планови у рату Југославије априла 1941 године“, „Војно дело“ бр. 5 за 1950 и бр. 4 за 1951 годину.

затварања границе и за обезбеђење мобилизације и концентрације војске. Због тога је попуњавање ратних посадних јединица и јединица за затварање границе вршено само обвезницима словенске народности, са територија које су најближе граничном фронту. На тај начин остатак обвезника националних мањина остао је за формирање јединица које су, углавном, улазиле у састав Потиске, Славонске и Дравске дивизије. Тиме им је била учињена само услуга, јер су дошли ускупно у ратне јединице. Истина, у бившем Генералштабу се рачунало на ту чињеницу, али није било временске могућности да се обвезници националних мањина поделе по свима ратним јединицама. Због тога су посадне јединице у свом повлачењу у висини Марибора и Цеља добијале ватру и од домаћих Немаца — фолксдојчера у југословенској војничкој униформи — а вероватно је да се то догађало и у Војводини. Јасно је да су се такве јединице одмах предавале или разилазиле својим кућама чим би непријатељ наишао.

Важно је напоменути да је још пре рата Љотић био развио веома велику и штетну делатност у војсци, проповедајући фашистичку идеологију. Он је издавао „месечни билтен“ у коме су величани Хитлер и Мусолини као и остали фашистички диктатори, а нападани сви напредни покрети и идеје. „Билтен“ је растуран међу генералима и вишим официрима бивше војске. Његови отворени симпатизери били су генерал Недић, Костић, Рупник, пуковник Масаловић и други, те није ни чудо што су се ставили у немачку службу.

Тако исто и наша емиграција у иностранству била је развила живу политичку и терористичку делатност, као, например, Павелић у Италији и Мађарској, а Ванча Михаилов у Турској и Бугарској. Карактеристично је и то да је Павелић још пре 6 априла успео да ступи у везу са Мачековом „селячком заштитом“ и да је један њен део под Павелићевим руководством доцније разоружавао југословенске јединице.

Планови, који су за разне могуће ратне случајеве израђивани у бившем југословенском Генералштабу, углавном су посматрали питање рата као и решавање спољних питања са суседима. Међутим, војни посао уопште, а нарочито рат, не трпи никаквих импровизација или припрема на брзину.

Из наведених примера недавне прошлости види се да је Немачка применом муњевитог рата успела да обори неколико мањих држава у Европи, углавном због тога што је остварила стратегиско, оперативно, па чак и тактичко изненађење на целокупном бојишту, што је правилном и максималном употребом ратне технике увек стварала потребну надмоћност на земљи и у ваздуху на решавајућим тачкама извесног ратишта, односно бојишта, и што је помоћу „пете колоне“ и терористичких ваздушних напада још у самом почетку рата смањивала могућност отпора нападнуте државе.

Стратегиско и оперативно изненађење Немачка је постизала првенствено изненадним нападом, без објаве рата.

На тај начин било је доведено у питање благовремено и уредно извршење мобилизације нападнутих држава. Међутим, угрожене државе обично су избегавале да предузму потребне одбранбене мере, било због тога што су се бојале да тиме не изазову будућег агресора, било зато што су им тако саветовале пријатељски наклоњене државе. Пољска и Југославија прет-

стављале су негативан пример у том погледу у односу на Немачку, а Грчка поучан пример у односу према Италији. Какве штетне последице произилазе из тога, најбоље показују већ наведени примери Пољске и Југославије, нарочито због тога што у таквим случајевима ретко може доћи до пуног оформљења већих оперативних јединица. Осим тога, то има и веома негативан утицај на морално и психолошко стање нападнутих трупа, које по некад може да буде пресудније чак и од бројне и техничке надмоћности нападача (као на пример улазак совјетских трупа у Пољску 1939 године и појава немачких тенкова 1941 године на северозападним падинама Пинда, што је изазвало распадање пољске државе, односно брзу капитулацију Епирске и Западне македонске грчке армије).

С друге стране, тако брзи немачки успеси омогућили су искоришћавање скоро свих припремљених материјалних средстава поробљених држава, чиме је знатно јачао економски потенцијал Немачке.

Осим тога, Немци су усавршавали и у тајности развијали своја техничка средства, нарочито тенковске јединице и ваздухопловство, којима се дотле нико није могао супротставити, тим пре што су све напред наведене државе оскудевале у ПТ, па и у ПА наоружању, а уколико су га имале, оно је било недовољне јачине. Томе свакако треба додати и успешне и бројно јаке ваздушне десанте којима је Немачка изненађивала цео свет, нарочито брзим поседањем Норвешке, заузимањем Крита и десантом у Холандији 1940 године.

Док је савезничка војна обавештајна служба такорећи спавала, дотле су Немци у том погледу развили живу делатност. Немачки војни аташеи, још пре доласка нациста на власт, тј. када још није било Вермахта, прикупљали су корисне податке и омогућили да се убрзо по одбацавању Версајског уговора о миру формирају и обуче падобранске дивизије и да се развију ваздухопловство и тенковске јединице до веома завидне висине.

Видели смо да је „пета колона“ у свима државама, изузев Финске и Грчке, знатно помогла агресору у брзом потчињавању и поробљивању појединих земаља и да су се оружане снаге, тамо где није било петоклонаша, несметано мобилисале и пружале успешан, благовремен и организован отпор. Осим тога, Други светски рат је показао да се „пета колона“ припремала и духовно и материјално организовала још за време мира, уз обимно коришћење идеолошких, класних и других супротности у појединим земљама. Због тога свака „пета колона“ претставља већу или мању опасност за сваку државу, ако се не предузму благовремене и одлучне мере против њеног разорног рада. А примери Финске и Грчке показали су да се и мали народи, када су јединствени, сложни и спремни на потребне жртве, могу са успехом бранити и противстати нападима и далеко надмоћнијег агресора.

Као што се види, у првом периоду Другог светског рата, тј. у току тријумфа немачких муњевитих операција, има веома много догађаја и чињеница из којих мале државе могу и треба да црпе драгоцену искуства за одбрану своје независности и слободе од сличних — нових агресора.

Потпуковник СТАНИСЛАВ ПОДБОЈ

ЗНАЧАЈ БИЦИКЛИЗМА ЗА АРМИЈУ

Крајем прошлог столећа појавили су се чочак и скије као нова средства за повећање индивидуалне покретљивости човека, која су почела да конкуришу јахаћем коњу. Истина, ни чочак ни скије нису могли да га замене у свима условима, јер је употреба точка ограничена углавном на путеве, а употреба скија на зиму, односно постојање снега. Но, и поред тога, ова нова средства имала су и нека значајнија преимућства. Скијаш, нарочито на испресецаном земљишту са дубоким снегом, може да буде знатно покретљивији од коњаника, док је бициклиста по путевима бржи и издржљивији. Осим тога, ова нова средства су јевтинија, могу се далеко лакше одржавати, а усто и погоднија за масовну примену, те је и природно што су убрзо била уведена и у војну опрему.

Брз и масован развој моторизације различито је утицао на развој скијаша, коњаника и бициклиста. Скијаши су се развијали даље, како у оквиру масовних спортова, тако и у оквиру армије. Примена јахаћег коња у практичном животу знатно је сужена, док се коњици у појединим армијама придаје мањи значај, а у неким је чак и избачена као род војске. Међутим, чочак је у грађанству задржао свој значај и још више се омасовио. У вези са тим, поставља се питање какав је његов значај у оквиру данашње армије. Он је 1870 године први пут употребљен у војне сврхе у опседнутом Белфору, и то за курирску службу, замењујући курира-коњаника. Касније се чочак постепено уводио у војну опрему готово у свима војскама. Пре Првог светског рата постојале су посебне бициклистичке јединице, као стрељачке, митраљеске и пионирске, и то обично у саставу виших коњичких јединица. За време рата појавиле су се самосталне бригаде као највише бициклистичке јединице. Па и после Првог светског рата постојале су бициклистичке јединице у многим армијама. Тако, на пример, у бившој Југословенској војсци била су два самостална батаљона. У предратној мађарској војсци, поред осталих, постојале су и минобацачке бициклистичке јединице. Бициклизам се развијао даље, а његов значај за војску растао је.

У Другом светском рату бициклисте су користили Немци и Италијани. У НОР примењивани су нарочито у Словенији. Према извесним подацима они су коришћени и у оквиру Француског покрета отпора.

Како изгледа, после Другог светског рата настаје извесна стагнација у развоју и примени бициклизма у војсци. Међутим, према непровереним подацима, и у послератном периоду у извесним армијама постоје

специјалне бициклическе јединице. Један француски писац истиче њихов значај у оквиру територијалне одбране против падобранских и убачених јединица.

У целини узев, примена бициклических јединица у ратовима није била по обиму од нарочито великог значаја. Величина највише јединице није прелазила самосталну бициклическу бригаду, а и њих није било много. Међутим, било је доста примера да су бициклическе јединице постигле добре резултате у борбеној употреби.

Са точком се може постићи знатна брзина, 3—4 пута већа од брзине пешака. У средњим условима путева и времена просечна брзина износи 10—15 км, а на краћим релацијама и у повољним околностима и далеко више. Са таквом брзином лако се постижу дневни маршеви од 100—120 км у току више узастопних дана, а усиљени и до 200 км. 1914 године једна немачка бициклическа јединица извршила је у Фландрији за 13 сати марш од 176 км. Швајцарци су у предатним војним правилима за бициклице предвиђали дужину марша од 180 км дневно. Разумљиво је да овакве маршеве могу остварити само добро извезбане јединице. Код импровизованих већих јединица они су, свакако, мањи (60—100 км). С друге стране, точак је веома лак. Он се лако може изгурати преко стрмијих нагиба, преко којих би вожење било сувише заморно. Губитак времена на таквим местима надокнађује се на бољим деловима пута и на низбрдицама где се могу постићи знатно веће брзине од просечних. Он се, такође, може лако пренети и преко земљишних и вештачких препрека, те се може употребити и на путевима на којима су извршена запречавања. 1944 године Немци су пребацивали људство читавих дивизија ка мостобрану у Нормандији на реквирираним точковима, јер — услед дејства савезничке авијације по комуникацијама — нису могли у довољној мери да се користе моторна возила и железнице. Услед мале тежине и релативно погодног облика, утовар точка у вагоне или на камионе не претставља проблем.

Точак може да поднесе прилично оптерећење. Борац на точку може да спакује своју личну опрему, митраљез, па чак и минобацач. Разумљиво је да веће оптерећење смањује просечну брзину. Услед мале тежине и облика точка бициклице могу, за разлику од коњаника и моторизованих јединица, врло брзо и лако да се заклоне у случају непријатељског препада или напада из ваздуха.

Узан колотраг омогућава употребу точка не само по добрим путевима, као што се често мисли, већ исто тако и по сеоским путевима, па и по неким стазама, ако нису камените и стрме. У ограниченој мери користи се и ван путева, наравно са јако смањеном брзином. (У релативно скромној пракси бициклических јединица у бившој Југославији забележен је, на пример, марш преко Суве Планине).

Набавка и одржавање точка су неупоредиво јефтиније од свих осталих средстава, осим скија. Солидан точак је веома издржљив. Нешто брже се троше само гуме. Употреба мазива је минимална. Сам возач може да отклони већину кварова. У случају већих кварова, могу се готово свуда набавити резервни делови, јер је употреба точка широка. У борбеној пракси било је случајева да су се бициклическе јединице попуњавале реквизицијама точка од становништва. Због тога су бициклическе јединице, у погледу точка, скоро независне од снабдевања из позадине, за

разлику од моторизованих јединица, код којих попуна моторних возила и горива претставља озбиљан проблем.

Вожња на точку је релативно мање напорна него маршевање. Зато су бициклическе јединице после вожње на точковима способније за нове напоре него после пешачења које би трајало исто толико времена, колико и вожња бициклом.

Точак има и недостатака. Вожња по блатњавим путевима и песку је јако напорна или и немогућа, а и дубок снег може довести у питање његову употребу. Невреме, а нарочито супротан ветар и велика прашина, затим ноћ и магла, могу знатно умањити брзину вожења. Међутим, у практичној борбеној употреби точкава било је примера да су и под тако тешким условима постизани значајни резултати. Тако је, на пример, 12 октобра 1917 године, приликом немачког десанта на острво Езел, један бициклически батаљон успео да доста брзо савлада даљину од 42 км по слабом путу и невремену, да Русима пресече отступницу ка острву Мон и тиме битно допринесе уништењу једне руске дивизије. Средином фебруара 1918 године, немачка бициклическа бригада у наступању ка Ревалу постизала је дневно маршеве од 45—50 км по залеђеним путевима са слабом подлогом, који су местимично били завејани дубоким снегом, а при температури од минус 20 степени.

Према изнетим одликама точка можемо закључити да је бициклиста на дужим релацијама бржи и издржљивији од коњаника, да је мање осетљив и неупоредиво јевтинији, да је његова обука простија, али се не може кретати ван путева у задовољавајућој мери. Осим тога, он се може користити скоро преко целе године, док је могућност употребе скијаша (чија је обука знатно компликованија) код нас у равницама много ређа, а у планинама ограничена, углавном, на месеце јануар—април. Према томе, иако моторизација има неупоредиве предности у погледу брзине и капацитета, ипак не би требало губити из вида да је точак скоро независан од снабдевања и мало осетљив према запречавањима и дејству из ваздуха, да се може кретати по слабијим путевима, да сада постоје веће могућности за његову ширу употребу, да је веома погодан за импровизације и да је јевтин.

Као што смо раније напоменули, точак је у војсци први пут употребљен за курирску службу, за коју се и данас може корисно употребљавати, нарочито у нижим стрељачким јединицама, као и код територијалних органа за вршење обилазака, разношење позива и сл. Осим тога, бицикли се могу употребљавати и за извршење веома различитих задатака.

Бициклическа јединица, формациска или импровизована, може се употребити скоро за све задатке које решава и свака друга стрељачка јединица, с тим што су бициклисти нарочито погодни за оне улоге у којима може доћи до изражаја њихова већа брзина.

Још у првим месецима Првог светског рата бициклисти су били успешно употребљени у оквиру извиђачких јединица на Западном и Источном фронту, како од стране Енглеза и Француза, тако и од Немаца. Они су се чешће формирали у бициклическе чете, а нарочито су били погодни за даљна извиђања. У том истом периоду они су често употребљавани као претходнице или заштитнице. Дешавало се да као претходнице наиђу на заседу, зато што нису могли да истуре бочна и крилна осигурања која би

се ван пута могла кретати истом брзином као јединице на путу. Но, ни у таквом случају нису трпели већи неуспех, јер је колона, која је за време кретања доста издужена, могла брзо да заузме заклон и отвори ватру. Једна немачка бициклистичка чета као претходница, благодарећи своје нечујном кретању, успела је, 3 септембра 1914 године, својим изненадним нападом на француски мостобран код Мон Сен Пиера на Марни, да створи панику, нанесе велике губитке знатно надмоћнијим француским снагама и да овлада мостобраном. Приликом гоњења Немаца 1914 године, Марну су прво прешле француске бициклистичке јединице.

Нарочито је била корисна употреба бициклиста у улози предњег одреда, јер су, захваљујући својој брзини, брзо избијали у одређени рејон и успевали да га одрже до пристизања главнина. У том погледу, поучан је већ поменути пример немачке бициклистичке бригаде која је успела да три дана раније заузме Ревал и да га задржи у својим рукама до доласка главнине.

Приликом употребе бициклиста у немачкој десантној операцији на острво Езел, од пет батаљона само су два употребљена као прави бициклистички батаљони док су се остала три, због великог блата, кретала готово брзином пешака.

Бициклисти могу одиграти значајну улогу као покретна резерва у оним случајевима када нема моторизованих јединица, нарочито у одбрани на широком фронту и у маневарској одбрани. Италијани су корисно употребљивали бициклисте као покретне резерве за време повлачења после битке код Кобарида 1917 године, као и на Пијави, где је сваки корпус имао по три бициклистичка батаљона у резерви. Немци су успешно употребљивали бициклисте као покретну резерву за затварање бреше после енглеског пробоја код Ле Катоа, 24 октобра 1918 године.

У Првом светском рату, после пробоја Румунског фронта, Немци су успешно употребљивали бициклистичку бригаду на правцу Гвоздена Капија, Букурешт, упркос врло слабих путева у блатњавом периоду.

У маневарској одбрани истакла се немачка бициклистичка бригада 1917 године, када је почетком марта прикривала и штитила планско повлачење Немаца на Сигфридову линију уочи Нивелове офанзиве. Један њен батаљон успео је том приликом да задржи јаке француске снаге у седмодневним борбама на просторији дубине 6 км и да се благовремено повуче. При томе је успео да нанесе Французима тешке губитке, док је сам претрпео незнатне.

У Другом светском рату нарочито је била значајна употреба точкова за пребацивање немачких јединица ка мостобрану у Француској у условима апсолутне надмоћности савезничке авијације. Ова примена указује на значајне могућности које постоје у оквиру импровизоване употребе точка, тим пре што она може и у будуће да дође до изражаја.

Од специјалних бициклистичких јединица помиње се једна бициклистичка бригада коју су Немци употребљивали против Савезника после искрцавања и која је водила одбрану на широком фронту.

На нашем фронту Немци су употребљивали бициклистичке јединице у току VII офанзиве против Треће крајишке бригаде у циљу да продру што брже и што дубље у унутрашњост ослобођене територије. Италијани су употребу бициклиста свели готово само на курирску службу

Нажалост, нисмо могли прикупити више података о употреби бициклических јединица у Другом светском рату, али и наведени примери довољно јасно показују да они могу бити веома корисни за извршење разних задатака. Несумњиво је да ће пораст моторизације савремених армија имати утицаја на смањивање перспективе у погледу употребе бициклических јединица у будућем рату.

Међутим, неспорно је и то да се бициклически могу употребити и у савременом рату, било у облику специјалних бициклических формација, било коришћењем на брзу руку импровизованих бициклических јединица. Оне ће се још увек корисно примењивати у оквиру стрељачких јединица за курирску и извиђачку службу, а у већим импровизованим или специјалним формацијама, као што смо већ нагласили, може доћи до озбиљније примене у улози предњих одреда, а нарочито у улози покретних резерви, ако се не располаже са довољно моторизације или је њено коришћење сувише ометано од стране изразито надмоћне непријатељске авијације. Ово поготово важи код одбране на широком фронту. Бициклическе јединице могу се корисно употребити и у саставу покретне групе, а ако су наоружане са РБ, могли би наћи примену и као нека врста покретне резерве у ПТО. Особито значајна примена ових јединица може да буде и у оквиру територијалне ПДО, где би употреба тачка могла знатно да прошири њену масовну базу.

С обзиром на изнету могућу перспективу употребе бициклических јединица у рату, природно је да се и армија интересује за развој бициклизма уопште, без обзира на то да ли у њој постоје и специјалне бициклическе јединице ради стицања и уопштавања искустава из њихове употребе. И, докле год постоји знатан број немоторизованих јединица у армији и докле год постоје оправдани разлози за држање коњичких јединица, треба имати на уму и могућност примене бициклических јединица.

Међутим, армија би требала да буде заинтересована за масован развој бициклизма, чак и у случају да не рачуна са његовом непосредном применом у борбеним дејствима. Употребом тачка развија се код бициклических јединица смисао за покретљивост и брзину, што је од великог значаја за војничку обуку. Управљањем тачка стиче се у знатној мери потребна вештина за вођење мотоцикла, а и извесна предзнања за управљање другим моторним возилима. Одржавањем и оправком тачка развија се смисао за технику, што је значајно за младиће са села који често немају прилике да се у већој мери баве техником такве врсте. Сам точак наводи сопственика да прави дуже излете у природу и околину, а тиме се развија смисао за туризам и стиче способност лакшег оријентисања на земљишту. Широки развој бициклизма има знатан утицај и на правилно одржавање путне мреже, јер су бициклически заинтересовани за добре путеве. Коначно, бициклизам је веома користан и здрав спорт који развија телесну снагу, издржљивост, такмичење, смисао за брзину и кретање у природи на свежем ваздуху — што је све значајно са гледишта предвојничке обуке.

У вези са тиме армији би одговарала масовна производња солидног, лаког, типизираних и у погледу цене приступачног тачка. То би била основа за развој бициклизма која данас још није довољна, али за коју већ постоје битни предуслови. Свакако, било би корисно да точак буде истовремено и подесан за војну употребу, нарочито у погледу могућности па-

ковања ратне опреме, лаког склапања, расклапања, као и замењивања појединих делова. Према томе, било би најбоље да за масовну употребу још за време мира постоји један стандардни тип точка, који би одговарао војним потребама у случају рата. То би било корисно не само за попуну бициклических јединица добрим точковима, већ и за попуну резервним деловима.

Осим тога, требало би пропагирати да се војна лица користе точком у свакодневной служби при извршавању задатака који се на тај начин могу лако обавити. Исто тако требало би пропагирати употребу бициклических група и јединица на вежбама у оквиру ванармиског васпитања, а нарочито у вежбама из оквира ПДО. На тај начин би се стицала потребна искуства у коришћењу бициклических јединица и претстава о њиховим могућностима.

Популаризовање бициклизма био би следећи задатак. Досада се у том циљу поклањала извесна пажња утакмицама на специјалним тркачким точковима, што није довољно за масовни развој бициклизма. Било би потребно да се Армија више заинтересује за разне утакмице у вожњи на тешком точку (који би био у масовној употреби код становништва), не само по друмовима, већ и по стазама и преко препрека, као и за посебна такмичења у вези са гађањем и решавањем извесних извиђачких задатака из оријентисања на земљишту. Армија би могла да учествује у организовању таквих такмичења и са својим такмичарима који би се вежбали у оквиру бициклических секција у појединим гарнизонима. Осим тога, било би потребно да се јединице снабдеју извесним бројем точкава на којима би се војници обучавали у вожењу и на часовима физкултуре. Такви точкови могли би се користити за разне задатке у оквиру тактичких вежби и за курирску службу, што би уједно служило и за стицање потребних искустава.

Да би се обезбедила правилна оријентација у погледу употребе бициклиста у борбеним дејствима, требало би у правилима предвидети њихову употребу и изградити упутство за рад регуларних или импровизованих бициклических јединица. Најзад, можда би било корисно да се за време мира формира нека бициклическа јединица која би служила као наставни центар за стицање, уопштавање и преношење искустава из употребе и делатности ових јединица.

Потпуковник **ЖИВКО ПОПОВИЋ**

НЕКИ ПОДАЦИ О УПОТРЕБИ АРТИЉЕРИЈЕ У КОРЕЈИ

У страним војним часописима још нема исцрпнијих разматрања о употреби артиљерије у Кореји. У њима се углавном износе само извесни подаци општег карактера и хронолошки излаже ток борбених дејстава, а првенствено америчке артиљерије. Сви ови подаци, као и разматрања њихових аутора, углавном се заснивају на извештајима новинских агенција и на кратким званичним извештајима који се објављују у америчкој штампи.

На основу доста оскудних података из страних војних часописа изложићемо у овом чланку нека питања из тактичке употребе земаљске и ПА артиљерије обе стране од избијања рата па до почетка 1952 године.

*

Од самог почетка рата снаге Уједињених нација употребљавале су батаљонску и пуковску артиљерију за организацију ПТО и за непосредну подршку пешадије у свима видовима борбе. У почетку су употребљавани само бестрајни топови 57 и 75 мм и базуке 60 мм. Но, пошто је пракса показала да су бестрајни топови 57 мм и базуке 60 мм немоћни у борби против противничких тенкова Т-34, морале су се увести моћнија ПТ средства — бестрајни топ 105 мм монтиран на дипу (на 500 м пробија оклоп преко 250 мм) и базуке од 3,5 инча — 88 мм (на 150 м пробија оклоп 180 мм).

Бестрајни топови 57 мм најчешће су употребљавани сасређено у оквиру пешадиске чете као целине, а када је ситуација захтевала, поједина оруђа придавана су водовима на тенкоопасним правцима.

Вод бестрајних топова 75 мм (из састава тешке чете батаљона) употребљаван је различито. У зависности од ситуације, у неким јединицама командант батаљона задржавао је цео вод на непосредном расположењу за организовање ПТО батаљона као целине или за праћење пешадије, док су у другим јединицама поједина оруђа или цео вод придавани једној од чета на најугроженијем правцу од напада тенкова. Неки учесници истичу да је садејство са пешадијом било боље обезбеђено када је цео вод придаван некој од пешадиских чета, што је и разумљиво, пошто је командир чете непосредно постављао ватрене задатке воду према развоју ситуације, те је овај тренутно отварао ватру на ма који циљ у зони напада или испред региона одбране пешадиске чете. Иначе, ако би се вод налазио на непосредном расположењу Ксб, од постављања захтева командира чете до отварања ва-

тре вода прошло би прилично времена, услед чега би и ватра могла за-каснити.

Према најновијим подацима Американци су у току 1951 године испитивали нову муницију за ПТ оруђа, која ће, према њиховим наводима, имати јако дејство против концентрације тенкова, подвлачећи притом да ће њена сервиска израда бити врло брза. Али, како о њеним техничким особинама засада нема ближих података, а у борби још није употребљена, једино нам будућност може дати прави суд о њој, уколико стварно буде употребљена у борби. Овоме треба додати и велики публицитет који се у америчкој штампи даје успешној примени атомске енергије за пуњење артиљеријских зрна.

Минобацачи 60 мм најчешће су остајали на непосредном расположењу командира чете, а понекад су придавани водовима који су добијали специјалне задатке. Командант батаљона најчешће је задржавао минобацаче 81 мм на непосредном расположењу, а у извесним случајевима поједине од њих или цео вод придавао некој од чета (на главном правцу у нападу, на тежишту у одбрани).

Минобацачи 60 и 81 мм нису се показали као ефикасно средство у борби противничке пешадије, чак и кад се она налазила у слабијим заклонима, те су пешадиске старешине захтевале да се замене минобацачима већег калибра. Они су то захтевали и због тога што се минобацачи малог калибра не могу супротставити непријатељским минобацачима 120 мм, и што већина бестрајних топова — због положености путање — не може да гађа циљеве непосредно иза гребена. Из овога би се могло закључити да однос између бестрајних топова (чија је првенствена улога борба против тенкова) и минобацача на јако испресецаном земљишту треба да буде у корист минобацача, све док бестрајни топови не буду оспособљени за дејство са задњих нагиба.

У неким дивизијама минобацачи 107 мм формиран су у дивизионе и улазили су у састав дивизиске артиљерије, а у комбинацији са хаубичким дивизионима 105 мм образовали су артиљерију за непосредну подршку пешадије, што се на јаче испресецаном земљишту показало као врло добро.

Дивизиску и осталу артиљерију сачињавала су иста оруђа као и у Другом светском рату. О употреби нове муниције и нових инструмената нема података, а и мало је вероватно да је нешто нарочито ново употребљено, јер би о томе морало бити барем неких наговештаја. Најчешће су употребљаване тренутне фугасне и тренутне обележавајуће гранате. Такође су употребљаване и гранате пуњене фосфором за тучење непријатељске пешадије и утврђених положаја. Неки писци, међу којима и познати писац, пуковник Маршал, истичу потребу за поновном применом картеча, нарочито при одбијању блиских напада на артиљерију на ватреним положајима. Они сматрају да би се и запаљиве мине могле употребљавати код минобацача. Осим тога, појавила се велика потреба за гранатама за осветљавање које нису имала сва оруђа. Према неким најновијим подацима за гађање живе силе у отвореним рововима употребљавани су радар-упаљачи, који су до недавно употребљавани само у ПАА.

Дивизиској артиљерији давани су тактички задаци као и у Другом светском рату (уништење и неутралисање живе силе, ватрених средстава, тенкова, артиљерије и минобацача, фортификациских објеката, О, КМ, ЦВ,

ометање саобраћаја и дотура на комуникацијама у ближој тактичкој дубини). Она се употребљавала за непосредну подршку пешадије (одговара нашем ПАГ) и за посредну подршку пешадије (одговара нашем ДАГ). Одреду са специјалним задацима додељивало се 1—2 дивизиона дивизиске артиљерије и батерија аутоматских оруђа ПАА. Претходницама и заштитницама додељивана је већа количина артиљерије, зависно од њихове јачине и карактера претстојећих дејстава.

Пешадиским дивизијама додељивана су знатна ојачања у артиљерији (понекад неколико дивизиона из артиљерије РВК) због тога што су дивизије, нарочито у маневарском периоду рата, често по неколико дана морале да дејствују самостално.

О густини артиљерије на 1 км фронта пробоја нема прецизнијих података. Али, ако се узме у обзир релативно мала ширина фронта пробоја на главним правцима напада у времену до стабилизације фронта приближно на садашњој линији, затим, велика количина артиљерије, као и дејство морнаричке артиљерије на неким од тих праваца уз обалски појас, онда се може претпоставити да је густина артиљерије достигала највеће густине које су Американци постигли у току Другог светског рата.

Планирање напада вршило се на прилично специфичан начин, што је и разумљиво када се има у виду организациска структура Америчке армије. Пошто би се откриле концентрације непријатеља, авијација их је неколико дана тукла, захватајући притом и све комуникације и саобраћајне чворове непосредно иза фронта и у оперативној дубини. Лаки бомбардери су неколико дана тукли положаје, а далекометна артиљерија важније циљеве на целој тактичкој и ближој оперативној дубини (тучена су поједина места на даљини преко 30 км иза линије фронта, као на пример Чорвон при последњој офанзиви на „гвоздени троугао“). Непосредно пред напад вршена је авијациска и артиљериска припрема која је захватала целу тактичку дубину. Дужина трајања артиљериске припреме зависила је од система организације браниоачеве одбране и дотада постигнутог дејства авијације и артиљерије. У зависности од организације браниоачевог положаја, постигнутог неутралисања ранијим дејством авијације и артиљерије, као и с обзиром на велику густину артиљерије на правцима главног удара, могло би се закључити да су артприпреме просечно трајале од 1—2 часа. Према неким подацима неутралисање непријатељске живе силе и ватрених средстава вршено је површински. Сама техника гађања састојала се у следећем: прво су испаливана три контролна плотуна, од који по један на предњу и задњу ивицу, а трећи у средину просторије која се неутралише, а потом се врши групно гађање.

Напад је почињао јуришем тенкова и пешадије уз подршку авијације и снажне артиљериске ватре. Као нормалан метод подршке Американци су употребљавали ПКВ, јер је противничка одбрана најчешће била организована у групном систему. Али, може се претпоставити да је при нападу на солидније организовану одбрану примењиван и ватрени вал који су Американци примењивали у Другом светском рату, но, то су вероватно били ређи случајеви. У току продирања кроз дубину непријатељске одбране примењиване су КВ и НЗВ.

У нападу се поклања пуна пажња садејству између артиљерије и авијације. У вези с тим, интересантно је да пуковник Маршал и капетан

Овелеј¹⁾ сматрају да је артиљериска подршка пружана на много широј основи и без икаквих ограничења него авијациска, зато што је активност авијације била ограничена на дневно дејство и за време добре видљивости. Мада авијација, с обзиром на снажно дејство бомби великог калибра, може боље од артиљерије да реши извесне задатке, ипак се оба писца слажу да се пешадија може најфикасније подржати њиховим заједничким дејством, с тим да прво артиљерија туче непријатељске положаје, а потом авијација да бомбардује ракетама и напалм бомбама, и, најзад, да артиљерија дејствује све док пешадија не подиђе на 50—100 м од тучене просторије. У погледу ефикасне подршке пешадије од стране авијације, највећа тешкоћа је у томе што се групе за ваздушну тактичку контролу не могу да приближе линији фронта на толико отстојање да могу осмотрити циљеве и на њих навести авијацију за подршку пешадије. Оба писца износе да би се садејство између артиљерије и авијације у подршци напада пешадије најбоље обезбедило када би истакнути артиљериски осматрачи показивали циљеве авијацији.

Од почетка 1951 године било је више узајамних контрабатирања која су трајала по неколико часова, но о њиховим резултатима нема никаквих података. Пошто снаге Уједињених нација у Кореји располажу модерним средствима за откривање непријатељске артиљерије, као и многобројном артиљеријом великог дмета, логично би било очекивати поражавајуће дејство њихове артиљерије над противничком. Али, поставља се питање како су земљишни и атмосферски услови утицали на рад ових справа, као и какву је тактику употребио противник када му је артиљерија била контролисана. Иначе, да су ова контрабатирања била нарочито успешна, ма код које стране, вероватно би било бар неких података о томе.

У одбрани, при разбијању непријатељских припрема за напад, главни задатак такође је припадао авијацији. Она је дуже времена тукла непријатељске комуникације у оперативној дубини, концентрације, центре за снабдевање, као и целу тактичку дубину. Артиљерија је — нарочито далекометна и морнарничка — за све време ометала нападачеве припреме за напад. Чим би напад отпочео, артиљерија је била главно средство за одбијање јуриша и затварање насталих бреша. Од артиљериских ватри употребљаване су КВ и НЗВ у којима су учествовали целокупна артиљерија и минобацачи, сем оне артиљерије која је вршила контрабатирање и специјална гађања. При одбрани предњег краја придавана је нарочита важност запречним ватрама, а у блиским борбама имала су видног удела аутоматска оруђа ПАА М-16 (четвороцевни 12,7 мм) и М-19 (двоцевни 40 мм) због велике брзине гађања. Према подацима пуковника Маршала, НЗВ је планирана испред предњег краја на 45—140 м. Он наводи да је за хаубице 203,2 мм, за време операција у фебруару 1951 године, планирана НЗВ на 45 м испред предњег краја америчке пешадије. Но и поред овакве близине сви писци истичу да су били врло ретки случајеви непрецизности гађања и падања граната у сопствену пешадију, подвлачећи притом да је ситуација у овом погледу била много боља него у Другом светском рату. При ноћном дејству однос између КВ и НЗВ био је 1:1.

¹⁾ „United States Army Combat Forces Journal“, од августа 1951 године.

Противтенковској одбрани је поклоњена озбиљна пажња. Поред лативних реактивних оруђа, о чијој је употреби раније говорено, при организацији ПТО Американци придају велику важност и тенковима. У вези с тим поједини њихови писци тврде да су тенкови најбоља заштита од непријатељских тенкова и да сопственим тенковима треба тући непријатељске. Али, имајући у виду да је ово гледиште засновано на искуствима из Другог светског рата у периоду када Немци нису располагали јаким тенковским снагама, као што и сада постоји знатна несразмера у бројном односу тенкова противничких страна, питање је да ли би овакво гледиште било исправно када би обе стране биле подједнако јаке у тенковима.

Како Кинези и Севернокорејци, све до почетка 1951 године, нису располагали знатнијим ваздухопловством, то је ПАА употребљавана за подршку трупа на земљи, и то на исти начин као и остала земаљска артиљерија, при чему су се нарочито успешно показала аутоматска оруђа М-16 и М-19. Читаве групе ових оруђа придаване су пешадиским дивизијама које су их употребљавале као и осталу своју дивизијску артиљерију. У неким су дивизијама хаубички дивизиони 105 мм и дивизион аутоматских оруђа ПАА образовали групу за непосредну подршку пешадије, а дивизион 90 мм ПАА, хаубички дивизион 105 мм и минобачачки дивизион 107 мм групу за посредну подршку пешадије. Од придатих дивизиона аутоматских оруђа неке дивизије су додељивале поједине батерије пешадиским пуковима, а ови су их даље употребљавали (појединачно, по водовима или целе батерије) за непосредну подршку пешадије, за тучење утврђених тачака у непријатељском распореду, за рушење склоништа израђених у стенама непосредним гађањем у њихове улазе, за заседе, у саставу делова одређених за чишћење земљишта од непријатељских заосталих делова, у саставу извиђачких патрола, итд. Оруђа М-19 (40 мм) успешно су дејствовала против тенкова, нарочито са блиских растојања, и, услед велике брзине гађања (200 метака у минуто), кидала гусенице, а понекад одваљивала и куполу тенка. М-16 (12,7 мм), услед велике брзине гађања (2.000 метака у минуто), била су врло ефикасна при одбијању јуриша непријатељске пешадије у густим таласима. Она су у прво време, на захтев пешадије, тукла сва она места у непријатељском распореду (стране узвишења, шуме и сл.) за која се претпостављало да их је непријатељ организовао за одбрану, јер се рачунало да ће се тиме открити његово присуство. Али како се при томе трошила велика количина муниције, а непријатељ није одговарао на њихову ватру, Американци наводе да су таква гађања била од мале користи.

Неке дивизије употребљавале су придата аутоматска оруђа ПАА у саставу претходница, заштитница и за обезбеђење трупа на преноћиштима. Поједина оруђа или водови врло често су употребљавани за обезбеђење КМ и ВП артиљерије од дејства непријатељских инфилтрираних делова, као и за заштиту транспорта, складишта, база и сл. од дејства герилаца. При повлачењу за време зимске офанзиве Кинеза и Севернокорејца 1950 године и при евакуацији појединих обалских упоришта (Хамхунг и др.) аутоматска оруђа ПАА одлично су садејствовала са пешадијом, обалском артиљеријом и осталим сувоземним трупама.

Овако успешно дејство ПАА против земаљских циљева било је омогућено тиме, што је америчко војно руковођење још 1948 године у програм обуке ПАА увело и гађање земаљских циљева. За оне јединице које су као

новоформиране дошле у Кореју образовани су кратки курсеви од неколико дана, на којима је све људство обучавано најосновнијим појмовима из теорије и наставе гађања оних циљева са којима ће се најчешће сретати првих дана борбе. Недостатак ове обуке у почетку се осећао у знатној мери.

*

О врстама оруђа и тактици артиљерије Кинеза и Севернокорејца у страним часописима има сувише мало података. Али, пошто су Севернокорејци још 1948 године организовали и наоружали армију по совјетском узору и до уласка у рат имали совјетске војне инструкторе, највероватније је да су у састав сб и сп доскора била уведена совјетска батаљонска и пуковска оруђа старијих модела (45 и 76 мм). То се потврђује и подацима из кинеских извора, према којима су њихови „добровољци“ до половине 1951 године били наоружани малобројном артиљеријом мањих калибара.

Према неким подацима из француских извора, у току борби у марту и априлу 1951 године у Вијетнаму је од Хо Ши Минових трупа заплена муниција за бестрзајне топове 75 мм са кинеским ознакама, те је вероватно да и Кинези и Севернокорејци располажу бестрзајним топовима 75 мм, највероватније израђеним по америчком узору.

Батаљонска и пуковска артиљерија најчешће се употребљавала за организовање ПТО у свим видовима борбе, јер је противник располагао великом надмоћношћу у тенковима.

Према америчким наводима Кинези и Севернокорејци располажу великом количином минобацача 82 и 120 мм. По неким подацима изгледа да се и у саставу стрељачких чета налази вод минобацача 82 мм, што би било оправдано с обзиром на карактер земљишта и малобројност тежих и савременијих артиљериских оруђа која је до недавно постојала.

О врстама оруђа и јачини дивизиске и остале земаљске артиљерије немамо детаљнијих података. Али, пошто од почетка 1951 године ова страна није успевала да на ширем фронту неутралише непријатеља чак ни на целој дубини главног појаса одбране, као ни да обезбеди ватрену надмоћност својим укљиненим снагама на местима извршених пробоја и да их изведе у оперативну дубину, може се закључити да су до половине 1951 године гро њене артиљерије сачињавала оруђа старијих модела са малим дометом. Међутим, према изјави команданта америчке Осме армије у Кореји, генерала Ван Флита, почетком марта 1952 године, Кинези и Севернокорејци већ располажу два пута већом артиљеријом него Уједињена команда („Борба“ од 16 марта 1952 г).

Артиљериски напад се припрема доста систематски. Нападима већих размера претходи артиљериска припрема која траје неколико часова (у првој фази пролећне офанзиве, која је отпочела 22 априла 1951 године, трајала је 2 часа — „Борба“ од 23 априла 1951 године). Да би се сопственим трупама обезбедили што већи почетни успеси, с обзиром да је противник — услед велике маневарске способности — у могућности да брзо интервенише јаким снагама на отвореним брешама, потребно је да се артприпремом обухвати што већа дубина непријатељске одбране. А како се обука војске Кинеза и Севернокорејца изводи по совјетским гледиштима, највероватније је да се као метод артподршке примењује ВВ, ПКВ или њихова комбинаци-

ја, у зависности од тога како је организована непријатељска одбрана, са колико је муниције дотична операција обезбеђена, као и колика је густина артиљерије могла да се оствари на 1 км фронта пробоја. Што се тиче јачине артиљерских напада, чак и противничка страна потврђује да су око половине 1951 године почели да се примењују врло јаки напади, који захватају доста велику дубину, подвлачећи да је најјачи артнапад био изведен 5 августа 1951 године у области Кореангпорија, 24 км источно од Кесонга („Борба“ од 6 августа 1951 године).

У циљу паралисања велике надмоћности противничке артиљерије врло се често практикује убацивање добро обучених и опремљених делова у непријатељску позадину са задатком уништавања артиљерије како за време њеног покрета, тако и на ВП, КМ, ЦВ и сл. Американци потврђују успешно дејство ових делова, нарочито у почетку рата. Због тога су били приморани да ВП артиљерије и КМ бирају ближе борбеним порецима пешадије или да за њихову заштиту одређују јаче пешадиске делове ојачане аутоматским оруђима ПАА, предузимајући врло опсежне мере за непосредну одбрану артиљерије на ватреним положајима (постављање оруђа у батерији на малим растојањима, израда заклона у близини оруђа за блиску борбу стрелачким наоружањем, подизање жичних препрека око ВП, припрема средстава за осветљавање, одређивање патрола и појединих осматрача на осетљивим местима, додељивање аутоматских ПАА оруђа за блиску одбрану, итд.).

Одбрана се ешелонира по дубини на већем пространству, држећи главне снаге изван дејства непријатељске артиљерије (а некада и морнаричке), бранећи дубоко организоване положаје артиљерском и минобацачком ватром уз најширу примену свих врста препрека, особито противтенковских, међу којима најзначајније место заузимају минска поља. Велика пажња поклања се одбрани препрека минобацачком и артиљерском ватром. И овде се највише примењују КВ и НЗВ. Како је ова страна до половине 1951 године располагала артиљеријом мањег домета и релативно слабије моћи дејства и пошто није имала могућности да прикупи детаљније податке о груписању непријатеља за напад, нарочито његове артиљерије, мало је вероватно да је за то време примењивала артиљерску противприпрему, већ се рад њене артиљерије углавном сводио на одбијање непријатељских напада. Али, откако је у наоружање уведена бројно квалитетна артиљерија са великим дометом, нема сумње да су многи напади снага Уједињених Нација ометани артиљерском противприпремом, о чему се може донекле закључити и на основу званичних извештаја Кинеза и Севернокорејца.

ПТО организује се по појасевима одбране на великој дубини, слично као што је то рађено пред крај Другог светског рата на Источном фронту. Велика важност придаје се ПТР свих степена, јер су и Американци често наводили да су њихови тенкови, по извршеном дубљем продору непријатељске одбране, били често заустављени јаком браничовом артиљерском ватром и приморавани на повлачење. Из овога се може закључити да су то вероватно биле јаке ПТР које су привлачене из веће дубине, као и јаки делови артиљерије са заклоњених ватрених положаја који су истурени на погодним линијама за непосредно гађање тенкова.

Иако о ПАА немамо тачнијих података, ипак је јасно да је она била слаба, пошто су снаге Уједињених нација за све време рата задржале ваздушну надмоћност и, такође, бомбардовале свако место које су желеле. Иначе је расположива ПАА, која је до недавно већином била малокалибарска, до максимума коришћена за гађање циљева у ваздуху. Према постигнутим успесима у обарању непријатељских авиона (према подацима Кинеза и Севернокорејца до краја 1951 године оборено је преко 2.000, а према подацима снага Уједињених нација око 600 авиона) може се закључити да је садејство између ПАА и ловачке авијације добро организовано, нарочито при одбрани најважнијих места у дубљој позадини (мостови на реци Јалу и др.). Има података да се и у дневном дејству примењују запречна гађања, поглавито при одбрани виталних места у позадини и да у последње време Кинези и Севернокорејци располажу и најмодернијом средњекалибарском артиљеријом, која у својој опреми има и радаре које послужују страни војни специјалисти. Осим тога, према тим подацима може се закључити да је њена артиљерија бројнија од артиљерије снага Уједињених нација.

*

У периоду маневарског рата, који је трајао углавном до краја прве половине 1951 године, обе стране примењивале су смелије маневре и преотимале једна другој иницијативу. Снаге Уједињених нација обилно су користиле тенкове и авијацију, уз помоћ јаке морнарице, а Севернокорејци у почетку тенкове, а доцније (после уласка Кинеза у рат у зимској офанзиви 1950 године), коњицу и велике масе пешадије. За то време артиљерија обеју страна обезбеђивала је маневре ударних снага, али није било потребе за неком већом густином оруђа зато што је организација одбране у то време већином вршена на брзу руку.

Међутим, ситуација се знатно изменила у периоду позициског рата када су обе стране почеле да солидно организују одбрану по правцима и на великој дубини, тако да снаге Уједињених нација, и поред велике надмоћности у авијацији и тенковима и осталој савременој техници, нису више биле у стању да испоје ону динамичност операција као у првом периоду рата. Осим тога, Кинези и Севернокорејци су увели у наоружање врло бројну и квалитетну артиљерију свих врста коју су добро искористили.

За сламање солидно организоване одбране, по нашем мишљењу, потребно је обезбедити апсолутну надмоћност у сваком погледу. Несумњиво је да би улога артиљерије у „прогоревању“ такве непријатељске одбране на довољној ширини и дубини имала веома велику улогу, и да би она могла одговорити својој намени ако би се обезбедила довољна густина артиљериских оруђа. Како изгледа, Кинези и Севернокорејци су у потпуности прихватили концепцију Совјетске армије о одлучујућој улози артиљерије, што је разумљиво ако се има у виду њихова релативна слабост у авијацији и тенковима. Али, и Уједињена команда, како изгледа, придаје сувише велики значај обезбеђењу великих густина артиљерије, иако би се њена бројно јака артиљерија, по нашем мишљењу, могла смелије груписати, на правцима пробоја, уз ангажовање тенкова и авијације и у комбинацији са јачим ваздушнодесантним и поморскодесантним операцијама, у чему има довољно искуства, а и расположивих средстава.

Генералмајор **ИВАН БОЖИЋ**

СРЕДОЗЕМЉЕ

(Кратак историки и геополитички осврт)

Средоземље обухвата Средоземно Море и оне области његових прибрежних држава које су орографски, хидрографски, климатски и привредно непосредно везане за њега. Пошто Југославија на Јадранском Мору, које уствари претставља велики залив Средоземног Мора, држи обалу од око 1.600 км дужине, она добрим делом своје територије припада Средоземљу. Због тога је природно да и Средоземно Море и све што се на њему догађа има веома велики значај и за нашу земљу.

Једна од битних карактеристика Средоземља је у томе што су скоро све његове прибрежне области оштро отсечене од свог залеђа планинским, често и високопланинским ланцима, или пространим пустињама (скица 1). Велики део ових ланаца протеже се паралелно са обалом у непосредној близини мора у које често пута стрмо падају са својим скоро усправним литицама. Најизразитији пример ове појаве имамо на нашем делу обале код планина Велебит и Биоково, затим на француској и италијанској Ривијери. Одвојеност залеђа од морске обале појачана је на неким местима тиме што се иза прибрежних планина простиру пустиње (Сирииска Пустиња позади планинског ланца Либанон, Арапска Пустиња), а крш на нашим Динарским Планинама.

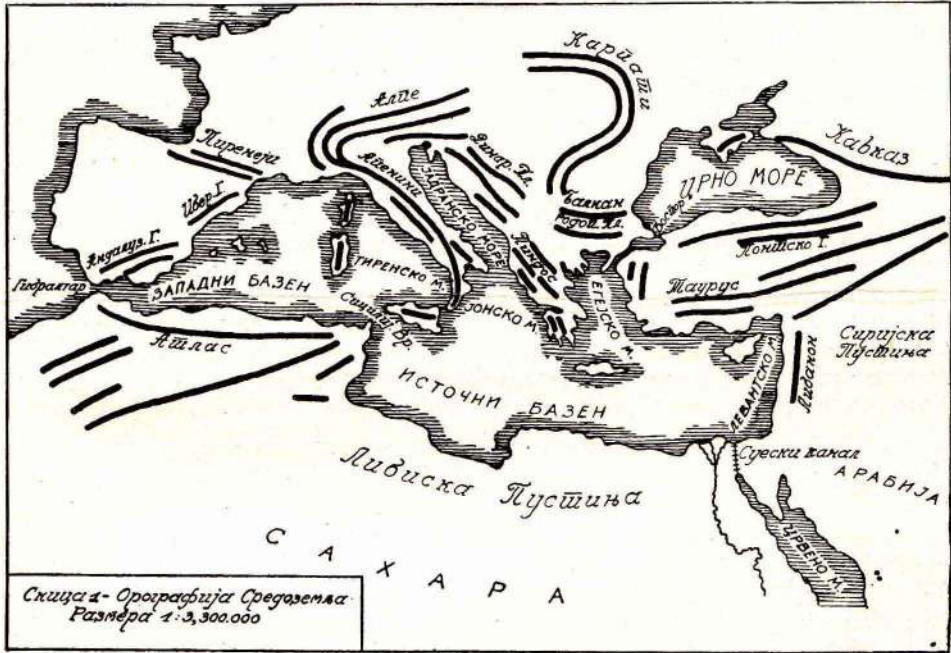
Велика јужноевропска полуострва (Пиринејско, Апенинско и Балканско) одвојена су од осталог дела европског континента високопланинским ланцима од преко 3.000 м (Пиринеји, Алпи, Динарске и Родопске Планине), док је њихова унутрашњост, такође, испуњена планинама које упућују прибрежно становништво и његова насеља ка морској обали и на море.

Због такве орографске одвојености од европског, афричког и малоазиског залеђа, Средоземно Море личи на огроман амфитеатар, чији гледаоци концентрично гледају у њега, леђима окренути ка унутрашњости помених континената.

У **Старом веку** Средоземље је у току више од 1.000 година било позорица и центар светских политичких, привредних и културних збивања, а Средоземно Море играло је улогу светског мора. Ту је настала, развила се и одатле у све стране зрачила култура европских народа.

Средоземље је увек снажно привлачило многе народе који су се налазили у дубини континената, и у исто време из њега је према континентима стално потицала културна снага и политичка експанзија. Оно је често било

нападано споља (дорска најезда, Персиски ратови, сеоба народа, турски продор, Крсташки ратови). Исто тако, Средоземље је свој културни, привредни и политички утицај испољавало и ширило у дубоко залеђе, далеко преко својих природних граница (Грци у Азовско Море и Јужну Русију,

Александар Македонски чак до Индије, Римљани у Галију и Британију). Још пре 1.000 година пре наше ере тежиште тога утицаја било је у источном делу Средоземља.

Основно обележје спољне, привредне и војне политике свих прибрежних држава Средоземног Мора, нарочито оних које су целом својом територијом припадале Средоземљу, одувек је била тежња да на један или други начин овладају свим његовим обалама и да од Средоземног Мора или појединих његових делова (Јадранско, Егејско Море, западни базен, итд.) створе своје унутрашње затворено море.

У Средњем веку Византија је у Средоземљу водила непрекидне борбе за свој опстанак. Њена историја у то доба претставља непрекидан низ офанзивних, а још више дефанзивних, трговачких и верских ратова. Од VI века па до 1453 године Константинопољ (Истанбул, Цариград) је био десет пута опседан, а 1204 године и освојен и опљачкан од крсташке војске.

На судбину Византије и целог источног Средоземља имале су пресудан утицај три велике сеобе народа: северно-азиско-европска сеоба, која је је од IV—VII века запљускивала Балканско Полуострво Готима, Словенима и Бугарима; јужно-азиска сеоба народа, од VII—X века када се арапски талас разлио по малоазиским византиским покрајинама и, најзад, средње-

азиска сеоба која је у току XI и XII века из Централне Азије довела Селџуке, а Турке у XIII и XIV веку. Све ове снажне најезде народа, осим последње, Византија је вешто задржала, а делом и одбила, иако уз губитак већих територија. Најзад, 1453 године, када су Турци заузели Цариград, Византија је коначно пропала.

Арапи су предузели продоре ка Средоземном Мору, освајајући постепено од 622 до 750 године Сирију и Египат, а потом и целу обалу Северне Африке и Шпанију. Иако су владали Сицилијом, Сардинијом, Калабријом и ушћем реке Роне, њихова владавина није никада носила средоземно-поморски карактер. Због тога је и њихов напад на Европу, углавном, уследио сувоземним правцем преко Гибралтара и даље преко Пиринејског Полуострва.

Турци су још у XIII веку допрли до обала Егејског Мора. Од тог доба они су стално нападали на Византију, отимајући јој постепено делове територије и на азиској и на европској страни. И они су, као и Арапи, били углавном оријентисани на континентална завојевања, те су и своје нападе на европски континент изводили сувоземним правцем преко Дарданела. При томе им није много сметала слаба и трула Византија. Они су поред ње продирали дубоко у Балканско Полуострво и већ 1389 године водили битку на Косову, док су Цариград заузели тек 1453 године.

Поред Византије у Средњем веку играли су значајну улогу и поједини градови, као: Венеција, Ђенова, Пиза и Дубровник, који су успели да изграде своје јаке трговачке, а неки и ратне флоте.

Слабљење моћи градова у Средоземном Мору и њиховог политичког и трговачког значаја настало је после открића Америке 1493 године, а нарочито од 1497 године, када је португалски морепловац Васко де Гама открио пут око Рта Добре Наде. Открићем Америке светско политичко тежиште прешло је из Средоземног Мора на Атлантски Океан и на земље које су му делимично или у целини припадале, као Енглеску, Француску, Шпанију и Холандију. Открићем морског пута око Рта Добре Наде, Средоземно Море изгубило је ранији значај који је као пловидбени пут имало за везу Истока са Западом, тј. као пут којим се сва роба која је долазила са Истока преносила у луке источног базена Средоземног Мора (караванским путевима од Персиског Залива и Црвеног Мора преко Сирије и Арабије). Тако је трговачки саобраћај између Јужне Азије и Европе пренет са сувоземног на пловидбени пут око Рта Добре Наде, који је, иако знатно дужи, био много сигурнији.

У Новом веку, у Средоземљу је поново дошло до значајних промена, које су настале због тога што је још крајем Средњег века почело спајање малих политичких, привредних и културних целина у веће заједнице, чиме је ударен темељ за стварање великих националних држава. Тај процес продужио се кроз XVIII и XIX век, па чак и до данас. Осим тога, просецањем Суецког Канала, Средоземно Море поново је постало светски пловидбени пут, на који се поново вратио већи део саобраћаја између Јужне Азије и Далекосточног Истока и Европе са обилазног јужно-афричког пловидбеног пута. Најзад, промене су настале и услед стварања великих колонијалних држава и империја које су имале своје колоније или нарочите интересе у Средоземном Мору.

Стварањем великих националних држава, ишчезавале су мале државе и самостални градови, а на њихово место појављивале су се на Средоземљу веће, културно и привредно значајније и војно-политички јаче географске и политичке целине, које су апсорбовале све снаге ранијих малих држава. Тако су се постепено појављивале уједињене јаче државе, као: Шпанија, Француска, Италија, Југославија и Грчка. Природно је да су такве државе биле много способније да бране своје интересе у Средоземном Мору него мале градске републике: Тир, Сидон, Ђенова, Венеција, Дубровник, итд.

Шпанија је до XVI века била заузета борбом за ослобођење од Мавара и за уједињење у једну државу појединих самосталних земаља — Кастилије, Арагоније, Каталоније и Валенције. После открића Америке, она је своје главне напоре усмерила на запад, преко Атлантског Океана, на освајање ново-откривеног континента. У исто време, услед династичких родбинских веза са Аустријом, била је увучена у заплете и ратове у континенталној Европи, тако да није обраћала довољно пажње Средоземном Мору. Од пропасти Шпанске армаде, 1588 године, почиње опадање Шпаније као светске силе, тако да од тог доба није више важила као јак међународни чинилац.

Од важнијих војно-поморских лука и упоришта, које Шпанија држи у својим рукама, треба истаћи градове Аликанте и Картагену на шпанској обали, затим Балеарска Острва и Шпански Мароко са поморским базама Цеутом и Мелилом. Положај Балеара је од нарочитог значаја не само за Шпанију, већ и за Француску, јер лежи бочно од француског пловидбеног пута Марсељ—Алжир.

Француска, као и свака друга прибрежна држава, има својих интереса у Средоземном Мору, само што су ти интереси још много већи, пошто се она ту појављује и као колонијална држава. Иако је Француска географски више оријентисана према Атлантском Океану, она је у много већој мери заинтересована у Средоземном Мору но што би се то могло закључити на први поглед, према сразмерно малој дужини њене средоземне обале. За разлику од југословенских или турских прибрежних области, француско приморје није тако оштро отсечено од свога залеђа. Тако, например, Француска је спојена са Средоземним Морем долином Роне, која се према југу широко отвара. Због тога су Французи тим путем са севера лако продирали у Средоземље, пошто на његовој читавој дужини (почев од Северне Француске, па до ушћа Роне) нема неких већих орографских препрека.

У области Средоземног Мора Француска држи неколико важних тачака и територија, као: Марсељ, Тулон, Корзику и територије у Северној Африци. Марсељ је њена највећа трговачка лука а уједно и највећа у Средоземном Мору уопште, док је Тулон најважнија ратна лука на француској средоземној обали. Корзика, која је као клин увучена између Лигуриског и Тиренског Мора, влада морским пролазом између Корзике и Сардиније и претставља одличну ваздухопловну базу за дејство у овоме делу Средоземног Мора. Од територија у Северној Африци, Француска држи Алжир, Тунис и Мароко. Она је 1830 године освојила Алжир, који је постао база за њену даљу експанзију у Северној Африци, а 1881 године освојила је и Тунис. Француски Мароко има само мали део средоземне обале, а већим делом лежи на атлантској обали.

Као колонијална сила Француска је у Средоземном Мору заинтересована из саобраћајних и из војничких разлога. Саобраћај са њеним поседима у Индиском Океану одвија се кроз Суецки Канал, док пут ка огромном комплексу њених Афричких посела — колонија и протектората полази из Марсеља и пресеца западни базен, углавном правцем север—југ. Због великог значаја који северно-афричке територије претстављају за Француску, она је своју главну пажњу сасредила на западни базен Средоземног Мора, где је тражила превласт на мору и апсолутну сигурност својих поморских веза. У Првом и Другом светском рату те везе су за Француску биле од пресудног значаја, јер су Тунис, Алжир и Мароко претстављали њене огромне привредне и људске резервоаре.

Њене главне поморске ратне луке у западном базену — Тулон и Бизерта (у Тунису) у вези са Корзиком — образују значајан поморско-стратешки троугао. Сем тога она има још низ других војно-поморских база, а у изградњи је и велика ратна лука Мерс ел Кебир код Орана (Алжир). Па и поред тога, Француска није могла да обезбеди доминацију у западном базену. Јужни део западног базена пресеца велики британски пловидбени пут Гибралтар—Малта—Суец; на боку источно од линије Марсељ—Алжир, лежи италијанско острво Сардинија, а на западу шпанска Балеарска Острва, тачно на пола пута од Марсеља до Алжира.

Треба истаћи нарочито повољан географски положај ратне луке Бизерте, јер онај који држи Тунис са Бизертом може да контролише саобраћај између источног и западног базена.

У циљу бржег, лакшег и сигурнијег повезивања француске атлантске и средоземне флоте постоји идеја да се изгради канал од Бордоа реком Гароном до места Нарбон, којим би се Бискајски Залив везао са Средоземним Морем, тако да би се француска флота могла померати по унутрашњој знатно краћој линији, обилазећи Гибралтар.

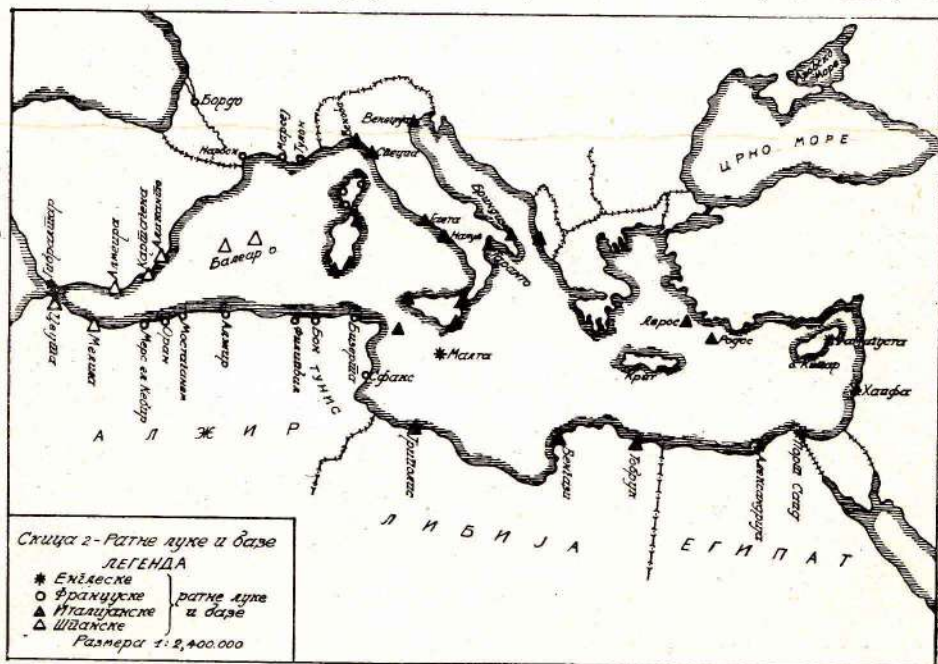
У источном базену Средоземног Мора Француска нема неких нарочитих војно-стратешких интереса, откако је Сирија постала независна држава, сем луке Триполиса, у којој се завршава нафтовод који води из Ирака.

Географски положај Италије, која је чисто медитеранска земља, знатно се разликује од положаја Шпаније и Француске, које су само једном својом страном окренуте Средоземном Мору, а другом се ослањају на Атлантски Океан. Италијанско копно, које се од европског тупа издвојило у облику чизме и далеко на југ увукло у Средоземно Море, може да послужи као погодна база за вођење активне политике у Средоземљу. Пошто се Јадранско Море протеже далеко на север поред источне италијанске обале, могуће је обављати поморски саобраћај непосредно до сувоземних комуникација које воде у Средњу Европу. Због тога је и природно што је Рим у Старом веку искористио тако повољан централан географски положај италијанског копна. Од друге половине XIX века до најновијег доба у Италији се појављује тежња за поновним оживљавањем и спровођењем улоге старог Рима у Средоземљу. Међутим, такве амбиције нису биле у складу ни са њеном снагом нити са постојећим географско-стратешким приликама¹⁾. Данашња Италија је густо насељена и сиромашна,

¹⁾ Италија је завршила своје уједињење углавном 1870 године, ликвидацијом папске државе и уласком италијанске војске у Рим. Ван Италије остало је још нешто

нарочито у стратeгиским сировинама потребним за вођење модерног рата. Она има мало гвожђа, још мање угља, мало или нимало нафте. Због тога је принуђена да те, као и остале основне сировине, увози обично морским путем, и то највећим делом из земаља изван Средоземља. Осим тога, Италија може изаћи на океане само кроз Суец и Гибралтар које контролише Британија. С друге стране, труп Италије претставља дугачко и уско полуострво на коме ниједно место није удаљено од мора више од 150 км, тако да је веома осетљива према блокади и изложена нападима са мора и из ваздуха.

Припремајући се за извршење свога опсежног колонијалног плана, фашистичка Италија је изграђивала поморске базе и луке (види скицу 2)

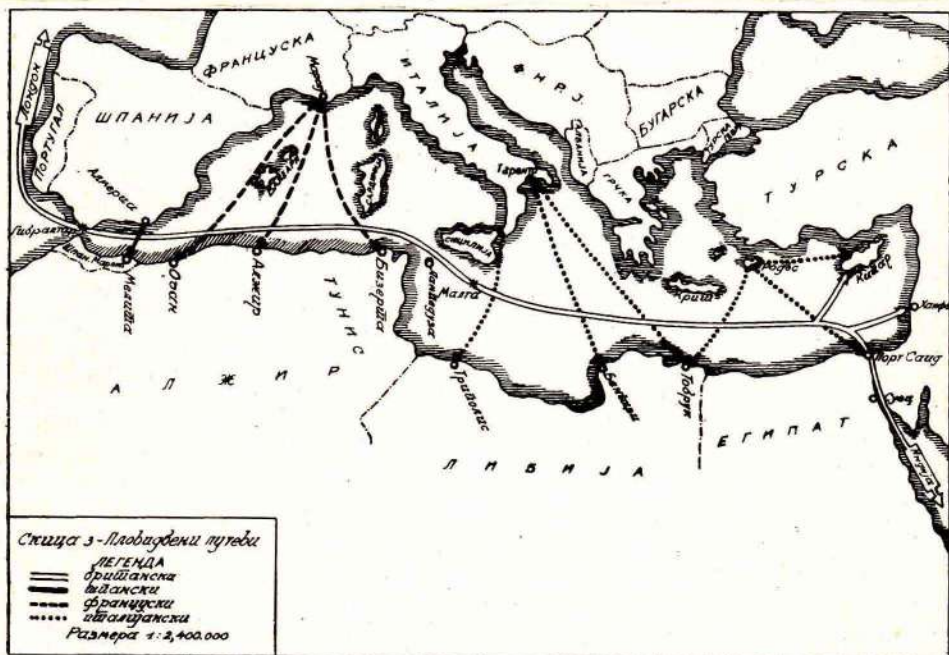
Италијана у Аустрији и у Француској. Али пошто није било изгледа да се на овим странама може ма шта учинити у догледно доба, Италија је почела помишљати да своју политику усмери више ка мору и преко мора.

Када је крајем XIX века одлучила да води колонијалну политику, морала се задовољити Еритрејом и Сомалијом (1884 — 1885). Покушај освајања Абисиније завршио се тешким поразом италијанске војске код Адуе (1896). Од 1911 — 1912 године Италија заузима од Турске прекоморске територије у Северној Африци — Либију са Триполитанијом и Киренајком и у Егејском Мору групу острва Додеканез.

И у току Првог и Другог светског рата Италија је покушавала да продере на Балканско Полуострво (Лондонски пакт 1915 године) заузимајући наше територије, затим Албанију 1939 године и покушајем заузимања грчке територије. Њена експанзионистичка политика проширивала се и у Африци нападом и окупацијом Абисиније 1935 — 1936 године. Иако је у току Другог светског рата изгубила све своје колоније и протерана са Балкана, Италија још није извукла никакве историске поуке, већ данас у њој поново оживљавају иредентистичке и империјалистичке тежње, нарочито на рачун наше земље.

на својим обалама, на острву Пантеларији и на острвима Леросу и Родосу у групи Додеканеза. У том циљу она је окупирала Албанију, а на североафричкој обали изградила луке Триполис, Бенгази и Тобрук, као и обалски пут „Литорана Либлика“.

Оваквим распоредом поморских и ваздушних база Италија је била у могућности да својим ваздушним и поморским снагама снажно дејствује како у центру Средоземног Мора, тако и према његовим излазима — Гибралтару и Суецу. За такве задатке она је градила и своју флоту, при чему је, с обзиром на мала отстојања између појединих база, тежила да постигне што већу брзину на рачун смањења дебљине оклопа. Њени најважнији пловидбени путеви у Средоземном Мору везивали су италијанске луке са лукама на афричкој обали: Триполисом, Бенгазијем и Тобруком, који су се, слично као и француски путеви, протезали од севера ка југу и укрштали се са британским медитеранским пловидбеним путем (види скицу 3).

У Другом светском рату Италија је изгубила све своје колоније. На тај начин пропали су и сви њени фантастични планови о поновном успостављању Римске Империје и претварању Средоземног Мора у италијанско „Mare nostrum“. Сада се Италија налази тамо где је била 1884 године. Још од свога уједињења она стално болује од неких слабости (недостатак капитала за стварање основе за развој јаке индустријализације, недостатак енергетске и сировинске базе, недовршена буржоаска револуција и јаки остаци феудализма, врло јака експлоатација радничке класе од стране капиталиста и, у вези с тиме, врло низак стандард најнижих народних слоје-

ва), које су се одражавале и на њеној спољној политици, која се може окарактерисати као политика великих прохтева са врло малим могућностима. Италијанска буржоазија није била у стању да спроводи своју самосталну политику у одлучујућим часовима њене историје.²⁾

Пошто је планинама Динарског система оштро отсечена од Јадранског Мора, **Југославија** је увек била у знатно већој мери оријентисана на копно него на море. Мали број комуникација слабог капацитета које везују позадину са морем није дозвољавао да се наша спољна трговина одвија претежно морским путевима. Међутим, изградњом нових комуникација и преправком старих успоставиће се солидна веза целе земље са Јадранским Морем и задовољиће се све домаће потребе. Даљом изградњом трговачке морнарице наша земља може постати и јак привредни фактор у Средоземљу.

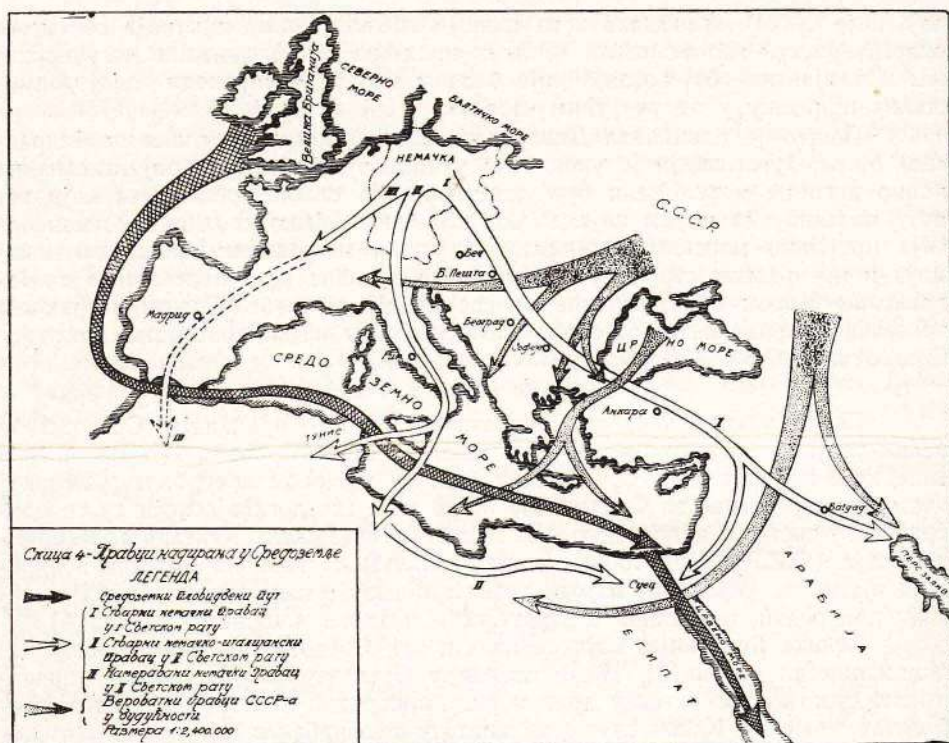
*

Поред земаља које смо разматрали и које припадају Средоземљу целим својим територијама или само делимично, говорићемо и о три велике силе које не припадају Средоземљу, али су у Новом веку биле у великој мери заинтересоване за Средоземно Море и за све догађаје који су се одигравали у њему и непосредно око њега. То су Велика Британија, Немачка и Русија (СССР). Међусобни геометрички однос њихових праваца аспирација и њихово укрштање најочигледније показује како се сукобљавају њихови привредни, политички и стратешки планови и циљеви, (скица 4).

Велика Британија, која се налази ван Средоземља, нема у њему ни доминиона ни колонија. Њени поседи у Средоземном Мору имају првенствено стратешки, а тек у другом реду привредни и економски значај. Гибралтар, Малта и Кипар служе за заштиту пловидбеног пута из Атлантског Океана, преко Средоземног Мора, у Индиски Океан и обратно. Политика Велике Британије у Средоземљу своди се, углавном, на очување овога пута. Енглези кажу: „Средоземно Море јесте и надаље остаје жила куцавица Империје“.

Из источног дела Средоземног Мора, као главне раскрснице, води неколико комуникационих праваца на исток и југ, као например: поморски пут кроз Црвено Море за Индију, Сингапур и Далеки Исток; поморски пут за Аустралију и Нови Зеланд (до овог потоњег може се доћи за исто време и преко Панамског Канала); поморски пут дуж источне обале Африке за колоније Уганда, Кенија и ка Јужноафричкој Унији; аутомобилски пут преко Сирије и Ирака ка Персиском Заливу и за Индију; ваздушни пут за Далеки Исток и Аустралију; Ирачки нафтовод који пролази кроз Сириску

²⁾ Главни задатак њене спољне политике увек је био да у право време приђе оној страни на којој је тренутно било више изгледа на успех, а да она сама при томе буде што мање ангажована. Тако је 1859 добила Ломбардију победама француске војске код Мафенте и Солферина, 1866 провинцију Венецију победом пруске војске код Садове (Храдец Кралове), иако је Италија била поражена на копну код Кустоце и на мору код острва Виса. У рату 1914 — 1918 године напустила је Тројни савез (Немачка, Аустрија, Италија) чији је члан била од 1873 године и пришла Антанти. Иако у том рату није постигла ниједан значајнији успех, а 1917 била чак и разбијена код Кобарида и одбачена на Пијаву, ипак је добила јужни Тирол, словеначке и хрватске територије у Словенском Приморју, у Истри и Далмацији. Из сличних мотива ушла је у Други светски рат на страни Хитлера, али са погрешним рачуном и катастрофалним резултатима.

Пустињу и којим нафта из Мосула долази до Хаифе у Израелу. Због тога се могу објаснити разноврсни политички и војнички напори Велике Британије за очување контроле над овом облашћу под разним видовима и формама (Египат, Ирак, Палестина, Кипар). Из истих разлога она је за време абисинске кризе концентрисала своју целокупну средоземну флоту у рејону Александрије. То је разлог што у Енглеској постоји гледиште да би било боље изградити Кипар а напустити Малту, чија одбрана — услед изложености снажним ваздушним нападима — може бити доведена у питање.

С обзиром на велику дужину и малу ширину Средоземног Мора, као и на бочни положај Шпаније, Француске и Италије и њихових афричких поседу у односу на средоземни пловидбени пут (жили купавици Британске Империје), постаје очигледно да се овај пут може одржати и осигурати против ваздушних, подморничких и осталих поморских напада на целој својој дужини само уз огромну надмоћност на мору и у ваздуху.

Иако је од Средоземног Мора била одвојена високопланинским ланцима Алпа и великом државом као што је била Аустро-Угарска, Немачка му је поклањала велику пажњу. Она је у правцу Средоземног Мора, још крајем XIX века, усмерила своју врло велику политичку и привредну активност, која је била позната под називом „Дранг нах Остен“. За то су постојали извесни географски и геополитички разлози. Пре свега, иако Немачка има излаз на Северно и Балтичко Море, оба мора могу се лако затворити у случају рата, као што се то догодило у Првом и Другом светском

рату. Кроз енглеску блокаду могли су се провући поједини ратни бродови, подморнице и авиони, али не и трговачки бродови.

Осим тога, и Северно и Балтичко Море, по привредном и културном развоју и устројству прибрежних земаља, не одговарају потребама немачке експанзије. Док је Француска пред својим вратима имала идеално прекоморје Северне Африке, које је слично Француској по клими и идеално за насељавање и експлоатисање, дотле је Немачка имала непосредне прекоморске суседе Велику Британију и скандинавске државе. Енглеска и Шведска, као индустријске земље, само јој могу конкурисати, а уколико би је скандинавске државе могле снабдевати каквим сировинама, то би било под много неповољнијим условима од размене добара са колонијама или протекторатима.

Иако је по природи оријентисана ка морима на северу Европе, Немачка је, из наведених разлога, тражила излаз на слободно море на другој страни, надајући се да ће добити области које би одговарале потребама њених привредних могућности. При томе је Немачкој ишао на руку постојећи савез са Аустро-Угарском, као и то што је у Аустро-Угарској тада био на власти немачки елемент, те се може рећи да је немачка експанзија ка Средоземном Мору и Блиском Истоку била заједничко дело обеју држава. Ова заједничка тежња испољавала се, углавном, у два маха: у извесним одредбама Берлинског уговора и у пројекту Багдадске железнице. 1903 године Немачка је успела да добије концесију за грађење познате Багдадске железнице, која би везивала Цариград (и Европу уопште) са Багдадом, односно Персиским Заливом. Иако је та пруга већим делом још 1924 пуштена у саобраћај, ипак је Немачка није могла користити због пораза у Првом светском рату. Томе треба додати окупацију Босне и Херцеговине и успостављање гарнизона у Новопазарском Санџаку, чиме је Аустро-Угарска стварала коридор ка Косову, долини Вардара и Солуну, и у исто време одвајала Србију од Црне Горе и онемогућавала јој излаз на море.

Хитлерови планови у погледу надирања ка Средоземљу и даље на исток и југ били су још фантастичнији од планова његових претходника. Освајање Средоземља требало је да буде само прва етапа у надирању ка Персиском Заливу и Индији, освајању целе Северне Африке, а потом продирању ка Рту Добре Наде, не само ради поновног освајања колонија изгубљених у Првом светском рату, већ и целе Африке. За извођење овог плана требало је најпре освојити прибрежне медитеранске земље, а потом истерати британске поморске снаге из Средоземља. У јуну 1940. Хитлер и његов италијански савезник стајали су на обалама Апенинског, а њихов једномишљеник Франко на обалама Пиринејског Полуострва. 1941 године Немачка и Италија успеле су да заузму Балканско Полуострво и Крит и на тај начин избили су у широком фронту на Средоземно Море спремни да остваре своје снове. Међутим, ток операција у Северној Африци, немачко-италијанска офанзива до Ел Аламејна, њихов пораз, отступање и коначна ликвидација немачко-италијанске афричке кампање — познати су.

Русија је била прва велика европска држава која је у Новом веку отпочела планску борбу за излаз на море. Почев од Петра Великог па до данас, њена спољна политика била је, углавном, посредно или непосредно, усмерена ка избијању на слободно топло море. Иако дужина њених мор-

ских обала износи око 13.000 км, ипак се њихов већи део редовно смрзава на Северном Леденом Мору, Беринговом, Охотском и Јапанском Мору до закључно са Владивостоком, тако да се може рећи да Совјетски Савез ни данас нема топлог мора, пошто се и Балтичко Море смрзава. Осим тога, Црно и Балтичко Море могу се лако затворити од стране скандинавских држава, односно Турске, и отсећи од Океана. Тек за време Првог светског рата обраћена је пажња на крајњи западни део руске обале на Северном Леденом Мору око Мурманска, који се, благодарећи утицају Голфске Струје, никада не смрзава и преко кога је поглавито одржавана веза између Савезника и Русије, односно СССР, у Првом и Другом светском рату.

Тежња Русије за излазом на топло море нарочито се испољила у XIX веку. Руске намере у погледу Цариграда и Средоземног Мора испољиле су се и приликом закључења Сан Стефанског мира 1878 године, стварањем Велике Бугарске, која је требала да Аустро-Угарској затвори пут ка Цариграду. Стварање ове привидно независне балканске државе претставља само остварење руских империјалистичких планова, не водећи нимало рачуна о најосновнијим правима и интересима осталих балканских народа. И у току Првог светског рата код Руса је постојала тежња за освајањем Цариграда, Босфора и Дарданела, али за то нису имали довољно снага и средстава.

После Другог светског рата наставља се империјалистичка политика царске Русије. И данашња Бугарска, која је у сваком погледу потчињена Совјетском Савезу, треба да одигра улогу санстефанске Бугарске, тј. да послужи као отскочна даска за избијање Совјетског Савеза на Егејско Море и освајање Цариграда, Босфора и Дарданела. Захтев Совјетског Савеза да заједно са Турском учествује у управљању и заштити мореуза има за циљ избијање у Средоземно Море, док је његова политика у Ирану удмерена на Персиски Залив и Индиски Океан.

*

При разматрању Средоземља у његовој најновијој историској фази укратко ћемо се осврнути само на његове главне географске делове и поједине зоне, које данас имају, или могу имати, стратески значај у евентуалним будућим заплетима. То су, углавном, европска обала Средоземног Мора, само Средоземно Море и његова афричка обала, а могао би се узети Блиски и Средњи Исток, пошто је и тај простор тесно повезан са Средоземљем, иако само делимично спада у њега.

Европска обала је најразуђенији део Средоземног Мора, пошто оно преко својих мањих мора — Лигурско, Јадранско и Егејско — најдубље залази у континент и на тај начин омогућава најлакшу везу са њим. Тако, на пример, на источни део европске обале изводи неколико праваца (из Мађарске и Румуније преко Хрватске и Словеније на Северни Јадран до Ријеке и Трста и даље преко пролаза између Алпа и Јадранског Мора у Северну Италију; из Бугарске преко Србије и Космета у Албанију; из Бугарске ка Егејском Мору и Цариграду), којима се најкраћим путем избија на Егејско и Јадранско Море, а самим тим и у источни базен Средоземног Мора. Успешним надирањем кроз долину р. По избија се код Ђенове на Лигурско Море, тј. и на обалу западног базена Средоземног Мора.

Средоземно Море је било и у будуће ће остати најбољи комуникациски правац којим ће се моћи обављати сав потребан дотур и евакуација

снага и материјала на јужном боку европског континенталног одбранбеног фронта, без обзира где ће се налазити његови предњи одбранбени појасеви. Оно претставља најкраћи и најбољи пут којим се најбрже може упутити помоћ Блиском и Средњем Истоку. Овим путем, у исто време, транспортују се са истока на запад огромне количине нафте из Ирака, Ирана и Арабије. Најзад, оно претставља најбољу везу између Европе и Африке и између његове северне и јужне обале.

Из Црног Мора у Средоземно Море изводи само један поморски оперативски правац, и то преко Босфора, Мраморног Мора и Дарданела тако да га Турска у свако доба може затворити. Пробијање поморских снага кроз мореузе веома је тешко, те изгледа да је обилазак мореуза европском, а евентуално и малоазиском обалом, много повољнији.

Поред одличног комуникациског и рокадног правца, Средоземно Море може да послужи и као одличан оперативски правац како у дефанзивном, тако и у офанзивном смислу. У случају офанзиве, непријатељ ће у прво време настојати да помоћу својих ваздухопловних снага и подморница осигура контролу источног базена са тежњом да онемогући саобраћај на мору уопште и пресече поменути светски пловидбени пут преко Суецког Канала и Црвеног Мора. А онај који обезбеди сигурну контролу над воденом површином Средоземног Мора може лако да изводи све врсте операција — поморске и сувоземне, дефанзивне и противофанзивне.

Огроман значај Средоземног Мора види се и по томе што су у њему одувек били заинтересовани не само народи и државе Средоземља, већ и народи далеко у унутрашњости континента, који су у Старом, Средњем и Новом веку (сеоба народа, најезде Арапа и Турака и експанзија Велике Британије, Немачке и Русије, односно СССР) продирали ка Средоземном Мору. Значајно је да је у Новом веку главну улогу у Средоземном Мору играла Велика Британија, која географски не припада Средоземљу и да су највеће напоре за његово освајање чиниле оне земље које се не налазе у непосредној вези са њим (Виљемова и Хитлерова Немачка и Романова и Стаљинова Русија).

Афричка обала обухвата релативно узан сувоземни појас земљишта између Средоземног Мора и северних афричких пустиња, који је гушће насељен, плоднији и са извесним бројем комуникација. На целој својој дужини, од Суца до Атлантског Океана, она може послужити за разне случајеве и улоге (као например за концентрациске просторије стратешког значаја, добро заштићене и сигурне, за базе са којих се може штитити поморски и ваздушни саобраћај, за позадинска пристаништа из којих се може вршити снабдевање фронта морем или обалом итд.).

Блиски и Средњи Исток. Источни део афричке обале Средоземног Мора обухвата већину земаља Блиског Истока: Турску (малоазиски део), Сирију, Либан, Израел и Египат. Остају још Ирак, Трансјорданија, Арабија и Иран. У вези са афричком обалом, Блиски Исток претставља погодну зону за надирање ка Атлантском Океану јужно од Средоземног Мора и за обилазак целокупног европског одбранбеног система. Осим тога, успешном офанзивом у овој зони секу се поморске, сувоземне и ваздушне везе које из Средоземља воде у Индиски Океан. Афричка обала са Блиским и Средњим Истком претставља мост преко кога се из области северно од Црног и Каспског Мора улази у источно Средоземље и прелази на афрички кон-

тинент и у исто време пресеца коридор којим пролазе светске саобраћајне линије између Запада и Истока.

Средоземље се налази на десном боку европског континенталног одбранбеног појаса, који се протеже од Скандинавског Полуострва преко Средње Европе до Средоземног Мора. После увлачења Турске у овај одбранбени систем, и ако би успели покушаји да у њему учествују и остале земље Блиског и Средњег Истока, тај би се одбранбени појас продужио у Малу Азију и Северну Африку, тако да Средоземно Море тада не би више било на боку, већ у средини Европско-азиско-афричког ратишта. Оно би у том случају претстављало одличан комуникацки правац огромног капацитета са веома повољним правцем протезања (запад—исток), са сигурним боковима и врло добрим и сигурним везама са позадином и великим делом европског и азиског, а, по потреби, и афричког стратегског фронта. Продужењем преко Суецког Канала и Црвеног Мора, у вези са разумењем источног базена Средоземног Мора, Блиског и Средњег Истока, тај комуникацки правац омогућава западним океанским силама да своје снаге брзо и еластично померају дуж целог огромног фронта од Шпицберга до Индиског Океана, па и даље ако затреба, и да у потпуности искористе своју велику поморску стратегиску покретљивост. Према томе, Средоземље претставља и одличан рокадни правац светско-стратегског значаја.

Сједињене Америчке Државе брзо су осетиле и уочиле огроман значај Средоземног Мора и Блиског и Средњег Истока и у ту област упутиле своје јаке поморске и ваздухопловне снаге и предузеле низ других мера (изградња поморских и ваздухопловних база, организација и наоружање Турске и Грчке армије, увлачење Шпаније у Североатлантски и Средоземни пакт). Све те мере имају за циљ да се сигурно затвори средоземна оперативна зона на некој линији што даље на истоку, да се заштити светска комуникациска линија Атлантски Океан—Средоземно Море—Индиски Океан—Тихи Океан и да се заштите економски интереси САД у Средоземљу и на Блиском и Средњем Истоку (нафта).

После Другог светског рата Средоземље и Средоземно Море задржали су и даље свој светски значај не само као географско-стратегиске и економске важне територије и важан светски пловидбени пут, већ и као једно од вероватних значајних ратишта у евентуалном будућем рату и светских жаришта великих политичких и социјалних превирања. У Средоземном Мору ни сада не игра главну улогу ниједна од земаља Средоземља, па чак ни европска земља, већ САД. А та чињеница још више потврђује светски значај Средоземног Мора и Средоземља.

Средоземље, Блиски и Средњи Исток не претстављају неку хомогену и чврсту целину која би са успехом могла да одигра своју одбранбену улогу у евентуалном будућем рату. Координација свих снага Средоземља налази на многе потешкоће; оне проистичу из младог национализма, религиозног фанатизма, историских аспирација и друштвеног превирања. Док су поменуте потешкоће схватљиве код младих североафричких и малоазиских земаља и народа, овакве појаве не могу се оправдати на европској обали Средоземног Мора где се пропале империјалистичке и иредентистичке тенденције још увек потхрањују верским и националним шовинизмом и поткрепљују аргументима из доба Римске Империје.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

ДР. МЕТОД МИКУЖ

НОБ ЈЕ СПРЕЧИЛА ПРИКЉУЧЕЊЕ ДОЊЕ ШТАЈЕРСКЕ И ГОРЕЊСКЕ НЕМАЧКОМ РАЈХУ

Из документа „Besprechung über Lage Jugoslawien“ (Конференција поводом ситуације у Југославији), од 27 марта 1941 године (види „Procès des grands criminels de guerre“ . . . Nuremberg, свеска XXVIII, стр. 21 — 26) можемо видети какву је судбину Хитлер наменио југословенским народима само неколико часова после пријема вести о револуционарним демонстрацијама 27 марта 1941 године у Београду и другим већим местима. Овде су за нас од интереса три Хитлерове констатације у том документу: 1) да је Југославија, с обзиром на догађаје од 27 марта, постала несигуран фактор у односу на будуће немачке операције „Марита“ (напад на Грчку) и „Барбароса“ (напад на Совјетски Савез); 2) да је Хитлер, и поред евентуалних лојалних изјава нове (Симовићеве) југословенске владе, одлучио да отпочне са припремама за разбијање Југославије као војничке силе и као државе и, 3) да Срби и Словенци никада нису били пријатељски наклоњени Немцима. Прве две Хитлерове констатације свакако показују да су југословенски народи још 27 марта 1941 године одлучно помрсили Хитлерове рачуне, због чега је одмах уследила његова одлука да нападне и уништи Југославију. Међутим, трећу Хитлерову констатацију морамо сматрати основом за све даље мере које су биле директно уперене против југословенских народа, у првом реду Срба и Словенаца, и то у времену када још није ни почела НОБ наших народа.

Пошто ћемо се у овом чланку ограничити само на судбину какву је Хитлер наменио словеначком народу и његовој земљи, најпре ћемо размотрити његова „Привремена упутства за деобу Југославије“ (Vorläufige Richtlinien für die Aufteilung Jugoslawien — види горе цитирани „Procès“, свеска XXVII, стр. 60—62). Из овог документа, који је састављен једва шест дана после напада на Југославију, види се да је Хитлер већ 12 априла одлучио да се Словенија потпуно распарча и наредио да се онај део, који треба да припадне Немачкој, територијално подели по узору на немачке срезове (Kreise) и ови прикључе два немачким покрајинама (Gau). У том погледу у упутству је предвиђено да територија словеначке Доње Штајерске потпадне под покрајину Штајерску (Грац), а територија бивше Крањске, северно од Љубљане, Горњеска под покрајину Корушку (Целовец). Прекомурје у својим историским границама припаће Мађарској, а које ће словеначке земље посести Италијани одлучиће Хитлер писмом Мусолинију и подробнијим одредбама немачког Министарства спољних послова. Документ од 12 априла 1941 године показује, дакле, да Хитлер словеначке области де факто већ укључује у састав немачког Рајха, и то оне које су окупирале немачке војне снаге (иста територијална подела као у Рајху!) и не оставља их под управом ОКХ Oberkommando des Heeres — Врховна команда (војске) као што је то учинио са старом Србијом, Банатом и Источном Србијом источно од линије ушће Мораве и Дунав — Пожаревац — Бољевац — Књажевац — Кална. За разлику од војне управе у Србији, а и за разлику од свог акта од 12 априла (који, као што је речено, предвиђа потпуно прикључење), Хитлер успоставља две цивилне управе (Zivilverwaltung) у запоседнутим словеначким областима: за Горњеску (Kärnten — Oberkrain) и за Доњу Штајерску (Untersteiermark), на челу са корушким, односно штајерским гаулајтером, у функцији шефова цивилних

управа. То показује да је Хитлер променио своју одлуку о потпуном прикључењу словеначке земље Рајху већ после два дана, али је, свакако, постојала битна разлика између управне поделе заповедног дела Словеније и војне управе у Србији и Војводини. Зашто Хитлер већ после два дана мења своју одлуку, на први поглед није сасвим јасно. Ипак, изгледа да се хтело одложити потпуно прикључење док не буде извршено велико планско исељавање Словенаца из Доње Штајерске и Горењске и насељавање Немаца у те области. Наравно, тиме би оне убрзо и по становништву постале немачке и тек тако биле достојне да се прикључе немачком Рајху. А Хитлер и његови најближи сарадници били су убеђени да после пресељавања и насељавања неће више бити никаквих националних тешкоћа и да ће обе области бити убрзо германизоване. У вези са тим Хитлер и његов министар спољних послова замислили су велик план пресељавања становништва, који је коначно израђен 4 јуна 1941 године. Према томе плану требало је у времену од 5 јула исте године ислелити из Доње Штајерске 5.000 Словенаца (политички сумњиве и интелигенцију) у Србију (свештенике у Хрватску), затим од 10 до 30 августа преселити у Хрватску 25.000 Словенаца, који су се у Штајерску доселили после 1914 године, а у времену од 15 септембра до 31 октобра још 6.500 Словенаца из приграничних предела Доње Штајерске и 80.000 сељака из Горењске. Тако би гаулајтер за Штајерску Иберајтер (Uiberreiter) постепено до октобра 1941 године могао да изврши Хитлерову поруку од 20 априла 1941 године, у којој се каже: „Направите ми Доњу Штајерску опет немачком!“.

Када се Иберајтер, 15 априла, први пут појавио у функцији шефа цивилне управе у Доњој Штајерској рекао је:

„Опет је успостављена стара веза са Немачком и Фирер ће ускоро прикључити Доњу Штајерску као драгоцени саставни део великонемачког Рајха.“

Међутим, сви они који су, углавном, већ имали израђене планове за потпуно прикључење, нису рачунали са чињеницом да ће ускоро почети НОБ југословенских народа. Већ на овом месту можемо рећи да је НОБ словеначког народа управо била она реална снага која је спречила ма какво, делимично или потпуно, прикључење словеначке земље Рајху, иако су то хтели да изведу како Берлин, тако и локални фашистички функционери у Штајерској. Ако се посматра са овог становишта, онда је сасвим тачно да југословенски народи својом борбом знатно прелазе чисто југословенски оквир, јер су они пуновредно и активно, као велик и заједнички антифашистички табор, непосредно пореметили Хитлерове рачуне. Чињеница да Хитлер није могао да прикључи словеначку земљу немачком Рајху иако је то желео, претставља у великој борби против фашизма исто тако велику вредност као и велике победе на самим бојиштима. Хитлерова немоћ да изврши прикључење значи исто тако велики пораз, а у извесном погледу још и већи него на бојишту. Тај му је пораз нанела НОБ словеначког народа, која је била саставни део НОБ свих југословенских народа.

У почетку окупације биле су сасвим јасне фашистичке намере у погледу судбине Доње Штајерске и Горењске, наиме, требало је изагнати, интернирати и ислелити толики и такав број словеначког живља из обеју области и на празној земљи населити немачко становништво, тако да се тиме у сваком погледу убрза потпуна германизација као предуслов стварног прикључења. Кад имамо у виду ову немачку премису, онда нам постају потпуно јасне већ наведене Иберајтерове речи. А ако томе додамо и чињеницу да после 22 јуна 1941 године почиње НОБ и у Штајерској и Горењској, и да она у јулу и августу достиже своје прве врхунце, онда нам је свакако јасно зашто поступци, припреме, па и изјаве о прикључењу, постају све нејасније, зашто се постепено губе и на крају потпуно престају.

Размотримо сада развитак тог „прикључивања“. За то нам може добро послужити доста добар и поуздан извор о штабним конференцијама водећих окупаторских личности у Штајерској, које су одржаване делом у Марибору, а делом у Грацу, као и преписка шефа цивилне управе Иберајтера. Из једног од ових његових аката (бр. РВ/41 — 182) од 27 септембра 1941 године види се да је извршење прикључења Доње Штајерске било предвиђено за 1 октобар. Иберајтер каже у том акту:

„Према телефонском саопштењу Министарства унутрашњих послова, из законско-техничких разлога, одлаже се прикључење које је било предвиђено за 1 октобар, те га треба очекивати 1 новембра.“

На штабној конференцији од 10 октобра, правни референт др. Вец (Wetz) саопштио је да се Хитлеров указ о прикључењу засада још налази код Хитлера, и да је тим указом Министар унутрашњих послова добио право да пропише извршне одредбе уз указ. Даље је саопштио да ће се „са прикључењем у Доњој Штајерској увести немачко државно право, док ће се то у Горењској учинити нешто доцније“.

На тој истој конференцији изјавио је начелник штајерске покрајинске управе др. Милер Хаџиус (Müller Haccius) да ће се прикључење, по свему судећи, извршити 1 новембра, па је додао:

„Уколико прикључење буде одложено, јавиће се благовремено. Оно ће се извршити на свечан начин; том приликом одржаће се слава у Доњој Штајерској и у Грацу. Гаулајтер ће одржати говор и изнети све што је досада учињено у Доњој Штајерској“.

Из тих података видимо: 1) да је Хитлер већ био израднo нацрт указа о прикључењу, али да још није био издат из његове канцеларије; 2) да је извршење прикључења олашћен немачки министар унутрашњих послова; 3) да прикључење није извршено 1 октобра, већ се очекивало за 1 новембар, а у Горењској нешто доцније. Као узрок што још није дошло до прикључења наводе се законско-технички разлози (gesetzestechnische Gründe).

Нажалост, засада нам још није познат Хитлеров нацрт указа о прикључењу, али зато познајемо нацрт извршних одредаба министра унутрашњих послова. Иберајтер их је 10 септембра у препису доставио свима својим надлештвима. У њима је речено да министар унутрашњих послова сходно „указу фирера и државног канцелара о прикључењу ослобођене територије Доње Штајерске, Корушке (Межишке долине) и Горењске немачком Рајху“ решава да, упркос прикључењу, и даље остају на снази све важније одредбе оба шефа цивилних управа (корушког и штајерског), да се на места среских политичких комесара постављају покрајински саветници (Landrat — срески начелници), а уместо NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei) уводи се само Heimatbund (домовински savez) у Штајерској, односно Volksbund (народни savez) у Корушкој — Горењској.

Већ на први поглед јасно се види да извршне одредбе министра унутрашњих послова **не предвиђају потпуно прикључење**. У њима се нигде не говори о увођењу немачког државног права, већ о томе да и даље остају на снази све окупационе одредбе оба шефа цивилних управа, да се ни на Доњу Штајерску ни на Горењску не сме проширити националсоцијалистичка странка, већ у Штајерској само хајматбунд, а фолксбунд у Горењској Корушкој. Једино што би се односило на некако прикључење било би укидање среских комесара и увођење покрајинских саветника — среских начелника.

Већ смо напоменули да сами Немци правдају одлагање прикључења законско-техничким тешкоћама. У чему су биле те тешкоће? У томе што се увођење немачког државног права у целини нипошто не би слагало са окупационим одредбама шефова цивилних управа, а ове су биле неопходне, јер окупиране области још ни издалека нису биле смирене нити германизоване, тако да су биле неподесне да се у њима уведе и примењује немачко државно право. Према томе, потпуно је јасно да је НОБ била основни разлог који је у толикој мери онемогућавао прикључење! Исто тако је јасно да су оба шефа цивилних управа због све ширег размаха НОБ у Горењској и Штајерској морали прописивати све оштрије одредбе са којима се не би могло сложити ни само немачко државно право. У томе лежи тајна изговора и заклањања немачких властодржаца „законско-техничким“ тешкоћама. Овде ћемо размотрити само један пример како штајерски гаулајтер — још увек уверен да ће ипак смирити и германизовати Доњу Штајерску средствима која би била у складу са немачким државним правом — постепено уводи одредбе против Народноослободилачког покрета. Све до 16 августа 1941 године вршило се кажњавање (смртна казна, таоци, интернације, итд.) по његовој општој уредби од 14 априла која, као и све сличне окупаторске одредбе, покушава да у општим облицима среди живот у окупираној области. Када је НОБ у Штајерској почела да добија видније облике, он допуњује првобитну уредбу новим одредбама од 17 маја. А када се борба развила до те мере да се војне и политичке акције првих партизанских јединица и Освободилне фронте више нису могле подвести под оквир горњих одредаба и када се још мање могло ћутати о њима, односно мирно прећи преко њих, Иберајтер је био присиљен да 16 августа изда нову

уредбу. По одредбама те нове уредбе кажњава се смрћу свако ко се скупља под оружјем (*bewaffnete Zusammenrottung*), ко члановима тих група пружа склониште, даје храну или их на било који други начин помаже или је са њима у вези. Имовина устаника (*Aufrührer*), њихових помагача и њихових фамилија биће заплена. Најстрожијим казнама, чак и смртном, биће кажњени они који одмах не пријаве најближој полициској станици појаву таквих група (*Auftreten der Banden*). Веома је занимљив и њен члан 3 који јасно показује развитак и вођство партизанског покрета у Штајерској тиме што је под претњом најстрожијих казни забрањен повратак у Штајерску оних лица која су је сама напустила после 6 априла 1941 године.

Тако нам ова уредба веома јасно показује сву активност првог ослободилачког покрета у Штајерској, као и то, колико је она била далеко од Хитлерове замисли од 12 априла 1941 године, тј. да ће се обе словеначке области једноставно моћи прикључити Рајху. Исто тако уредба се мало слаже са Иберајтеровом изјавом од 15 априла о Доњој Штајерској, која гласи:

„Опет је успостављена стара веза с Немачком и Фирер ће ускоро прикључити Доњу Штајерску као драгоцен саставни део великонемачког Рајха.“

НОБ се развијала и у Горењској истим, а у јулу и августу још већим интензитетом. Ноћу 27 — 28 јула дошло је чак до општег устанка у Камнишком срезу, а почетком августа и до прве немачке веће офанзиве против партизанских јединица у Горењској. Према томе, у овим, а не у неким другим догађајима, лежи узрок такозваних „законско-техничких тешкоћа“. На овом „драгоценем саставном, делу“ великог немачког Рајха Немци су, по властитим извештајима, до средине октобра 1941 године већ имали 17 мртвих и 3 тешко рањена, а сами су као таоце убили 66 људи и 3 жене, док су 15 људи стрељали приликом бекства. Зато је потпуно јасно зашто је др. Милер Хаџиус на штабној конференцији 29 октобра у Марибору изјавио да се „о прикључењу не може ништа ново рећи... Сада су, уосталом, испуњени сви локални услови за прикључење, само ако нису у супротности са одлучујућим узроцима у Берлину“.

Ова изјава начелника покрајинске управе у Грацу веома је интересантна. Крајем новембра 1941 године, услед јаког мрза и високог снега, почеле су да попуштају партизанске акције у Штајерској, а тиме и „законско-техничке тешкоће“, тако да су према томе, по Милер-Хаџиусовом мишљењу, испуњени „локални услови за прикључење“, само што Берлин ипак неће да донесе одлуку. Зашто није донео такву одлуку, немамо непосредних изворних података. По нашем мишљењу, највероватније је да Берлин није хтео да пристане чак ни на непотпуно прикључење све док се у обе области не заведе потпун „ред и мир“. Наиме, одмах чим су у Штајерској почеле унеколико да попуштају партизанске акције, Цанкарев батаљон отпочео је, крајем новембра 1941 године, у Горењској велике акције на знатном пространству. Благодарени тим акцијама, иза којих је средином децембра 1941 године у северозападном делу Горењске избио прави народни устанак, створила се и ослобођена територија тако да је тиме коначно спречено свако потпуно или непотпуно прикључење словеначке земље немачком Рајху. То признаје и сам др. Милер Хаџиус на штабној конференцији од 22 децембра (када је устанак у Горењској био на врхунцу и кад су Немци морали брижљиво да припремају велику нападну акцију против Цанкаревог батаљона) када је изјавио да „услед најновијих догађаја у Горењској (прикључење) још није могуће“.

О прикључењу је било још три пута говора на штабним конференцијама. Најпре 7 јануара 1942 године, када је речено да се оно не може очекивати пре 1 јуна исте године; други пут 2 фебруара 1942 године, када је др. Милер Хаџиус рекао:

„Што се тиче прикључења ствар стоји тако да још за дуже времена треба рачунати са дејствовањем шефа цивилне управе... С оне стране границе стање никако није тако чисто као код нас, то треба да нам потпуно буде јасно.“

Најзад, се о прикључењу говорило 23 фебруара 1942 године.

После тога се на штабним конференцијама више није говорило о прикључењу. Ово је испало са дневног реда. Зашто, видели смо: то је спречила НОБ наших народа и тиме непосредно пореметила саме Хитлерове рачуне и планове.

Потпуковник **МИХАИЛО ЈОВАНОВИЋ**

КУМАНОВСКА БИТКА

(Нека разматрања и поуке)

Иако су принципи војне науке веома прости, ипак је за њихово дубље разумевање, потпуно усвајање и целисходну примену у стварности, потребан дуг и упоран интелектуални рад. Њихово најдубље и најствраније схватање постиже се изучавањем примера из историје ратова, а у том погледу Кумановска битка је веома интересантна и поучна. Она се одиграла под веома сложеним и неочекиваним околностима. Према српском ратном и почетном операциском плану у судару са главним турским снагама требало је да учествују Прва, Друга и Трећа српска армија, а у стварности ју је водила само Прва армија. Главне турске снаге замишљене су на Овчем Пољу, а до судара са њима дошло је код Куманова! Док је Кумановска битка за Турке била предвиђена и извођена по плану, дотле је за Србе била непредвиђена и изненадна. Не само да српска Врховна команда и штаб Прве армије нису руководили овом битком, него ни после њеног завршетка нису били свесни да се битка већ одиграла, и да је у њој потучена главна снага турске Вардарске армије, па ипак Срби су изашли као победници из Кумановске битке.

У овом чланку изнећемо само неке чињенице и лична размисљања о томе: како је Кумановска битка настала као резултат супротних тежњи и планова Срба и Турака, шта је у плановима и раду једне и друге стране било добро а шта слабо, у чему су основни узроци победе, односно пораза и какве се поуке могу извући из ове битке. При томе ћемо тежити да у што мањој мери понављамо опште познате чињенице и закључке и да првенствено изнесемо оно што је мање познато ширем кругу читалаца.¹⁾

¹⁾ Кумановска битка одиграла се 10 и 11 октобра 1912 године (по старом календару — види скицу бр. 3). Уочи битке 9 октобра Прва армија била је заустављена на линији: Ваксинци, Четирци, Младо Нагоричане, где је очекивала заповест за даље продужење покрета. У првој линији, на десном крилу налазила се Моравска дивизија I позива, а на левом крилу и у неколико унапред истакнута — Дунавска дивизија I позива. Дринска дивизија I позива налазила се у центру, али знатно повучена уназад у односу на крилне дивизије. У другој линији налазиле су се Тимочка дивизија II позива код села Мамлара и Дунавска дивизија II позива, код с. Бугариња. Коњичка дивизија спремала се да изиђе испред фронта армије ради извиђања. У оваквом распореду Прва армија дочекала је турски напад и водила први дан битке. Друга армија (Тимочка дивизија I позива) кренула је 10 октобра ујутру са Страцина ка Кратову. V и VI турски корпус избијали су 10 ујутру у висину VII корпуса који се још од раније налазио код Куманова.

Иако су у току првог дана битке Турци тежили да веома надмоћним снагама слома истакнуту и усамљену Дунавску дивизију I позива, ипак у томе нису успели. Они су тога дана извели само један демонстративан напад на Моравску дивизију I позива, док је Дунавска дивизија I позива скоро сама читавог дана одолевала нападу, а да јој нико није указао помоћ, иако је била у веома тешкој ситуацији.

11 октобра, тј. другог дана битке, Турци су продужили напад са тежњом да слома лево крило Прве српске армије (Дунавску дивизију I позива), проширујући

Да би се што боље и правилније могла схватити сама битка и како је до ње дошло, тј. њен стратегиски и оперативни зачетак, највише ћемо се задржати на разматрању ратних и почетних операциских планова обеју страна из којих је она и произашла.

Савезнички ратни план

Тешко је добити јасну претставу о савезничком ратном плану и о њему формирати објективно мишљење ако се заобиђе питање: где су савезници замишљали турске главне снаге. Јасно је да су основе груписања савезничких, а и српских снага, зтим њихови задаци и узајамне обавезе о помоћи нужно морали произаћи из претпоставке о груписању турских главних снага. А баш о том питању постојала су супротна гледишта код српског и бугарског генералштаба. Наиме, српски генералштаб сматрао је да ће се турске главне снаге груписати на Македонском а бугарски генералштаб на Маричком војишту.

Према првом споразуму између српског и бугарског генералштаба који је био израђен на бази гледишта српског генералштаба, тј. да ће се главне турске снаге налазити на Македонском војишту, било је предвиђено првобитно основно груписање српских и бугарских снага на Македонском војишту. По томе споразуму на Криворечком правцу требало је образовати једну бугарску армију од три бугарске дивизије, с тим да оба генералштаба испитају капацитет овог правца и ако утврде да је погодан за употребу великих маса, да се на њега поред три бугарске концентришу још две српске дивизије од оних које су биле предвиђене за Косовски правац. Али до остварења оваквог груписања снага није дошло, јер је два дана пред мобилизацију склопљен други споразум између српског и бугарског генералштаба. У њему се између осталог каже:

„Цела српска војска дејствоваће на Македонском војишту, обавезујући се да осигура операциски правац: Крива Паланка — Ћустендил... Целокупна бугарска војска дејствоваће долином реке Марице...; код Ћустендила ће се образовати једна армија од једне српске и једне бугарске дивизије. Бугарска дивизија ће у прво време бити под српском командом. Кад се постигну успеси на овом војишту, Бугари ће моћи да пребаци и ову дивизију на Маричко војиште“.

По одредбама овог споразума извршено је стварно груписање српских и бугарских снага на Македонском војишту.

Ради правилнијег разумевања савезничког и српског ратног плана, као и доцнијег тока операција српске војске, неопходно је имати јасну претставу о ондашњим границама савезничких земаља са Турском, које су у главним цртама претстављене на скици бр. 1.

већ започети обухват овог крила, трошећи и последње стратегиске резерве и јако развлачећи свој фронт. Овога дана Прва српска армија, по наређењу Врховне команде предузима наступање до следеће линије јужно од Куманова. Да се у моменту издавања заповести у штабу армије није знало да је 10 октобра вођена битка, види се из тога што се у заповести О. бр. 100 наређује да све дивизије 11 октобра **изврше покрет, а не напад на непријатеља**. Међутим, пошто је непријатељ био у непосредној близини покрет се морао извршити у борбеном поретку и нужно се претворно у напад који је већ до 13 часова потпуно разбио турску Вардарску армију. Отсудан успех постигла је Дринска дивизија I позива која је пробила турски центар. Овога дана једино је Дунавска дивизија I позива морала у прво време да и даље остане у одбрани, одолевајући веома јаким турским нападима који су почели од самог јутра. Коњичка дивизија налазила се оба дана у близини левог армиског крила одакле је подржавала Дунавску дивизију I позива. После битке није вршено гоњење. Деталнији подаци могу се наћи у брошури „Кумановска битка“ — издање „Војног дела“, Београд, 1951.

Српски ратни план (Скица бр. 2)

Основна идеја српског ратног плана за рат са Турском није нигде писмено оформљена. До ње се може доћи само посредним путем на основи проучавања оствареног стратегиског развоја српске војске, почетних оперативских директива и стварног тока догађаја. Тим путем може се потпуно сигурно закључити да је у основној идеји био јасно постављен циљ: офанзивним дејством тући турске главне снаге на Македонском војишту, да су за остварење тога циља биле одређене све три српске армије и да се рачунало да ће све три ускупно дејствовати у отсудној бици. Међутим, са мање сигурности може се закључити где се према основној идеји ратног плана **замишљало да треба тући главне турске снаге**. Неки писци²⁾ сматрају да је у основној идеји било предвиђено да главне турске снаге треба тући на Вардарском правцу — **тамо где се оне буду налазиле**, и да се таквој идеји ратног плана не би имало ништа да замери. Други писци (као на пример Војин Максимовић) сматрају да је постојало предубеђење да ће се **главне турске снаге налазити на Овчем Пољу**, да је то било изражено у основној идеји и да је најважнији недостатак те идеје ратног плана био у томе што је у њој постојало извесно фиксирање непријатељских главних снага на Овчем Пољу.

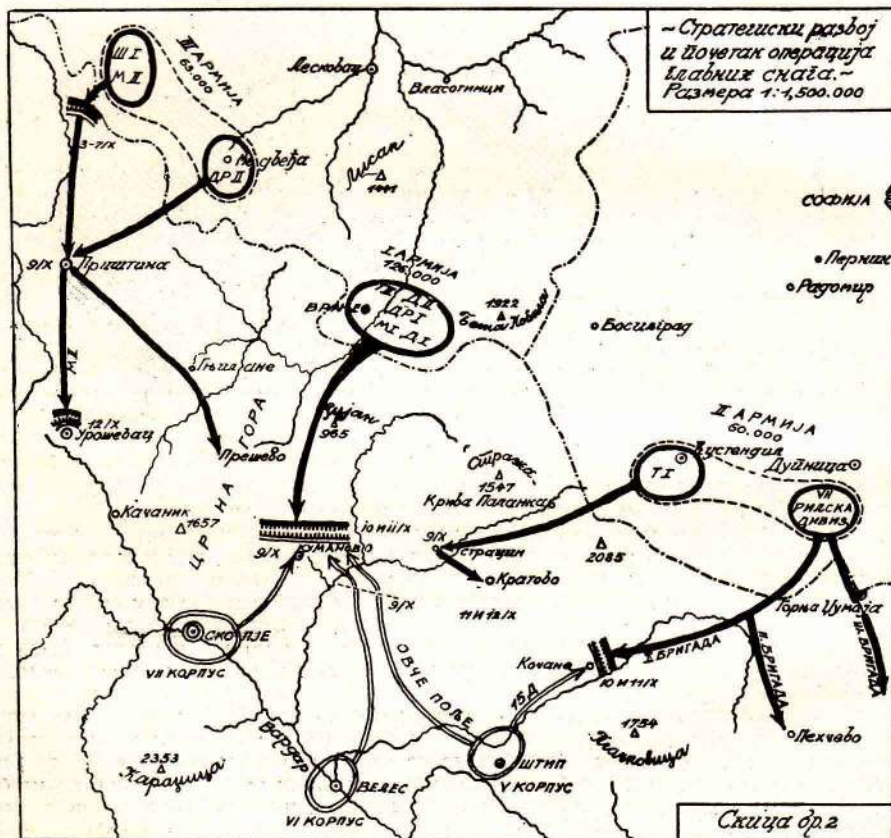
Ток догађаја је показао да је код српске Врховне команде и код старешина заиста постојало дубоко укорено уверење да ће се главне турске снаге налазити на Овчем Пољу. То нам показује чињеница да коњичка дивизија није била избачена

²⁾ Генерал Љубомир Марић каже да је основна идеја ратног плана била: „... предузети снажну офанзиву главном снагом, правцем: Ниш — Врање — Скопље — Солун и потући непријатељску главну војску где се она буде налазила, одбацујући је ка западу од правца ка Солуну“. Но и он каже: „Као што се зна, Врховна команда је веровала да ће се решавајућа битка одиграти уопште узев на Овчем Пољу“.

испред Прве армије ради извиђања и хватања додира са главним непријатељским снагама и да је то требало да се учини тек јужно од Куманова. Добрим делом услед тог уверења Кумановска битка за Србе није била предвиђена, јер њом није руководила ни српска Врховна команда ни штаб Прве српске армије. Колико је то уверење било јако види се и по томе што ни после завршене Кумановске битке Срби нису хтели да верују да су водили битку са главним турским снагама, већ да она тек престоји, тако да је изостало и гоњење потучених Турака.

Потпунији закључак по питању основне идеје ратног плана донећемо касније на основу анализе почетних оперативских директива.

И у погледу оцене груписања снага српске војске (види скицу 2), које је остварено по завршетку концентрације и стратезиског развоја³⁾ постоје различита мишљења. Тако на пример стављају се следеће замерке:

³⁾ Прва армија, јачине 5 пешадских и једна коњичка дивизија са укупно 126.000 људи, груписала се око Врања; Друга армија, са Тимочком дивизијом I позива код Густендила (26.000 људи) и 7 Рилском дивизијом I позива (35.000 људи); Трећа армија, (Топличка група око Преполца и Мердара, Медвеђска група у Медвеђи и Моравска бригада код Тупалског Виса), свега око 63.000 људи, Ибарска војска код Рашке и Бољевца, јачине око 23.000 људи, и Јаворска бригада на Јавору и Кушићу јачине око 12.000 људи.

1) Да Трећа армија због закошеног граничног фронта и дужег пута који је због тога имала да пређе, није имала никакве услове да на време стигне и садејствује Првој армији у заједничкој бици у сливу Врдара, ако би се непријатељ налазио северније од Овчег Поља, па, можда, и на њему.

2) Да је главна групација српске војске била релативно слаба у односу на помоћну групацију, пошто су сматрали (као на пример В. Максимовић) да су у помоћну групу улазиле Трећа армија, Ибарска војска и Јаворска бригада и да су главну групацију сачињавале само Прва и Друга армија.

3) Да није довољно искоришћена суседна територија савезничке Бугарске за развој јачих снага, сматрајући да је Друга армија требала да буде знатно јача на рачун Треће армије, Ибарске војске и Јаворске бригаде.

4) Да је груписање артиљерије неправилно извршено зато што је у главној групацији (Првој и Другој армији) било одређено само 30% брзометне брдске артиљерије, док је много већи њен део био код Треће армије, као и скоро 50% тешке артиљерије.

5) Да је стратешки развој, како изгледа, био извршен више са циљем да се заштити сопствена гранична просторија, него да се њиме обезбеди повећан почетак нападних операција у духу почетног операционог плана. Но, с друге стране, постоје и супротна мишљења, наиме:

1) Да трећа армија није смела да буде слабија, зато што је било врло вероватно да ће се на Косову прикупити знатно више Арнаута него што је то у стварности било. Она је морала да буде јача да би се огарантовала брзина њеног продирања као и због намераваног упућивања извесних снага за избијање на Јадранско Море.

2) Да одвојеност Прве и Треће армије није претстављала неку опасност, пошто је Прва армија била довољно јака да противстане Турцима, ако би до судара са њима дошло северније од Овчег Поља, јер би Турци, у том случају, могли да располажу само слабијим снагама.

3) Да Друга армија није ни смела да буде јача, пошто би то одужило време трајања концентрације српске војске, што би ишло у прилог Турцима за њихову концентрацију, а Срби би тиме изгубили предности од своје брже завршене мобилизације и концентрације.

Тешко је донети **коначан суд по изнетим мишљењима** али нама као доста поуздано изгледа:

1) Да је јачина Прве армије била правилно одређена.

2) Да је с обзиром на место њиховог груписања, било могуће добро садејство Прве и Друге армије и да је Врховна команда с правом могла рачунати да ће ове армије моћи заједно да учествују у бици.

3) Да учествовање Треће армије у заједничкој бици, с обзиром на место њеног груписања није било потпуно сигурно. Њено заједничко учешће могло се остварити једино тако ако би Прва и Друга армија спорије наступале, односно доцније прешле преко границе, или ако би Трећа армија раније прешла границу и брже наступала.

4) Да би било боље да су се на Криворечком правцу налазиле јаче снаге, али да то у тадањим условима није било могуће остварити. Као што смо раније напоменули, према првом споразуму српског и бугарског генералштаба на овом правцу требало је одредити три а евентуално и 5 дивизија, док је према другом споразуму на Македонском војишту требало да оперише сама српска војска, тако да учешће јачих бугарских снага на Криворечком правцу није више долазило у обзир. Наместо раније предвиђене три бугарске дивизије, сад је на овај правац упућена само једна бугарска дивизија, па и она привремено. Од српских снага на овај правац упућена је само једна дивизија која је раније била предвиђена као стратешка резерва Врховне команде. Јаче српске снаге нису се више могле упутити, јер је други споразум био закључен два дана пре мобилизације, тако да више није било могућности за веће промене у концентрацијским плановима. Према томе, основни узрок за слабо коришћење Криворечког правца лежи у томе што се доцкан (два дана пре мобилизације) одустало од погрешне претпоставке да ће се главне турске снаге налазити на Македонском војишту.

5) Да је расподела артиљерије имала знатних недостатака.

6) Да српска Врховна команда није имала никаквих стратегиских резерви пошто је Тимочка дивизија првог позива, која је за ово била раније намењена, у последњем часу упућена на Криворечки правац.

Српски почетни операциски план (Скица бр. 2)

За дубље разумевање Кумановске битке, а нарочито њеног стратегиског и оперативног зачетка, од највећег је интереса да се изврши анализа почетних операциских директива,⁴⁾ које су издате Првој, Другој и Трећој армији и које изражавају почетни операциски план српске војске.

Да ли је српска Врховна команда **предвиђала судар са главним турским снагама код Куманова?**

Ако се пажљиво проуче наведене директиве, онда се мора доћи до недвосмисленог закључка да овај судар српска Врховна команда није предвиђала.

Поставља се друго основно питање: где је српска Врховна команда предвиђала судар са главним турским снагама, односно, где је замишљала да ће се налазити главне турске снаге и да ли је добро регулисала садејство Прве, Друге и Треће армије за случај овог судара?

У директиви која је издата Првој армији тек 7 октобра, тј. један дан уочи преласка границе, а три дана пре почетка битке каже се:

„По добивеним вестима главна турска војска, коју ћемо имати пред собом, концентрише се у околини Скопља, Овчег Поља и Велеса. Њена предња одељења на тој страни држе Егри Паланку, Страцин и Рујан.

Наређујем: да Прва армија наступа у 6 часова 8 октобра правцем на Куманово на линију: Табановац — Четирци — Нагоричани и **тамо се задржи и чека даљу заповест** (подвукао М. Ј.). По доласку упутити извиднице на линију: Страцин — Кратово — Овче Поље — Скопље“.

Из овога се види да је Скопље најсевернија тачка просторије на којој се замишљало прикупљање главних турских снага и да се Првој армији наређује само кратак покрет до линије северно од Куманова који треба да изврши сутрадан 8 октобра.

У директиви, која је издата Другој армији 22 септембра, тј. 16 дана пре преласка границе, најпре се указује на Рујански, Овчепољски и Штипски положај (на левој обали Брегалнице) као на важне и погодне земљишне зоне које могу послужити за ослонац турској војсци, не улазећи у то на какве се турске снаге мисли. Затим се дословно каже:

„Најважнији је Штипски положај; он ће вероватно послужити за концентрацију свих турских снага, које оперишу против Срба, док ће на Рујанском положају и на Овчег Пољу вероватно бити само делови који ће имати да задржавају Прву српску армију“.

У директиви се предвиђа могућност и начин ангажовања Друге армије и против турских снага на Рујанском и Овчепољском положају иако се сматра да ће на тим положајима „вероватно бити само делови који ће имати да задржавају Прву српску армију“.

У директиви, која је издата Трећој армији 30 септембра, тј. 8 дана пре преласка границе, каже се:

„Осим Моравске дивизије II позива, која за први мах остаје у Приштини, све остале Ваше трупе имају, без задржавања да продуже наступање ка Скопљу, да се што пре примакну I армији, која ће оперисати Моравом и Моравицом ка Скопљу, те да са њом заједничку битку бију“.

⁴⁾ Ове директиве приложене су у целости у брошури „Кумановска битка“, у издању „Војног дела“, Београд, 1951.

„У име овога“ упућује се један део снаге Треће армије од Приштине ка Куманову и даје му се као евентуални задатак да из позадине нападне непријатељске трупе на Рујну. По свему се види да се и овде, као и у директиви која је издата Другој армији, мисли само на делове турских снага који се могу налазити на Рујну. Иначе, изгледа да је основни циљ овог покрета био да се у проширеном Кумановском пољу овај део Треће армије сасвим приближи Првој армији и то пре судара са главним непријатељским снагама. Други део Треће армије (Дринска дивизија II позива) упућује се из Приштине преко Качаника на Скопље. Даље се каже:

„Директива је основана на подацима о непријатељу какви се имају, и по томе ће вредити само у оном случају ако се подаци покажу у току вашег рада као тачни. У противном случају радићете према приликама, не губећи никад из вида главни Ваш задатак који се састоји у томе, да се што пре примакнете Првој армији и са њом кооперишете противу Скопља, тако да **тамо бијете битку истог дана заједно**“.

(Подвукао М. Ј.)

Као што се види у овој директиви изричито се предвиђа главна битка код Скопља, а о главним турским снагама на Штипским положајима нема ни помена.

Пуковник М. Лазаревић веома је добро запазио ову разлику у замишљању места где ће се налазити главне непријатељске снаге и где ће се вероватно тући битка. Он је правилно и поставио питање: зашто је генерал Путних тако поступао и шта је заправо мислио, али нам изгледа да није дат потпун одговор на ово питање.

Интересанто је да је генерал Путник, 3 октобра, на једном састанку са командантима дивизија Прве армије, поново изразио своје мишљење да ће се главне турске снаге **вероватно налазити на Штипским положајима**, а да при томе није помињао нити оповргао своју претпоставку изражену у директиви Трећој армији, која је и даље остала у важности.

На основи изнетог може се закључити:

1) Да се у српској Врховној команди предвиђало да ће се турске главне снаге налазити најсеверније код Скопља, иако у директивама није изричито била искључена могућност да се оне налазе и северније.

2) Да је војвода Путник имао намеру да према развоју ситуације својим кратким и одређеним наређењима лично диригује Првом армијом, као главном снагом, и да јој не оставља велику слободу за самостално одлучивање.

3) Да је за предвиђени сукоб са турским деловима на Рујну било регулисано садејство Друге и Треће армије са Првом армијом и да је, нарочито у директиви Трећој армији, било јасно наглашено да се ова садејства замишљају против слабијих турских снага.

4) Да је и за предвиђени сукоб са турским деловима на Овчепољским положајима било регулисано садејство Друге армије. Такав начин садејства Друге армије био би добар и у случају кад би се на овим положајима налазиле главне турске снаге, што се у директиви Другој армији изричито не искључује. Међутим, у случају напада на Овчепољске положаје, није било унапред регулисано садејство Треће армије, вероватно због тога што би се у тој ситуацији један њен део приближио Првој армији код Куманова, а други део код Скопља, те би се већ налазила у најтежњој вези са Првом армијом, тако да би Врховна команда морала да интервенише још раније ради регулисања даљих покрета ка Овчем Пољу, чак и без обзира на евентуалан претстојећи судар. Према томе, изгледа да је овакав рад српске Врховне команде био правилан и да није било потребе да се унапред регулише садејство Треће армије на просторији јужно од Куманова и Скопља.

5) Да је судар са турским главним снагама предвиђен на Штипским положајима и да је за тај случај било предвиђено и регулисано садејство Друге армије. Садејство са Трећом армијом није регулисано из истих разлога као ни за случај напада на Овчепољске положаје.

6) Да је предвиђена могућност судара са турским главним снагама и код Скопља и да је за тај случај предвиђено и регулисано садејство Треће и Прве армије. Међутим, у директиви која је издата Другој армији о тој могућности није ништа поменуто, нити је било регулисано садејство Друге армије. Очигледно је да онакво садејство Друге армије Првој армији, какво је било предвиђено за случајеве сукоба

са непријатељем на Рујанским, Овчеполским и Штипским положајима, не би одговарало и за овај случај. Није јасно где се у овом случају замишљало десно крило турских главних снага. Искуство Кумановске битке показује да би и у случају да су се главне турске снаге налазиле код Скопља, постојала опасност да Друга армија не узме учешћа у бици, пошто би се она вероватно (као што је то у стварности и било) упутила на правац ка Кратову, још пре но што би се имали подаци да ли се главне турске снаге налазе код Скопља.

Српска Врховна команда није унапред регулисала садејство Друге армије Првој армији за случај остварења претпоставке да се главне турске снаге налазе код Скопља, вероватно због тога што тада није имала довољно елемената; што је саму ову претпоставку сматрала мање основаном и мање вероватном; што није хтела да ремети и отежава њено садејство у случају остварења вероватније претпоставке о месту главних турских снага и што је сматрала да ће у случају потребе моћи благовремено да регулише рад Друге армије. Овај последњи разлог, изгледа, није био у складу са тадашним стварним могућностима српске Врховне команде и њене обавештајне службе и извиђања. Зато сматрамо да је правилно што ово садејство није унапред регулисано, тим пре што нам изгледа да је остварење ове претпоставке било мало вероватно, и што је за тучење турских помоћних истакнутих, па макар и јачих снага, код Скопља, било довољно садејство Прве и Треће армије.

На основи свега изнетог нама се чини да генерал Путник није био донео коначан закључак о томе како ће изгледати концентричан напад све три српске армије на главне турске снаге (такав закључак није ни могао допети), али да је предузимао све мере да обезбеди њихово учешће у овом нападу. Он је, како изгледа, имао две претпоставке, наиме, да ће се главне турске снаге налазити на Штипским положајима или код Скопља, с тим да је прву претпоставку сматрао као много вероватнију и основну. Зато је првенствено регулисао садејство Прве и Друге армије и предвиђао да ће се Трећа армија претходно приближити Првој армији на линији Скопље — Куманово. За другу претпоставку која му је изгледала мање вероватна, (тј. груписање главних турских снага код Скопља) Путник је регулисао садејство Прве и Треће армије, али ништа унапред није предузимао у циљу регулисања садејства Друге армије, јер је то вероватно оставио да лично регулише саобразно стварној ситуацији. Сматрамо да је правилно што у директиви коју је издао Другој армији није ништа споменуто о овој другој, мање вероватној претпоставци, тим пре што би у случају њеног остварења свакако била нужна интервенција Врховне команде. Исто тако сматрамо да је правилно што ни о **основној претпоставци** није ништа поменуто у директиви Трећој армији, пошто је њен правилан и успешан рад било довољно да се она претходно приближи Првој армији на линији Скопље — Куманово.

Према томе, оваква замисао операције била би логична и остварљива ако би се обезбедило благовремено приближавање Треће армије Првој армији (ради њиховог садејства против непријатељских главних снага код Скопља или ради заједничког и тесно повезаног даљег наступања ка Овчемо Пољу) и ако би се обезбедило непрекидно и добро извиђање и обавештавање ради провере да ли се и која од замишљених претпоставки остварује.

Нажалост, у стварности није био обезбеђен ни један од ова два услова. Иако је првобитно било предвиђено да Трећа армија крене преко границе пре Прве армије, ипак то није остварено услед доцнијег стицаја околности. Сем тога, сам рад Треће армије био је спорији но што се предвиђало.

Друга армија није учествовала у Кумановској бици не само због тога што је постојало лоше извиђање, већ и због грешака српске Врховне команде у погледу дириговања том армијом. Иако је у директиви Врховне команде од 22 септембра било предвиђено све што Друга армија треба да ради у разним могућим ситуацијама (али тиме ниуколико није била ограничена иницијатива и одговорност армије у одлучивању), ипак јој је Врховна команда 7 октобра издала кратку и изричиту заповест да 8 октобра пређе границу и преко Криве Паланке и Страцина наступа на Кратово, с тим да тамо чека даља наређења. На тај начин претходна директива од 22 септембра постала је беспредметна, јер се овом заповешћу армији одузима право самосталног доношења одлуке, тако да сву одговорност за донету одлуку преузима на себе Врховна команда. Друга армија упућена је директно ка Кратову вероватно зато што

је код генерала Путника,⁵⁾ како изгледа, у последњем часу преовладало предубеђење да ће се главне турске снаге налазити на Овчем Пољу.

Турски ратни и почетни операциски план (скица бр. 2)

У српској војсци постојало је јако укоренењено веровање да ће се главне турске снаге налазити на Овчем Пољу. Последице таквог веровања биле су свакако негативне, нарочито на развој догађаја. Зато многи, па и најважнији догађаји у Кумановској операцији не би били довољно јасни ако би се тај негативан утицај предубеђења изгубио из вида. Пошто се турске главне снаге на Македонском војишту стварно нису налазиле на Овчем Пољу, од интереса је да објаснимо порекло и заснованост таквог предубеђења, јер је зато постојало веома јаких основа. Пре свега, вероватно је да су Срби имали извесне податке о првобитном турском ратном плану који је под утицајем Фон дер Голца⁶⁾ предвиђао стратeгиски дочек на Овчем Пољу у циљу добијања времена за мобилизацију и концентрацију турских трупа. Сем тога објективном и свестраном анализом свих елемената, а нарочито упоређивањем савезничких и турских могућности за мобилизацију и концентрацију, долазило се до закључка да је за Турке најпогодније решење стратeгиски дочек на Овчем Пољу и да свака офанзива са још немобилисаним и неприкупљеним снагама претставља велики ризик, као што су то стварни догађаји у потпуности и потврдили. Но и поред тачне и правилне процене турских и сопствених могућности, Срби су ипак погрешили.

Док је Шефкет-паша био присталица дефанзивног плана, његов наследник, турски министар војни и командант турске војске Назим-паша није хтео да прихвати мишљење Фон дер Голца, већ је променио првобитни ратни план и предвидео офанзиву на свим фронтovima.⁷⁾

Као добре стране турског офанзивног плана неки истичу то што би изоловано тучење главних српских снага (Прве армије) било од далекосежних последица, јер би после тога било лако потући слабу Другу армију и надирати ка Софији. То би приморало Бугаре да ослабе своје снаге на главном Маричком војишту или да се повуку. Због тога они и сматрају да је тај план био добар, наполеоновског духа, само да за његово извршење није било довољно снага високог квалитета.

Ми се начелно не слажемо са таквим начином оцењивања. Какви су то планови и идеје који су сами за себе добри, али нису добри за оно зашта су намењени, тј. за конкретну ситуацију и конкретне снаге које треба да их остваре. Суштина и сав терет војничког мисаоног рада не састоји се у изналагању неких планова и идеја за које ће некад бити, а некад неће бити, довољно снага да их изврше, већ у изналагању најбољих планова и идеја које ће **расположиве снаге у конкретной ситуацији моћи да изврше.**

У литератури се наводи да је у оно доба изучавање историје, нарочито Наполеонових ратова, било веома распрострањено у турској војсци и да су ратни план, па и рад турске Вардарске армије делом били резултат веома јаког утицаја Наполеоновских идеја, чији је поборник био и сам Назим-паша. Могуће је да је Назим-

⁵⁾ Путник је имао особину да све лично регулише и наређује и да се меша и у детаље извршења својих потчињених. Ова његова особина добро се види из текста директиве која је издата Трећој армији, па је вероватно да је и ова, не баш срећна заповест Другој армији, произишла добрим делом из те његове особине.

⁶⁾ Крајем 1910 године, као инструктор турске војске, Фон дер Голц је путовао западни део Европске Турске и турској војној управи поднео своје мишљење о томе како треба поступати у случају рата са балканским краљевинама. Он је предлагао да се турска војска, која је намењена против Србије, најпре држи дефанзивно и да се сасреди у рејону Штипа, где треба благовремено подићи утврђења. Ови предлози чинили су основу турског ратног и почетног операциског плана који је доцније измењен. У своме делу „Der jungen Türkei Niederlage“ Фон дер Голц није могао да објасни зашто су Турци променили свој почетни операциски план.

⁷⁾ Питање турског ратног и почетног операциског плана код нас у литератури није довољно рашчишћено. Постоји мишљење да Назим-паша није намеравао да изводи офанзиву на Вардарском војишту и да је офанзиву предузео Зеки-паша, услед недовољно јасних наређења и неспоразума.

паша био присталица Наполеоновских идеја, можда је њихов присталица био и Зеки-паша, али је сигурно, да рад Вардарске армије ниуколико није био у складу са таквим идејама. Због тога се и могло десити да такво изучавање историје ратова највећег војсковође није дало позитивне резултате, пошто су се Турци задовољили спољним формама, облицима и механизмом маневра, а нису довољно схватили да је права величина Наполеона била у томе што је стварао такве маневре које су, ма како они били смели и пуни динамике, његове трупе у конкретним ситуацијама могле да изврше и заиста извршавале.

Турски почетни операциски план може се најбоље видети из текста издатих директива и заповести.

У директиви коју је командант Западне турске војске, Али-Риза-паша 3/4 октобра издао команданту Вардарске армије, између осталог, каже се:

„4) Вардарска армија има задатак: Да заустави непријатељско наступање на Царево Село; да непријатеља по могућству разбије и да на линији Берекетли (Овче Поље) — Куманово заузме такав положај да онемогући наступање српске и бугарске војске на Куманово“.

Као што се види Вардарској армији дат је неодређен и нејасан задатак. Она треба „да по могућству разбије непријатеља“ и истовремено да „заузме положај и онемогући његово наступање“. Није јасно зашто су Турци придавали толику важност Куманову. Ако су хтели да спрече спајање српских армија онда су морали доследно да остану при офанзиви са тежњом да их почесно потуку, иначе њихово дефанзивно постављање код Куманова, како је то у главном задатку било одређено, најзад би их морало довести у веома тешку ситуацију. А за случај дефанзивног држања требало је да остану на Овчем Пољу. Зато ми сматрамо да је њихова тежња за спречавањем спајања Прве, Друге и Треће армије била неспојива са дефанзивом.

Из поменуте директиве види се и то да су Турци наредили наступање Вардарској армији још 3/4 октобра и да су придавали велику важност Приштинском одреду.

Марш-маневар Вардарске армије види се из следеће заповести:

Армиска заповест бр. 6
Вардарској армији

1328

Велес: 7.X.1912 г.

1. — Непријатељ наступа од Чарове, Султан-Тепеа, Паланке и Врања.
2. — Вардарска армија задржаће наступање непријатеља од Царевог Села и Султан-Тепеа и наступаће у нападном поретку против непријатеља, који наступа од Паланке и од Врања.

3. — Коњичка дивизија продужава извиђање у духу наређења, које јој је раније издато и штити операције од непријатељских трупа, које могу наступати долином Пчиње.

4. — Пети корпус држаће се са двама дивизијама против непријатеља, који наступа од Царевог Села, Султан-Тепеа и Кратова, штитећи позадину и десни бок армије и остављајући један пук у Штипу.

Тринаеста низамска и Штипска комбинована дивизија наступају једним путем: Штип — Берекетли — Повлашенце — Градиште; Тринаеста дивизија стићи ће 8 октобра целом код Градишта.

Шести корпус наступаће путем: Берекетли — Малина — Орашје, и 8 октобра стиже целом код Живиње.

Седми корпус уложиће сву снагу у одбрани код Куманова против непријатељских колона, које наступају од Врања и Паланке.

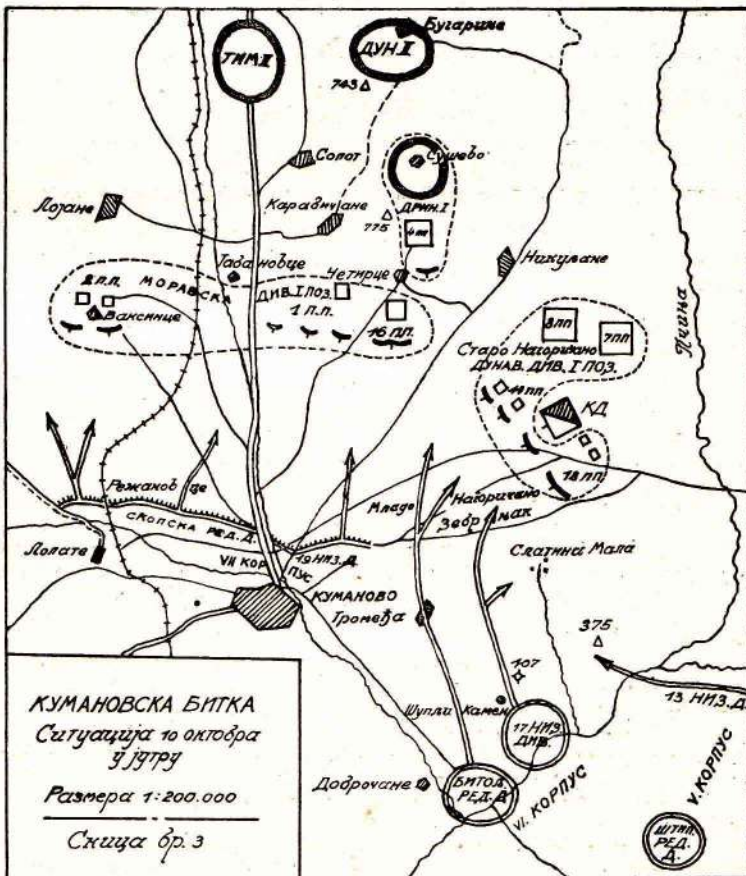
5. — Штаб армије биће у Велесу.

Командант Вардарске армије
Зеки-Паша
дивизиски ђенерал

Из ове заповести се види да је командант Вардарске армије сматрао да постављени задатак треба решити офанзивним дејством, иако је према задатку, који му је дао командант Западне војске, била наређена углавном дефанзива, јер је непријатеља требало тући само „по могућности“. Због тога командант Вардарске армије сасређује највећи део своје армије (шест дивизија и коњичку дивизију) код Куманова у намери да нападне противника који наступа од Врања и Паланке. Десни бок и позадину армије штите две дивизије, а Седми корпус треба упорном одбраном код Куманова да створи време и обезбеди прикупљање главнине Вардарске армије.

Ма сматрамо да је овако решење команданта Вардарске армије, у оквиру добијеног задатка (који није био ни правилно одређен ни довољно јасан), углавном било правилно. Основни недостатак састојао се у томе што је сам задатак Вардарске армије, у сваком случају, премашао њене снаге. У томе, вероватно, лежи и главни узрок због кога је тај задатак тако нејасно и противуречно формулисан од стране команданата Западне војске.

У штабу Седмог корпуса знало се 9 октобра да је Прва српска армија (чија је јачина цењена на четири дивизије⁸⁾) развијена на линији Ваксинци — Четирици,

⁸⁾ У Првој армији је било пет дивизија са укупно 17 пешадских пукова, тако да је турска процена снага у ствари била скоро тачна, пошто су српске дивизије I позива имале по формацији 4 пешадска пука у своме саставу.

северно од Куманова и да је Друга српска армија избила на Страцин. Стога је природно да је командант Седмог корпуса за 10 октобар очекивао српски напад, као што је то у својој заповести дословно и рекао:

„3) Према овоме јасно је да непријатељ намерава напад на Куманово. За сутра треба очекивати битку“.

Ако ово упоредимо са подацима о турским снагама са којима су Срби у то време располагали, онда ћемо уочити веома велику разлику у степену обавештености о непријатељу на једној и другој страни.

Основни узроци победе, односно пораза

Победа српске војске код Куманова плод је правилне и реалне стратегије (изражене нарочито у правилном почетном груписању снага). Она је добијена благодарно веома високом моралу српске војске, а делом и турским грешкама. Главни недостаци код Срба били су: извесно предубеђење о груписању турских главних снага на Овчем Пољу, веома лоше извиђање, слаба обавештајна служба и још недо-вољна умешност виших штабова у руковођењу великим јединицама.

Основне узроке турског пораза треба тражити у потцењивању српске војске, у лошој и нереалној стратегији и у слабој моралној вредности турске војске. Од позитивних особина истичу се: добро извиђање и доста добар рад турских штабова.

Важност бројне и моралне надмоћности и утицај стратегије на битку

У Кумановској бици је још једном проверена и потврђена истина да битку најчешће добија она страна која је јача на битачној просторији (отуда је основна тежња стратегије да за битку доведе јаче снаге од непријатељских). У овој бици Срби су поред изразите моралне надмоћности, били скоро два пута бројно јачи од Турака.

С друге стране Кумановска битка показује да се добром стратегиском концепцијом (у овом случају нарочито правилним основним груписањем снага код Срба) у знатној мери и често може обезбедити успех, чак и онда ако се учине неке оперативне и тактичке грешке и пропусти; и обратно, да се стратегиске грешке (у овом случају, нереални циљеви и лоше груписање снага код Турака), обично не могу исправити добрим оперативним и тактичким радом.

Док су Срби на главном правцу образовали довољно јаку Прву армију, која је и сама била јача од сваке снаге коју би Турци, с обзиром на њихове могућности мобилизације и концентрације, могли да упуте против ње за време док је она још изолована од Друге и Треће армије, дотле су Турци да би спречили спајање Прве, Друге и Треће армије тукли изоловану Прву армију, упутили снаге које су биле скоро два пута слабије од саме Прве српске армије. У томе лежи основни стратегиски узрок српске победе и турског пораза.

Срби су у Кумановској бици учинили низ грешака и пропусти. Они нису знали да се пред њима налази главна турска снага. Првог дана битке, Друга армија (која је била још од 9 октобра на Страцину, тј. на 13 км од левог крила Прве армије) окреће леђа битачној просторији и удаљује се ка Кратову. У току првог дана битке у Првој армији ни суседне дивизије не помажу Дунавску дивизију I позива која је сама била изложена нападу вишеструко јачих турских снага. Са српске стране нико не руководи битком, нити се после битке предузима гоњење потучених Турака. На супротној страни, Турци су знали распоред и јачину српских снага. Командант VII корпуса знао је да је Прва армија развијена северно од Куманова и да се Друга армија налази на Страцину. Зато је логично што је 10 октобра изјутра очекивао напад већ груписаних и обухватно развијених српских снага на изоловани VII корпус код Куманова, пошто су V и VI корпус били још јужније на маршу. Али како тога дана није дошло до напада са српске стране Турци су искористили ту неактивност и сами прешли у напад. Они су и у даљем току битке умешно користили и друге пропусте Срба.

Међутим, ни грешке и пропусти Срба, као ни њихова неоријентисаност на једној страни, нити добро и брзо сналажење и рад Турака, на другој, нису могли да превагну над утицајем основног стратегиског фактора, тј. велике бројне надмоћности, коју су Срби остварили, благодарећи својој правилној стратегиској концепцији, која им је и загарантовала победу у Кумановској бици, иако ни за време битке, ни непосредно после ње, нису били свесни своје победе.

Али догађаји у Кумановској операцији не могу се у потпуности разумети ако се правилно не схвати велика улога високог морала српске војске и темељи на којима се он заснива и из којих је произлазило. У народу је постојао култ ослободилачке борбе против Турака. Борци и старешине били су пуни патриотског заноса, они су били спремни на највеће жртве и горели од жеље и нестрпљења да се укључе у коштац са Турцима. На Куманову је требало осветити Косово. Ниже старешине показивале су многобројне примере херојства и иницијативе, која је понекад прелазила уобичајене границе. Да поменемо само два примера, који су имали знатан утицај на ток и исход битке. На десном крилу Прве армије, у Моравској дивизији I позива, командант једног батаљона, мајор Маринковић, видећи да се сва турска сила сручила на саму Дунавску дивизију I позива и да јој суседне дивизије не указују никакву помоћ, кренуо је свој батаљон у напад, по сопственој иницијативи. За њим су се повели и суседни батаљони, тако да је у напад кренуло пет српских батаљона. А то су биле једине снаге које су, поред Дунавске дивизије I позива, и коњице учествовале првога дана у бици. Други пример: четврти батаљон 18 пешадиског пука који је добио задатак да поседне положај у Преседлини западно од Сртевице и ојача лево крило Дунавске дивизије I позива које је било јако поколебаном, такође је самоиницијативно прешао у напад. Тај напад је збунио и поколебао Турке, пошто су поверовали да Срби на положајима сигурно имају веома велике снаге, кад су могли да одвоје и баце у напад тако јаку снагу (пре овог напада на овом делу фронта извршио је напад и други батаљон 18 пешадиског пука и трећи коњички пук). Због овог напада четвртог батаљона 18 пука, који је изведен у најкритичнијем моменту за Србе, Турци су за извесно време обуставили обухватни напад који су изводили својим десним крилом (види скицу бр. 3).

Међутим, утицај српских виших старешина и штабова на ток битке очигледно је био веома слаб, јер још нису имали довољно искуства и праксе. Истина, непосредан утицај српске Врховне команде на ток битке огледао се у наређењу које је издато Првој армији да продужи наступање до линије јужно од Куманова. И ако је тај утицај био веома позитиван, он је, ако се посматра у односу на сам ток битке, био ненамеран, те се и не може сматрати као руковођење битком.⁹⁾ Но и поред тога, треба уочити заслугу највишег српског командовања за успех у Кумановској операцији и позитиван утицај које је оно испољило својом правилном стратегиском концепцијом, оличеном у основи ратног и почетног операционог плана и оствареном у правилном груписању снага.

Они исти друштвено-политички и историски услови на којима се заснивао и изграђивао веома високи морал у маси српског народа, у војсци и код старешина, и који се изражавао у њиховој борбености и пожртвованости, створили су и код српског највишег командовања једну другу врсту моралне снаге која је нарочито потребна онима који одлучују о судбини државе и народа. Та морална снага изражавала се у дубокој свести о судбоносној важности наступајућих догађаја и о одговорности пред народом и историјом за одлуке које доноси. Зато је оно стално и упорно тежило да се ситуација цени трезвено и објективно, да се проналазе најбоља решења, да се ништа не ризикује и не препушта случају, већ да се ради што више „на сигурно“, па макар постигнути успеси били и нешто мање сјајни. На супротној страни несолидни морални основи у турским војним врховима довели су до недовољне свести о сопственој одговорности, до потцењивања противника и до стратегиског дилетантизма и авантуризма који се маскирао неком тобожњом офанзивношћу.

⁹⁾ Врховна команда је издала ово наређење немајући никакве податке о месту и груписању турских снага и о непосредно претстојећој бици. Оно је издато углавном зато што се после извештаја о заузимању Приштине од стране Треће армије сматрало да више није потребно да се Трећа армија сачекује на линији северно од Куманова, већ да и Прва армија може да изврши још један скок унапред.

Према томе, у Кумановској операцији су се судариле две различите стратегије — српска стратегија опрезности, нерзикована и здравих и реалних процена својих и противничких могућности и турска стратегија samozаваравања и претераног оптимизма, потцењивања противника, претеране вере у сопствене снаге и могућности, нереалних процена и офанзивности по сваку цену. Мету вредности једне и друге стратегије на очигледан начин показивао је исход Кумановске операције.

Реалност постављеног циља

Кумановска операција јасно показује да постављени циљеви и задаци увек треба да буду у складу са стварним сопственим могућностима. У историји је било доста примера када су постављени нереални циљеви, и то скоро увек зато што су осећаји и жеље преовлађивали над разумом и објективним расуђивањем. Код освајача се то дешавало под утицајем превеликог апетита, прецењивања сопствених снага и потцењивања противника¹⁰⁾, а код слабије стране најчешће из жеље да се заштити целокупна територија, верујући да ће заиста моћи све да одбрани, негирајући при томе све принципе војне науке и свако здраво расуђивање¹¹⁾.

Рад турске Вардарске армије у Кумановској операцији претставља типичан **негативан пример** из кога се може извући поука да **сопствене жеље и потребе никада не би требало стављати изнад граница сопствених могућности**. Турци су добро запазили од колике би велике користи било да се главна српска снага (Прва армија) изоловано потуче пре но што се споји са Другом и Трећом армијом, али се никако нису могли да помире са чињеницом да у датим условима за постизање овог циља нису имали ни довољно снага ни просторно-временских могућности. Зато су поставили циљеве и задатке који су далеко премашивали њихове снаге, падајући у самообману коју су у стварности платили поразом.

*

Кумановска битка је поучан пример штетних последица **шаблонизма и догматизма**. Иако су Срби, у току извођења ове битке, били доста непокретни, и радили споро и методично, не знајући да се довољно користе грешкама противника, они ипак нису били шаблонисти. На другој страни, Турци су били шаблонисти, јер су без дубљег разумевања суштине Наполеонове стратегије примењивали само њену спољну форму, покушавајући да је шаблонски копирају и да по сваку цену, без обзира на стварну ситуацију и сопствене могућности буду офанзивни и веома активни.

Али, **извесно предубеђење**, које је постојало код Срба у погледу претпостављања да ће се главне турске снаге налазити на Овчем Пољу, свакако је испољило негативан утицај на ратни и почетни оперативски план и на ток догађаја. Оно је, по нашем мишљењу, један од основних узрока што није предузето стратегиско извиђање и истурена коњичка дивизија, што су се на дан 9 октобра пасивно држале развијене Прва и Друга армија, што се Друга армија првог дана битке удаљила од битачне просторије, што суседне дивизије нису указивале помоћ Дунавској дивизији I позива, што је недостајало руковођење самом битком и што је изостало гоњење потучене турске војске. Кумановска операција очигледно показује да је свако **предубеђење увек штетно без обзира на каквим се разлозима оно заснива**. Непријатељ не мора увек да ради оно што ми ценимо да је за њега најбоље, па ни оно што је заиста објективно за њега најбоље. Предубеђење је штетно чак и онда кад су познате непријатељске намере, јер их он може изненада променити.

Теорија о заснивању сопствених одлука и планова на бази „највероватнијег непријатељског дејства“ може да буде опасна и штетна, пошто се ослања на неке елементе веровања у то да ће непријатељ заиста чинити оно што ценимо као највероватније и што је за њега најбоље. Насупрот томе, сопствене одлуке и планове (и у стратегији и у тактици) треба стварати тако да смо у стању да спроведемо сопствену вољу и добро парирмо сва непријатељска дејства па **ма шта он предузимао**, а првенствено она, која су за њега најповољнија, а за нас најопаснија и која, стога, сматрамо као највероватнија.

¹⁰⁾ Као на пример у почетном оперативском плану Аустроугарске за рат против Србије 1914 године.

¹¹⁾ Као на пример у ратном плану „Р-41“ бивше Југославије.

Као што смо већ напоменули, у Кумановској операцији српске војске постојао је велики недостатак у извиђању. То се поновило и Србима се љуто осветило и у боју код Алинаца (Бакарног Гумна)¹²⁾, тако да су Турци с правом говорили да „Срби прво ступају у борбу, па тек онда извиђају“. Да су Срби у Кумановској операцији боље извиђали, они би свакако искористили крупне грешке Турака и потпуно из разбили. Да су пре почетка Кумановске битке знали за присуство главних турских снага код Куманова, онда би и у бици могла да учествује и Друга армија. Поред тога, и сама Прва армија, с обзиром на расположиве снаге, могла је да дејствује обухватно са оба своја крила, и да команда армије непосредно руководи битком; и најзад, по завршетку битке могло се предузети гоњење које би турске главне снаге потпуно растројило. Да је макар и једна од ових мера била предузета, онда би се, по нашем мишљењу Кумановском битком решио рат са Турском на Македонском војишту, те не би ни дошло до Битољске битке.

Кумановска битка је веома поучна и у погледу **изненађења**. Она показује да су у рату скоро неизбежна различита изненађења, као и то до које је границе изненађење корисно за онога ко га изводи, тј. на којој се граници претвара у своју супротност и иде у корист непријатеља.

Кумановска битка показује како из слободног делања супротних страна могу настати веома необичне, па и апсурдне ситуације, и да се у рату веома често дешава баш оно што ни једна страна није ни хтела, ни предвиђала. Корист од изненађења несумњиво је огромна. Но за успех није довољно непријатеља изненадити на ма који начин. Кумановска битка показује да се непријатељ може изненадити и сопственим лошим радом, али да таква изненађења не воде победи већ поразу. Турци су Србе заиста изненадили у највећем могућем степену. Уочи битке, Срби нису знали да код Куманова имају пред собом главне турске снаге, па чак ни после битке још нису били свесни да су их потукли. С друге стране, Турци су, и поред пуног изненађења, ипак претрпели пораз. Они су учинили нешто чему се Срби никако нису надали: истурили су своје главне снаге чак до Куманова и прешли у офанзиву и, благодарећи српском лошем извиђању, постигли пуно изненађење. Но, овај њихов рад био је лош, јер су за офанзиву довели снагу два пута бројно слабију од саме Прве српске армије. Они су Србе изненадили сопственом неспособношћу и сопственим грешкама, и природно је да из оваквог изненађења није могла да произађе победа, већ само пораз.

Наполеон је тукао своје противнике не само зато што их је изненађивао радећи друкчије него што су се они надали, већ и зато што је при томе добро радио. Он их није изненађивао својом неспособношћу и својим грешкама, већ бољим и целесходнијим радом.

У НОР ми смо тукли и побеђивали непријатеља не само зато што смо му стално приређивали изненађења, ратујући на начин који му је био непознат и неразумљив, већ зато што је наш начин ратовања објективно био добар и целесходан — уствари најбољи који је био могућ у тадашњим условима.

И у Наполеоновим ратовима и у НОР изненађење је постизавано нечим новим што противник није схватао, али је то ново у датим условима било боље од оног старог и уобичајеног и није претстављало негирање војне науке, већ само њено дубље разумевање и богаћење и њену нову и још целесходнију примену. Насупрот томе, Турци су у Кумановској бици показали неразумевање суштине војне мисли и крајњи дилетантизам у стратегији. Они су тиме постигли изненађење, али на сопствену штету.

¹²⁾ У току наступања српских главних снага ка Битољу један турски заштитнички одред, од око 3.500 људи са 3—4 батерије сачекао их је 24 октобра на Алиначким положајима (Бакарно Гумно), јужно од Прилепа и нанео им несразмерно велике губитке (око 1.400 људи било је избачено из строја). Иако су Турци још 23 октобра посели ове положаје, који су од Прилепа удаљени само око 9 км, ипак Срби нису имали никаквих података о њиховом присуству, пошто нису вршили извиђање. А кад су се 24 октобра, после парадног марша кроз Прилеп, груписали у густе стројеве у Прилепском пољу, изненадила их је јака турска артиљериска ватра. Овако изненађени, Срби су без претходног извиђања спонтано прешли у непотребан и пренагљен напад, у коме су претрпели излишне губитке.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

153
Generalpotpukovnik **DUŠAN KVEDER**

ODBRANBENI PROBLEMI NORVEŠKE ARMIIJE

Iako je Norveška dosta udaljena od naše zemlje i na prvi pogled ne predstavlja vojni problem koji bi mogao biti od neposrednog interesa za našu Armiju, ipak analiza njene odbrane može predstavljati za nas zanimljivu studiju i to iz više razloga. U slučaju opšte agresije Istočnog bloka prema Zapadu, Norveška i Jugoslavija, po logici događaja, našle bi se na krilima glavnine istočnih armija, koje bi, kako ocenjuje danas komanda AP, prodirale prema »trbuhu Evrope«. Norveška, kao i Jugoslavija, ima ogromne ugrožene granice, te i njihova odbrana postavlja za obe zemlje slične strategijske probleme. Usto, zemljište Norveške, baš u svojim važnim karakteristikama u vojnom pogledu, ima sličnosti sa našim zemljištem. Isto tako, i u vojno-psihološkim elementima odbrane ove dve zemlje mogu se pronaći izvesne paralele. Stoga, ma koliko te dve zemlje imale i svojih specifičnosti i različitosti, ovih nekoliko zajedničkih okolnosti potstrekavaju nas da se detaljnije udubimo u probleme, te inače prema nama vrlo prijateljski raspoložene zemlje.

1) — Važnost Norveške za agresivne aspiracije SSSR-a

Bogatstva Norveške očigledno nisu ono što u prvom redu primamljuje apetite Istoka da okupira tu zemlju. Rudna bogatstva nisu naročito značajna za SSSR. Norveška industrija, iako je u nekim granama visoko razvijena, takođe ne predstavlja glavni interes za eventualnog napadača. Agrikultura je pasivna — svega 3% teritorije je obradiva zemlja — i okupator bi morao da prehranjuje narod uvozom.

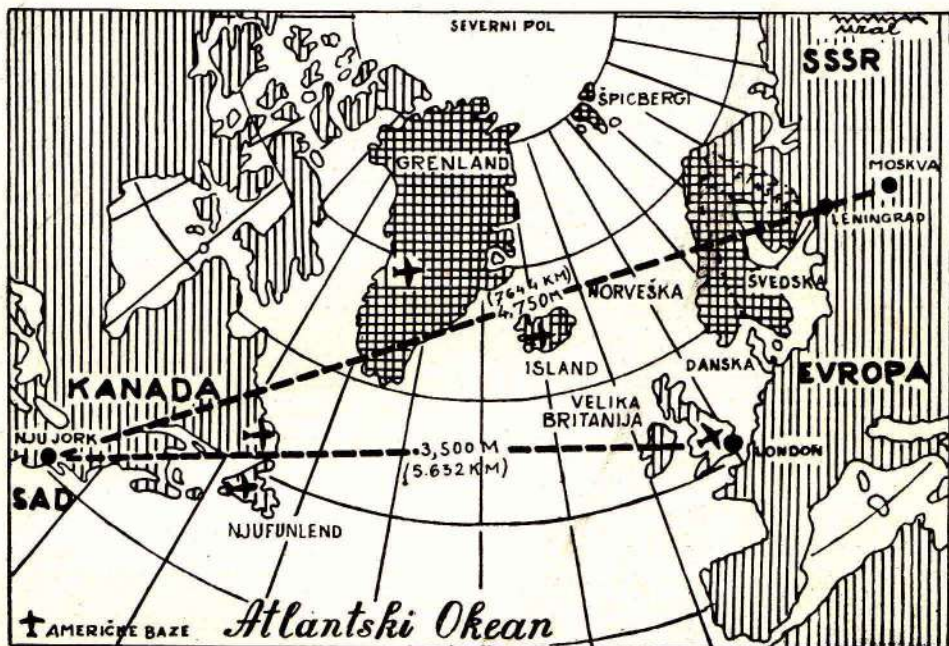
Ono čime primamljuje bogatstvo te zemlje mogla bi predstavljati jedino njena silna **trgovačka flota**, koja je danas opet, sa svojih blizu 7 miliona tona, treća na svetu iza SAD i Velike Britanije. Naročiti značaj u toj floti imaju brodovi — cisterne za benzin, koji predstavljaju više od 40% njene flote i ujedno su najjači park cisterni na svetu. Norveška flota je bila uglavnom ta koja je snabdevala savezničke armije sa benzinom. Ali to je plen, koji se izmiče iz ruku, jer 80% norveške trgovačke flote radi u inostranstvu, a tek 20% u domaćim vodama. Kada su Nemci okupirali Norvešku, tih 80% flote stavilo se na raspoloženje Saveznika. Sovjeti dobro znaju da bi se to, u slučaju njihove agresije, opet ponovilo, svakako u još većem procentu.

Prema tome, **značaj Norveške u svetskoj strategiji** treba tražiti u nečem drugom.

On je, u prvom redu, u njenom **geografskom položaju** između glavnih centara SAD i SSSR. Preko Norveške vodi najkraći vazdušni put između glavnih industrijskih centara SAD i centara SSSR oko Moskve i na Uralu. Preko norveške teritorije mogla bi da struji jedna od glavnih arterija atomskog rata između dva glavna industrijska potencijala sveta. Preko te teritorije vodi takođe i put stratosferskih projektila.

Norveška svojom dužinom od 1.760 km vazdušne linije, predstavlja jednu od ogromnih **barijera između Istoka i Zapada** na jednoj od najkraćih rastojanja između ta dva sveta. Za Ruse bi bilo od neocenjive važnosti da na toj barijeri uspostave radarski lanac za detekciju leta atomskih bombardera i projektila iz SAD. Za

njih je, takođe vrlo važno da uspostave ovde baražu protivavionskih baterija i lanac baza reaktivaca — presretača. Na taj način Norveška bi za Ruse predstavljala prvu liniju odbrane njihovih industrijskih i administrativnih centara Moskovskog i Lenjingradskog bazena, Urala i Sibirije uopšte. (Od Osla do Lenjingrada ima, na primer, svega 1.100 km). S druge strane, za Ruse bi bilo važno da spreče Anglo-Amerikancima da oni tu uspostave lanac radarskih uređaja, PAA, i presretačkih baza, koji bi mogli da ometaju ruske ofanzivne poduhvate protiv životnih centara Zapadnog kontinenta.

Skica 1

Norveška bi dalje predstavljala za Ruse važnu avijacisku bazu za njihova dejstva u Severnom Atlantiku. Rusi su svesni svoje današnje inferiornosti u ratnoj i trgovačkoj mornarici. Oni s pravom ocenjuju da će osnovno sredstvo u ratu protiv silne anglo-američke flote biti, pored podmornica, baš avijacija. A najvažnija otkočna daska za Severni Atlantik bili bi za Ruse baš odlično uređeni, veliki moderni aerodromi kod Osla, Stavangera, Trondhajma i Tromsea, kao i niz manjih aerodroma rasutih po čitavoj zemlji. Svi ovi aerodromi mogu se upotrebljavati preko cele godine.

Dalje, Norveška obala bila bi za Ruse dragocena baza za njihovu mornaricu. Ta obala je, ne računajući fjordove i ostrva, dugačka preko 3.400 km, a računajući zalive, fjordove i ostrva dostiže fantastičnu cifru od 20.000 km (tj. polovinu dužine ekvatora). Usled blagotvornog uticaja Golfske struje temperatura je na ovoj obali mnogo viša nego u ma kom drugom delu sveta na istoj geografskoj širini. Obala, kao i sve luke, ostaju, sa retkim izuzecima, bez leda i plovne kroz čitavu godinu. Jako ispresecana obala, a naročito duboki fjordovi (koji su i do 100 km usečeni u kopno), pružaju odlične uslove za baziranje i maskiranje mornaričkih baza. Mnogštvo ostrva sačinjava prirodan branik pred nepogodama i morskim talasanjem. Ovakva pogodna obala i na tako podesnom strategiskom položaju, neophodna je osnovica za dejstvo u Severnom Atlantiku. Takođe, za Ruse je nemoguć ma kakav

širi zamišljeni napad na britanska ostrva bez baza u Norveškoj. Pored toga, posedovanjem norveških baza Rusi mogu dobiti slobodan izlazak iz Baltika u Severno. More i izlazak iz Belog Mora u Severni Atlantik.

Nije, dakle, čudo što je organizacija Severo-Atlantskog pakta u svojim planovima još od samog početka smatrala Norvešku kao postavku od prvorazrednog značaja. Norveška je zbog toga postala jedna od ključnih tačaka strategije SAD. Norveška je odbrana Atlantika i odbrana Arktika.

Za opštu strategiju u tom delu sveta potrebno je pomenuti i **položaj Špicberga i Medvedih ostrva**, koji su norveški posed. Geografski položaj tih ostrva je vrlo važan za globalnu strategiju. Oni leže na vazdušnom putu između Aljaske i Kanade preko severnog pola za SSSR, tako da se sa njih može obezbediti ili sprečiti taj put. Od Špicberga do najvažnijih sovjetskih centara, i onih na Uralu, ima svega 2,5 — 5.000 km. Obe velike sile intenzivno se spremaju za korišćenje tog važnog strategiskog pravca.

Na Pariskoj konferenciji 1920 godine Špicbergi su bili proglašeni za demilitarizovano područje. 1924 godine SSSR priključio se toj odluci. Na ostrvima postoji norveška uprava. Zvanično, danas tamo nema vojnih baza.

Na Špicbergima ima rudnika uglja. Staru koncesiju za kopanje uglja SSSR je ranije jedva koristio zbog toga što je to za njega bilo od malog privrednog značaja. Na ostrvu ima 1.149 Norvežana, od kojih 60 dece. Oni godišnje proizvode 456.000 tona uglja. Danas Rusa ima tamo 2.438 sa 21 detetom, a proizvode svega 125.000 tona uglja godišnje. Razlika u produkciji pada u oči. Ona se ne može rastumačiti ni boljim norveškim uređajima. Norvežani su uvereni da svi ti Rusi nisu »rudari«. Tom brojnomo nadmoćnošću trebalo bi osigurati prepad koji bi izvršili u slučaju izbijanja rata. Veruje se da u oknima imaju skriveno oružje i municiju. Pored toga Rusi su ovde već izgradili aerodrom za »civilni transport i vezu« sa svojom kolonijom.

U poslednjim godinama SSSR se odlučno protivi uključenju tih ostrva u odbranbeni sistem AP-a. U tom smislu izmenjeno je nekoliko oštih nota između sovjetske i norveške vlade.

2) — Strategiska ocena norveške odbrane

Norveška ima 2.570 km **kopnenih granica**, i to: na krajnjem severu 196 km sa SSSR, 724 km sa Finskom i 1.650 km sa Švedskom. Od Danske je odvajaju moreuzi Skagerak i Kategat.

Položaj i sastav susednih zemalja vrlo je važan element u strategiji Norveške. Svaki poremećaj sadašnje ravnoteže u Skandinavskim zemljama utiče i na Norvešku.

U prvoj fazi rata **agresija** protiv norveške teritorije mogla bi da se razvija **pod dvema različitim okolnostima**: bilo da Švedska ostaje privremeno neutralna, bilo da i Švedska stupa u rat protiv SSSR-a, odnosno da bude od njega istovremeno napadnuta.

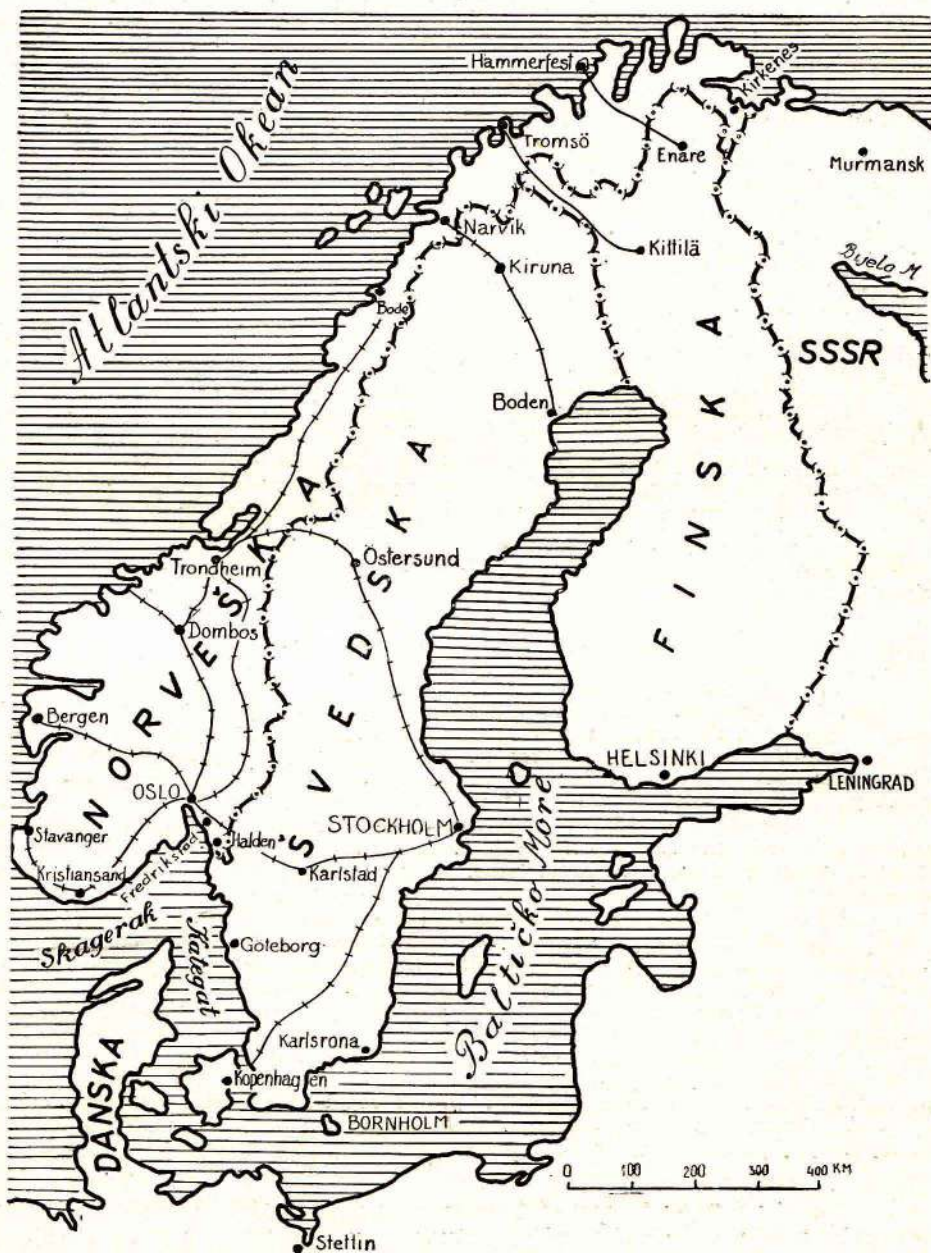
Od ove dve alternative, prva bi bila verovatnija i zbog toga što bi Rusi, po principu »podeli pa vladaj«, najpre želeli da unište Norvešku i da time opkole Švedsku sa svih strana da bi zatim ugušili i nju. Da bi sprečili dobrovoljni ulazak Švedske u rat na strani AP, moguće je da bi Rusi za prvo vreme čak i ostavili Finsku neokupiranu, iako bi verovatno izdejstvovali od nje slobodan prolaz za svoje trupe prema norveškoj granici.

Danska bi došla pod udar istovremeno sa Norveškom ako ne još i pre.

Bazirajući svoja predviđanja na svojim iskustvima iz aprila 1940 godine, Norvežani očekuju da ih **Rusi mogu napasti i sa kopna, i sa mora i iz vazduha**. Oni su skloni da veruju da bi glavni napad mogao da bude izveden pomoću masovnih vazdušnih desanata. Iz toga izviri i specifičnosti organizacije njihove odbrane i armije a i strategiska koncepcija odbrane AP u ovom delu Evrope.

Napad suvozemnim snagama moguć je, u prvom redu, na krajnjem severu, duž norveško-ruske i norveško-finske granice, koje ukupno iznose 920 km. Od te dužine najopasniji je osek norveško-ruske granice, koji otvara put ka Kirkenesu i dalje duž obale. Granica prema Finskoj mnogo je manje komunikativna i prolazna

zbog ogromnih finmarških tundri. Ali i ovde vode važne komunikacije iz Enere u Sev. Finskoj na Hammerfest i iz Kitile duž finsko-švedske granice na Tromse, dve najvažnije luke krajnjeg norveškog severa.

Skica 2

Za napad na tom sektoru Norvežani su, a u prvom redu Komanda AP, najosetljiviji. Baš preko toga rejonu vodi glavna arterija: centri SSSR — centri SAD. Pored toga, taj rejon je glavna odbranbena baza iz koje treba da bude onemogućen izlazak ruske flote, oko Severnog Rta, u Severni Atlantik. Zbog toga je bila ovdje i formirana posebna vojna komanda za Sever, koja objedinjuje komandu nad jedinicama sva tri vida oružane snage (suvozemne vojske, mornarice i vazduhoplovstva) u tom rejonu.

Zapadne sile nisu zaboravile od kolikog je presudnog uticaja bio taj rejon u toku poslednjeg rata. Oko Severnog Rta išla je za luku Murmansk glavna žila snabdevanja i pomoći koju su zapadni Saveznici slali Sovjetskom Savezu.

Oko toga Rta vodi relativno uski morski plovní prolaz između obale i većitog leda Arktičkog Mora, čija širina, prema godišnjem dobu, varira u svemu od 200 do 300 km. Njega je srazmerno lako kontrolisati bazama radara, lovaca — izviđača i bombardera, podmornica, obalske artiljerije i dirigovanih zrna. Baš u ovom prolazu Nemci su nanosili krupne gubitke savezničkim eskortnim i transportnim jedinicama na putu za Murmansk i natrag. Stoga je i razumljiva posebna brigada norveške i savezničke komande za odbranu Severa. Već sada se tamo užurbano grade utvrđenja po tipu stalne fortifikacije. Kolike su mogućnosti razvijanja i većih ratnih operacija u tom području, koje leži iza arktičkog luka, može se videti samo ako se setimo zamašnih operacija koje su se od jeseni 1944 godine pa do kraja rata ovdje razvijale između sovjetsko-finsko-norveških snaga i nemačkih okupatorskih jedinica.

Napad suvozemnim snagama preko norveško-švedske granice mogao bi uslediti samo u slučaju ako bi i Švedska, na jedan ili drugi način, bila uvučena u rat. Ako dođe do invazije i na tom oteku, onda bi glavna pažnja Norvežana mogla biti usmerena: na put švedskog železa Boden — Kiruna — Narvik (gde se najlakše može preseći Norveška na dva dela, pošto ovdje dubina norveške teritorije iznosi svega 6 km), dalje na železničku liniju Estersund — Trondhjem i na opšti, vrlo komunikativni pravac Štokholm-Oslo.

Za **vazdušnodesantne operacije** postoje za Sovjete široke mogućnosti: u taktičkom obimu u sadejstvu sa suvozemnim operacijama neprijatelja na krajnjem severu; u cilju zauzimanja glavnih aerodroma i time paraliziranja savezničke avijacije; u cilju zauzimanja glavnih administrativnih centara zemlje i glavnih pomorskih luka; i u cilju zauzimanja dominantnih položaja i komunikacijskih centara koji bi omogućili zauzimanje gore navedenih objekata.

Što se tiče **pomorskih desantnih operacija**, Norvežani su svesni velike prednosti koju im pruža saveznička premoć na morima. Ali, usled potrebe dekoncentracije savezničke flote po svim okeanima i morima sveta i usled teškoće brze koncentracije dela te flote u norveškim vodama, Rusi bi u prvoj fazi rata mogli da izvedu i veće pomorske desante na njihovu obalu.

Pomorski desanti mogu se očekivati u prvom redu u dva rejona:

U prvo vreme naročito na krajnjem severu u vezi sa dejstvom suvozemnih snaga i vazdušnih desanata. Prema tome, pošto bi operacija neprijatelja na severu bila zamišljena kao tipična kombinovana operacija sa kopna, iz vazduha i sa mora, to je i odbrana tog udaljenog rejona, već i sada objedinjena u jednim rukama.

Isto tako može se predvideti pomorski desant i na jugoistočnoj obali koja je i podesna za iskrcavanje. Međutim, za takav desant potrebno je prethodno zauzimanje danske teritorije. Zbog toga je i razumljiva brigada Norvežana za bezbednost Danske, jer je Danska prva linija odbrane za čitavu južnu Norvešku. Put ruskoj mornarici u Kategat bio bi zatvoren sve dotle dok se drže danska ostrva. Zato Norvežani sa zadovoljstvom prate pripreme atlantskih sila u Danskoj, a naročito na ostrvu Bornholm, uspostavljanje mnogobrojnih avijacijskih baza i nameru anglo-američke flote da zatvori Kategat za prolaz sovjetskih pomorskih snaga. Pomorski desant na jugoistočnu obalu, a time i na Oslo, u prvim danima rata, bila bi najnepovoljnija i najopasnija varijanta početka ratnih operacija.

3) — Položaj Norveške u organizaciji Severnoatlantskog pakta

Po nekim osobenostima položaj Norveške u Atlantskom paktu razlikuje se od položaja ostalih članica.

Prvo, Norveška je **jedina zemlja — članica, koja ima zajedničku granicu sa SSSR-om.** (Ulaskom u AP Turska će biti druga zemlja takve vrste). Prema tome, Norveška računa da bi u slučaju opšteg konflikta verovatno već prvih dana rata došla pod neposredan udar neprijatelja. Pored toga, to nameće potrebu za većom oprezom zemlje još u mirno doba. Tim pre što je i sada izložena neprekidnom diplomatskom pritisku, pa i pretnjama. Zbog toga su Norvežani za sebe obezbedili neke rezerve, koje druge članice AP nisu tražile.

Drugo, **Norveška je za sada jedina zemlja — članica u kojoj ne stacioniraju nikakve strane trupe AP** osim domaćih — norveških. To je posledica nastojanja parlamenta zbog prve gore navedene okolnosti¹⁾.

Kao što smo naglasili, danas u Norveškoj postoje **samo norveške trupe.** One se naoružavaju standardizovanom opremom AP, uglavnom američkog porekla, koju dobijaju iz skladova AP na osnovu finansijskog udela Norveške u AP, kupovinom i prijemom pomoći. Sva ta oprema prelazi u vlasništvo Norveške.

Pored toga Norveška vrši **opsežne pripreme u uspostavljanju baza za prijem jedinica i opreme svih vidova oružja za snage AP** koje bi došle u pomoć Norveškoj u slučaju izbijanja ratnih operacija u tom delu Evrope.

Prema tački 5 Atlantskog sporazuma, **napad na norvešku teritoriju automatski bi izazvao opšti konflikt** između SSSR i AP. Atlantski pakt bi odmah pružao vojnu pomoć Norveškoj i ova bi otvorila svoje baze za njen prijem.

Ta je pomoć predviđena u svim vidovima oružanih snaga. Savezna flota preduzela bi kontrolu okeanskih puteva i blokadu Severnog Rta i Kategata. Užu obalsku odbranu uglavnom bi vršile jedinice norveške ratne mornarice, ojačane savezničkim jedinicama. Vazduhoplovstvo i PA sredstva ojačali bi norveške snage i sredstva na aerodromima i PA položajima. Takođe se predviđa i desant strategijske rezerve suvozemnih snaga na sektorima koji bi bili ugroženi, a u prvom redu za odbranu severa.

Međutim, **Norvežani nemaju iluzije** u efikasnost te pomoći u prvim danima rata. Računaju da bi se moglo desiti da ta pomoć i ne stigne na vreme i u dovoljnoj meri zbog važnosti drugih strategijskih pravaca kako u **Evropi tako i u Aziji.** Zbog toga se oni **orijentišu za prvo vreme rata na svoje sopstvene snage.** Njihova osnovna strategiska linija, sastoji se, dakle, iz organizacije neophodno potrebnog minimuma vlastitih snaga za prvi napad i iz organizacije baza za primanje pomoći izvana.

Norveška je organizaciono uključena u Severni štab Atlantskog pakta koji obuhvata zonu Velike Britanije, Danske i Norveške. Na čelu tog štaba stoji britanski admiral Brind. Ovaj štab je direktno potčinjen SHAPE-u.

Norvežanima je bio određen iznos za finansiranje narodne odbrane. On daleko prevazilazi sumu koja je dosada bila predviđena u državnom budžetu za narodnu odbranu. Ta cifra je neprestano rasla i sada se, izgleda, ustalila na 3,4 milijarde norveških kruna za naredne tri godine, što predstavlja oko 6% narodnog dohotka. Već u ovoj godini **vojni budžet** će se povisiti u poređenju sa prošlogodišnjim za 38%. On će ove godine iznositi zvanično oko 900 miliona norveških kruna, a verovatno će se naknadno povisiti i na jednu milijardu, što će iznositi četvrtinu čitavog državnog proračuna. Iz prve sume koja će se dati na raspoloženje ići će na vojsku 227 miliona, na mornaricu i obalsku artiljeriju 100 miliona i na vazduhoplovstvo 146 miliona. 21,1 milion predviđeno je za partizanske jedinice. Norvežani se nadaju da će tu sumu realizovati bez bojazni od pada životnog standarda njihovog stanovništva.

4) — Vojno-psihološki problemi norveške odbrane

Problem iz ove oblasti, koga Norvežani često postavljaju, jeste **pomanjkanje ratnih tradicija** njihove vojske i čitavog naroda. Stvarno, Norveška je svoj pretposljednji rat vodila za vreme Napoleona, kada je sa Danskom pristupila njegovoj koaliciji. Taj period je završen svega tri meseca dugim i ne naročito žestokim, ra-

¹⁾ Govori se da je norveški kralj Hakon izjavio Ajzenhaueru: »Mi ne želimo da vaše trupe budu u našoj zemlji, ali ne želimo ni da budu suviše daleko od nas«.

tom sa Švedskom (koja je ratovala protiv Napoleona) u 1814 godini, posle koga se Norveška otopila od Danske i ušla u personalnu uniju sa Švedskom. Od toga vremena pa sve do aprila-juna 1940 godine, kada je Nemačka vršila invaziju zemlje, Norveška nije vodila nikakvih ratova. Sami Norvežani smatraju da je taj dugi mir donekle otupio ratnički duh naroda.

Na toj istorijskoj osnovi, i blagodareći sistematskoj, mnogogodišnjoj propagandi socijal-demokratije, u Norveškoj je pre ovoga rata bio jako razvijen **pacifistički pokret**. Pre rata Norveška socijal-demokratija vodila je put na likvidaciju norveške vojske uopšte, želeći da izbegne svaki rat na ma kojoj strani. Znak pacifista bila je prelomljena puška. Brutalna invazija Norveške od strane Nemačke, bilo je prvo razočarenje naivnih težnja pacifista.

Posle ovoga rata, a naročito posle pojačanja ratnohušakačke politike sa Istoka, ovaj je naivni pacifizam prilično iskorenjen, ali još ni izdaleka nije sasvim likvidiran. Njegove parole sada su preuzeli kominformovci. Oni još i danas uspevaju da drže po strani od priprema za odbranu mnogobrojne uticajne napredne ljude zemlje.

Blizanaac tog pacifizma — **defetizam**, isto tako ima još značajnijih korena u narodu. Njegova psihološka osnova zasniva se na neverovanju u mogućnost odbrane ove male zemlje od kolosa, koji je ugrožava. On se izražava u kapitulantskim težnjama pred naporom zemlje i žrtvama stanovništva u slučaju rata. Sasvim je, dakle, normalno, što Norvežani cene našu NOB-u u prvom redu kao primer koji nadahnjuje svojom borbenošću i verom u pobedu.

Veoma raširen **strah od represalija** eventualnog okupatora je jedan od glavnih problema vojno-psihološkog značaja. Norvežane užasava sećanje na poslednji rat, iako u tom ratu nisu izgubili mnogo ljudskih žrtava. Oni su izgubili peti deo svog nacionalnog bogatstva i polovinu svoje trgovačke flote, i nasledili razorene gradove i sela Severa. Uopšte se smatra da bi sovjetski okupator po svom postupku i po svojim represalijama bio okrutniji od bivšeg nemačkog. Strah od represalija pothranjuje petu kolonu, jača kapitulantske i kolaboracionističke elemente i nadahnjuje oportunističke težnje za primenu manje odlučnih metoda vođenja otpora protiv okupatora. Zbog toga je vaspitni psihološki rad na razbijanju straha pred represalijama, za razvijanje duha požrtvovanosti i spremnosti na stradanja u cilju zadobijanja slobode, danas glavni problem moralno-političkog rada na vaspitanju naroda i vojske za buduću rat.

U Norveškoj se često diskutuje o tome kakva bi bila **politička sadržina njihove borbe** u eventualnom ratu protiv Istoka.

To bi bila u prvom redu **parola za nezavisnost zemlje**. Norvežani imaju visoko razvijeni osećaj za vrednost nacionalne i državne samostalnosti i nezavisnosti. To leži već i u tradiciji njihove vekovne borbe za nezavisnost od Danske i Švedske. Oni su se četiri stotine godina bunili protiv Danaca i svojom se borbom oslobodili 1814 godine od danske vladavine. Skoro čitav sledeći vek oni su vodili borbu protiv švedske prevlasti i tek 1905 godine zadobili svoju samostalnost i suverenitet. Borba za nezavisnošću leži im dakle u krvi.

Međutim, Norvežani danas i tu parolu smatraju kao suviše apstraktnu da bi ona mogla da inspiriše i mobilise mase za težak i požrtvovan otpor protiv okupatora. Oni smatraju da toj paroli treba dodati još druge, **konkretnije i širokim masama razumljivije parole**. Oni smatraju da treba, ako hoće da budu realisti, mobilisati mase na osnovi parola koje imaju više materijalan značaj.

Jedna takva **parola** jeste **odbrana njihovog visokog životnog standarda**, njihovog visokog tehničkog razvoja u službi blagostanja širokih slojeva, protiv jednog okupatorskog sistema tehnički zaostalijeg, koji donosi sa sobom sniženje životnog standarda i blagostanja naroda. Zbog toga je i političko rukovodstvo zemlje zainteresovano na tome da nikakve privredne i odbrambene mere zemlje ne zadiru bitno u standard života ljudi smatrajući da i materijalni profiti takve politike ne mogu nadoknaditi gubitak u moralno-psihološkom pogledu, koji ipak ima dominirajući značaj u vođenju otpora protiv okupatora.

Druga parola, od koje se očekuje da može mobilisati široke slojeve za otpor, jeste **odbrana njihove tradicionalne demokratije** i individualne slobode protiv jed-

nog sistema diktature privilegovane kaste, individualne neslobode i policiskog nadzora, koje donosi sa sobom okupatorski sistem.

5) — Strategiska koncepcija odbrane i organizacija armije

Kao što je već rečeno **osnovna strategiska koncepcija** Norveške odbrane sastoji se u organizaciji minimalnih vlastitih snaga za pariranje prvog napada agresora i u pripremanju baza za prihvata ojačanja snaga AP za produženje efektivne odbrane u cilju izbacivanja neprijatelja iz svoje teritorije. Stvaranje tih sopstvenih minimalnih snaga potrebno je i zbog toga da bi se, kako Norvežani kažu, sprečilo postojanje »vojničkog vakuuma« u Norveškoj, koji sam po sebi, po fizičkim zakonima, privlači neprijateljski pritisak.

U tom cilju norveške oružane snage organizovane su tako da mogu parirati prvi napad neprijatelja sa kopna, iz vazduha i sa mora, a takođe odbiti koordiniranu akciju pete kolone iznutra. Suvozemna vojska takođe je organizacijski formirana tako da može odgovoriti svima četiri navedenim zadacima. Dakle, čitava organizacija armije prilagođena je predviđenim formama napada neprijatelja, kome će zbog agresivnog karaktera rata pripadati inicijativa u početnoj fazi, i zadacima koje će armija imati da rešava u toj fazi.

Norvežani se ne bave iluzijom da bi napadača zadržali n samim granicama. Na njihovoj ogromnoj teritoriji (koja bez Špicberga obuhvata 324.250 km²) i na kojoj živi svega oko 3,2 miliona stanovnika, trebalo bi braniti oko 2.570 km kopnene granice i oko 20.000 km obale. Oni računaju da bi neprijatelj u slučaju agresije, mogao okupirati delove njihove teritorije. Zbog toga je njihova armija organizovana tako da može voditi rat i u najgoroj od svih pretpostavki, tj. kada je okupirana čitava teritorija.

Usled svega toga Norvežani su, od samog početka odbacili ideju organizacije samo regularnih jedinica za frontalno ratovanje i njihovog kordonskog rasporeda duž granica. Oni danas **raspoložu armijom koja je po tipu slična našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci** iz godina 1942-1943 i koja je sposobna da ratuje kako na regularnim frontovima, tako i u partizanskim uslovima.

Prvi elemenat njihove suvozemne vojske su regularne jedinice (Frontavdelinger).

Te jedinice su moderno (iako još ne do kraja) opremljene. One imaju zadatak pružanja frontalnog otpora nadirućim neprijateljskim kolonama preko kopnenih granica. One takođe mogu biti upotrebljene za odbijanje većih pomorskih, i za uništenje krupnijih vazdušnih desanata. Ako bi bile pregažene nadmoćnijim neprijateljskim snagama, one bi produžile borbu na okupiranoj teritoriji po tipu naših udarnih brigada i divizija. Njihovo predavanje neprijatelju, čak u uslovima okruženja, ne dolazi u obzir. Ako bi neprijatelj iznenadnim prodorom sprečio njihovu koncentraciju (pošto se pojedini bataljoni zbog veličine teritorije i male gustine stanovništva formiraju u srazmerno udaljenim mobilizacionim centrima jedan od drugog), predviđa se njihova koncentracija i na okupiranoj teritoriji, po tipu koncentracije bataljona naših ratnih brigada, kada su svoje razne zadatke izvršavali na međusobno udaljenim mestima. Tim formama ratovanja prilagođena je i obuka tih jedinica.

Dosad su u Norveškoj bile formirane dve regularne jedinice, tj. dve ojačane pešadijske brigade od 4—5.000 ljudi.

Sada je Norveška u toku organizacije još dve brigade. U slučaju mobilizacije te brigade mogu se u roku od tri dana pretvoriti u pešadijske divizije sa okruglo 15.000 ljudi svaka.

Sve te brigade, odnosno divizije, ojačane su potrebnim jedinicama artiljerije, tenkova i inžinjerije iz rezerve Vrhovne komande.

Pored ovih brigada, Norvežani formiraju jake regularne **jedinice obalske i protivavionske artiljerije**. Oni teže da te snage dostignu jačinu približno jedne divizije. Obalska artiljerija potčinjena je mornarici, a PAO vazduhoplovstvu.

Jedinice Lokalne odbrane predstavljaju drugi element suvozemne vojske.

Lokalna odbrana formirana je u pešadijske bataljone, artiljerijske baterije, manje tenkovske i inžinjerijske jedinice. One se popunjavaju ljudstvom starijih godišta, a naoružane su delom modernim, a delom trofejnim nemačkim oružjem.

Zadatak tih jedinica je lokalna odbrana. Ali ako na njihovom području dejstvuje neka regularna jedinica, onda je one pojačavaju i dejstvuju pod komandom komandanta dotične jedinice. Njihov glavni zadatak je borba protiv vazdušnih desanata. One mogu brzo intervenisati i stupiti u borbu sa vazdušnim desantima ma gde se oni spustili, pošto su raspoređene po čitavoj državnoj teritoriji. One jedinice, koje se formiraju u obalskim rejonima imaju zadatak u prvom redu da se bore s pomorskim desantima, do pristizanja regularne jedinice, kao i sa vazdušnim desantima, koji bi se spustili u tim rejonima kao podrška pomorskim desantima. Ako bi njihovo područje bilo okupirano od strane neprijatelja, one automatski prelaze na partizanski način ratovanja i ostaju na svome području, slično kao i naši jači partizanski odredi. U slučaju potrebe one ojačavaju regularne jedinice. Njihovo predavanje neprijatelju takođe nije dozvoljeno.

Regularne jedinice i jedinice Lokalne odbrane formiraju se u tzv. **regimentima**. Svaka vojna oblast (Komandodistrikat) podeljena je u tu svrhu na dva — tri regimenta (Regimentdistriktet). U Norveškoj ima svega 18 takvih regimentata, ne računajući po jedan samostalni regiment u Oslu i Bergenu. Teritorija regimentata odgovara granicama političko-upravnih distrikata. Komandanti regimentata direktno su potčinjeni komandantu vojne oblasti. Svaki regiment ima svoj centar za obuku i prema mesnim prilikama za Lokalnu odbranu formira po nekoliko pešadiskih bataljona i po nekoliko jedinica rodova.

U svakoj vojnoj oblasti, na teritorijama pešadiskih regimentata, formiraju se ukupno po jedan regiment artiljerije, jedan regiment tenkova i potrebni pešadiski delovi. Iz toga se vidi, da se ukupna snaga Lokalne odbrane jedne vojne oblasti može uporediti približno sa jednom **rezervnom divizionom**. Prema tome Norveška će imati u slučaju mobilizacije pored četiri regularne divizije prve linije, još 6 rezervnih divizija Lokalne odbrane. Komandanti regimentata takođe formiraju pojedine delove od ljudstva mladih godišta za regularne jedinice, i upućuju ih u sastav brigada. Regiment takođe vrši i sve funkcije vojno-teritorijalnih organa, slično našim sadašnjim vojnim okruzima. On je, dakle, vojno-teritorijalna jedinica i ustanova, koja je u miru odgovorna za mobilizaciju, formaciju i obuku jedinica, po britanskom tipu regimenta, a u slučaju rata je operativna jedinica Lokalne odbrane.

Treći element suvozemne vojske su Domobrani (Heimevernet, skraćeno HV). HV su jedinice tipa naših diverzantskih grupa i manjih partizanskih odreda. Njihovim formiranjem već u mirno doba, Norvežani su, kako sami izjavljuju, želeli da koriste iskustva iz našeg rata o efikasnosti takvih manjih partizanskih odreda, naročito u prvom periodu rata, dok se okupator — još nije snašao, upoznao teren i prilagodio se norveškoj partizanskoj taktici.

U organizacionom pogledu HV je potčinjen komandantima Lokalne odbrane. Svaki komandant vojne oblasti i svaki komandant regimenta imaju svoje pomoćnike — komandante HV.

Aktivni oficirski kadar HV postavljen je na tu dužnost po službenoj potrebi. Vrhovna komanda vojske uputila je u HV svoj najbolji i najsnalažljiviji kadar. To su mahom aktivni partizani iz prošlog rata. Rezervni oficiri HV, čije se mobilizaciono mesto uvek poklapa sa mestom njihovog boravka, su dobrovoljci — oficiri. Ljudstvo HV sačinjavaju dobrovoljci dotičnog kraja.

Prema lokalnim prilikama, jedinice HV (partizanski odredi) broje od 20 — 100 pa i više ljudi. Sada ova partizanska vojska HV u Norveškoj broji oko 100.000 ljudi, a po drugim podacima čak 165.000 ljudi.

Aktivni oficirski kadar HV u miru postoji samo u štabovima regimentata, vojnih oblasti Vrhovnoj komandi i kao nastavnički kadar u školama HV. Ostali komandni kadar nalazi se u rezervi. Taj se kadar poziva nekoliko puta godišnje u škole HV na 10 do 14 dana vežbi. Otsustvo im je plaćeno. Na vežbama prolaze teorijski i praktički kurs »gerila taktike«.

Ljudstvo partizanskih odreda sastavljeno je isključivo od dobrovoljaca, najborbenijeg dela stanovništva. Odredi izvode vežbe svake subote i nedelje. Isto tako oni za vreme praznika odlaze i u logore gde nekoliko dana učestvuju na organizovanim praktičnim vežbama u partizanskoj taktici. Prema propisima svaki pripadnik HV mora da svrši godišnje po 50 časova obuke, a veći deo svršio je dobrovoljno čak i po 360 časova.

Naoružanje im je svakojako, najviše trofejno. Mnogo imaju automatskog oružja. U svojim jedinicama imaju i elemenata rodova vojske. Na mestima gde je moguća borba sa neprijateljskim tenkovima, pored bazuka imaju i PT topove. Vrhovna komanda im je dala i trofejne tenkove, koje su sami dobrovoljnim radom doveli u ispravno stanje. Mnogi odredi imaju po neki tenk, koji će dejstvovati slično našim pojedinačnim tenkovima; ukoliko situacija dozvoljava tenkovi će biti u borbenim porecima partizana, inače će biti kamuflirani u šumama.

Mnogo važnosti se polaže na stalno pripravno stanje odreda. Svaki partizan (HV) ima svoje oružje i municiju kod kuće. Takođe ima potpuno spremnu svoju uniformu (često i civilnu, smučarsku) i ranac. S vremena na vreme vrši se smotra sprema po kućama. Za mobilizaciju imaju ugovorene znake po svim radiostanicama u zemlji, po telefonu, kamionima sa megafonom i zvonjenjem crkvenih zvona. Pored zbornih mesta u gradu (selu) imaju i rezervna zborna mesta u šumi (ako bi neprijatelj sprečio mobilizaciju u gradu — selu). Vrše se probne uzbune. Čitava ta vojska od 100.000 — 165.000 ljudi može se mobilisati za 10 minuta.

Zadaci odreda za prvih par dana rata unapred su određeni u saglasnosti sa lokalnim prilikama. Ovi zadaci su uglavnom sledeći:

- zaštita mobilizacije od »pete kolone«; obezbeđenje vojnih skladišta i objekata; uništenje »pete kolone«;
- obezbeđenje mostova, železničkih stanica, fabrika, itd.;
- miniranje pojedinih objekata (mostova, žel. stanica, fabrika itd.) u slučaju dolaska neprijatelja; svaki most je već sada pripremljen za rušenje, uređene su minske komore, a eksploziv spreman u blizini;
- borba sa vazдушnim desantima sa ciljem da im ne dozvole koncentraciju i razvijanje u borbeni poredak;
- aktivna borba sa okupatorom u slučaju okupacije njihovog reiona, slično borbi naših odreda iz rata. U tom cilju predviđeni su rejoni dejstva i granične linije sa susednim odredima; dati su glavni pravci napada na ceste i železnice, i već sada se u mirno doba vrši detaljno izviđanje i upoznavanje zemljišta od strane svih partizana.

U okviru jednog distrikta (regimenta) svi odredi potčinjeni su komandantu HV toga distrikta. Njegova komanda otprilike odgovara našoj grupi odreda, odnosno operativnoj zoni iz vremena rata.

Povoljna konfiguracija zemljišta, prema norveškim gledištima, daje dobre perspektive za uspešno vođenje partizanskog rata. Njihova teritorija je jako ispresecana. 23% teritorije je pod šumama, svega 3% je obradive površine, a ostatak su krš i močvare.

Danas je HV veoma popularna u Norveškoj. Oficiri i ljudstvo sa ponosom nose svoj znak na rukavu desne ruke. HV se u Norveškoj smatra kao elitni rod vojske kao naprimer avijacija ili mornarička pešadija u SAD. Oni sami sebe nazivaju partizanima i to kako kažu po uzoru na Jugoslaviju. Smatra se da je u ratu najčasnije biti i postati slavni partizan. Zato bi svaki od njih želeo da u budućem ratu postane partizanski heroj.

Norveška **ratna mornarica** takođe se sprema kako za vođenje regularnog, tako i partizanskog rata. Njoj je mnogo stalo da bude što jača suvozemna vojska, koja bi držala mostobrane na obali, čime bi mornarica dobila sigurnost baziranja i slobodu dejstva. Prema sporazumu sa Saveznicama, Norvežani izgrađuju flotu malih jedinica, brzih torpednih čamaca i motornih topovnjača. Ona će krajem ove godine brojati 90 pomorskih jedinica, među ostalim: 5 razarača, 4 razarača za pratnju, 8 korveta, 8 podmornica, 6 velikih i 14 manjih minolovaca, 2 minopolagača, itd. Jako ispresecana obala nudi im mogućnost i široke partizanske aktivnosti, čak i onda kada bi obala bila okupirana, ali pod uslovom da mornarica ima oslonca na jake partizanske suvozemne jedinice u obalskim područjima.

Ko što je već rečeno, u svom **vazduhoplovstvu** Norvežani u prvom redu razvijaju taktičku avijaciju za saradnju sa svojim regularnim jedinicama i lovce presretače za opšte savezničke strategiske potrebe. Ono će krajem godine brojati 11 eskadrila naoružanih, među ostalim, i engleskim »Vampirima« i američkim »Tanderžetima«.

TAKTIČKO-TEHNIČKE NOVINE

Je li vreme da se stvori atomska armija?

Američki general Bredli nedavno je izjavio da nas od masovne upotrebe atomskog oružja na bojnopolju deli samo 4—6 godina, a senator Makmahon je rekao da su uska grla u atomskoj energiji probijena i da treba odlučiti: da li treba upotrebiti tenk ili atomsku bombu, haubicu ili automatsko artiljerijsko oruđe, ako se želi da agresor bude zadržan. Zato Makmahon predlaže da se izrade najbolja i najjeftinija atomska oružja koja treba da čine osnovu američkih oružanih snaga, tj. da se stvori atomska vojska, atomska mornarica i atomsko vazduhoplovstvo umesto klasičnih sredstava odbrane, jer će se na ovaj način omogućiti velike uštede.

Atomska vojska bi se sastojala iz: malo pešadije naoružane puškama, a više specijalista obučeni da izbacuju atomske bombe gde god se budu pojavile neprijateljske trupe u većim formacijama; manje bacača, a više dirigovanih zrna sa manjim dometom i atomskim glavama; manje bacača plamena, a više radio-loških sredstava itd.

Atomska mornarica treba da raspolaže: podmornicama na atomski pogon sa neograničenim radijusom dejstva; nosačima aviona na atomski pogon koji bi nosili avione naoružane atomskim bombama za izvršenje strategijskih i taktičkih zadataka; brodskom atomskom artiljerijom, dirigovanim zrnima, atomskim minama i torpedima.

Atomsko vazduhoplovstvo treba da bude u stanju da uništi neprijateljsku industriju i instalacije pomoću kojih neprijatelj vodi rat.

Po ovome armija će raspolagati oruđima za upotrebu u vazduhu, u dubini mora, na kopnu i pod zemljom. Ovakve armije u znatnoj meri smanjile bi broj ljudi pod oružjem i izdatke za desetine milijardi dolara.

(«Combat Forces Journal», novembar 1951)

Avioni bez pilota

Koncepcija aviona bez pilota, upravljanih pomoću radiotalasa, datira još iz 1918 godine, ali stvarni početak razvoja aviona bez pilota počinje u 1939 godini kada su Vojne vazduhoplovne snage u Americi sagradile male avione bez pilota, tzv. »avione-mete«, koji su se upotrebljavali za vežbe u gađanju protivavionske artiljerije.

Međutim, nedavno je objavljeno da je u Americi sagrađen prvi bombarder bez pilota, »Matador« B-61, i da se sada nalazi u proizvodnji.

Prema onome što se za sada zna, »Matador« uzleće sa platforme pomoću raketeta koja pada kada avion dostigne brzinu leta. Avion se upravlja pomoću radiotelekomandnog uređaja i može da leti i noću kao i po rđavom vremenu. On je prvenstveno namenjen za razaranje velikih raskršća, mostova i površina gde se vrši namomilavanje trupa.

Sa ekonomske tačke gledišta, avion je dosta skup, jer pretstavlja oružje samo sa »jednim metkom«. Međutim, Amerikanci tvrde da on može da staje manje od aviona sa pilotom, naročito ako se uzme u obzir potrebna suma za dobijanje pilota.

(«Army Navy Air Force» oktobar 1951)

Avioni za nošenje atomskih bombi

Glavni štab mornarice SAD objavio je da su zasada osposobljena dva aviona za nošenje atomskih bombi. Njihova je posada takođe obučena u rukovanju ovim bombama na avionu. Avioni su: »North American AI-1«, kombinacija klipnomlazne konstrukcije i »Lockeed P2V-2 Neptun« koji može da uzleće sa palube nosača aviona i da se spušta na nju.

(«Military Review», decembar 1951)

Pitanje izgradnje tenkova

Američki Generalštab, proučavajući pitanje sprovođenja programa o naoružanju vojske tenkovima na bazi stečenih iskustava iz rata u Koreji, odlučio je:

1.— Da se sa proizvodnjom lakog tenka počne čim se završe svestrana ispitivanja njegovog prototipa.

2.— Da se srednji tenkovi naoružaju topom 90 mm i da se novokonstruisana kupola postavi na šasiju već u ratu isprobanog tenka »Peršing«. Ova kombinacija koja je puštena u proizvodnju u drugoj polovini 1951 godine poznata je kao tenk »M-47«.

3.— Da se u ograničenom obimu otpočne sa proizvodnjom teških tenkova. Prva ispitivanja već se vrše na Aberdinskom poligonu.

Po mišljenju generala Kolinsa, najveći uspeh pri sprovođenju tenkovskog programa postignut je u standardizaciji motora, koji se upotrebiti na svim vrstama vojnih vozila. Ovom standardizacijom sastavnih delova postignuta je znatna ušteda u troškovima proizvodnje, a ujedno su smanjene količine potrebnih rezervnih delova i omogućena brža i lakša obuka mehaničara.

(»Army Navy Air Force Register«, 19 januar 1952)

Pitanje uvođenja standardizovane puške Atlantskog pakta

Na savetovanju vojnih predstavnika Atlantskog pakta u Lisabonu, engleski vojni predstavnici nastojali su da se primi puška engleske konstrukcije kao standardizovana puška za vojne snage Atlantskog pakta. Predstavnici SAD zastupali su gledište da to bude američka puška, dok su predstavnici Belgije i Francuske predlagali da se prime njihove novoprodukovane puške. Zbog ovako neujednačenih gledišta razmatranje ovog pitanja je odloženo. General Bredli je nedavno izjavio da će po postignutom sporazumu vojne snage članica Atlantskog pakta, sve do pronalaska nove puške, i dalje koristiti postojeće koje imaju po svojim skladištima.

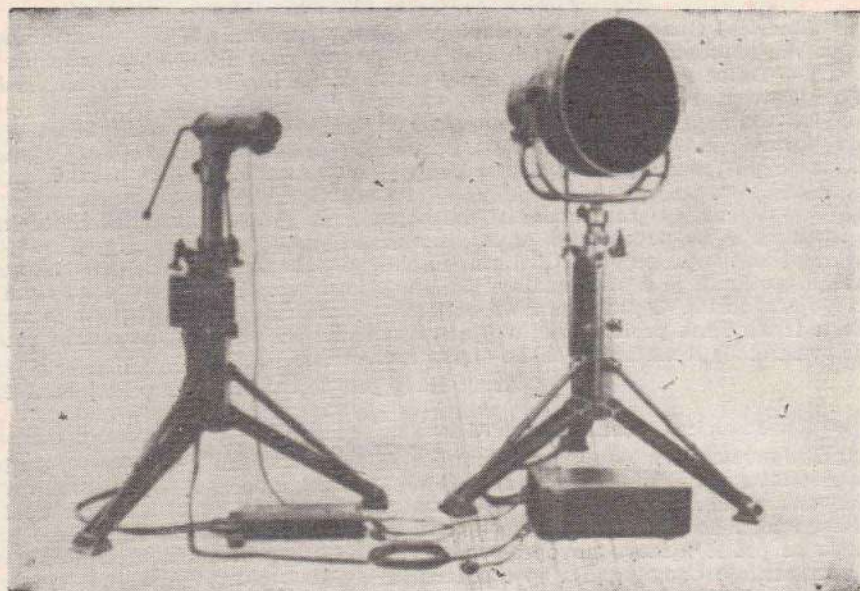
(»Army Navy Air Force Register«, 23 februar 1952)

Noćno osmatranje i gađanje

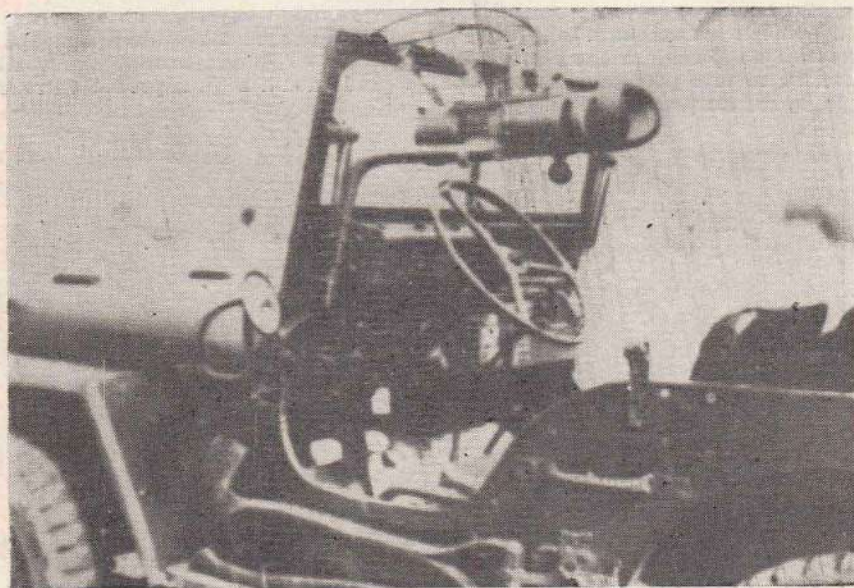
Za noćno osmatranje zemljišta i gađanje bliskih ciljeva, kao i za vožnju po mraku pomoću infracrvenih zraka Belgijanci proizvode 6 raznih tipova aparata. Ovi aparati na posebnim tronošcima, ili montirani na samim oruđima ili vozilima, pokazali su se vrlo pogodnim za osmatranje predviđenih zona zaprečne vatre, minskih polja, raznih prepreka i sl.

Sl. 1 — Aparat za noćno osmatranje na automatskom oruđu

Sl. 2. — Aparati za noćno osmatranje na stativu

Sl. 3. — Aparat za noćnu vožnju

Glavne karakteristike ovih aparata jesu:

Laki tip: upotrebljava se za laka automatska oruđa — težine 4 kg; ima koristan domet oko 100 m; napaja ga akumulator; vreme trajanja je 4,5 časa (vidi sl. 1).

Teški tip: upotrebljava se za osmatranje i nišanjenje, težine 25, odnosno 45 kg; ima koristan domet 300—500 m, odnosno 400—600 ili 1.000—2.000 m; napaja ga akumulator od 120 V — 260 W, odnosno 110/220 V — 1800 W (vidi sl. 2).

Za vozila: aparat je težak 20 kg; ima koristan domet od 1.500 m, a napaja ga akumulatorom od 6 V — 6 W.

(Prema prospektu jedne belgiske fabrike)

Ispitivanje suda za spuštanje tečnosti iz vazduha

Nedavno je isproban sud oblika diska od sintetične gume koji služi za spuštanje tečnosti iz aviona. Sud izdržava slobodan pad na zemlju čime se vrši neposredan dotur trupama benzina, vode i drugih tečnosti. Ovaj novi sud za tečnost ima zapreminu od 5 galona (22,7 l), u prečniku iznosi 24 inča (61 cm, a težak je 5 funti (oko 2,5 kg). Kad je pun, sud je sličan naraslom kolaču. Za spuštanje nije potreban nikakav padobran, a može se bacati sa svakog tipa aviona. Sud je ispitan u slobodnom padu sa visina od 400—2.000 stopa (100—600m) i dao je zadovoljavajuće rezultate.

Po padu na zemlju sud učini mali otkok, ali se zadrži u blizini mesta pada. Probe su pokazale da se sud može više puta bacati bez oštećenja, čime je znatno olakšano doturanje tečnosti trupama vazдушnim putem.

(»Military Review«, decembar 1951)

Izdavač pogonskog goriva

Dosadašnji način presipanja benzina, nafte i ostalog pogonskog goriva iz rezervoara, cisterni ili buradi u vozila nije bio praktičan i iziskivao je mnogo vremena, a pored toga, angažovao je priličan broj radne snage i nije bio ekonomičan, jer se prilikom presipanja gorivo nepotrebno rasipalo. Da bi se ovo izbeglo, američki kapetan oklopnih jedinica Mark Bizon konstruisao je spravu koju je nazvao »izdavač« pogonskog goriva. Sprava je praktična, jednostavna, izrada je brza, ne iziskuje velika materijalna sredstva niti dugo vreme. Konstruisana je na principu dovođenja vazduha u sud u kome se nalazi tečnost koja, pod pritiskom vazduha, ističe kroz cev napolje. Sprava se konstruiše na taj način što se napravi jedan veliki i jedan mali gvozdeni zapašać za benzinsko bure ili sud iz koga tečnost treba da se presipa. Na velikom zapašaću provrti se rupa u koju se stavi odvodna cev sa gumenim crevom, a u rupu malog zapašaća stavlja se pumpa za uterivanje vazduha u sud. Pre pumpanja treba obezbediti da ventili ne propuštaju vazduh zašto je preporučljivo da se spojevi obezbede uvijanjem kućine. Pošto je uređaj montiran, dovoljno je pet do šest puta pumpom isterati vazduh i tečnost će početi da izlazi (vidi sl. 1).

Prednosti novog »izdavača« benzina su mnogobrojne: samo izdavanje je lako, bez obzira gde se bure ili cisterne nalaze; vozilo može biti više ili niže, vazduh će terati tečnost kroz cev; dovoljan je samo jedan čovek za izdavanje benzina, a ni on sam neće se zamarati rukova-

Slika 1 — Pumpa za brzo presipanje benzina

njem pumpe; benzin se može uzimati direktno iz vozila za gorivo, bez potrebe da se burad skidaju na zemlju, itd.

(»Combat Forces Journal«, novembar 1951)

Vozila za hidramatičnu (višestruku) vožnju u Armiji SAD

Poslednji model teretnih vozila od 2 1/2 tone snabdeven je uređajem za hidramatičnu vožnju, tj. vozilo je osposobljeno za kretanje po normalnom zemljištu, u pustinji, po ledu arktičkih oblasti i po vodi. Šnorkel-uređaj i cevi za brekralicu omogućavaju motoru da radi i za vreme dok je pod vodom, a može toliko da potone da iznad vode ostane samo glava šofera.

Otpočela je masovna proizvodnja ovog vozila za potrebe oružanih snaga SAD. Vozilo se izrađuje u fabrikama »General Motors Company«. Izvestan broj ovih vozila već je dodeljen Automobilskoj školi u cilju upoznavanja. Smatra se da će se uvođenjem vozila sa uređajem za hidramatičnu vožnju smanjiti raniji broj časova za obuku iz vožnja, kao i da će se postići ušteda u novcu i ljudstvu. Vozilo će služiti za prevoz tereta i ljudstva.

(»Army Navy Air Forces Journal«, 2 februar 1952)

Novi »Džip-amfibija 1.900 R«

Fabrika »Alfa Romeo« konstruisala je »Džip-amfibiju 1.900 R« za potrebe italijanske vojske. Ovo je, ustvari, prepravka već postojećeg džipa u civilnoj upotrebi. Motor ima 4 cilindra sa oko 1.900 kubika, jačine 70 ks koji razvija brzinu od 105 km/č. Vozilo normalno vozi 6, a može i 10 ljudi. Naročita je prednost što je vozilo vrlo stabilno.

(»Rivista Militare«, februar 1952)

Ispitivanje plastičnih krila za avione

U Engleskoj se vrše ispitivanja krila izrađenih od plastičnog materijala. Upotreba ovog materijala pruža mogućnost brže izrade raznovrsnih delova. Troškovi za kalupe i opremu relativno su mali, tako da su ukupni troškovi oko proizvodnje ispod dosadašnjih. Jedan od glavnih smetnji leži u tome što je dosta velika težina plastičnoga rama.

(»Military Review«, decembar 1951)

Plastični čamac

Mornarica SAD izradila je plastičan čamac koji je tripud bolji i jači od drvenog. Trup je načinjen od tankog sloja plastične materije staklastog sastava obloženog smolom, debljine $\frac{1}{4}$ inča (6 mm). Običan čamac, iste veličine, ima trup debljine jednog inča (2,54 cm). Pored toga što je ovaj čamac lakši i čvršći od običnog, on nije izložen truljenju, te se ne mora bojiti.

(»Military Review«, decembar 1951)

Plastične saonice

Problem transportovanja manjih tereta po snežnim i zaleđenim terenima Američka vojska je rešila izradom saonica od plastične materije. Ove nove saonice koje se izrađuju u dve veličine, a vuku ih dva vojnika, korisno se upotrebljavaju za snabdevanje malokalibarskih oruđa municijom preko neravnog i zaleđenog terena. Duži tip ovih saonica je izvanredno podesan i za prenošenje ranjenika.

(»Military Review«)

Jačina različitih tipova eskadrila vazduhoplovstva SAD

AVION	Ljudstvo za vreme rata	U miru	Broj aviona	
			eskadrile	grupe
Teški bombarder (B-36)	—	3.100	10	30
Srednji bombarder (B-26, B-17)	4.200	2.300	10	30
Laki bombarder (B-26, B-57) .	2.800	1.600	16	48
Teški transporter (C-124) . . .	3.500	1.900	12	36
Srednji transporter (C-119, C-123)	2.400	1.600	16	48
Lovac (F-84, F-86)	2.400	1.600	25	75
Lovac (F-89, F-94) sposoban za letenje po svakom vremenu .	2.100	1.500	12	36
Taktički izviđač (RF-80, RF-84)	2.400	1.600	18	54
Strategijski izviđač (RB-50, RB-6)	4.200	3.000	12	36

Napomena: Sa C-124 označen je »Douglas Globemaster« koji je izgrađen kao transporter. C-119 predstavlja dalji razvoj tipa C-82 (Fairchild Packet). Oznaku B-57 ima bombarder »Electric Canberra« građen u SAD na osnovi licence. Slovo »R« ispred oznake tipa označava da je dotični avion specijalno opremljen za izviđanje.

(»Allgemeine schweizerische Militär-Zeitschrift«, januar 1952)

Automatska meteorološka stanica

U poslednje vreme vazduhoplovstvo SAD je ispitivalo rad nove »automatske« meteorološke stanice na Aleutskim Ostrvima. Nova meteorološka stanica je za 50 puta jača nego ranije stanice slične namene. Isprobana je pod temperaturom —30° i pod vetrom brzine 180 milja (289,6 km) na čas. Stanica izgleda kao teretni kamion; aparatura je duga 3,68 m, a široka 1,84 m. U aparaturi se nalazi jedna sprava (sat) koja automatski pokreće meteorološke instrumente za 3 meseca, bez promene izvesnih instrumenata. Izgleda da će se postojeća sprava usavršiti tako da će bez ikakvih izmena raditi godinu dana. Meteorološki podaci predaju se Morzeovom azbukom preko jednog specijalnog uređaja, sve automatski.

(»Military Review«, januar 1952)

Otklanjanje znojenja i smrzavanja nogu

Prema saopštenju američke Uprave za vojno-sanitetsku službu u Koreji, smrzavanje nogu neće u buduće predstavljati neku opasnost za trupu. Ovaj problem je rešen pronalaskom naročite vrste praška, koji će sprečavati znojenje nogu. Poznato je da smrzavanje obično nastaje usled smrzavanja znoja koji se skuplja u obući. Sprečavanjem znojenja, prašak omogućava da prirodna toplota nogu u obući stvara efikasnu prepreku velikoj hladnoći. Prašak se sastoji, uglavnom, od talka u prahu, kome je dodat aluminijumov hlorid, borna kiselina, silicilna kiselina i skrob. Trupe će dobijati ovaj prašak zapakovan sa ostalim namirnicama za sedmo-dnevno sledovanje.

(»Military Review«, januar 1952)

Industrijski potencijali SAD i SSSR

U 1950 godini SAD su proizvele 94 miliona tona čelika i 58 miliona tona gvožđa, dok je SSSR proizveo 25,8 miliona tona čelika i 20,8 miliona tona gvožđa, što pretstavlja 3,4 : 1 u korist SAD.

Sa aluminijumom je još veća razlika: dok je SSSR proizveo 200.000 tona, dotle su SAD dostigle cifru od 705.000 tona. Ako se ovome dodadu i mogućnosti Kanade, SAD će moći da proizvede najmanje 1,570.000 tona što znači 8 puta više od Sovjeta.

U automobilskoj industriji Amerika je još više odmakla, jer je u 1950 godini proizvela 2,100.000 automobila, a SSSR samo 320.000. Međutim, razlog ovolikoj razlici nije samo u jačini industrije, već i u tome što su Rusi jedan deo svoje mehaničke industrije prebacili na proizvodnju tenkova.

U avioindustriji razlika je takođe velika. Koliko je poznato SSSR raspolaže sa oko tridesetak decentralizovanih i moderno opremljenih avio-zavoda, većinom izgrađenih za vreme rata (Saratov, Kujbišev, Kazan, Gorki, Tiflis, Taškent, Komsomol), a industrija aviomotora nalazi se u evropskom delu Rusije (Molotov, Ufa, a naročito oblast Moskve). Svi zavodi rade punim kapacitetom. Potencijal SAD daleko je veći — 96.000 aparata godišnje — a što taj kapacitet nije korišćen do 1950, razlog je ležao u tome što su vojne narudžbine bile male i što se civilno vazduhoplovstvo, blagodareći većim brzinama i većoj nosivosti modernih aviona, zadovoljavalo manjim brojem aparata. SAD imaju oko 110 fabrika koje su dislocirane u centru i zapadnom delu države. Odnos jačine mogao bi se obeležiti razmerom 2:1 u korist SAD.

U pogledu energetskog kapaciteta Amerika je takođe u povoljnijem položaju. 1938 godine proizvodnja uglja u milionima tona iznosila je 358:138, nafte 158:34, a hidroelektrične energije 45:20, dok je u 1950 godini taj odnos bio 540:261 za uglj, 287:37 za naftu i 85:40 za hidroelektričnu energiju, što pokazuje da su SAD u 1950 godini proizvele dva puta više uglja, osam puta više nafte i dvaput više električne energije nego SSSR. No, ako se uzme u obzir da su, naprimer, i uglj i nafta kaloričniji u SAD, no što je to slučaj kod Sovjeta, taj se odnos penje do 3:1 u korist SAD.

(«Revue de Défense Nationale», januar 1952)

Izdaci za nova američka oružja

Pred Senatom SAD razmatrani su troškovi za izvesna nova i tajna oružja. Senatorima su data samo izvesna objašnjenja o ovom oružju da bi znali zašto ono staje tako mnogo. Ministar vazduhoplovstva SAD objasnio je da novi »K-1« bombarderski nišan teži 1 tonu i da staje oko 250.000 dolara. Uredaj može da vrši automatsko računanje potrebnih elemenata čak i ako se deštuje po oblačnom vremenu ili noću. On je izvršio upoređenje sa bombarderskim nišanom »Norden« iz Drugog svetskog rata, koji je bio težak 25 kg i stajao svega 8.000 dolara, a mogao je da deštuje samo za vreme vidljivosti. Ministar je naveo i to da je u Drugom svetskom ratu bilo potrebno 41.800 radnih časova da bi se proizveo jedan lovački avion, a da je danas za izradu lovca na mlaz potrebno 1,131.992 radna časa. Pre deset godina lovački avion bez motora stajao je 26.741 dolara, a danas on staje 179.309 dolara. Međutim, današnji lovci imaju sedam puta jaču motornu snagu od onih iz Drugog svetskog rata i dostižu za $\frac{1}{3}$ veću visinu.

Jedan drugi predstavnik generalštaba objasnio je model PA topa 90 mm »Skysweeper« sa automatskim radarskim praćenjem i automatskim računanjem. Ovakav top staje 275 hiljada dolara, dok je PA top 40 mm iz Drugog svetskog rata sa ručnim praćenjem stajao 10.000 dolara. Pa, ipak, nova se oružja moraju proizvoditi kako bi se moglo suprotstaviti neprijateljskom novom oružju i da bi se održala vodeća uloga. Kao primer koliko iznose ukupne mesečne potrebe jednog vojnika navedeno je da su u Američkom građanskom ratu one iznosile za jednog vojnika 200 kg, u Prvom svetskom ratu 4,4 tone, a u Drugom svetskom ratu i danas 63 tona!

(«Army Navy Air Force Register», 9 februar 1952)

Program izgradnje mornarice SAD

159

Američkom kongresu predložen je obiman program za izgradnju i prepravku 533 ratna i desantna broda. Ovaj program zahteva izdatke od 1,150.000.000 dolara. Izgradnja novih brodova trajeće dve godine, izuzev drugog velikog nosača aviona tipa »Forrestal« za koji će biti potrebno tri i po godine. Program predviđa izgradnju novih brodova u ukupnoj tonaži od 237.000 tona i prepravku starih u iznosu od 90.000 tona. Između brodova predviđenih za prepravku nalaze se 2 nosača aviona tipa »Essex« (»Shangri-La« i »Bon Homme Richard«); 2 lake krstarice i 6 eskortnih razarača. U cilju PAO flote, krstarice će biti snabdevene PA dirigovanim zrnima, a na eskortne razarače biće postavljeno novo naoružanje kako bi se ovi još bolje osposobili za protivpodmorničko ratovanje.

U program za izgradnju brodova uključena je izgradnja još jedne atomske podmornice i još jednog broda nosača aviona tipa »Forrestal« od 60.000 tona. Za sledećih deset godina predviđena je izgradnja 10 ovakvih nosača aviona. Pored atomske podmornice, program predviđa i izgradnju još 3 druge podmornice. Dve od ovih treba da budu običnog tipa »Šnorkel«, klase »Tang«, dok treća treba da je sa radarskim uređajem, namenjena za obaveštenje flote o približavanju neprijateljskih aviona.

Program za izgradnju podmornica predviđa izgradnju i 30 brodova čistača mina, 23 desantna broda, 2 brza broda za popunu materijalom, 2 tankera namenjena za brzo snabdevanje flote na moru, kao i izgradnju 450 malih desantnih brodova kao zamenu onih iz Drugog svetskog rata koji su već zastareli.

(»Army Navy Air Force Register«, 2 februara 1952)

Pouke za pionire iz Koreje

160

Razmatrajući borbena dejstva u Koreji, za pionire se mogu izvući sledeće pouke:

Upotreba motorizovanih sredstava zahtevala je svestrano iskorišćenje pionira za izradu puteva, tako da ni veće pionirske jedinice nisu uspevale da odgovore potrebama fronta i pozadine. Često je bilo nužno da se putevi za džipove rade čak do najistaknutijih boračkih jedinica i to uvek za najkraće vreme, pored mnogobrojnih i hitnih opravki na već postojećoj putnoj mreži. U ojačanju ili izradi mostova engleski pioniri nisu raspolagali potrebnim iskustvom, verovatno zbog velikog poverenja u »Bejli« konstrukcije. Suprotno ovom, američki pioniri su vrlo vešto, gde god je bilo moguće, upotrebljavali drvenu građu i »KSJ« mostove.

Za brzo prebacivanje pionira univerzalna vozila, zbog loših komunikacija, nisu mogla da zadovolje potrebe, a jedan džip sa prikolicom zbog velikog opterećenja redovno je ostajao na putu i pretstavljao smetnju pri kretanju drugih vozila.

Velike hladnoće zimi zahtevale su od pionira da sva parkirana vozila preko noći stavljaju na čvrste podloge (obično talasasti lim) kako se gusenice ne bi zamrzle za zemlju i onemogućile pokret vozila.

Na kraju se naročito ističe da su pioniri jedini vojnici čiji rad zahteva da preko celog dana budu napolju i rade i onda kada se drugi, izvan neposrednog dođira sa neprijateljem, mogu odmarati u zemunicama.

(»The Royal Engineers Journal«, decembar 1951)

Pukovnik Ašar Žam: NAČIN DONOŠENJA ODLUKE

Francuski pukovnik Ašar Žam objavio je brošuru »Način donošenja odluke«¹⁾, koja pokazuje organizacioni proces štaba pri donošenju odluke, kao i način procene situacije koja se vrši u okviru ovoga procesa. Njegov organizacioni proces pokazuje unekoliko nov sistem i mehanizam pri donošenju odluke. On smatra da svaka odluka obavezno mora da sadrži ovih šest osnovnih elemenata: taktičku radnju, pravac dejstva, objekat, vreme početka i svršetka akcije, ritam izvršenja i borbeni poredak sa organizacijom komandovanja. Kao što vidimo, ovde je nov pojam samo »ritam izvršenja«. Pod tim pojmom pisac podrazumeva: način izvršenja dotične akcije i njenu brzinu. Tako, naprimer, ritam bi obuhvatao: početi akciju na jednom pravcu, potom na drugom ili jednovremeno na oba; prvo zauzeti jedan objekat, potom drugi; prvo upotrebiti tenkove desno, potom levo ili jednovremeno na celom frontu; tenkove upotrebiti ispred ili pozadi pešadije; napad početi sa artiljeriskom pripremom ili u vidu prepada ili samo sa artpodrškom; napad početi noću, a potom ga produžiti danju, itd. Prema tome, pojam ritma upotrebljava se u pogledu vremena, prostora i načina dejstva.

Organizacioni proces obuhvata, uglavnom, sledeće radnje: prijem i proučavanje zadatka, upoznavanje štaba sa zadatkom, procenu situacije, donošenje odluke i izdavanje zapovesti. Izložice se samo one radnje koje se vrše na nov način, kao naprimer:

Proučavanje zadatka. — Ono obuhvata pronalaženje šest osnovnih elemenata svake odluke, koji se mogu nalaziti u pri-

mljenoj zapovesti (zadatku), a delom i u drugim borbenim dokumentima, pretpostavljene komande, koji se izdaju kao dopuna zapovesti. U ovom pogledu mogu da nastupe razni slučajevi, kako u pogledu broja dobijenih elemenata, tako i u pogledu određenosti svakog elementa ponaosob.

U pogledu broja elemenata mogu da nastupe sledeći slučajevi: da je svih šest elemenata jasno određeno od pretpostavljene komande; da su samo neki elementi određeni ili da nije nijedan element određen, ali je dat opšti cilj; ili da čak ni opšti cilj nije jasno određen.

U pogledu određenosti svakog elementa ponaosob mogu da nastupe sledeći slučajevi: da element bude određen u svima svojim detaljima; da bude određen samo okvirno i, najzad, da je njegovo određivanje prepušteno inicijativi potčinjenog izvršioca.

Pisac naročito ističe da proučavanje zadatka treba da pokaže koje elemente rešavalac zadatka ima da odredi i precizira, kako bi se procena situacije pravilno kanalisala samo na određivanje nepoznatih i preciziranje nedovoljno određenih elemenata. Za elemente koji su potpuno određeni, procena situacije ima za cilj da se dođe do najboljeg načina izvršenja zadatka.

Posao proučavanja zadatka spada u nadležnost načelnika Trećeg biroa.²⁾

Upoznavanje štaba sa zadatkom. — Posle izvršenog proučavanja zadatka na-

²⁾ Štabovi u francuskoj vojsci sastoje se iz četiri biroa: Prvi biro obavlja organizacijska i personalna pitanja; Drugi biro obaveštajna pitanja; Treći biro obavlja operativno-nastavna pitanja i Četvrti biro rešava pitanja snabdevanja i saobraćaja.

¹⁾ Colonel Achard — James: Comment prendre une décision? Éditions Berger — Levrault, Paris, 1950, strana 120.

čelnik štaba vrši upoznavanje štaba sa zadatkom, orijentišući štab na to da se nedovoljno određeni elementi potpuno preciziraju, da se neodređeni elementi odrede, a da se potpuno određeni elementi samo prouče. Tako, naprimer, po pitanju pravca koji je po zadatku određen, on može od pojedinih biroa da zahteva sledeće: od Drugog biroa da prouči mogućnosti neprijatelja na tom pravcu; od Trećeg biroa da prouči zemljište u taktičkom pogledu na dotičnom pravcu; od Četvrtog biroa da prouči mogućnosti dovlačenja sredstava na dotični pravac.

Za pravac koji ne bi bio po zadatku određen, izdao bi pojedinim biroima približno sledeća uputstva: Drugi biro da prouči koji su pravci najpodesniji s obzirom na podatke o neprijatelju; Treći biro da prouči koji su pravci najpovoljniji s obzirom na zadatak, zemljište i raspoloživa sredstva; Četvrti biro da prouči koji su rejonii najpovoljniji za dovođenje i prikupljanje raspoloživih sredstava u pogledu izvršenja taktičke radnje.

Procena situacije. — Biroi vrše procenu situacije svaki u svojoj nadležnosti, vodeći računa o dobijenim uputstvima od strane načelnika štaba. Procena situacije sastoji se u tome da se na osnovu elemenata situacije — zadatak neprijatelja, zemljište i raspoloživa sredstva — prouče, preciziraju i odrede pojedini elementi odluke. Pisac podvlači razliku između elemenata odluke (šest osnovnih elemenata svake odluke) i elemenata situacije u koje ubraja: zadatak, neprijatelja, zemljište i raspoloživa sredstva. Da bi jasnije podvukao ovu razliku on elemente situacije naziva »faktorima«.

Interesantno je gledište pisca da element vreme ne uzima kao element situacije, već kao element odluke i smatra da je dosadašnja praksa po kojoj se vreme uzimalo kao element situacije bila pogrešna.

Za sredstva pisac podvlači da su ona i faktor i element, ali sa različitim sadržajem. Kao faktor, ona se cene u pogledu ukupne jačine (kvaliteta i kvantiteta); kao element, ona se prilagođavaju terenu sa težnjom da se postavljeni cilj izvrši na najbolji način.

Pisac se zalaže da se procena situacije ceni po elementima odluke, tj. prvo podvojeno, a zatim uskupno. Po mišljenju pisca, pokušaj da se situacija ceni uskupno pretstavlja »klizav teren« zato što je uticaj pojedinih elemenata odluke i faktora veoma raznovrstan i nestalan. Da bi se donela pravilna odluka, potrebno je

da se svaki element odluke i faktor ponaosob dobro procene, isto onako kao što je potrebno lekaru da pre donošenja pravilne dijagnoze proceni ponaosob pojedine elemente bolesnika: temperaturu, puls, pritisak i dr., ali je interesantno da on traži da tu procenu po elementima vrše biroii, a uskupnu procenu ima da vrši načelnik štaba.

Pojedinačna procena elemenata odluke

1. — Za elemente koji su **potpuno određeni**, procena ima za cilj da se dođe do najboljeg načina izvršenja zadatka. Tako, naprimer: ako je određena taktička radnja — napad, potrebno je proceniti u kojoj se meri pokazuje nadmoćnost (u broju i kvalitetu); ako je određen pravac, potrebno je na tome pravcu proceniti uticaj neprijatelja i zemljišta da bi se na osnovu toga odredila potrebna sredstva, ako je određen objekat, potrebno je proceniti, s obzirom na neprijatelja i zemljište, kojim mu pravcem treba ići, kao i koje su snage potrebne da se do njega dođe i da se zadrži u našoj vlasti; ako je određen dan početka akcije, može da nastupi potreba da se, s obzirom na ovaj datum, odredi pravac, uzimajući u obzir neprijatelja i zemljište kakvi se pokazuju u određenom danu; ako je određen ritam, potrebno će biti izabrati pravac i sredstva koja će najbolje odgovarati postavljenom cilju; i, ako je određena podela sredstava, potrebno je odrediti taktičku radnju koja će odgovarati neprijatelju i zemljištu na pojedinim pravcima.

2. — Za elemente koji su **delimično određeni** navode se sledeći primeri: ako je pravac delimično određen, pojavljuje se potreba da se procenom odrede međupravci, koji u krajnjoj liniji treba da izvede na određeni pravac; ako je objekat delimično određen, sa malim brojem tačaka ili na većem udaljenju, pojavljuje se potreba da se on procenom preciznije odredi većim brojem tačaka ili potrebnim brojem međuobjekata.

3. — Za **neodređene elemente** koji su ostavljeni inicijativi potčinjenih navodi se da njihovo određivanje može biti uslovljeno drugim elementima koji su već određeni. Naprimer, ako je zadatkom određena taktička radnja i objekat, jasno je da je ovim elementima u dovoljnoj meri određen i pravac. U ovom slučaju, na određivanje elementa pravca, pored uticaja dva druga elementa, koji su određeni u zadatku, uticali bi i faktori: neprijatelj i zemljište. Faktor raspoloživa sredstva ne uzima se, u ovom slučaju, u obzir, po-

što nema odlučujuće rešenje, jer se on mora dovesti u sklad sa prva dva faktora.

Kao što se vidi, elementi se načelno određuju s obzirom na uticaj ova tri faktora: neprijatelj, zemljište i sredstva. Procena situacije faktora vrši se ponaosob, pošto se i ovde uskupna procena odbacuje, kao i kod elemenata. Posledica ovakve procene biće postojanje različitih rešenja za pojedine elemente koja određuju pojedini faktori. Stoga će u najvećem broju slučajeva za jedan isti element odgovarati više različitih rešenja, ali će od tih rešenja izvestan broj biti moguć, dok će ostala rešenja biti nemoguća ili bar nekorisna.

Da bi se u datoj situaciji izvršio izbor najboljeg rešenja, pisac predlaže sledeći postupak:

a) Odmah odbaciti ona rešenja koja se pokazuju kao nemoguća ili nekorisna.

b) Za elemente koji su potpuno određeni, obavezno uzeti ona rešenja koja odgovaraju zadatku, iako ova rešenja, u većini slučajeva, neće najbolje odgovarati drugim faktorima (neprijatelj, zemljište, raspoloživa sredstva). Nesuglasice koje bi postojale potrebno je ublažiti preduzimanjem izvesnih mera. Tako, ako je zadatkom određen pravac koji vodi preko velike provalije i preko zone koju je neprijatelj najjače utvrdio, potrebno je predvideti sredstva za savlađivanje provalije, kao i sredstva za rušenje fortifikacijskih objekata. Ili, ako će jedinica, koja je određena da zauzme izvestan objekat, biti u toku napada ugrožena sa desne strane, potrebno je predvideti sredstva za zaštitu njenog desnog boka, itd.

U izloženim primerima izvršenje zadatka zahteva izvesne žrtve u ljudstvu i materijalu, ali se one moraju dati, pošto ovde nema druge mogućnosti.

c) Za elemente koji su delimično određeni, pisac predlaže da se uzmu ona rešenja koja najbolje odgovaraju zadatku, pošto zadatak od svih faktora ima prvenstvo. Međutim, ovde pisac navodi da kod izbora rešenja, za elemente koji su određeni krajnjim ciljem, načelno odlučuju drugi faktori. Tako, naprimer, zadatkom je postavljeno da se zauzme jedan objekat koji će omogućiti dejstvo u pravcu... Ovde se ne radi o objektu koji je pretpostavljeni odredio prema uslovima zemljišta, već prema uslovima zadatka. Zbog ovoga će u ovom slučaju faktor zemljišta biti odlučujući. Ili, zadatkom može biti predviđeno da se postigne uspeh do određenog dana, s tim, da je početak akcije ostavljen inicijativi dotičnog sta-

rešine. Ovde će faktori neprijatelj, zemljište i sredstva biti odlučujući za izvršenje zadatka.

d) Za elemente koji su prepušteni inicijativi dotičnog starešine pisac predlaže da se sva rešenja svedu u ove tri kategorije: korisna rešenja za sve faktore, korisna rešenja za izvestan broj faktora, a moguća za ostale, i moguća rešenja za sve faktore.

Ako bi nastupio prvi slučaj, tj. da postoje korisna rešenja za sve faktore, izbor je sam po sebi jasan, ali je ovaj slučaj u praksi veoma redak.

Postavlja se pitanje kako postupiti u ostala dva slučaja? — I ovde, kao i dosada, za izbor rešenja treba da ima odlučujuću reč zadatak, a u izvesnim slučajevima i drugi faktori, kako je to napred izloženo. U svakom slučaju, pri izboru pravilnog rešenja treba se rukovoditi težnjom da se zadatak izvrši sa najmanje žrtava u ljudstvu i materijalu. Pisac navodi da u ovom pogledu mogu da nastupe različiti slučajevi. Jedno će rešenje biti skuplje u materijalu, ali ekonomičnije u ljudstvu, i obratno. Za armiju SAD pisac navodi da se uvek orijentisala na prva rešenja, dok će druge zemlje biti prinuđene da se orijentišu i na druga rešenja.

U zaključku procene svakog elementa ponaosob pisac kaže:

1. — Ako je neki element potpuno određen zadatkom, potrebno je samo da se procenom drugih faktora odredi način najcelishodnijeg izvršenja.

2. — Ako je element određen po svome cilju ili delimično, procenom drugih faktora treba pronaći nekoliko rešenja koja odgovaraju svakom faktoru ponaosob. Izbor najboljeg rešenja vrši se s obzirom na zadatak.

3. — Ako pak neki element uopšte nije određen zadatkom, procenom faktora (neprijatelj, zemljište, raspoloživa sredstva) treba odrediti nekoliko mogućih rešenja. Od svih ovih rešenja treba izabrati ono koje najbolje obezbeđuje uspeh. Ako se radi o približno jednakom uspehu, treba se odlučiti za ono rešenje koje najbolje odgovara raspoloživim sredstvima.

Na osnovu ovakve procene, svaki biro predlaže načelniku štaba povoljna i moguća rešenja za svaki element odluke i daje svoje mišljenje kolike žrtve u ljudstvu i materijalu približno zahtevaju pojedina rešenja.

Uskupna procena elemenata odluke

Na osnovu predloga biroa, načelnik štaba pristupa proceni svih elemenata us-

kupno u okviru odluke kao celine. U pojedinačnoj proceni pojedinih elemenata izvršen je izbor najboljih rešenja. Sada treba kombinacijom mogućih rešenja da se dođe do najboljeg manevra. Po mišljenju pisca, manevr predstavlja kombinaciju šest osnovnih elemenata. Ako se ma i jedan element promeni, nastupa drugi manevr ili bar neka varijanta. Jasno je da promena taktičke radnje zahteva i promenu manevra. Menjanje pravca ili objekta takođe može da dovede do promene manevra, s tim što ova promena, ako nije značajna, dovodi samo do druge varijante. Promene elementa vremena i podele sredstava načelno vode novoj varijanti. Međutim, promene u ritmu mogu da proizrokuju nov manevr. Razlike između raznih varijanata mogu da budu vrlo male, pa ipak značajne.

Ukupna procena elemenata u okviru odluke kao celine, načelno se vrši na ovaj način:

1. — Kada je po zadatku određeno svih šest osnovnih elemenata. — U ovom slučaju jasno je da je od pretpostavljene komande određen manevr i da u pogledu izbora nekog drugog manevra ne može biti reči. Pisac podvlači da ovakav centralistički način komandovanja nije dobar, a obzirom na što su tri faktora podložna neprestanim promenama. Ovaj način komandovanja može se primeniti samo u slučaju ako je pretpostavljena komanda potpuno poznata sa situacijom i njenim eventualnim promenama. Centralistički način komandovanja utoliko je opasniji ukoliko se radi o većoj komandi (naprimer, armiji). Pisac navodi da svi komandni stepeni treba da teže da svojim potčinjenim ostave što više slobode rada — inicijative.

2. — Kada je po zadatku određen izvestan broj osnovnih elemenata dok ostali elementi nisu određeni. — Određeni osnovni elementi služe kao baza za ukupnu ocenu. Pošto su u ovom momentu već izabrana rešenja za neodređene elemente, to je potrebno izložiti mogući broj manevra i varijanata. Jasno je da će broj manevra i varijanata biti utoliko manji, ukoliko je veći broj određenih osnovnih elemenata.

3. — Kada po zadatku nije određen nijedan od osnovnih elemenata. — U ovom slučaju izvršilac zadatka ima potpunu inicijativu u pogledu određivanja osnovnih elemenata. Mogu da nastupe dva slučaja, i to: da je osnovni cilj određen zadatkom ili da osnovni cilj nije određen zadatkom. U ovom slučaju broj maneva-

ra i varijanata može da bude veći zbog čega se pojavljuje teškoća kod izbora najboljeg manevra. Zato, pri izboru treba imati u vidu: da je manevr obično uslovljen samo od jednog osnovnog elementa ili od kombinacije nekoliko osnovnih elemenata, kao i da treba praviti razliku između glavnih i pomoćnih elemenata, pošto prvi utiču u jačem stepenu na manevr. Kao glavne elemente pisac smatra one koji se određuju odnosom pojedinih faktora i na koje drugi elementi mogu neznačajno da utiču. Tako, naprimer: taktička radnja je glavni element, pošto odnos faktora sredstva — neprijatelj i odnos sredstva — teren jasno određuju koja taktička radnja treba da se izvede. Međutim, posle taktičke radnje uzimaju se pravac i objekat. Ostali elementi: ritam, vreme i podela sredstava uzimaju se kao pomoćni elementi. Kombinacija glavnih elemenata — taktička radnja, pravac i objekat — sačinjavaju ideju manevra i čine osnovu svake akcije. Na osnovu ovoga pisac zaključuje da nije potrebno odrediti sve moguće manevre, već da će biti dovoljno odrediti kombinacije glavnih elemenata, tj. ideju manevra. Radi veće jasnoće pisac razmatra sledeća dva slučaja:

a) Kada je osnovni cilj zadatkom određen, te je potrebno analizom osnovnog cilja da se odrede glavni elementi odluke. Naprimer: zadatak je da se zaštiti neka jedinica za vreme njene akcije. Zaštititi jednu jedinicu znači obezbediti je od neprijateljskih bočnih udara. Ova zaštita biće efikasna ako se na bočnim pravcima neprijatelj bude držao na otstojanju, koje ne dozvoljava uspešno dejstvo njegove artiljerijske vatre protivu jedinice koja se zaštićuje. Glavni element u ovom slučaju biće određivanje linije koju neprijatelj ne treba da pređe. Na ovoj liniji treba razmotriti sve moguće manevre koji se mogu voditi.

Drugi zadatak može biti: ugroziti neprijateljsko snabdevanje koje se vrši na većem broju puteva. Izvesne tačke mogu biti naročito pogodne za izvršenje zadatka. Glavni element u ovom slučaju biće pravac akcije (ili pravci akcije). U svim ovim slučajevima izvršenje zadatka može da se postigne na razne načine, primenom različitih manevra, zbog čega treba izabrati onaj manevr kojim se najbolje izvršava postavljeni cilj.

b) Kada osnovni cilj nije određen što se obično dešava u okruženju ili kada se ostane bez veze sa pretpostavljenom komandom, a početni zadatak je, s obzirom na izmenjenu situaciju, izgubio prvobitni

značaj. U takvom slučaju postavlja se pitanje kojim pravcem treba vršiti procenu? Po mišljenju pisca, potrebno je, kao i uvek, prvo pravilno odrediti cilj (zadatak), jer je on najvažniji. Određivanje cilja vrši se na osnovu stvarne situacije, tj. na osnovu procene osnovnih faktora i njihovog razvrstavanja prema stepenu važnosti. Ovdje nam mogu pomoći primeri ratne istorije i logično razmišljanje o važnosti faktora u datoj situaciji. Neprijatelj je svakako glavni cilj u svim akcijama. Ako ga mi ne uništimo, on će pokušati da nas uništi, ali da se postigne uništenje neprijatelja, potrebno je raspolagati odgovarajućim sredstvima.

Zemljište kao cilj može imati pomoćni značaj, ali u izvesnim slučajevima ono može dobiti veliki značaj, kada se radi o potrebi da se izvesno zemljište zauzme ili sačuva sa težnjom da bi se postavili u bolju situaciju u pogledu ugrožavanja ili uništenja neprijatelja.

Sredstva se, načelno, ne cene kao cilj. Međutim, ako su naša sredstva isuviše slaba i ne dozvoljavaju odlučnu akciju, tj. kada odnos u snagama ne dozvoljava ni napad, ni odbranu, onda, u ovakvoj situaciji, mogu da nastupe dva slučaja: da se do sredstava dođe osvajanjem od neprijatelja ili da se pristupi njihovom čuvanju do momenta kada će se odnos u sredstvima promeniti. U ovim slučajevima radi se o partizanskim akcijama.

Na osnovu ovog izlaganja, pisac zaključuje da faktori po važnosti, kao ciljevi, idu ovim redom: neprijatelj, zemljište pa sredstva.

Donošenje odluke. — Načelnik štaba, na osnovu izvršene uskupne procene predlaže komandantu moguće manevre i varijante i izlaže kakav je odnos u žrtvama koje pojedini manevri i varijante zahtevaju i kako zadovoljavaju glavne principe dejstva (princip ekonomije snage i princip nadmoćnosti na težištu).

Komandant vrši izbor manevra, tj. donosi odluku.

Izrada zapovesti. — Posle donete odluke načelnik štaba deli posao na biroe radi izrade borbene zapovesti. Za izradu zapovesti daju se sledeća načelna uputstva:

1. — Za potčinjene nije obavezno da budu određeni svih šest osnovnih elemenata svake odluke, sa svim detaljima. Svaka komanda ima svoj domen odlučivanja. Naprimera, u pogledu elementa »objekat«, komandant divizije pukovima načelno određuje objekte, dok komanda korpusa treba divizijama da odredi nekoliko važnih tačaka. Drugim rečima, komanda

korpusa treba da odredi objekte koji su od interesa za korpus kao celinu, ostavljajući divizijama da odrede objekte koji su od interesa za diviziju i koji izražavaju njihov manevr. Pisac podvlači da postoji rdava i štetna tendencija mešanja pretpostavljenog u manevr potčinjenog.

2. — Određivanje osnovnih elemenata potčinjenima ne treba kruto (šablonski) postaviti, tako da se to vrši na isti način za pojedine komandne stepene u svim prilikama, bez obzira na situaciju na bojištu. Jedna ista komanda, u raznim uslovima dejstva, ne komanduje na isti način. Potrebno je voditi računa o zadacima koji se daju potčinjenima, a koji treba da budu nekad samostalnije prirode. Treba uzeti u obzir i sposobnosti svojih potčinjenih, kao i podatke o neprijatelju kojima se raspolaze.

Opšti zaključak organizacionog procesa bio bi: proučavanje zadatka vrši Treći biro; upoznavanje sa zadatkom vrši načelnik štaba; procenu situacije u smislu analize pojedinih elemenata vrše biro, a u smislu sinteze načelnik štaba; odluku donosi komandant; u izradi zapovesti učestvuju svi biro, svaki po svojoj nadležnosti.

Pisac se osvrće kritički na svoj sistem i primećuje da on u sebi ima mnogo šematizma, pa postavlja pitanje da li je u opšte moguće da se šematizam primeni na ovakvu delatnost, koja za svaku situaciju zahteva i drugu šemu. On podvlači da je u školskom radu ovaj šematizam potreban i koristan, a da će dobro istreniran štab u konkretnoj situaciji lako naći najbolje rešenje organizacionog procesa. Najzad, on podvlači da ovaj sistem ne treba bukvalno primenjivati ni u mirnodopskoj praksi, već ga prilagođavati potrebi konkretne situacije.

*

Sa naše strane mogli bismo da primećujemo sledeće:

Element vreme pisac ne smatra kao element situacije (faktor), već kao element odluke. Zbog čega? — Mi u našem rešavanju zadataka redovno praktikujemo da pretpostavljena komanda određuje vreme (početak akcije). U ovakvim uslovima jasno je da element vreme treba uzimati kao element situacije. Međutim, pisac polazi od toga da pretpostavljena komanda neće u svima prilikama odrediti vreme, i da se ono ima odrediti na osnovu elemenata situacije: zadatak, neprijatelja, zemljišta i raspoloživih sred-

stava. Ako se jedan element ima tek da odredi, on ni u kom slučaju ne može biti element situacije, već samo element odluke. Stavljanjem vremena u grupu elemenata odluke, pisac ni u kom slučaju nije isključio iz procene njegov uticaj na ostale elemente odluke.

Komandant i načelnik štaba, izgleda, da nisu u dovoljnoj meri uključeni u organizacioni proces. Komandant neće biti u stanju da donese pravilnu odluku ako prethodno sam nije procenio situaciju, a tako isto ni načelnik štaba neće moći da donese pravilnu sintezu, ako prethodno nije vršio analizu. Proučavanje zadatka ne bi trebalo da vrši samo načelnik Trećeg biroa, već lično komandant sa načelnikom štaba.

U vojnoj literaturi mnogo se razmatra pitanje da li je bolje da se procena situacije vrši podvojeno po elementima (faktorima) ili uskupno. Pisac je uzeo kombinovani način. Procena situacije vrši se od strane čitavog kolektiva, ali tako usmereno samim sistemom koji obezbe-

đuje više uslova za bržu procenu. Sam sistem isključuje duga nekonkretna i nepotrebna referisanja. On je orijentisan na konkretno rešavanje bitnih (osnovnih) elemenata svake odluke.

Izloženi sistem pokazuje da štab u potpunosti učestvuje u donošenju odluke, jer se pre odluke pojavljuje kao saradnik na njenom oformljenju, a posle donete odluke kao tehnički organ na njenoj razradi.

U organizacionom procesu nije pokazano komandantsko izviđanje i uključivanje komandanata rodova vojske u organizacioni proces, što pretstavlja veliki nedostatak organizacionog procesa. Pa, ipak, knjžica je značajna iz dva razloga: prvo, što pokazuje originalan metod raščlanjivanja i analize ovog zaista važnog problema, i drugo, što pokazuje koliki se napori čine i u stranoj naučnoj literaturi, da bi se za organizacioni proces našlo što bolje rešenje.

V. T.

Rober Žar: RAT U POLJSKOJ (septembra 1939)¹⁾

1621

Najveći broj dosada objavljenih dela, studija i članaka o Nemačko-poljskom ratu 1939 godine napisan je na nemačkom jeziku od strane pripadnika bivše nemačke vojske, tako da se s pravom može posumnjati u njihovu tačnost i objektivnost. Čak i general Guderijan, istaknuti nemački komandant u ovome ratu i poznati vojni pisac, u svome delu »Uspomene jednog vojnika« ne daje realan i objektiv prikaz Nemačko-poljskog rata. Kao i svi ostali nemački oficiri, i Guderijan glorifikuje nemačke oružane snage i doktrinu munjevitog rata. Opisujući detaljno planove i tok uspešnih operacija svoga 19 motomehanizovanog korpusa, Guderijan upadljivo i neskromno pokušava da istakne lične zasluge u doslednom i uspešnom sprovođenju ove doktrine, ali, prećutkuje da su Nemci u ovome ratu imali veliku nadmoćnost u vazduhu; da su, koristeći se preimućstvom iznenađenja, uspeli masovnom upotrebom avijacije i tenkova da brzo razbiju slabi i kordonski zastor poljskih snaga na graničnom frontu i time stvore preuslove za brzo i uspešno okončanje ovoga rata. Guderijan nam ne daje tačne podatke o poljskim snagama i planovima, o nedovršenoj mobilizaciji i kon-

centraciji poljske vojske, o zastarelom i malobrojnom naoružanju i opremi svih vidova poljskih oružanih snaga, tj. o svim slabostima i nedostacima poljske Vrhovne komande i Poljske vojske, koji su Nemcima omogućili velike i brze uspehe u toku kratkotrajnog rata 1939 godine. Izveštaji nemačke Vrhovne komande i dela svih nacističkih pisaca (Ralf Bathe, Dr. Sierke i dr.) su izrazito propagandnog karaktera, te se, zbog netačnih podataka i zaključaka, ne mogu koristiti za objektivnu studiju ovoga rata. Nemačka Vrhovna komanda i gore navedeni nacistički pisci pokušali su da Poljsku prikažu kao agresora i krivca za Drugi svetski rat, a poljski generalštab kao tvorce ofanzivnog ratnog plana, kojim se težilo da se u prvom naletu okupira Dancig, a Istočna Pruska iznenadno i jednovremeno napadne sa tri strane. Bilo je čak i takvih, istina nevestih i neuspelih, nemačkih pokušaja, kojima se želelo da se ubedi svetska javnost da je poljska armija »Poznanj«

¹⁾ La Campagne de Pologne (septembre 1939) par Robert Jars, Payot, Paris, 1949.

dobila avanturistički zadatak da napadne i zauzme nemačku prestonicu.

Poznati engleski, francuski i švajcarski vojni pisci (generali Fuller i Šasen i major Bauer) s pravom su mogli posumnjati u verodostojnost nemačkih podataka o ofanzivnim poljskim ratnim planovima. Pošto nisu raspolagali drugim podacima, general Šasen i major Bauer, u prvim izdanjima svojih obimnih dela o Drugom svetskom ratu, nisu uopšte obradili najvažnije i najinteresantnije pitanje — ratni plan poljske Vrhovne komande za rat 1939 godine.

Francuski vojni pisac Rober Žar pokušao je, a po našem mišljenju i potpuno uspeo, da nam u knjizi »Rač u Poljskoj (septembra 1939)«, da dokumentovan i objektivan prikaz Nemačko-poljskog rata, a naročito detaljnu analizu ratnog i operativnog plana poljske Vrhovne komande. Po njemu je poljska Vrhovna komanda imala sledeći **defanzivni ratni plan**:

— najupornijom odbranom na prvom strategiskom položaju, u blizini graničnog fronta, sa 2/3 snaga, zaštititi najvažnije ekonomske i industrijske centre zapadno od r. Visle;

— u slučaju gubitka prvog strategiskog položaja, upornom manevarskom odbranom stvoriti vreme za povlačenje glavnih snaga na drugi položaj: r. Narev — r. Visla — r. Dunajec, na kome dati otsudnu odbranu u cilju zaštite Varšave i industrijskih centara istočno od r. Visle;

— strategiska rezerva (13 pešadiskih divizija, 1 konjička i 2 motorizovane brigade), raspoređena u nekoliko posebnih grupa u okuci r. Visle i pozadi r. Buga, upotrebiće se za aktivna dejstva pri odbrani prvog položaja ili za prihvatanje glavnih snaga, koje bi, po gubitku položaja pozadi graničnog fronta, bile primorane da se povlače na istočnu obalu reke Visle;

— jedna grupa od armijske rezerve (»Korpus za intervenciju«) dobila je zadatak da izvrši pokret ka slobodnoj varoši Dancigu i da izvrši politički pritisak na stanovnike ovoga grada;

— na Istočnom frontu jedinice Graničnog korpusa i rezervne vojske vršice osmatranje i zaštitu granice prema SSSR.

Pisac smatra da je ovakav ratni plan poljske Vrhovne komande bio pravilan, ali se ne slaže sa izabranim prvim položajem, koji nije pogodan za odbranu (dužina preko 1.600 km te se nije mogao uspešno braniti sa 25 kordonski rasporede-

nih divizija i 10 konjičkih brigada; sve snage zapadno od r. Visle izložene su opasnosti opkoljavanja iz Istočne Pruske i Slovačke; granični front je većinom otvoren, izuzev prema Slovačkoj i Šleskoj, i time jako izložen dejstvu nemačkih tenkovskih i motorizovanih divizija).

Kao što se vidi, Rober Žar obara nemačku tezu o agresivnim namerama Poljske vlade i izrazito ofanzivnim planovima poljske Vrhovne komande. Čak i zadatak »Korpusa za intervenciju« bio je defanzivan, jer je imao da izvrši politički pritisak na Dancig i zaplaši vrlo aktivne naciste u ovome gradu, po našem mišljenju, da zauzme Dancig, i na reci Visli **pojača odbranu** istočnog boka Koridora. No, pisac i pored svih detalja nije dao odgovor na još jedno vrlo važno pitanje: sa kojim je snagama trebalo braniti prvi strategiski položaj, ako bi se usvojila strategiska varijanta, da se glavnim snagama brani drugi strategiski položaj (r. Narev — r. Visla — r. Dunajec)? Međutim, nemački ratni plan obrađen je veoma detaljno. Tu imamo čak i tačan sastav svake nemačke armije, što nismo mogli naći kod drugih pisaca.

U ranije pojavljenoj vojnoj literaturi vladala je prava zbrka o broju mobilisanih i angažovanih poljskih i nemačkih snaga u ratu 1939. Razlike su bile znatne. Po nekim piscima, Nemci su u ovome ratu upotrebili 45—50, a po drugim i preko 70 divizija. Prema podacima u ovoj knjizi, Nemci su bili upotrebili ove snage: 6 tenkovskih, 6 lakih, 4 motorizovane, 36 pešadiskih, 3 planinske, 2 lovačke planinske i 9 teritorijalnih divizija, 2 vazduhoplovne flote i 3 samostalne brigade, tj. 66 divizija svih vrsta, 3 samostalne brigade i oko 1.500 aviona.

Protiv ovih snaga Poljaci su uspeli do 1 septembra da mobilišu i koncentrišu samo 17 pešadiskih divizija, 6 konjičkih brigada, i 4 samostalne brigade, Granični korpus, Ratnu mornaricu, deo vazduhoplovstva i još neke manje jedinice. Prema tome, neprijatelj je imao četvorostruku nadmoćnost, što je izazvalo prevremeni i neočekivani slom celog poljskog fronta. Divizije, koje su završile mobilizaciju i vršile koncentracijske pokrete (trinaest divizija), kao i one kojima je naređena mobilizacija tek 1 septembra (devet divizija), naknadno su i pojedinačno ubacivane u borbu. Do kraja rata Poljaci su mobilisali ove snage: 39 pešadiskih divizija, 11 konjičkih brigada, 3 planinske brigade, 43

eskadrile, 3 odreda tenkova, Granični korpus, izvestan broj samostalnih bataljona Nacionalne garde, celokupnu Ratnu mornaricu, što je ukupno iznosilo: 1,700.000 vojnika, 658.000 konja, 771 avion (od kojih je bilo 447 borbenih), 286 tenkova, 693 tankete, 5 torpiljera, 4 kontratorpiljera i 5 podmornica.

Ne ulazeći u sitnije taktičke detalje, pisac je slikovito prikazao tok operacija u Poljskoj. U prvoj fazi rata istaknuta je dominantna uloga nemačke avijacije, koja je za kratko vreme postigla apsolutnu nadmoćnost u vazduhu, paralisala poljski željeznički saobraćaj i ukazala efikasnu pomoć suvozemnim snagama. Borbe kod Čenstohova, gde su nemačke tenkovske i motorizovane jedinice Hota i Heperera probile prvi poljski položaj, predstavljaju, po mišljenju pisca, najveći nemački uspeh u ovoj fazi. U drugoj fazi rata detaljnije se opisuju nemačke operacije na svim operaciskim pravcima, a naročito dejstvo moto-mehanizovanih divizija na pravcu Čenstohov — Varšava, što je dovelo do potpunog razbijanja poljskih armija.

Vrlo reljefno pisac nam pokazuje tešku situaciju i haos koji su vladali u poljskoj Vrhovnoj komandi. Poljska vrhovna komanda izdavala je razna kontradiktorna naređenja, što je još više pogoršalo i onako katastrofalan situaciju armija, koje su se borile zapadno od r. Visle. Najdetaljnije su opisane teške borbe tri opkoljene poljske armije (»Poznanj«, »Torunj« i »Pruska«) u okolini Kutna i Radoma. Pisac dokazuje da su se armije »Poznanj« i »Torunj« mogle probiti iz okruženja samo da je poljska Vrhovna komanda naredila pre nego što se istočno od njih stegao taktički obruč, da se izvrši snažan protivudar najkraćim pravcem ka Varšavi. Oklevanje i sporost u donošenju odluka, rđava organizacija pokreta, komplikovan manevar i pogrešan pravac protivudara bili su činioci koji su usporili, a konačno i onemogućili pokušaj proboja.

Iako su Nemci do 9 septembra probili i drugi poljski položaj na oba krila i ugrozili glavne poljske snage na Srednjoj Visli, Poljaci su mogli dati duži otpor na trećem položaju (pozadi r. Buga i Sana). Međutim, sovjetske snage zadale su im poslednji smrtonosni udarac. 17 septembra prešli su Sovjeti granicu na širokom frontu i za kratko vreme zarobili preko 120.000 Poljaka. Pisac nam ništa ne govori o tra-

gičnoj sudbini hrabrih poljskih oficira i vojnika u sovjetskim zarobljeničkim logorima. Masakrirani poljski oficiri u Katin-skoj Šumi ne mogu da progovore, a sovjetska vlada nije se potrudila da bar na suđenju u Nirnbergu skine veo sa misterioznog katinskog zločina.

I pored toga što nam ovo delo pruža nov i dokumentovan materijal za objektivnije i dublje proučavanje Drugog svetskog rata, ono ima i izvesnih nedostataka:

1. — Taktički zaključci o nemačkim operacijama u Poljskoj su vrlo detaljni, ali nigde nisu potkrepljeni konkretnim primerima. Znatno bi se podigao i kvalitet ovih zaključaka i celoga dela, kada bi se uz taktička iskustva naveli i konkretni primeri koji jasnije ilustruju teoriske postavke. Ovakvo se ima utisak da su iskustva u upotrebi pojedinih rodova vojske izvučena iz nemačkih pravila i uputstava, napisanih u toku Drugog svetskog rata.

2. — Čitalac ima utisak da su nemačke oružane snage potpuno izvršile svoj zadatak i da u njihovom radu nije bilo grešaka i slabosti. Međutim, kada je pisac podvrgao nemačke planove i tok operacija detaljnijoj analizi, kao što je objektivno i pravilno ocenio rđav rad poljske Vrhovne komande i izvanrednu hrabrost i borbenost poljskog vojnika, možda bi došao do izvesnih interesantnih zaključaka.

3. — Pisac smatra da je pitanje Danciga izazvalo Nemačko-poljski rat. Međutim, detaljnijom studijom ekonomske moći Nemačke i političkog programa nacističke stranke, koji je izložen u knjizi »Mein Kampf«, pisac bi mogao doći do zaključka da je zakon o neravnomernom razvoju kapitalizma u najjačim kapitalističkim državama izazvao Drugi svetski rat. I da nije bilo Danciga i Koridora agresivna nemačka politika bi pronašla neki drugi povod koji bi doveo do Drugog svetskog rata.

4. — Najinteresantnije pitanje na koje nismo dobili odgovor ni od Rober Žara jeste: da li su i kako koordinirani ratni planovi i ratni naponi Francuske i Engleske s jedne, i Poljske s druge strane? Rober Žar ništa ne kaže, zašto njegova zemlja nije ukazala efikasniju pomoć Poljskoj preduzimanjem brze ofanzive u septembru 1939, koja bi naterala Nemce da oslabe pritisak ili čak i obustave ofanzivu na Istočnom frontu.

M. M.

Profesor Miletić Marković

Potpukovnik Rokol: TAKTIČKA UPOTREBA MOTORIZOVANE PEŠADIJE U SASTAVU OKLOPNE DIVIZIJE¹⁾

Po mišljenju pisca, u savremenim uslovima, imaće tenkofske jedinice na bojištu da savladaju znatno veći otpor, nego što je to bilo u toku Drugog svetskog rata. Dejstvo jurišne avijacije sa upotrebom »napalm« bombi i raketnih zrna, kao i upotreba pešadiskog PT oružja (bazuka, pancerafausta, RB i dr.) učinili su PT odbranu znatno efikasnijom što su potvrdila i najnovija iskustva na Korejskom frontu. Međutim, praksa je pokazala i to da se pešadiska PT oružja mogu korisno upotrebiti samo na povoljnom zemljištu. Ako se radi o potpuno otkrivenom zemljištu, ova oružja nisu u stanju da izdrže borbu sa tenkovima zato što su tenkovska oruđa veće moći i što su tenkovi u stanju da blagovremeno otkrivena pešadiska PT oružja unište pre nego što ona i stupe u borbu. Ali se ne sme gubiti iz vida da su tenkovi na otvorenom terenu u jačoj meri ugroženi od avijacije, dok su na pokrivenom terenu u jačoj meri ugroženi od PT oružja. Ovakvo teški uslovi za upotrebu tenkova na bojištu neminovno zahtevaju bolju podršku tenkova od strane drugih rodova vojske. U prvom redu od sopstvene artiljerije, koja ima zadatak da uništi i neutrališe braniočeva PT oružja, zatim od avijacije, koja ima zadatak da obezbedi nadmoćnost u vazduhu i, najzad, od pešadije koja ima zadatak da uništi sva preostala PT oružja i da definitivno osigura zemljište koje su tenkovi osvojili.

Ovaj zadatak bio je dosada poveren motorizovanoj pešadiji u jačini četiri bataljona koji se nalaze u sastavu oklopne divizije. Ovi bataljoni motorizovane pešadije upotrebljavani su isključivo za neposredno praćenje tenkova. Međutim, poznato je da se pri kraju prošlog rata borbeni poredak oklopne divizije obično sastojao iz tri borbene grupe različitog sastava, a najčešće od jednog ili dva bataljona tenkova, jednog ili dva bataljona motorizovane pešadije i jednog ili dva divizionna samohodne artiljerije. Na taj način, na bataljon tenkova dolazio je prosečno bataljon motorizovane pešadije. Borbena grupa delila se u tri podgrupe. U okviru podgrupe, na četru tenkova dolazila je četa motorizovane pešadije, dakle, odnos je bio 1:1. Ovo spajanje tenkova i pešadije vršeno je često i u okviru vodova, tako da je na vod tenkova dolazio vod motorizovane pešadije.

Za upotrebu borbene grupe obično je postojala sledeća šema: ako su na pravcu

dejstva grupe postojala dva paralelna puta, dve podgrupe pokrivala su front, s tim da je svaka imala svoj put, dok se treća podgrupa kretala u drugom ešelonu na pravcu glavnog udara. Na ovaj način, komandovanje je bilo uprošćeno, a sadejstvo između tenkova i motorizovane pešadije obezbeđeno. U proleće 1945 godine ovaj sistem je pokazao velike koristi. Po ovom sistemu izgledalo je da ne postoji spreg od čete tenkova i čete motorizovane pešadije, već da postoji 15 tenkova praćenih grupama pešaka. Ali za izvođenje manevra za račun tenkova ovaj sistem nije podesan. Za dokaz pisac kaže, ako bi zemljište ili neprijateljsko dejstvo zahtevalo odvajanje tenkova od motorizovane pešadije, sistem bi bio skroz nepodesan. Ako bi tenkovi bili prinuđeni da se upotrebe u nekom drugom pravcu, s tim da pešadija izvrši zaštitu manevra postavljanjem vatrene zavesе, ona, po svojoj jačini i iscepkanosti, ovaj zadatak ne bi mogla da izvrši isto tako, ako bi na nekom prostranom i pokrivenom zemljištu bilo potrebno da se pre upotrebe tenkova izvrši izviđanje i čišćenje zemljišta, pešadija bi bila nedovoljna i za ovaj zadatak, itd.

Sve ovo pokazuje da za nove uslove na bojištu oklopna divizija nema dovoljno pešadije. Pored ovoga, pisac traži da se pešadija oklopne divizije sastoji iz dve vrste i to:

— **oklopne pešadije za neposredno praćenje tenkova**, koja bi bila, »duhovna naslednica dosadašnje motorizovane pešadije«; i

— **motorizovane pešadije**, koja bi se upotrebljavala kao i svaka druga pešadija.

Prva vrsta pešadije namenjena je za neposredno praćenje tenkova, dok je druga namenjena kao manevarska snaga a za obezbeđenje manevra tenkova, tj. za izvršenje zadataka u okviru ideje dejstva oklopne divizije kao celine.

Kakvog sastava treba da budu ove pešadije? Za **oklopnu pešadiju** pisac predlaže da se na svaki vod tenkova račun po jedno streljačko odeljenje, više jedan streljački vod na svaku četru tenkova. Prema ovome, na svaku četru tenkova došlo bi oko dva streljačka voda oklopne

¹⁾ L'infanterie portée au carrefour par lieutenant-colonel Rocolle, Revue Militaire d'Information, № 189 i 191, mart 1952 godine, Pariz.

pešadije. Na bataljon tenkova došlo bi oko dve streljačke čete (na četiri čete tenkova po dva voda, ukupno osam vodova, što čini dve streljačke čete). Na taj način, oklopna divizija od četiri bataljona tenkova imala bi oko dva bataljona oklopne pešadije koja bi formacijski trebalo da pripada tenkovskim bataljonima, s tim da se za vreme borbe, prema potrebi, pridaje nižim tenkovskim jedinicama.

Što se tiče **motorizovane pešadije**, pisac se zalaže da ostane i dalje u dosadašnjem sastavu, tj. na oklopnu diviziju četiri streljačka bataljona.

Sa ovakvim sastavom, pisac je mišljenja da bi oklopna divizija u dovoljnoj meri bila snabdevena pešadijom i da bi u odnosu na streljačku diviziju bila slabija samo za oko dva streljačka bataljona, jer bi šest bataljona oklopne divizije (dva bataljona oklopne i četiri bataljona motorizovane pešadije) pretstavljali vrednost od sedam bataljona streljačke divizije.

Na osnovu postavljenih zadataka jednoj i drugoj vrsti pešadije, pisac razmatra kakva bi prenosna sredstva trebalo dodeliti, da bi obe vrste pešadije bile u stanju da postavljene zadatke uspešno izvrše. On kaže da dosadašnji transporteri nisu pogodni za oklopnu pešadiju, čiji je zadatak neposredno praćenje tenkova, jer je postojala pogrešna težnja da se konstruišu sa što jačim oklopom. Pisac je, međutim, za male transportere koji će biti vrlo niski, brzi i pokretljivi tako da izbegnu pogled protivnikovih nišandžija. Posada ovako malog transportera treba da bude tri do četiri čoveka a naoružanje: jedan mitraljez sa dosta municije i jedan bacač kalibra oko 60 mm.

Mali transporteri pretstavljali bi sobne »čuvare« tenkova i pratili bi tenk isto onako kao što torpiljeri prate drednot ili, kao što lovci prate bombardere. Na otkrivenom terenu oni bi se kretali pozadi tenkova, ali u pripravnosti da što pre izbiju ispred njih čim bi se uočio kakav zaklonjen cilj. U ovom slučaju mali transporteri bi se uputili cilju velikom brzinom, krećući se u cikcak i nekoliko mitraljeskih rafala, dve do tri granate iz bacača bilo bi dovoljno da se cilj neutrališe, pri čemu bi, naravno, i tenkovi pružali svu moguću pomoć.

Vodovi malih transportera kretali bi se čas u rasutom stroju, a čas koncentrično upravljani prema postavljenom objektu. Po mišljenju pisca, četa oklopne pešadije treba da bude sastava od četiri voda po šest malih transportera, ukupno

24 transportera u četi. Bataljon tenkova, koji u svome sastavu treba da ima dve oklopne čete, imao bi 48 malih transportera, dok bi oklopne divizije imale 192 ($4 \times 48 = 192$).

Za **motorizovanu pešadiju**, pisac je mišljenja da bi ona mogla i ubuduće da se prevozi na transporterima poluguseničarima »Half Track«, koji raspolažu velikom brzinom, koja omogućava da se motorizovana pešadija što duže zadrži u rezervi i da se za vrlo kratko vreme prebaci na mesto upotrebe, kao i da se po izvršenom zadatku na jednom mestu, može brzo prebaciti na drugo mesto. On naročito ističe da je glavni princip upotrebe motorizovane pešadije »manevar na transporterima, a borba peške«. Pisac zatim prelazi na analizu dosadašnje upotrebe motorizovane pešadije, pa navodi da su u ovom pogledu činjene dve greške i to:

Prva greška bila je u tome, što joj je poveravan zadatak izvidanja za račun tenkova. Ako su tenkovska četa i tenkovski vod bili ugroženi sa izvesne strane, obično je starešina dotične tenkovske jedinice zahtevao od pešadije da izvrši prethodno izvidanje rejona, odakle se opasnost može da pojavi (šumica, vis, jaruga i dr.) pre nego što bi tenkovi produžili pokret. Zadatak se sastojao u tome da se izvidi da li se u dotičnom rejonu nalaze neprijateljska PT oruđa, koja bi ugrožavala tenkove. Pisac nalazi da je ovo nepravilno, pa se pita: »Zar ono što ne sme da izvrši tenk sa svojim oklopom od 10 cm, treba da izvrši pešadija na transporteru (Half Track) koji ne raspolaže nikakvim oklopom?« On nalazi da će biti slučajeva, kada će motorizovana pešadija vršiti izvidanje za svoj račun. To će obično biti kada motorizovana pešadija dejstvuje na jednom pravcu, pa je potrebno da svoje izviđačke organe pošalje napred, i to kada se tenkovi ne mogu uputiti iz opravdanih razloga. Da bi motorizovana pešadija bila u stanju da izvrši i ove zadatke, pisac predlaže da se u svakom bataljonu motorizovane pešadije jedan njen vod naoruža sa 10 džipova, koji bi omogućili da se za izviđačku službu formiraju dve patrole od po 5 džipova. Na ovaj način, bataljoni motorizovane pešadije koristili bi za izvidanje brzo pokretne vodove isto onako kao što je Hanibal za izvidanje koristio laku pešadiju ili laku konjicu (numidsku), dok svoje slonove nikada nije koristio za ovu svrhu.

Druga greška bila je u tome, što se transporter »Half Track« koristio za va-

trenu podršku pešadije dok se ona bori la peške, sa ciljem da se stvori što jača podrška, tako da nijedno oruđe ne ostane neiskorišćeno. Pisac je mišljenja da je potrebno pogodnom konstrukcijom mitraljeza na transporteru učiniti pokretnim, tako da se u slučaju potrebe može lako skinuti na zemlju, a da se glomazan transporter (Half Track) za vreme borbe pešadije zakloni od neprijateljskog dejstva na suprotnom nagibu i dobro kamuflira.

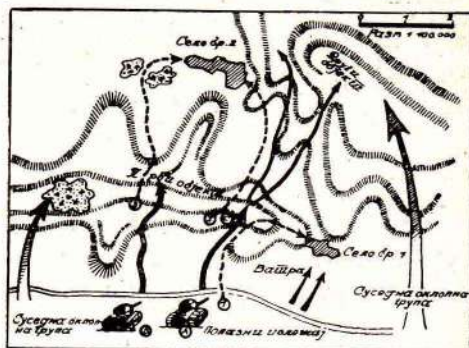
Najzad, za upotrebu oklopne divizije u napadu, po mišljenju pisca, postavlja ju se sledeća pitanja: da li tenkove upotrebiti ispred motorizovane pešadije ili pozadi ove; ako se tenkovi upotrebe ispred pešadije, da li ispred njih treba kretati talas pešadije sa zadatkom čišćenja zemljišta? Na ova pitanja on odgovara da ovo zavisi isključivo od zemljišta. Ako se ispred neprijatelja nalazi rečna prepreka, onda je potrebno pešadiju uputiti ispred tenkova sa ciljem da se zauzme mostobran koji će poslužiti kao oslonac za upotrebu tenkovskih snaga.

Kao drugu vrstu prepreka, na koju može naići oklopna divizija, pisac navodi šumu koja zahteva prethodno čišćenje od strane motorizovane pešadije. Bataljoni motorizovane pešadije, po izvršenom čišćenju, treba da izbiju na suprotnu ivicu šume, čime će obezbediti uvođenje tenkovskih snaga. Pošto se ovde radi o napadu na šumu, koju neprijatelj brani, to bataljoni motorizovane pešadije treba da napadaju u granicama normalne širine, računajući na bataljon 700—900 m, tj. ukupno na diviziju oko 2.500 m zadržavajući jedan bataljon u rezervi. U slučaju da je oklopna divizija ojačana pukom obične pešadije, treba težiti da se u borbi peške prvenstveno upotrebi ova pešadija, kako bi se motorizovana pešadija sačuvala kao brzopokretna snaga za do-cnije zadatke.

Kao prvu vrstu prepreka, na koju oklopna divizija može naići, pisac navodi minska polja, kao što je to bio slučaj u početku bitke kod El Alamejna. U ovom slučaju potrebno je prethodno artiljerijom i pešadijom napraviti prolaze za tenkove²⁾.

Da bi objasnio sadejstvo između tenkova i pešadije u okviru oklopne divizije, pisac iznosi sledeći primer upotrebe borbene grupe u sastavu bataljona ten-

kova i bataljona motorizovane pešadije (vidi skicu 1).

Skica 1.

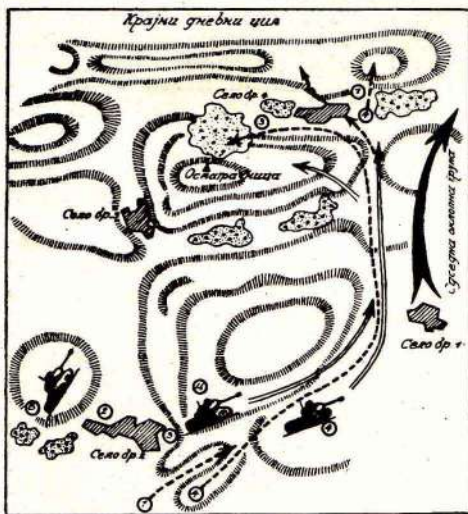
U napadu je potrebno da se zauzmu tri objekta, odnosno bliži zadatak, sledeći zadatak i krajnji cilj, koji su postavljeni uzastopno jedan iza drugoga. Prvi objekat je dugačak greben, potpuno otkriven, od koga se udesno nalazi selo br. 1. Pošto se ovde radi o pogodnom zemljištu za napad tenkova, tenkovske čete »A« i »B« izvršile bi napad na otkriven greben. Za vreme ovoga napada selo br. 1 bilo bi pritisnuto dejstvom avijacije i artiljerije. Pošto se zauzme greben, jedna četa motorizovane pešadije (1) izvršila bi napad na selo iz pozadine.

Drugi objekat je selo br. 2 i kosa istočno od njega. Za napad na ovaj objekat, pored angažovanih snaga, uvode se i sveže snage (četa tenkova »C« i dve čete motorizovane pešadije 2 i 3). Napad na ovaj objekat odvija se tako da se na kosu desno od sela br. 2 upućuju dve čete tenkova »A« i »C«, a protivu sela br. 2, posle izvršene avijacione i artiljerijske pripreme, upućuju se dve čete motorizovane pešadije (2 i 3) podržane dejstvom oruđa tenkovske čete »B«, sa težnjom da se selo zauzme obuhvatnim dejstvom sa obe strane. U ovom momentu motorizovana pešadija vodi dve akcije: dovršava čišćenje sela br. 1 u rejonu prvog objekta i vrši napad na selo br. 2 u rejonu drugog objekta.

Drugi objekat (skica 2) pretstavlja usamljeni vis koji je najjače topografski izražen i koji je neprijatelj poseo jakim snagama. U podnožju ovog visa nalazi se selo br. 3, koje zbog svoga položaja nema veliki značaj. Zemljište desno od visa (»X«) nudi povoljan manevar za zauzimanje visa obuhvatom iz pozadine. O-

²⁾ Detaljnije vidi Montgomeri: »Od El Alamejna do Baltičkog Mora«.

vaj manevar bi bio potpomognut i dejstvom susedne grupe. Pravac (X), kojim se izražava ovaj manevar, vodi preko pokrivenog zemljišta u čijem se rejonu nalazi i selo br. 4, opkoljeno voćnjacima, zbog čega je potrebno da se na njemu prethodno angažuje motorizovana pešadija, a potom tenkovi. Snage koje dolaze u obzir bile bi: dve čete motorizovane pešadije (4 četa koja još nije upotrebljena i 1 četa koja je već završila čišćenje prvoga sela) i dve čete tenkova (»A« i »C«), s tim da se privuče još jedna četa motorizovne pešadije (3 četa, koja je već zauzela selo br. 2). Zauzećem sela br. 4 od strane motorizovane pešadije (1 i 4 čete) podržane tenkovima (»A« i »C« čete) omogućilo bi se izvršenje obuhvata usamljenog visa. Za ovaj obuhvat upotreblila bi se 3 četa pešadije i četa tenkova »C«.

Skica 2

Čim bi se ovaj manevar povoljno odrazio smanjenjem jačine neprijateljske vatre iz rejona visa, četa motorizovane pešadije, koja se nalazila u rejonu sela br. 2, pristupila bi zauzimanju sela br. 3, dok bi tenkowska četa »B« mogla da preduzme manevar levo od sela br. 3.

Upoređujući ovaj način dejstva sa načinom koji je primenjen 1945, pisac nalazi da ovaj način pretstavlja bolju podelu zadataka, kao i bolju uzajamnu pomoć pojedinih delova borbenog poretka. Naprotiv, način iz 1945, kod koga je u okviru čete tenkova postojalo 15 manjih grupica pešadije (na svaki tenk po jedna), pretstavljao je u pravom smislu reči rasparčavanje pešadije. Sem toga, ovaj način ima i ove dobre strane:

— što omogućava tenkovima da se po zauzimanju kakvog važnog objekta: mosta, tesnaca, prevoja, visa i dr., mogu upotrebiti za izvršenje drugih zadataka, poveravajući dotičan objekat radi odbrane motorizovanoj pešadiji;

— ako je potrebno preduzeti akciju koja zahteva jače pešadijske snage ili kakav obuhvat jačim snagama, to je moguće izvesti, pošto se u dovoljnoj meri raspolaze sa pešadiskim snagama;

— ako je potrebno izvršiti eksploataciju uspeha na pravcu koji je nepodesan za tenkove (planinsko ili pošumljeno zemljište), ovaj se zadatak može poveriti i jačim snagama motorizovane pešadije;

— velika brzina motorizovanih vozila, u vezi sa primenom radioveze, dozvoljava da se u početku boja može zadržati u rezervi što jača motorizovana pešadija, s tim da se docnije korisno upotrebi za izvršenje manevra.

Pisac zaključuje da je staro pravilo da se manevar pešadije ogleda u kombinaciji vatre i pokreta, s tim da je vatra stavljena u službu pokreta. Savremena pešadija radi izvršenja pokreta treba u što većoj meri da koristi automobil. Koristeći automobil, ona neće izgubiti niukoliko od svoje stare vrednosti. Samo između ovakve pešadije i tenkova moguće je danas uspostaviti tesno sadejstvo.

Kao što vidimo, pisac polazi od sadašnjih uslova pojačanog protivtenkovskog dejstva na bojištu i traži rešenje da se oklopna divizija osposobi za izvršenje svojih zadataka i u tim novim uslovima. Veliki je nedostatak što pisac ovaj problem razmatra jednostrano, samo u odnosu na pešadiju, dok problem zahteva širu analizu rada i drugih rodova, naročito artiljerije i inžinjerije, kao i sadejstvo sa avijacijom.

V. T.

General Viljem Majli: NEOGRANIČENA POKRETLJIVOST SAVREMENE ARMIJE

Pod gornjim naslovom izišao je članak u američkom časopisu »Combat Forces Journal«). Već i sam naslov članka ukazuje na važnost ovog problema u doba današnje motorizacije i avijacije. Još 1946. godine ministar rata SAD izjavio je da težnja vojske treba da bude upravljenost na to da postigne sposobnost »lakog marševanja vazdušnim putem«. U toku 1950. godine američki generalštab pokrenuo je ponovo ceo ovaj problem. Obratovana je naročita »Inspekcija vazdušnodessantnih trupa suvozemne vojske« čiji je zadatak da se bavi rešavanjem ovog problema. Šef ove ustanove general Viljem Majli, održao je po ovom problemu niz predavanja u školama pojedinih rodova vojske iz kojih donosimo važnija zapažanja i zaključke.

General Majli je rekao da pod stvarnom pokretljivošću trupa ne treba smatrati samo njihovu sposobnost brzog prebacivanja sa jednog mesta na drugo. Vazdušnodessantne jedinice su za ovo već sposobne, ali, čim je desant izvršen, ove jedinice nisu ništa pokretljivije od ostalih zemaljskih trupa. Prema tome, pokretljivost vojske kao celine mora se povećati, pored usavršavanja vazdušnih transportnih sredstava i uvođenjem lakše opreme i naoružanja nego dosada; kao i uvođenjem vazdušne službe snabdevanja. Što se tiče usavršavanja vazdušnotransportnih sredstava, on je istakao prednost specijalnog transportnog aviona. Teretnu jedrilicu smatra zastarelom, a padobran kao jedno vrlo ograničeno sredstvo. Dalja usavršavanja helikoptera u povećanju nosivosti, poboljšaće vazdušni transport i omogućiti prebacivanje trupa direktno na borbeni položaj. Sada se radi na izradi tzv. »konvertiplana«, koji će biti najbolji trupni transporter i imati osobine helikoptera i aviona, tj. mogućnost vertikalnog uzletanja i spuštanja, a veću nosivost od dosadašnjih helikoptera, pored ostalih osobina koje ima svaki transportni avion.

Konstrukcijom i masovnom produkcijom borbenih transportnih aviona rešava se samo jedan deo problema. Mnogo se više mora preduzeti u pogledu smanjenja veličine i težine opreme i naoružanja. Sve što je vojsci potrebno za borbu mora biti što lakše, ali ta lakoća ne sme da ide jako na uštrb ostalih oso-

bina. To se može postići primenom novih konstrukcija i upotrebom lakih metala. Ali ostvarenje ovih ideja nailazi na jak otpor iz razloga što su laki metali potrebni i za mnoge druge predmete ratne opreme, a korišćenje novih konstrukcija oruđa i opreme otežava izvođenje opšteg plana za naoružanje. Međutim, jasno je, rekao je general Majli, da će, usled smanjenja veličine i težine opreme, biti potreban manji broj transportnih aviona, te će primena lakih metala u suvozemnoj vojsci biti isto tako opravdana kao i u vazduhoplovstvu. Što se tiče cene, predavač je dokazivao da će ona biti znatno manja. On je istakao veliku suprotnost koja postoji između nastojanja u suvozemnoj vojsci za većom pokretljivošću i sposobnošću vazdušnog transporta i stvarnog povećanja težine oružja i materijala. Kao primer, pored ostalih, navodi izradu novog džipa, koji je teži od starijeg modela za 150—200 kg. Povećanje težine je izvedeno zbog osposobljavanja džipa za prelaz i preko vode. General Majli je protiv ovakvog džipa, jer smatra da je bolje, na slučaj potrebe, džip prebaciti preko reke pomoću helikoptera, nego ga stalno opteretiti većom težinom, bez obzira da li će ikad doći u priliku da pliva preko vode.

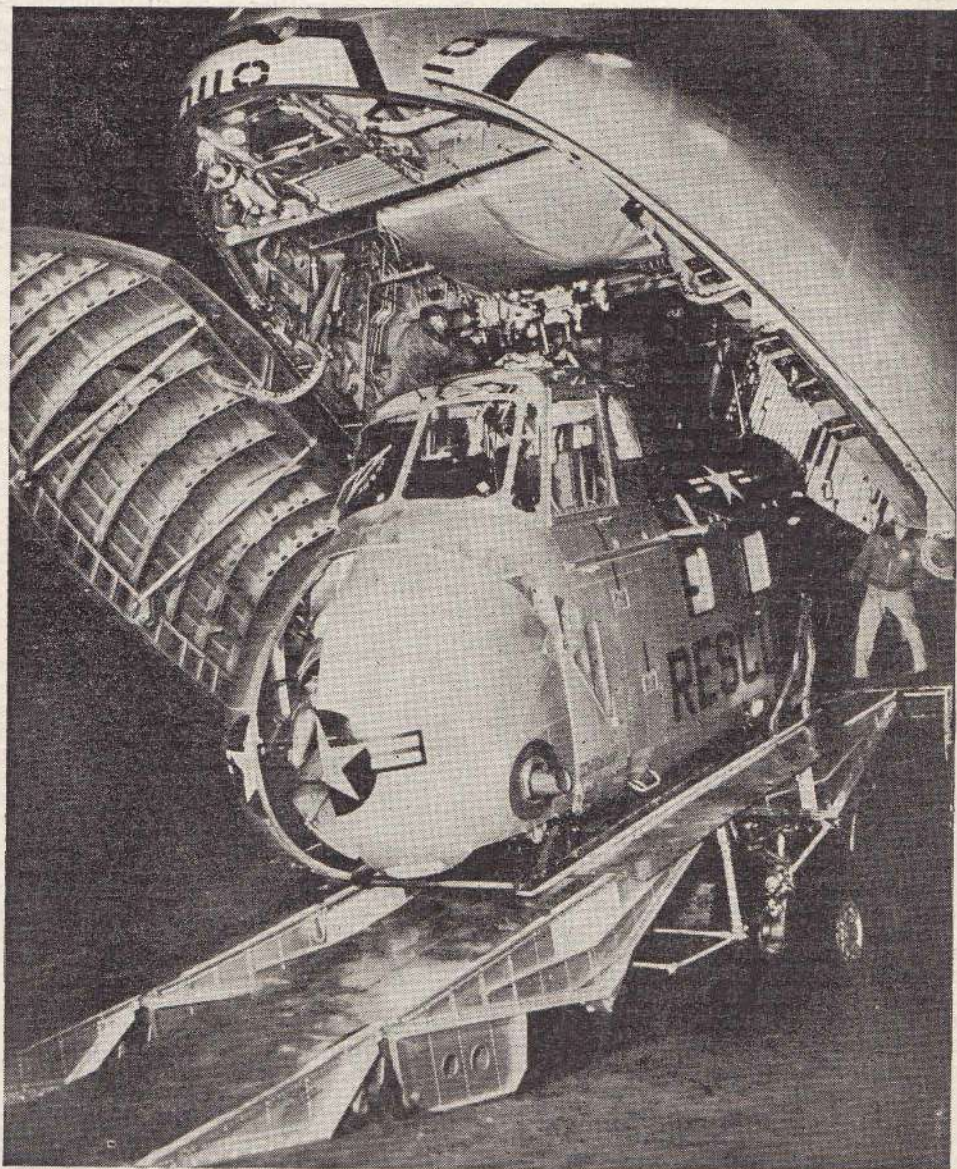
Jedna od najhitnijih potreba jeste izrada takvog vozila koje će isključivo služiti za rasterećenje leđa pešaka, jer, prema istraživanjima predavača, težina lične opreme sa oružjem i municijom iznosi 22—43 kg! Zbog toga predavač predlaže hitnu izradu i uvođenje veštačkog »tovarnog grla«, tj. već dosada upotrebljavanog u džunglama teretnog motornog vozila, koje treba da ima nosivost bar 450 kg.

Upotreba lakih metala pri proizvodnji teške artiljerije biće takođe velika dobit, mada će znatnija smanjenja težine moći da se postignu samo smanjivanjem težine vučnih vozila. Sadašnja američka pešadiska divizija ima 54 lakih i 18 teških poljskih haubica sa više od 1.000 džipova, 370 teretnih vozila od $\frac{3}{4}$ tone i preko 700 od 2,5 tone. Primenom lakih metala može se tonaža mnogobrojnih vozila znatno smanjiti. Na ostalim područ-

³) Mobility unlimited by Major General William M. Mily, Combat Forces Journal, SAD.

jima već su postignuti znatni rezultati. Kod jedinica za vezu u upotrebi je poljski kabl težine 21 kg na jednu milju (1.609 m), dok je u prošlom ratu ova te-

žina iznosila 58 kg. Nove poljske radio-stanice za polovinu su lakše od ranijih, a sa četiri puta većim područjem frekvencije.

Sl. 1 — Transporter C-124 „Glob Master“ otvorio je svoje džinovske čeljusti za utovar helikoptera

Najzad, general Majli je prešao na razmatranje pozadinske službe i rekao da je jedna armija na frontu samo toliko pokretljiva koliko je pokretljiva i njena služba dotura. Zato on nalazi rešenje ovog problema u organizaciji službe dotura i to kroz vazduh, jer smatra ne samo da je to moguće, već i da je jevtinije i moćnije. On je mišljenja da dotur vazдушnim putem treba učiniti redovnim, a dotur zemaljskim putevima da služi kao pomoćno sredstvo i za izuzetne slučajeve. Ovakvom organizacijom armija će biti oslobođena brige za obezbeđenje svojih komunikacija, a pored toga moći će deo svojih snaga vazдушnim putem da prebaci i u neprijateljsku pozadinu i tu da ih snabdeva, što će joj sve olakšati izvođenje operacija. Za potvrdu svoga mišljenja general Majli je naveo iskustva sa Korejskog ratišta, pa je razmotrio jedno ratište na kome bi slagališta, radionice i ostali uređaji za snabdevanje trupa bili smešteni u području neke pomorske luke. Od ove luke pa do boračkih trupa dotur bi se vršio vazдушnim putem. Prema tome, područje između luke i fronta biće neka vrsta praznog prostora, malo interesantnog za dotičnu armiju. Jedini bi problem bio u transportnim avionima. Po proračunu za jednodnevne potrebe jedne armije bilo bi potrebno isto onoliko aviona »C-123« kao i za transport jedne vazdušnodesantne divizije, a dotur vazдушnim putem može ići i do 500 milja (oko 800 km). Sa napredovanjem armije preko 500 milja, baza će morati da se pomera.

Što se tiče sigurnosti vazdušnog dotura, svakako će izvestan broj aviona biti oboren. No, bez gubitaka rat se ne može voditi. Isto tako i kod dotura na zemlji biće uništen izvestan broj željezničkih vozova i automobilskih transporta. Mostovi, željeznički vozovi i transportne kolone ne mogu potpuno izbeći neprijateljskom bombardovanju iz vazduha. Međutim, stepen sigurnosti vazdušnog dotura leži u brzini i manevarskoj sposobnosti aviona, koji nisu kao željeznički vozovi i automobilske kolone vezani za određene puteve. PAO se mora organizovati u svakom slučaju i bez obzira da li se dotur vrši vazдушnim putem ili putevima na zemlji. No, očigledno je da će PAO kod primene vazdušnog snabdevanja biti manjeg obima. Osim toga područje baza može se proširiti tako da ne bude suviše osetljivo na bombardovanje iz vazduha.

Po mišljenju generala Majlija, vazdušno snabdevanje ima još jednu veliku prednost, a to je što kod njega ne postoje saobraćajni tesnaci kao ranžirne stanice, pretovarne stanice, mostovi, tuneli itd. Stoga je on mišljenja da su vazdušnodesantne operacije najbrže sredstvo za opkoljavanje neprijatelja i za grupisanje trupa na izabranim tačkama. Mogućnosti ovih operacija su mnogobrojne i, takoreći, neograničene, završio je svoje predavanje general Majli.

Iz iznetih misli predavača možemo zaključiti da se nalazimo pred velikom evolucijom ili, još bolje, revolucijom u ratnoj veštini. U budućem ratu pojaviće se na ratištima armije kao operativne jedinice takoreći bez pozadine i suvozemnih komunikacijskih linija. Njihove operacijske osnove u administrativnom smislu nalaziće se na 750 do 1.000 km udaljene od fronta i između njih i fronta nalaziće se »prazno područje«. Ovakve armije biće manje osetljive prema probojima, širokim obuhvatima i dubokim bočnim napadima neprijatelja. Njihovo strategisko opkoljavanje, pa čak i taktičko stezanje, neće dovoditi do katastrofe kao što je to dosada bilo. Dugačke komunikacijske linije ovakvih armija biće nedohvatljive za partizanska dejstva, jer će biti u vazduhu. Manevarska sposobnost ovakvih armija, kako u nastupanju tako i pri ostupanju, biće mnogo veća nego dosada i za obrtanje njihovog fronta za 180 stepeni neće biti većih teškoća. Jedna ovakva armija kao operativna jedinica najveće moguće pokretljivosti, sa komunikacijskim linijama u vazduhu, biće u znatnoj nadmoćnosti nad jednom dosadašnjom armijom uobičajene organizacije i formacije i sa komunikacijskim linijama na zemlji kako u pogledu brzine dejstva, ostvarenja iznenađenja, grupisanja nadmoćnijih snaga na rešavajućem mestu u odlučnom trenutku, tako i u pogledu mogućnosti opkoljavanja neprijateljskih snaga i njihovog osecanja od pozadine. No, prilikom ovih razmatranja moraju se svakako uzeti u obzir i ostali elementi, kao što su: zemljište, vreme (kao godišnje doba i atmosferska pojava), itd.

Najzad, moramo napomenuti da predavač nije dodirnuo problem pogonskog goriva. Masovna upotreba motora u budućem ratu na kopnu, moru i u vazduhu zahtevaće ogromnu potrošnju pogonskog goriva. Zbog toga su od prvorazrednog značaja napori da se atomska energija iskoristi za pogon.

Pukovnik Džon K. Bols: OKLOPNE JEDINICE U GONJENJU 165

Poznato je da gonjenje predstavlja krunu pobjede. Uništenje neprijatelja bio je od vajkada cilj svih komandanata na bojištu, ali su za vreme nekih perioda ratova mogućnosti za postizanje ovog cilja bile ograničene.

U toku XII i XIII veka pobjedene trupe spasavale su se od gonjenja i uništenja sklanjanjem u utvrđene gradove. Odbrana i opsade utvrđenih mesta dominirale su na bojištu sve dok pronalazak baruta nije umanjio značaj tvrđava. Konjica pobjednika postala je odlučujuće sredstvo da se neprijatelj ne samo tuče već i uništi.

Od 1870 godine taktička pokretljivost počela je ponovo da opada, dok u Prvom svetskom ratu nije nastupila potpuna stabilizacija frontova. Neprijatelj je mogao samo da se potiskuje, a ne i okruži i uništi. Tada se, kao odgovor na žične prepreke, mitraljesku vatru i rovovski rat, pojavio tenk. No u toku čitavog Prvog svetskog rata tenkovi su upotrebljavani samo za napade ograničenih razmera i u prvom redu za podršku pešadije. U vremenu između Prvog i Drugog svetskog rata već se počelo gledati na tenkove kao na preporođenu konjicu i došlo se do pravilnog zaključka da se tenkovske jedinice mogu sa velikim uspehom upotrebiti za prestizanje tučenog neprijatelja, presecanje njegovih puteva za odstupanje i za njegovo konačno uništenje. Međutim, poznato je da se uništenje retko može postići samo frontalnim potiskivanjem odstupajućih neprijateljskih snaga duž komunikacija — kao što su to pokušali Saveznici u toku Prvog svetskog rata. Potrebno je primeniti kombinovan manevar sa frontalnim pritiskom i dejstvom na bokove. Oklopne jedinice, koristeći svoju pokretljivost, treba upotrebiti za obuhvat jednog ili oba boka neprijatelja u cilju presecanja puteva za odstupanje, dok snage koje nastupaju sa fronta treba u što većoj meri da angažuju odstupajućeg neprijatelja. Posle zauzavljanja kolone koja odstupa, neprijatelj se uništava stezanjem snaga koje su ga potiskivale sa fronta i onima koje su mu presekle odstupnicu. Inače, gonjenje bez presecanja odstupnice često će se ogledati samo u »nagrizanju peta odstupajućih zaštitnica« kao što je bilo pri poslednjem gonjenju Romelovih snaga u Severnoj Africi.

Posle načela kombinovanog gonjenja, drugi princip po važnosti za uspešno go-

njenje jeste energija izvršenja. Sve raspoložive snage, vozila i oprema moraju biti iskorišćeni do krajnjih granica njihovih mogućnosti. Komandant oklopne jedinice u toku gonjenja ne sme da gleda unazad ili da teži poravnavanju sa susednim kolonama, već mora primiti na sebe sračunat rizik za izloženost svojih bokova, imajući na umu da poljuljan moral kod neprijatelja smanjuje ovaj rizik.

Glavno sredstvo veze za vreme gonjenja jeste radio. No ako je neprijatelj koji odstupa rastrojen, načelo konspiracije u radio-saobraćaju gubi svoju važnost u korist brzine naređivanja. Svaki pokušaj neprijatelja da se u toku odstupanja reorganizuje mora biti suzbijen danonoćnim gonjenjem. Nikada se ne sme izgubiti kontakt sa neprijateljem, jer bi mu se omogućilo da se izvuče iz klopke i da ponovo postane protivnik sposoban za pružanje snažnog otpora. Mnoge pobjede izvršene su u istoriji samo delimičnim rezultatima baš zbog nedovoljne energije i odlučnosti komandanata pobjedničkih snaga. Lep primer za ovo imamo kod Denkerka, gde su Englezi uspeli zbog nedovoljne energije Nemaca da evakušu 300.000 svojih vojnika.

Oklopne jedinice vrše gonjenje po pravilu u više kolona, spremne da svakog trenutka pređu u napad. Napadi od strane neprijateljskog vazduhoplovstva i tenkova moraju se uvek očekivati, te zato PA i PT sredstva moraju biti raspoređena duž svih kolona.

Goneće kolone sastoje se iz tenkova, moto-pešadije, mehanizovane artiljerije i inženjerije, i obrazuju borbene grupe sastavljene od svih rodova vojske. Pozadi oklopnih jedinica nastupaju motorizovane pešadiske divizije, koje imaju zadatak da smenjuju oklopne jedinice na teškom terenu, osiguravaju komunikacije dotura, čiste mesta otpora neprijatelja koja su oklopne jedinice zaobišle i u završnoj fazi da učestvuju u uništenju okruženog neprijatelja.

Dok samohodna artiljerija obično sa lakoćom prati tenkove to nije slučaj sa motorizovanom teškom i dalekometnom artiljerijom, koja se po pravilu mora ostaviti pozadi. Njen gubitak treba nadoknaditi pridavanjem avijacije, koja u prvom redu treba da dejstvuje protiv ciljeva na zemlji. Vazdušne snage takođe

¹⁾ Armor in pursuit, by Colonel John K. Boles, Military Review, februar 1952.

moгу biti korisno upotrebljene za podršku snaga koje izvode frontalno gonjenje u cilju dezorganizacije i usporavanja o stupavanja neprijatelja, kako bi se paralelno gonećim kolonama stvorili povoljni uslovi za brzo presecanje o stupstvenje neprijatelja. Vazдушna podrška ne sme biti ograničena samo na dnevno vreme, već borbeno avijacija mora i u toku noći neprekidno da napada o stupstvenje neprijateljske kolone, naročito po tesnacima, mostovima itd. Izviđačka avijacija mora održavati stalan kontakt sa neprijateljem i pored toga blagovremeno otkrivati svaku pojavu i pokret neprijateljskih ojačanja. 20 lakih aviona, kojima raspolaže oklopna divizija, od naročite su koristi pri otkrivanju neprijateljskih zasada duž puteva, pri pronalazenju obilaznih puteva i za korekturu artiljerijske vatre.

Za vreme gonjenja važna je podrška inženjerije. Ako se iz karte vidi potreba za podizanjem mostova, pontonirski park mora biti isturen bliže čelima kolone. Neprijateljske ekipe za rušenje čine sve da uspire nastupanje gonećih snaga, ali će i pored toga goneće kolone, blagoda-reći iznenađenju i svojoj brzini, nailaziti na neoštećene mostove — naročito na putevima manjeg značaja.

Ciljevi, odnosno objekti, određeni za snage koje vrše paralelno gonjenje, moraju biti pogodni za zaustavljanje i blokiranje neprijatelja, dok ne bude uništen u sadejstvu sa snagama koje vrše frontalni pritisak. Ovakvi pogodni objekti jesu: planinski prelazi, mostovi, raskrsnice puteva i ostali tesnaci, kroz koje neprijatelj verovatno mora da prođe. Ako presecanje o stupstvenice treba da izvrši slabija oklopna jedinica, onda, da bi se neprijatelj mogao zadržati i blokirati, treba iskoristiti do maksimuma sve pogodnosti koje nudi zemljište. Ponekad je korisno zajedno sa oklopnom jedinicom upotrebiti vazdušni desant za početno osvajanje objekata koji uslovljavaju okruženje neprijatelja. Da je za vreme Montgomerijevog gonjenja kod El Alamejna ka Tunisu mogao biti upotrebljen vazdušni ili pomorski desant, malo bi se Romelovih trupa spaslo.

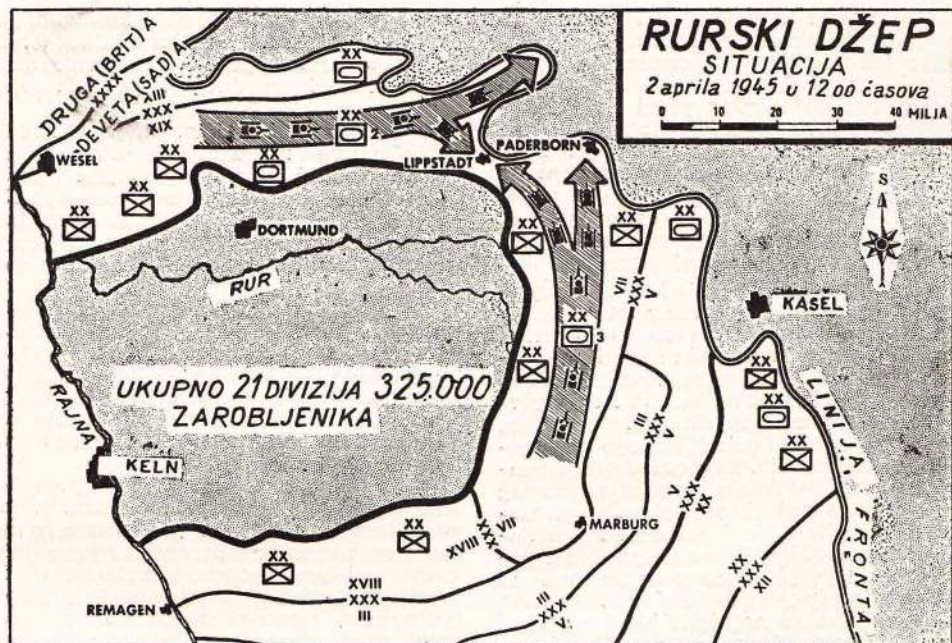
Uspešno gonjenje pretstavlja komplikovanu operaciju koja zahteva blagovremeno planiranje i dobro organizovano sadejstvo jedinica u svim fazama izvođenja. Plan snabdevanja mora biti isto toliko smeo kao i plan za bitku. Pokret pozadinskih delova mora da odgovara tempu nastupanja borbenih jedinica. Planovi za snabdevanje vazdušnim putem, naročito gorivom i municijom,

moraju biti unapred tako sastavljeni da će osigurati gonećim snagama neprekidnost dejstva, čak i u slučaju da komunikacije za snabdevanje budu presečene ili toliko izdužene da dotur potrebnih količina materijala postane nemoguće.

Vrlo uspešno gonjenje bilo je izvedeno posle prelaza reke Rajne kod Remagena i Vezela u prošlom ratu (vidi skicu 1). Ono pretstavlja vanredan primer pravilnog korišćenja oklopnih jedinica za gonjenje posle prethodno izvršenog planiranja i priprema. Gonjenje je bilo isplanirano pre D-dana, dok su savezničke snage još bile u Engleskoj. Cilj je bio da se izoluje industrijska oblast Rura od Nemačke.

Posle su nemačke snage između reke Rera i Rajne bile tučene; one su se povukle na istočnu obalu Rajne. Savezničke snage produžile su da ih gone koristeći neoštećen most kod Remagena i mostobran stvoren pomoću vazdušnog desanta kod Vezela. Posle prikupljanja dovoljnih snaga i materijala u pomenutim mostobranima otpočela je završna faza gonjenja.

Dok je na severnom boku mostobran kod Remagena kao i duž zapadne obale reke Rajne i na južnom boku mostobrana kod Vezela vršen direktan pritisak na neprijatelja, 7 i 8 vazdušnodesantni korpus izvršili su proboje iz mostobrana (kod Remagena i Vezela) i pristupili manevru okruženja nemačkih snaga. Kod Vezela, posle proboja nemačke odbrane od strane 18 vazdušnodesantnog korpusa, u cilju iskorišćenja uspeha, uveden je u borbu 19 korpus na čelu sa 2 oklopnom divizijom, dok je na jugu ovaj zadatak pao u deo 7 korpusu na čelu sa 3 oklopnom divizijom. Oklopne divizije nastupale su danonoćno. Ljudstvo se naizmenično odmaralo u vozilima koja su bila u pokretu. Oklopne divizije uništile su ili obišle mnogo grupa Nemaca, koje su pokušavale da uspire tempo nastupanja oklopnih kolona. Gonjenje je vršeno na širokom frontu, pri čemu su obilažena mesta otpora i postojeće prepreke. Iako je 2 oklopna divizija za 3 dana prevalila oko 110 km, a 3 oklopna divizija za 7 dana oko 270 km, ipak ne treba izvući zaključak da su oklopne jedinice jednostavno marševale putevima i obilazile sva mesta neprijateljskog otpora. 3 oklopna divizija savlađujući mestimično otpore izgubila je 53 tenka, što pokazuje da oklopne jedinice koje gone moraju biti spremne da se i probiju kroz linije otpora, koje ne mogu brzo da običu.

Skica 1 — Savezničko gonjenje Nemaca posle prelaska Rajne

2 i 3 oklopna divizija srele su se kod Lipštata i na taj način zatvorile čelični обруч od oko 380 km opkolivši 21 nemačku diviziju. Zadatak zarobljavanja, odnosno uništenja ovih 325.000 opkoljenih nemačkih vojnika, prešao je na druge jedinice, dok su oklopne divizije produžile sa eksploatacijom postignutog uspeha brzim nastupanjem ka reci Elbi.

Na kraju, pisac konstatuje da se ne završavaju sve operacije sa tako uspešnim gonjenjem kao što je to bio slučaj posle Rajne. Mnoge slavne pobeđe ostale su bez odlučujućih posledica samo zato što nije izvršeno energično gonjenje.

S. P.

Stanislav Pirc

BORBA U POZADINI PO FRANCUSKIM PRAVILIMA²⁾

Savremeni razvoj borbenih dejstava uticao je i na prenošenje borbe u neprijateljsku pozadinu čime je nametnuo potrebu za preduzimanjem posebnih mera za odbranu pozadine. Pozadina, kako u strategiskom i operativnom, tako i u taktičkom pogledu, bila je i ostala slaba strana odbranbenog sistema na kojoj će napadač tražiti slaba mesta u protivničkoj odbrani da bi mu preko njih zadao udarce.

Za izvršenje borbenih zadataka u neprijateljskoj pozadini, danas postoje posebne formacije, počev od vazdušnodesantnih i padobranskih pa do specijalnih

jedinica za diverzantski rad u neprijateljskoj pozadini, kao što su: partizanski odredi, jedinice »komandosa«, »rendžeri« i dr.

Za odbranu sopstvene pozadine od ovih jedinica takođe postoje posebne formacije teritorijalne odbrane i specijalne jedinice bezbednosti. U tom cilju i pomenuto francusko pravilo obraduje borbu u pozadini kao specifičan vid borbenih dejstava. Najinteresantnija novina u ovom

²⁾ »Notice provisoire sur le combat de l'Infanterie en coopération avec les autres armes«, 1950, Pariz.

poglavlju jeste u tome što se izričito naređuje jedinicama i njihovim delovima, koji u toku borbe budu oštećeni i ne budu se mogli probiti, da se ne smeju predavati, već da moraju preći na diverzantsko dejstvo u neprijateljskoj pozadini. Inače, u pogledu dejstva pešadije, predviđa se da ona može biti prebačena vazдушnim putem u neprijateljsku pozadinu ili infiltrirana kroz neprijateljski raspored, ili pak, da se usled razvoja borbe nađe u neprijateljskoj pozadini.

Ofanzivna dejstva pešadije u neprijateljskoj pozadini mogu imati razne ciljeve: napad na komandna mesta, baterije, slagališta, centre veze i sl.; napad na osetljive objekte: aerodrome, komunikacione čvorove i sl.; napad na kolone i transporte; prikupljanje obaveštajnih podataka (hvatanje kurira, prisluškivanje telefonskih razgovora itd.). Sva ova dejstva imaju za cilj da olakšaju izvođenje glavnog manevra, stvarajući atmosferu nesigurnosti u neprijateljskoj pozadini i prisiljavajući neprijatelja, da za obezbeđenje pozadine odvaja jače snage i sredstva od izvršenja svoga glavnog zadatka. Na ovaj način, dejstva u neprijateljskoj pozadini predstavljaju posebnu i veoma važnu komponentu opšteg manevra. Zbog toga ona moraju biti tesno povezana i koordinirana sa frontalnim dejstvima.

Dejstva u neprijateljskoj pozadini imaju karakter »prepada« i »zaseda«, pri kojima se u najvećoj meri iskorišćuje iznenađenje. Prema tome, za ovakva dejstva najpogodnija je noć. Napad na osetljive objekte i na izolovane elemente neprijateljskog poretka ima karakter prepada, načelno noćnih, a napad na kolone i transporte — karakter zaseda, takođe noćnih.

U pogledu organizacije odbrane sopstvene pozadine polazi se sa stanovišta da se neprijateljska aktivnost na pozadinu može ispoljiti na sledeće načine: pomoću vazdušnodesantnih napada većeg obima, sa strategiskim ciljem; manjim padobranskim desantima taktičkog karaktera; i dejstvom raznih odreda i opkoljenih delova. Za pariranje većih vazdušnodesantnih napada predviđaju se tri vrste odbranbenih mera:

— »preventivna« odbrana, koja obuhvata obaveštajnu i radarsku službu (stvaranje »radarskog pojasa« kao preventivne mere od iznenadnog napada iz vazduha);

— »pasivna« odbrana, koja obuhvata zaprečavanje mogućih desantnih zona, koja se sastoji iz izrade prepreka i blok-kauza i posebnih »ostrva otpora« u blizini veoma osetljivih objekata (naprimer, industriskih centara), uređenih za kružnu odbranu i obezbeđenih minskim poljima;

— »aktivna« odbrana, u kojoj na prvom mestu učestvuju avijacija i PAO, a potom lokalni dežurni odredi (regularne jedinice, organizovana građanska lica i dr.), koji se u svom dejstvu oslanjaju na postojeća »ostrva otpora«, ranije organizovana u okviru tzv. »pasivne« odbrane.

S obzirom na veliku osetljivost — slabost vazdušnodesantnih jedinica u prvim trenucima njihovog iskrčavanja, nameće se potreba za brzim intervencijom, a ova zahteva veoma pokretne i dobro izveštane jedinice, sredstva za brzo transportovanje i, pre svega, dobro organizovanu mrežu obaveštavanja. Na sličan način organizuje se i odbrana protivneprijateljskog dejstva taktičkog karaktera. U okviru »pasivnih« mera predviđa se: obezbeđenje osetljivih objekata i transporta, patroliranje i pretresanje zemljišta u okolini, razmeštaja jedinica i ustanova, kao i preduzimanje svih drugih potrebnih mera samoodbrane. U okviru »aktivnih« mera predviđa se ofanzivno dejstvo lokalnih dežurnih delova i pokretnih snaga (rezervi), sa ciljem da se neprijatelj brzim i iznenadnim dejstvom prvo okruži, a potom konvergentnim napadima sa dubljim prodorima razdrobi i po delovima uništi.

Kao što se iz prednjeg vidi, i napadna i odbranbena dejstva u pozadini odlikuju se velikom aktivnošću, dinamičnošću i brzinom izvođenja, te zbog toga zahtevaju od jedinica veliku pokretljivost, a od starešinskog kadra veću sposobnost za samostalan rad, brzo snalaženje i odlučivanje.

S. H.

prof. Sifert Hasaudović

AGF

Potpukovnik Robert Forbz: ŠTABNI OFICIR G-3 KOMANDE POZADINE¹⁾

Pisac razmatra dužnosti oficira G-3 (operativnog) u sastavu komande pozadine. U suštini te se dužnosti ne razlikuju bitno od opštih dužnosti G-3 u operativnom delu štaba koje se sastoji u pomaganju načelnika štaba u rešavanju organizacijskih i nastavnih pitanja i borbenih dejstava. Međutim, u vršenju tih dužnosti u okviru komande pozadine, oficir G-3 mora da vodi računa o specifičnostima ove službe. Težište svoga rada treba da usmeri na pitanja snabdevanja i sprovođenja planova pozadinske štabne službe koje izrađuje odeljenje G-4 za snabdevanje i saobraćaj. To, naravno, ne znači da G-3 treba da bude podređeno odeljenju G-4, jer su sva odeljenja komande pozadine podjednako važna isto kao i u svakom drugom štabu.

Komandant pozadine odgovoran je za bezbednost pozadinske zone. Ona može biti napadnuta iz vazduha i sa zemlje. Sa zemlje mogu uslediti borbene akcije usled pomeranja fronta, akcije partizana, gerilaca, zaostalih jedinica i sabotaže. Pozadina može biti ugrožena i sa mora (bombardovanjem, amfibiskim i podmorničkim napadima) ili od strane infiltriraca. Ona je izložena i napadima atomskog, biološkog i hemiskog oružja kao i radio propagandi. Zato je obezbeđenje pozadinske zone vrlo težak zadatak. Bobene trupe načelno ne bi trebalo odvajati za obezbeđenje pozadine, međutim, pozadinske jedinice nisu toliko izvežbane i nemaju potrebnog naoružanja. Jedinice službi treba iskoristiti i obučiti za lokalnu odbranu njihovih ustanova, kao i za učešće u opštoj odbrani određenog rejlona. Njihovo pravilno korišćenje i obuka su jedan od važnih zadataka odeljenja G-3. U pojedinim slučajevima mogu se privremeno upotrebiti i za opštu odbranu pozadinske zone i boračke jedinice, prvenstveno motorizovane. Za tu svrhu mogu se nekad korisno upotrebiti i jedinice koje se nalaze na prolazu, na odmoru ili na obuci pozadi fronta. Ove jedinice mogu se upotrebiti centralizovano ili decentralizovano, što će zavisiti od konkretnih uslova koje treba pažljivo proučiti. Promenljiva situacija, relativno mala pozadinska zona, dobra saobraćajna mreža i velika pokretljivost jedinica idu u prilog centralizovane upotrebe. Jače drobljenje boračkih jedinica treba izbegavati. Kod planiranja upotrebe boračkih jedinica G-3 treba da izbegava detaljne planove pa da izrađuje samo direktivne.

Sledeći zadatak odeljenja G-3, sastoji se u izradi predloga o opštoj pozadinskoj organizaciju dotične zone. Pozadina mora da obezbedi snabdevanje i nesmetani rad operativnih jedinica. Tome cilju mora da se potčini i njena teritorijalna podela. U zavisnosti od situacije, ona može biti jedinstvena ili se može deliti na rejlone pojedinih baza, međurejlone i istaknute rejlone. Ovi rejloni mogu se po potrebi, i dalje deliti. Pri rešavanju ovih pitanja odeljenje G-3 treba da konsultuje sva ostala odeljenja komande, kao i više i susedne komande, i da se blagovremeno upozna sa planovima budućih operacija, da bi se mogle na vreme preduzeti mere za potrebnu reorganizaciju pozadine. Jednom stvorena organizacija menja se u skladu sa promenom situacije. Podela zone na rejlone pretstavlja teškoću u tome, što treba formirati komande tih rejlona, sposobne za održavanje reda i zakonitosti, za kontrolu civilnog stanovništva i odbranu tih rejlona. G-3 mora obezbediti potrebne kadrove i sredstva za ove komande.

Po meri nastupanja operativnih jedinica, povećava se pozadinska zona, premeštaju se ustanove unapred i stvaraju se novi rejloni. Saveznici su računali u Nemačkoj sa otporom civilnog stanovništva i partizanskim aktivnostima, pa su predviđali snage za obezbeđenje pozadine u jačini do jedne divizije na svakih 10.000 kvadratnih milja (oko 25.000 kv. km.) osvojene teritorije.

Organizacija pozadinske zone može biti i takva da komanda pozadine odgovara samo za snabdevanje i lokalnu odbranu svojih ustanova, dok opšta odbrana zone ostaje u nadležnosti operativnog komandanta ili se za taj zadatak može obrazovati posebna komanda.

Najopsežniji poseban zadatak odeljenja G-3 je planiranje upotrebe trupa. U uslovima stalnih promena operativne i pozadinske situacije treba obezbediti maksimalno iskorišćenje raspoloživih snaga i najekonomičniju upotrebu vojnih i civilnih jedinica. G-3 mora dobro poznavati raspored i stanje svih postojećih jedinica, uključujući ratne zarobljenike i civilne radne jedinice, koje treba da iskoristi u potpunosti za zamenu vojnih jedinica gde god je to moguće. U cilju pravilne raspo-

¹⁾ The Neglected Staff Officer G-3, Communications Tone By Lieutenant Colonel Robert C. Forbes, Military Review, januar 1952.

dele jedinica, G-3 može premestiti deo jedinica iz jednog rejona u drugi, višak jedne vrste jedinica upotrebiti za popunu nedostajuće druge vrste, ili vršiti prekvalifikaciju prekobrojnog ljudstva itd. Potrebne snage treba u svakom slučaju blagovremeno obezbediti.

Sledeći zadatak G-3 je organizacija obuke jedinica koje se nalaze u pozadinskoj zoni. Zadatak je komplikovan zbog velikih razlika u vrstama jedinica i velikog broja specijalista u službama. Pored svoje stručne obuke svi moraju biti obučeni i kao borci-pešaci. Obuka je utoliko teža, što je čitavo ljudstvo u punoj meri zauzeto redovnim dužnostima. Borračke jedinice koje su pridate pozadinskoj zoni treba obučavati u cilju izvršavanja svog znanja ili u cilju prekvalifikacije ako to potreba iziskuje.

Pored toga, G-3 u komandi pozadine mora planirati i sve pokrete jedinica kako pridatih i podržavajućih, tako i onih koje se nalaze u pokretu kroz zonu ka frontu ili u pozadinu. U Drugom svetskom ratu jedna četvrtina štabnih oficira nalazila se na dužnostima u pozadinskoj zoni. Ta činjenica dovoljno podvlači značaj proučavanja specifičnosti rada G-3 u komandi pozadine od strane svih štabnih oficira.

I pored razlika u organizacionoj strukturi štabova u odnosu na naše štabove i specifičnosti savezničke pozadinske zone koju su oni imali u Francuskoj i na kojoj pisac bazira svoje zaključke, ipak gornja izlaganja mogu korisno poslužiti i kod nas za bolje razumevanje uloge štabnih oficira u sastavu komande pozadine.

S. P.

Potpukovnik Moris Skifmen: TEHNIČKA OBAVEŠTAJNA SLUŽBA NA PACIFIKU U DRUGOM SVETSKOM RATU¹⁾

Kroz kratak prikaz o razvoju tehničke obaveštajne službe na Pacifiku pisac iznosi svoje mišljenje o značaju i organizaciji ove službe u buduću. Ona se pojavila kao novina u prvim mesecima rata na jugozapadnom Pacifiku sa zadatkom da proučava neprijateljsko naoružanje i opremu, principe i metode njihove fabrikacije, fizičke i tehnološke osobine materijala, nomenklaturu, stokiranje i održavanje, organizaciju i delatnost izvršnih organa i ustanova, itd. U početku, tehnička obaveštajna služba se odvijala, kako na frontu tako i u pozadini, samo preko organa tehničkih službi, bez odgovarajućeg uvida od strane opšte obaveštajne službe (oddeljenje G-2). Postojale su radne komande artiljerisko-tehničke službe (ATS) i hemiskih stručnjaka pod upravom načelnika ovih službi. Januara 1944 godine objedinjeni su u poseban organ svi stručnjaci tehničke obaveštajne službe po hemiskoj, ATS, medicinskoj, inženjerskoj i intendantskoj službi i službi veze. Takav organ postoji i danas u Koreji.

Osnovna načela opšte obaveštajne službe važe i za tehničku obaveštajnu službu. Sakupljanje podataka ne vrše samo stručni organi, već i komandanti jedinica sa svojim štabovima i ljudstvom, sve do boraca. Prvo formirano odeljenje ATS obaveštajne službe imalo je tri sekcije. Administrativna sekcija vodila je računa o svim aktivnostima odeljenja,

izdavala obaveštenja, održavala vezu sa drugim organima, sakupljala nove podatke o ATS materijalu Japanaca i upućivala na dalje iskorišćenje srede podatke. Operativna sekcija sastojala se iz poljskih radnih komandi koje su radile na istaknutim bazama ili bile priključene diviziji ili korpusu. Njihova dužnost je bila da sakupljaju i raspoznaju materijal, pripremaju izveštaje o novim predmetima i upućuju zaplenjeni materijal sekciji za vršenje analiza. Sekcija za vršenje analiza pripremala je izveštaje o novim predmetima i upućivala trupama materijal radi obuke i u pozadinu radi istraživanja.

Tehnička obaveštajna služba vršila je prijem, klasifikaciju, održavanje i knjiženje zaplenjene neprijateljske opreme; podelu predmeta po granama, pakovanje i otpremu u pozadinu; vodila je evidenciju o izvorima, podeli i celini opreme po tipovima i o vraćanju pojedincima onih predmeta koje su mogli zadržavati kao uspomenu. Saradnja sa vojnicima na frontu sastojala se u tome što su oni davali podatke o mestima skladišta koje je neprijatelj ostavio i čuvali zaplenjenu opremu od rasturanja i uništavanja. U tome pogledu bilo je važno da im se blagovre-

¹⁾ Technical Intelligence in the Pacific in World War II by Lieutenant Colonel Maurice K. Schiffman, Military Review, januar 1952.

meno predoči značaj pravilnog postupka sa neprijateljskom opremom.

Na bazi izvršenih proučavanja neprijateljske opreme, tehnička obaveštajna služba izdala je mnogo priručnika o upotrebi medicinske opreme i materijala, uputa o rukovanju sa neprijateljskim naoružanjem i vozilima i sa opremom veze. Inženjerski stručnjaci korišćeni su za uklanjanje ili neutralisanje mina i lisičjih rupa u prednjim rejonima. U ovom cilju čim je to bilo moguće, rađena su uputstva sa potrebnim skicama i fotografijama o načinu njihovog neutralisanja ili uništavanja.

Uspesna praktična saradnja organa pojedinih službi dovela je do organizacije objedinjene tehničke obaveštajne

službe svih postojećih grana pozadinskih službi. Obrazovana je i prevodilačka sekcija i sekcija za umnožavanje.

Prema mišljenju pisca, tehnička obaveštajna služba trebalo bi u buduće da postane sastavni deo opšte obaveštajne službe kako borbene, tako i strategiske. Ona treba da se blagovremeno razvije, uporedo sa političkom i ekonomskom obaveštajnom službom. Ona treba da bude rukovođena centralizovano, pod neposrednim nadzorom G-2. Na bojištu treba da deluje veoma elastično, što se može postići odgovarajućom decentralizacijom. Njen uspeh će zavisići od tehničkog kadra koji mora biti pripremljen za buduće zadatke.

S. P.

Pukovnik Li J. Devis: RATNE IGRE NA KARTI — PRIPREMA I IZVOĐENJE

Artiljerijski pukovnik Devis, bivši nastavnik američke Komandne i generalštabne škole, iznosi u ovom članku¹⁾, prema iskustvima stečenim u školi, značaj ratne igre, njenu organizaciju i izvođenje. Članak je vrlo poučan, jer pruža uvid kako se ova vežbanja provode u Američkoj armiji, a daje nam mogućnost da uporedimo način izvođenja ove vrste vežbanja u drugim armijama i kod nas.

Ratna igra, po mišljenju pisca, pruža najbolju vrstu nastave koja se može izvoditi u učionici, a koja je ujedno najpribližnija ratnim uslovima. Zvanična američka definicija ove vrste vežbi je sledeća: »Ratna igra je vežba u kojoj se izvode dvostrane operacije na karti, gde su trupe i vojne ustanove obeležene odgovarajućim znacima koji se pokreću u cilju pokazivanja manevrovanja trupa na zemljištu«. Rad suprotnih strana reguliše grupa sudija. Cilj ratne igre je da se pokaže primena teorisko-doktrinarnih postavki koje su prethodno izučavane.

Koliki se značaj pridaje izvođenju ratnih igara u Armiji SAD najbolje se vidi iz programa koji je za nastavnu godinu 1950/51 predviđao: pešadisku diviziju u napadu i odbrani sa prelaskom u protivnapad, u vidu dvostrane slobodne ratne igre; pešadisku diviziju u napadu i odbrani noću sa prelaskom jedne strane u odbranu, a druge u napad, u vidu dvostrane slobodne ratne igre; oklopnu diviziju u ulozi rezerve korpusa u odbrani, u vidu jednostrane slobodne ratne igre; korpus u nastupanju i hvatanju dodira, u vidu dvostrane slobodne ratne igre; funkcionisanje jednog pozadinskog rejo-

na, u vidu jednostrane dirigovane ratne igre; rad grupe armija u koordiniranom planiranju ofanzivne operacije, u vidu jednostrane slobodne ratne igre i armiju u otpustanju, u vidu jednostrane dirigovane ratne igre.

U nabranjanju ovih vežbi uočava se da postoje sledeće vrste ratnih igara: jednostrane i dvostrane, koje mogu biti slobodne ili dirigovane.

U jednostranoj ratnoj igri ulogu sopstvenih trupa izvode učesnici, odnosno slušaoci, dok ulogu neprijatelja igraju sudije.

U dvostranoj ratnoj igri obe strane predstavljaju učesnici; ona je komplikovanija u strukturi i tehnicima, ali je poučnija i interesantnija za učesnike zbog raznovrsnosti situacija i zbog slobode akcije učesnika. Nezgodna strana ove vrste vežbe je, međutim, u tome, što je rukovodstvu teže da vodi vežbu određenim smerom ka postavljenom cilju.

Dirigovana ratna igra je vežba kojom rukovodstvo upravlja pomoću unapred pripremljenih izveštaja i vremenskih rasporeda koji treba da navedu učesnike na akcije koje je isplaniralo rukovodstvo.

U slobodnoj ratnoj igri nema veštačkog upravljanja akcijama. Učesnici su uvedeni u određenu situaciju, dati su im zadaci i ratna igra počinje. Dalja dejstva zavise od neprijateljskih snaga i od sudija. Dodeljivanje uloga učesnicima zavisi od cilja ratne igre. U diviziskoj ratnoj

¹⁾ Map Maneuvers — Their Preparation and Conduct by Colonel Lee I. Davis, Military Review, novembar 1951.

igri, na primer, učesnicima se obično dodeljuju uloge: komandanta divizije, načelnika štaba, načelnika oteka (I—IV), a prema potrebi i njihovih pomoćnika, kao i načelnika oteka za rodove i službe (što kod njih obrazuje specijalni štab).

Sudije vrše svoju dužnost prema zvanom Priručniku za sudije. Oni se nalaze u ulozi pretpostavljenih, potčinjenih i suseda. Njihova najvažnija dužnost sastoji se u proceni odluka i zapovesti učesnika. Ova ocena se, naravno, ne saopštava učesnicima direktno, već dolazi do izražaja u zapovestima, izveštajima i obaveštenjima. Sudije u svojim ulogama donose odluke, izdaju zapovesti i vrše štabnu koordinaciju. U divizijskoj ratnoj igri oni imaju ulogu komandanta bataljona i pukova dotične divizije, korpusnog i armiskog štaba i susednih jedinica. Oni treba da deluju sa puno mašte i inicijative, da bi mogli realno reagirati i da bi učesnicima pravilno saopštili svoje odluke, planove i zapovesti. Sudije ne smeju uticati na učesnike niti izražavati svoje neslaganje sa odlukama učesnika i tsl. Oni treba da prihvate odluke učesnika, pa da na njih utiču kao što bi komandanti i trupa na bojnopolju radili.

Rad sudija mnogo pomažu pregledne skice u kojima su po fazama prikazana dejstva, a koja treba da proizađu iz rada učesnika. Ove skice treba unapred da pripremi svako odeljenje sudiskog generalštaba (G₁—G₄). U slobodnoj ratnoj igri ove skice, naravno, ne smeju da ograničavaju slobodu akcije učesnika, već treba samo sudijama da posluže za orijentaciju.

Ratna igra ima dobre, ali i rđave strane. U **dobre strane** pisac nabroja: 1) mogućnost da se događaji ređaju jedan za drugim; 2) mogućnost vežbanja (uigravanja) dotične komande (štaba) kao celine; 3) mogućnost pokazivanja primene i provere taktičkih i administrativnih postavki, odnosno načela; 4) odlična prethodna proba i vežba manevra koji su projektovani da se održe sa trupama na zemljištu, te na taj način, manevr postaje provera ratne igre, a trupe imaju znatno više koristi od vežbe, jer se izbegavaju čekanja, pogrešni pokreti, lutanja i tsl.; 5) predstavlja dinamičnu vežbu nasuprot taktičkoj vežbi na karti koja ima karakter statike.

U **rđave strane** ratne igre pisac ubroja sledeće: 1) što taktički i administrativni principi moraju da budu od ranije poznati učesnicima, jer njihovo učenje u toku same vežbe nije moguće; 2) učesnici

se mahom obučavaju samo u dodeljenoj ulozi. Ovaj nedostatak se može otkloniti menjanjem uloga učesnika.

Prema postavljenom cilju, obuka se može izvoditi na dva načina: 1) ako se cilj vežbe sastoji u specijalizaciji učesnika za izvesne dužnosti, onda će učesnici biti stalno na odgovarajućim funkcionalnim dužnostima; i 2) ako, međutim, učesnici treba da steknu uvid u celokupno funkcionisanje štaba, onda treba da se izređaju u što više uloga. Da bi svi učesnici bili upoznati sa tokom vežbe kao celine, mogu se u toku ratne igre periodično održavati konferencije i kratka izlaganja situacije.

Ratna igra iziskuje brižljivu **pripremu**. Prvi korak u tome treba da se ogleda u izdavanju određenom rukovodiocu ratne igre kratkog uputstva kojim treba da bude preciziran cilj vežbe. Pošto ono služi kao osnova ratne igre, rukovodilac mora da ga svestrano prouči. Sledeći korak u pripremi vežbe treba da bude izrada opšte i posebnih pretpostavki (situacija). Opšta pretpostavka treba da bude zajednička za obe strane, a posebne pretpostavke (situacije) sastavljaju se posebno za svaku stranu. Posebne situacije treba da budu sastavljene tako da se izazove interesovanje učesnika slično kao što ga izaziva zagonetka. Ona treba da sadrži uobičajene elemente »ratne magle«. Izlaganje potpunih planova, obezbeđenje pune pozadinske podrške, jednostavnost načina popune ljudstvom i davanje potpunih podataka o neprijatelju imaće za posledicu da će se vežba odvijati sa nedovoljno interesovanja učesnika.

Posebna pretpostavka (situacija) treba da bude sastavljena tako da svi organi komande mogu razviti punu svoju aktivnost. To, naravno, zahteva veliku maštu i inventivnost. Ako se ne izvrše brižljive pripreme u ovom pogledu, onda će se kod ratnih igara koje treba da obrade taktičku i administrativnu stranu operacije desiti da će ova druga strana vežbe biti stavljena u drugi plan.

Zadaci koji se imaju postići ratnom igrom su dvojaki: grupni i individualni. Grupni zadatak biće ispunjen ako se ratna igra razvija pravilnim tokom. Obično vežba počinje zapovešću pretpostavljene komande kojoj se prilaže karta ili oleata sa ucrtanim rasporedom snaga u određenom vremenu neposredno pred početak ratne igre. Individualni zadaci proizlaze iz akcije koje su zasnovane na situacijama, a koje se jedne za drugom razvijaju. Svaki učesnik mora da donosi odluke u

ulozi koja mu je poverena, i ona treba da proizlazi iz njegove sopstvene procene. Učesnik će brzo naučiti koliko je nesmotreno donositi odluke bez raspolaganja odgovarajućim osnovama. S druge strane, ako učesnik donese odluku bez koordinacije sa ostalim organima štaba, on će se takođe ubrzo uveriti da je pogrešio. Pravilnost posebnih odluka odraziće se na rešenje zadatka grupe kao celine.

Izvorni materijal ratne igre može se podeliti u tri grupe: taktičke i administrativne pretpostavke (situacije), uputstva za postupak učesnika i sudija i usvojeno rešenje.

Taktičke i administrativne pretpostavke sastoje se iz opšte i posebnih pretpostavki (situacija), zadataka, liste podržavajućih trupa, raznih procena i studija (naprimer, o vremenu, zemljištu i tsl.). Ceo elaborat treba blagovremeno predati učesnicima i sudijama kako bi ih oni mogli brižljivo proučiti i uživeti se u situaciju.

Administrativna uputstva sadrže: preglede rasporeda ljudstva, prostorija, sredstava veze, vremena, karata i sredstava za snabdevanje.

Dužina trajanja ratne igre treba da bude tako podešena da bi se iz vežbe izvuklo što više koristi. Kao minimum postavlja se jedan puni dan, a po mogućstvu vreme treba da bude duže. Odnos astronomskog i operativnog vremena treba da bude oko 1:2—3. Takav odnos je realan, pošto rad štabova sam po sebi iziskuje manje vremena nego trupni pokreti.

Početak izvođenja ratne igre treba da bude obeležen: 1) opštom orijentacijom, kojom treba proveriti da li su učesnici i sudije ušli u situaciju da bi se mogao steći zaključak o rezultatu prethodne studije; 2) instruktažom sudiskog karaktera; 3) ako učesnici nisu upoznati sa tehnikom ratne igre, korisno je prikazati razvoj si-

tuacije na nekom drugom primeru ratne igre.

Poželjno je da na ratnim igrama učestvuje vazduhoplovni sudija u ulozi komandanta vazduhoplovnih snaga komande koja je pretpostavljena komandama u kojoj deluju učesnici. On je jednovremeno vazduhoplovni referent obaveštajnog i operativnog odeljenja u korpusnom i armiskom štabu i pretstavlja armisko vazduhoplovstvo jedne i druge strane. On može da igra i ulogu vazduhoplovnog oficira za vezu kod divizija koje dejstvuju jedna prema drugoj. Vazduhoplovni sudija treba da vodi računa o pravilnosti upotrebe vazduhoplovstva u ratnoj igri.

Kritika se smatra obaveznim, završnim delom vežbe. U kritici se izlaže: cilj vežbe, u koliko i kako je isti postignut; pravilne i nepravilne akcije u toku izvođenja vežbe; greška u štabnoj organizaciji i postupcima, pripremanju planova i odluka. Kritika treba da bude konstruktivna. Citiranje događaja zamara, pa ga zato treba izbegavati. Učesnici ratne igre koji će na kritici imati da izlažu izvesne probleme treba da budu unapred obavešteni, da bi se za to pripremili.

Na zaključku kritike treba izneti usvojeno rešenje, što se može učiniti ili usmenim izlaganjem ili u vidu pismenih skripti, vodeći pri tome računa o tome da učesnici mogu rešenje pročitati na vreme i, eventualno, postaviti izvesna pitanja. U slobodnoj ratnoj igri ima veliki broj rešenja. Zbog toga je važno da se govori o **jednom usvojenom rešenju**.

U zaključku članka pisac iznosi mišljenje da ratne igre treba da zauzimaju važno mesto u vojnom školovanju, jer one omogućuju vežbanje kako u komandnim, tako i štabnim ulogama i predstavljaju odlično sredstvo za izgrađivanje komandnih organa kao celine, a usto, one razvijaju i smisao za organizaciju.

V. K.

General Paolo Supino: AKTUELNI PROBLEMI ARTILJERIJE¹⁾

Autor smatra da savremena artiljerija preživljava duboku krizu. Ona ne može više da uskladi svoja dejstva sa potrebnom brzinom intervencije za račun svoje pešadije, niti može da dejstvuje na celom prostoru po dubini koji zauzima neprijatelj — a koji se neprekidno povećava u poredio sa evolucijom rata i bitke. Dosađ se problem rešavao neprekidnim povećanjem artiljerijskih sredstava u pešadi-

skim jedinicama, a za dublje taktičke zadatke služila je taktička avijacija — kao produženje artiljerijskih putanja. No, ovo rešenje nije pogodno ni za artiljeriju ni za pešadiju, niti je uopšte to put za definitivno rešenje ovog problema. Prema

¹⁾ Generale di brigata Paolo Supino: Problemi attuali d'artiglieria, Rivista Militare, novembar 1951.

tome, centralni problem daljeg opstanka artiljerije predstavlja rešenje sledećih pitanja: povećanja dometa, smanjenja zone sigurnosti i mogućnosti trenutnog ostvarenja masovne i tačne vatre.

Da bi što tačnije odredio mogući razvoj artiljerije, autor detaljno analizira karakteristike savremene artiljerije:

1) Moderna tehnika stvorila je artiljeriju koja raspolaze širokim mogućnostima gađanja po frontu i dubini. Između kalibara u masovnoj upotrebi (od 75—200 mm) dometi variraju od 14—40 km, a težina oruđa od 2—60 tona. Praktična brzina gađanja iznosi 2—6 zrna na minut (za srednje i male kalibre), što dozvoljava da divizion od 12 oruđa izbací u jednom minutu 1,2 tone zrna srednjeg ili 0,6 tona zrna malog kalibra.

To je što se tiče klasične artiljerije, a kako stoji stvar sa raketnom artiljerijom za taktičku upotrebu? Ona se još uvek usavršava, te se ne znaju njena krajnja dostignuća, niti sve njene mogućnosti. Lafeti su joj jednostavni i laki (0,5—1 tone); količina vatre u jedinici vremena ogromna; metodi gađanja jednostavni i ne zahtevaju veliku specijalizaciju posluge. Dometi su zasad ograničeni (4—8 km), a preciznost vrlo mala (rasturanje 1/10 dometa), ali se tako jako rasturanje kompenzira količinom vatre, jer, naprimer:

— nemački divizion »Nebelwerfern« od 3 baterije izbacuje za 10 sekundi 108 raketa ili 3,6 tona;

— nemački teški divizion »Schwere Wurfgeräte« za 30 sekundi izbacuje 408 raketa ili 120 tona;

— američki divizion »Rocket Field Artillery« kalibra 114 mm za 12 sekundi izbacuje 864 rakete ili 16,5 tona čelika sa 2 tone eksploziva, što približno odgovara koncentraciji vatre od 48 divizona 105 mm! Kao što se vidi, sredstva za postignuće ovakvog efekta vatre malo staju, ali je problem municije značajan i težak.

2) Pokret artiljerije na bojištu mora da teče istim tempom kojim se kreću i rodovi sa kojima artiljerija sadejstvuje. Stoga se rešenje mora tražiti u mehanizovanoj artiljeriji koja sve više postaje vrsta tenkova, iako težina oklopa ide na štetu kalibra i dometa oruđa, a mehanizam postaje vrlo komplikovan. Prema tome, samohodna artiljerija sa mestimično jačim ili slabijim oklopom daje modernu koncepciju rešenja pokreta i vatre u artiljeriji. No, pri ovome treba imati u vidu da i motorizacija i mehanizacija donose artiljeriji težak problem snabdeva-

nja gorivom, pored već postojećeg u snabdevanju municijom.

3) Moderna artiljerija stagnira, kaže pisac. Za poslednjih 30 godina domet se gotovo nije izmenio iako je tehnologija metala otišla daleko unapred. Veliki domet je neophodan uprkos intervencije taktičke avijacije, jer je ona neekonomična, nesigurna i zavisna od vidljivosti i stanja atmosfere — a ne može ni da bude neprekidno u akciji. Sposobnost brzog i iznenadnog ponavljanja vatrenog dejstva po raznim ciljevima na raznom udaljenju po frontu i dubini, ostaje i dalje specifičnost artiljerije. Međutim, pitanja trenutnog otvaranja masovne vatre na desetine kilometara dubine neprijateljskog rasporeda, smanjenja zone sigurnosti kao i ostvarenja boljih uslova sadejstva, još nisu u dovoljnoj meri rešena. Prema tome, savremena artiljerija je ispod nivoa savremene tehnike i, ako ona još i danas čini kostur rasporeda vatre, to je samo zato što se od nje ne traži ništa više. Stoga, tvrditi da artiljerija, izgrađena na tradicionalnim zahtevima, nema više uslova za dalji razvoj, ne bi bilo pravilno, kao što nije pravilno ni tražiti rešenje na nekom potpuno novom putu, van današnje tehnike i konstrukcije. Ovo stoga, što je moderna tehnika već dala svoje novine ostvarujući: poljsku raketnu artiljeriju i bestrzajnu artiljeriju, pored drugih zasad još nedovoljno poznatih vrsta materijala. Zasad su od naročitog interesa zrna (rakete) koja na putanji povećavaju svoju brzinu, čime postižu veliki domet i preciznost, a u isto vreme imaju i veliku živu silu na cilju. Postoje i projektili sa autopilotom koji postižu pri današnjoj tehnici domet od 150 km. Ima još i dosta drugih vrsta dirigovanih zrna koja takođe mnogo obećavaju. Pored toga, i u municiji imamo značajna usavršavanja, naročito kod kumulativnog zrna, iako još nedovoljno ispitano, koje u sebi krije ogromnu energiju. Radioupaljač na zrnu obećava rešenje pitanja najkorisnijeg udaljenja tačke rasprskavanja zrna od živih ciljeva.

4) Pored problema koji su sadržani u artiljeriskom materijalu, postoje problemi i u tehnici gađanja, borbenim porecima i organizaciji upotrebe vatre. Postupci u organizaciji gađanja takođe su isti kao i pre 30 godina (ista topografska i balistička priprema gađanja). Elementi za gađanje još uvek imaju ograničenu vrednost po vremenu i prostoru — a to mnogo umanjuje efikasnost ponovnog otvaranja vatre, kao i prenosa vatre na druge ciljeve. Iznenadjenje i efikasnost se

gube i usled nemogućnosti upotrebe većeg broja jedinica bez ponovne prethodne kontrole gađanja. Ni metode određivanja ciljeva nisu se mnogo razvile, jer se, praktično, svode na upotrebu karte, busole i durbina.

5) Moderna artiljerija i njene karakteristike ostale su za poslednjih 30 godina gotovo nepromenjene, te i efikasnost njene vatre nije doživela neki naročiti progres. Iako postoje izvesna usavršavanja, ona su više organizacijske nego tehničke prirode. Prema tome, u opštoj evoluciji ostalih rodova artiljerija, može se reći, nije evoluirala. Pisac se pita, jesu li za ista iscrpljene sve mogućnosti artiljerije, ili, ako su one na granici, koje su te granice?

Pošto savremeni rat traži masovnu vatru, a ova opet mnogo artiljerije (veću gustinu), to rešenje ovoga pitanja treba tražiti u organizaciji i preuređenju artiljerijskih jedinica. No masovna vatra traži rešenje i taktičko-tehničkih pitanja (priprema gađanja), kao i tehničko-konstruktivnih — pitanje proizvodnje savremenog materijala.

Ovo poslednje pitanje, s obzirom na doglednu budućnost, ne može se mnogo menjati ili se ne može menjati tako brzo. Prema tome, rešenje taktičko-tehničkih pitanja ostaje kao široko polje za dalje usavršavanje artiljerije i artiljerijskih jedinica. Znači, pri određenim karakteristikama artiljerije za usavršavanje ostaje: preuređenje artiljerijskih jedinica (reorganizacija) i usavršavanje metoda pripreme i usavršenja gađanja.

Preuređenje artiljerijskih jedinica ostvarljivo je organizovanjem velikih artiljerijskih jedinica, koje će dati najbržu i najefikasniju masovnu vatru kao i celishodnu intervenciju artiljerije. Velike artiljerijske jedinice su u isto vreme i najpodesnije za ostvarenje sadejstva sa ostalim rodovima.

Što se tiče usavršavanja metoda pripreme i izvršenja gađanja, tu takođe ne postoje neke naročite tehničke teškoće. Pitanje ostvarenja tačne vatre, brzih e-lemenata za gađanje, kao i sigurnih prenosa tačne vatre bez kontrole, u mnogome je olakšano primenom fotografskih metoda sa trenutnim razvijanjem snimaka ili fotogrametrijskih metoda sa restitucionim aparatima velike brzine.

Prema tome, tehničko ostvarenje topografske i balističke pripreme postoji, jer postoje aparati koji ovaj problem rešavaju u sve tri dimenzije. Za brzo do-
stavljanje izračunatih elemenata za ga-

đanje služi radio ili specijalni aparati koji jednovremeno rade na dve frekvencije od kojih jedna služi samo za poziv vatre, a druga za ostale razgovore. Takođe postoji mogućnost vezivanja radioaparata za dalekopisače, čime se postiže bolji, brži i tačniji prenos komandi za vatru.

Otkrivanje ciljeva treba da bazira na aerofotografiji sa brzim razvijanjem, jer danas može da se fotografise i po magli i po noći. Korišćenje televizije i radara takođe danas postoji. Stoga, ceo posao oko pripreme i izvršenja gađanja, kao i otkrivanja ciljeva treba mehanizirati, a za to postoji mogućnost u velikim artiljerijskim jedinicama, zaključuje autor.

Činjenica je da je artiljerija, ovakva kakva je, sjajno odigrala svoju ulogu u Drugom svetskom ratu, i da je isto tako uspešno vrši i u najnovije vreme, kao i da je za budućnost još u mnogočem nezamenljiva. Prema tome, rešenje treba tražiti u novim vidovima artiljerije, dopunjenim »starom« klasičnom artiljerijom i u njihovoj međusobnoj saradnji. No i pored detaljnog ulaženja u sve artiljerijske specijalnosti, gornjoj studiji nedostaju, po našem mišljenju, sledeće pojedinosti:

1) U samoj postavci problema savremene artiljerije izostavljen je problem povećanja moći zrna, kao jedan od vrlo važnih, jer je artiljerija pretstavnik vatrene moći. Protivtenkovsko zrno pobedilo je oklop, a kumulativno dejstvo krije u sebi još neispitane snage. Pored toga, postoji mogućnost povećanja moći i kod zrna za žive ciljeve. Interesantno je napomenuti da su već vršeni opiti sa artiljerijskim zrnima punjenim atomskim eksplozivom o čemu autor ništa ne govori.

2) Pitanje boljeg sadejstva sa pešadijom i tenkovima zaista je važno i zaslužuje uvek veliku pažnju. Ono se sastoji iz dve komponente: tačnosti gađanja i moći zrna. Tačnost gađanja smanjuje zonu sigurnosti, tj. pešadija se može više primaći vatri svoje artiljerije ukoliko je rasturanje manje. Međutim, moć zrna povećava zonu sigurnosti. Pa ipak, sadejstvo sa pešadijom i tenkovima nije ugroženo do te mere da bi zona sigurnosti postala neki poseban problem.

3) Autorova nastojanja za formiranjem velikih artiljerijskih jedinica sasvim su opravdana sa gledišta potrebe masovne vatre, no ne sme se gubiti iz vida da i masovna vatra mora biti pre svega tačna.

Major L. F. Rajt: UPOTREBA PA ARTILJERIJE ZA GAĐANJE ZEMALJSKIH CILJEVA

Problem potpunijeg iskorišćenja PA artiljerije na bojištu postavljen je i u Koreji. Američki major Rajt³⁾ smatra da PA artiljerija može izvršavati i druge zadatke na bojištu sem dejstva protiv aviona. On kaže da je u Koreji jedna PA grupa odigrala ulogu divizijske artiljerije. Ovo je potstaklo na razmišljanje o tome kako i na koji način da se upotrebi srednje-kalibarska protivavionska artiljerija kao zemaljska artiljerija, kada trupama ne preći velika opasnost iz vazduha. Prednost ovakvog načina korišćenja protivavionske artiljerije jasno se ogleda u povećanju gustine vatre zemaljske artiljerije. Pri ovome treba imati u vidu da su mogućnost horizontalnog polja dejstva, veliki domet i pokretljivost, kojima se odlikuje PA artiljerija, veoma dobre osobine baš sa gledišta zemaljske artiljerije. Međutim, izbor vatrenog položaja predstavlja poseban problem, jer se oruđa moraju dobro maskirati zbog velikog bleška koji se lako uočava. Sem toga, naprimera, za PA top 90 mm pri elevaciji od svega 100 hiljaditih, domet je 6.750 m. Ako se želi gađanje na kraćim otstojanjima, izboru vatrenog položaja treba posvetiti posebnu pažnju. U svakom slučaju, potrebno je brižljivo proučiti padajući krak putanje kako ne bi došlo do gubitaka kod sopstvenih trupa zbog srazmerno položene putanje zrna.

Dalji problem jeste u relativno maloj težini zrna i u velikom rasturanju po daljini. Brzina gađanja na zemaljske ciljeve biće nešto manja nego kada se PA oruđe upotrebljava za gađanje vazdušnih ciljeva, tako da će biti približno ista kao kod haubice 105 mm, naročito pri dužem trajanju vatre. Pored toga, postavlja se pitanje topografske pripreme za gađanje. Pisac smatra da se u ovim slučajevima mora PA jedinicama pridavati deo ljudstva iz zemaljske artiljerije, ili, pak, da zemaljska artiljerija obavi potrebne topografske radove i za PA jedinice. Pa ipak, pisac kaže, ne idem tako daleko da tvrdim da su sva ova ograničenja PA

artiljerije tolika da bi prouzrokovala neke ozbiljne poteškoće.

Pri upotrebi PA artiljerije postoje dve varijante: da se čitavi PA divizionii upotrebe potpuno kao zemaljska artiljerija ili da se ovako upotrebe samo pojedine baterije, a ostale da se postave tako da mogu vršiti svoj osnovni zadatak PAO, a, po potrebi, i da pojačavaju vatru zemaljske artiljerije. Prema tome, po mišljenju pisca, u granicama ovih varijanti upotreba jednog PA divizionia ili PA grupe u ulozu zemaljske artiljerije ne predstavlja naročiti problem. Svaki se zadatak može dodeliti PA artiljerijskoj jedinici, mada se zadaci neposredne podrške ili pojačanja divizionia za neposrednu podršku smatraju nepoželjnim. Međutim, iz alternative upotrebe PA divizionia za pojačanje zemaljske artiljerije, iskršava nekoliko problema. Kada se radi o pojačanju, treba imati u vidu da su baterije postavljene prvenstveno za protivavionsku odbranu, te je njihova upotreba u ulozu zemaljske artiljerije ograničena i drugostepena. Zato se nikad ne može vremenski unapred planirati njihova upotreba. Ako se još ima u vidu relativno veliko rasturanje PA oruđa i lakoća zrna, onda je jasno što preovlađuje mišljenje da se PA artiljerija najkorisnije može upotrebiti za gađanja za uznemiravanje i zaprečna gađanja, kao i za gađanja, u cilju neutralisanja, slabo zaklonjenih ciljeva na većim daljinama itd.

Interesantno je da pisac ovog članka ništa ne govori o upotrebi PA artiljerije u borbi protiv tenkova. Međutim, ne treba nikad gubiti iz vida da su PA oruđa baš po svojim konstruktivnim i balističkim osobinama izvanredno pogodna i veoma efikasna protiv tenkova, što je dokazano i u toku prošlog rata.

³⁾ The AAA 90 in a Surface Mission by Major Lucius F. Wright, Jr., Combat Forces Journal, decembar 1951, SAD.

Pukovnik Džon Devis: NEKA TO RADE ŽENE¹⁾

Na sastanku zajedničkog odbora načelnika štabova oružanih snaga SAD postavljeni su zadaci i protivavionske odbrane zemlje. Sva tri vida oružanih snaga ima da doprinesu protivavionskoj odbrani SAD. Vazduhoplovstvo će dati avione za presretanje i obezbeđiće sistem VOOV. Mornarica će dati takođe avione, a i PA brodove, ako se za njima ukaže potreba. Suvozemna vojska daće PA artiljeriju i dirigovane projektile za gađanje vazdušnih ciljeva. Međutim, pisac članka upozorava da će svaki avion, upotrebljen za PAo teritorije, biti jedan manje za taktičku podršku trupa iz vazduha, a svaki vojnik kod PAo topa biće jedan manje za ofanzivne akcije protiv neprijatelja. Nemci, Japanci i Britanci borili su se za rešenje ovog problema u prošlom ratu. Milion i po muškaraca koje su Nemci upotreбили u vazdušnoj odbrani i u industriji aviona, naoružanja i municije predstavljao je značajan faktor koji je doprineo njihovom konačnom porazu, jer su nedostajali na frontu. Slično tome, vazдушna odbrana Velike Britanije predstavljala je veliki napor koji se osećao u toku celoga rata. Za SAD taj problem nije postojao u prošlom ratu, ali će u eventualnom budućem postojati, naročito kada se ima u vidu da se rezerva protivničkih atomskih bombi sve više povećava. S druge strane, problem PAo je takve prirode da bi mogao apsorbovati celokupni potencijal SAD, pa ipak, ne bi mogao da obezbedi ništa drugo sem što bi povećao stepen uništavanja neprijateljskih aviona. Međutim, poznato je da prenošenje borbe na neprijateljsku teritoriju i uništenje njegovog potencijala predstavlja najbolju i najsigurniju odbranu. Jer, i najbolja defanzivna sredstva, koja su Britancima i Americancima stajala na raspoloženju, samo su umanjila nemačko bombardovanje Londona sa V-1, ali nisu mogla da ga spreče. Opasnost je bila otklonjena tek kada su savezničke divizione očistile Pa de Kale, Belgiju i deo Holandije. Ipak, učinjeni napori za odbranu Londona od V-1 nisu bili uzaludni, jer je pred kraj rata 70% od svih V-1 bilo uništavano.

Pisac članka predviđa da usavršavanjem dirigovanih projektila za gađanje vazdušnih ciljeva, naoružanje suvozemne vojske može vrlo lako postati stub PAo. Lovački avioni mogli bi čak imati drugostepenu ulogu, jer bi predstavljali pokretnu udarnu silu za pojačanje, odnosno zatvaranje rupa u teritorijalnoj PAo.

Za ovo tvrđenje on navodi da je 1943 godine trećinu gubitaka 8 vazduhoplovne armije nad Nemačkom prouzrokovala nemačka PA artiljerija. 1944 i 1945 godine dve trećine oborenih bombardera i znatan broj drugih aviona otpada na nemačku PA artiljeriju. Tačno je da je 1944 godine nemačko vazduhoplovstvo počelo da gubi svoju udarnu moć, a u isto vreme nemačka PA artiljerija nije raspolagala ni tempirnim upaljačima, ni radarima koji bi se mogli uporediti sa američkim »SCR 583«.

U vremenu od invazije u Normandiji do završetka rata PA artiljerija 12 američke grupe armija oborila je 2.100 aviona, što znači oko 11% od ukupnog broja uništenih aviona. Uprkos velikoj savezničkoj nadmoći u vazduhu, lovci nisu nikada ni izdaleka postigli tako velike rezultate. 1 januara 1945 godine, kada su Nemci izvršili najveći vazdušni napad na savezničke aerodrome, kojom prilikom su, računajući se, izvršili oko 700 letova, PA artiljerija je uništila 220 aviona, dok su lovci oborili manje od 100.

U Nemačkoj je najveće brojno stanje u PAo iznosilo oko milion i po od čega je otpadalo na poslugu PA oruđa oko 350.000 ljudi. U Velikoj Britaniji najveći broj ljudstva upotrebljen u te svrhe iznosio je nešto manje od 300.000 ne računajući osoblje vazduhoplovstva koje je rukovalo barážnim balonima i posluživalo MPAA i PAM za odbranu aerodroma.

Napredak tehnike u posleratnom periodu donekle menja tu sliku iz Drugog svetskog rata. Radar je potisnuo PA reflektore, a barážni baloni su zastareli. Isto tako, atomska bomba je skoro odstranila potrebu za MPAA i PAM, jer avion, koji nosi i baca atomsku bombu, leti na visini koja je daleko iznad maksimalnog efikasnog dometa MPAA i PAM. Iz tih razloga može se očekivati da će se PA odbrana ubuduće sastojati od malog procenta MPAA i PAM oruđa, velikog procenta PA topova i sve većeg procenta dirigovanih projektila, a u svakom slučaju, od velikog broja angažovanog ljudstva.

Britanci su se još 1940 godine susreli sa problemom ljudske snage i počeli su sa uvođenjem žena u PA jedinice. Uključivanje žena u ove jedinice izvedeno je u

¹⁾ Let The Women Do It by Colonel John W. Davis, Military Review, novembar 1951.

početku uz mnogo sumnje u uspeh. Pojedini rukovodioci su se plašili da se javno mnjenje neće nikada složiti sa time da žene rukuju ratnim oruđima; drugi su sumnjali u izdržljivost i moral žena u vojsci. Međutim, rezultati su bili vrlo dobri. Ženama je bilo omogućeno da se dobrovoljno javljaju u jedinice PAO gde su po završenoj obuci raspoređivane u mešovite baterije u kojima je obično bilo do polovine ženske posluge. Na taj način u jedno vreme je bilo u jedinicama PAO 74.000 žena, što odgovara brojnom stanju od 4 divizije, a moglo ih je biti 170.000 da je za to bilo potrebe. Britanska javnost bila je ponosna što i žene brane domovinu, a na veliko iznenađenje, žene su se često pokazale bolje na dodeljenim zadacima nego prosečni muškarci-vojnici. One su pokazale hrabrost i hladnokrvnost u bezbroj PA borbi. Pred kraj rata osoblje PA odbrane sačinjavali su, uglavnom, stariji i fizički ograničeno sposobni muškarci i žene.

Nemačko iskustvo u mnogom je slično britanskom. Do kraja 1942 godine nemačke PA jedinice, raspoređene za odbranu zemlje, sastojale su se od ljudi fizički sposobnih za aktivnu službu na frontu. Početkom 1943 godine počela se ozbiljno osećati oskudica u ljudskoj snazi i PA jedinice za odbranu zemlje bile su prve na udaru. Da bi se zadovoljila potrebna za ljudstvom, bile su organizovane pomoćne PA jedinice, koje su se sastojale iz nehomogene mešavine fabričkih radnika, stranih državljana, ratnih zarobljenika i žena. Ove pomoćne jedinice vremenom su sačinjavale 44% ukupnog brojnog stanja u PA jedinicama. Ostalih 56% sačinjavale su regularne jedinice većinom sa starijim i fizički ograničenim ljudstvom. Žene su upotrebljene u ograničenom broju, a bile su nedovoljno obučene, te se nisu dobro pokazale.

Potreba PA odbrane i njene blagovremene organizacije danas se postavlja u oštrijoj formi, nego za vreme prošlog rata. Oruđima masovnog uništavanja danas se može postići mnogo veći stepen razaranja nego ranije. Pored toga, i vreme, koje je i u prošlom ratu bilo dragoceno, danas je još dragocenije, jer u prvom mesecu, pa čak i u prvim danima eventualnog sukoba mogu se očekivati vrlo veliki, ako ne i porazni gubici i razaranja. Dok su u prošlom ratu, uprkos teškim udarcima iz vazduha, i Britanija i Nemačka imale na raspoloženju izvesno vreme za poboljšanje svojih odbrambenih mera, u budućem ratu sa ovim se ne može računati. Zato se i sistem PA odbrane

javlja kao jedna hitna potreba, čije jedinice treba da budu u punoj borbenoj gotovosti sve dok postoji opasnost vazdušnog napada.

Upotreba radnika za PA odbranu često se pominje. Polazi se od pretpostavke da će većina PA artiljerije biti postavljena unutra i u blizini industrijskih i jako naseljenih centara, te će radnici moći da se koriste i za PA jedinice. Ova pretpostavka, ako bi i bila ostvarljiva, imala bi za posledicu znatnu uštedu ljudske snage. Nažalost, ona ima mnogo nedostataka. U prvom redu, većina PA jedinica biće smestena van branjenog objekta, kako bi se omogućilo presretanje aviona pre nego što mogu da bace bombe. Te daljine van branjenog objekta, iako, možda, neće biti velike, mogu postaviti ozbiljan problem brzog transporta. Sem toga, mnogo ozbiljniji problem je pitanje obuke — koja je dosta složena i teška. Da bi osoblje moglo da posluhuje radare i komandne računare, potrebna mu je obuka od nekoliko meseci. Stoga je sistem upotrebe radnika neprihvatljiv.

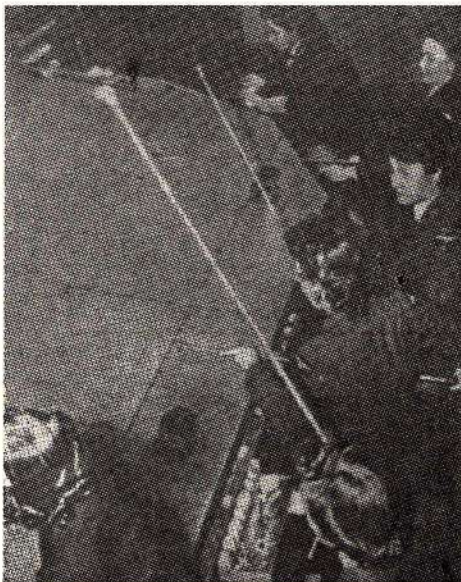
Posle gornjih navoda, pisac članka daje predlog rešenja ovog pitanja. On navodi da žene mogu da obavljaju 50—60% zadataka u teritorijalnoj PA odbrani isto tako dobro kao i muškarci. Ti zadaci su rukovanje telefonskim centralama, rad na

Slika 1. — Žene na osmatračkom durbinu PA baterije

komandnim računarima i radarima, vođenje šema leta itd. gde su žene često pogodnije od muškaraca (vidi sl. 1 i 2).

Sem toga, one mogu da rade i kao kuharice, činovnice i šoferi, a mogu da vrše

Slika 2. — Žene vode šemu leta aviona u operativnoj sobi na KM PAO

i veći deo poslova po raznim štabovima. Međutim, posluživanje samih topova je iznad fizičkih mogućnosti prosečne žene. Najzad, žene se mogu korisno upotrebiti i na drugim mestima u sva tri vida oružane sile, kao i u industriji.

Na osnovu svega iznetog, pisac predlaže za svoju zemlju sledeće mere:

1. — Da se obrazuju mešovite PA jedinice za teritorijalnu PA odbranu od žena i starijih i ograničeno sposobnih muškaraca koji bi se još mogli koristiti.
2. — Da se apeluje na oficire i borce, onesposobljene ranama ili bolešću za boračku službu, da stupaju u jedinice teritorijalne PAO posle čega će se sa tim ljudstvom izvršiti potrebna obuka.
3. — Da se na univerzitetima organizuju jedinice PA artiljerije u kojima će žene dobijati potrebnu obuku, posle koje će postati rezervni oficiri.
4. — Da se dozvoli ženama da pohađaju odgovarajuće kurseve iz PA artiljerije i dirigovanih zrna.

Kapetan fregate Uden: INFRACRVENI ZRACI U SLUŽBI VOJNOG OBAVEŠTAVANJA

Infracrveni zraci nisu ništa drugo do nevidljiva »tamna« svetlost koju golo oko ne može da vidi, te su potrebni specijalni tehnički uređaji da bi i ovi zraci postali pristupačni našem čulu vida.

Francuski kapetan fregate Uden u početku svoga članka pod gornjim naslovom¹⁾ ističe da je prvi svetski rat bio rat hemičara, dok je Drugi bio prvenstveno rat fizičara, a u izgledu je da će primena fizikalnih sredstava dominirati i u Trećem svetskom ratu. Stoga je danas više nego ikad potrebno izučavati primenu fizikalnih sredstava u ratu.

Da bismo lakše razumeli upotrebu ovog novog sredstva, izvršićemo kratko upoređenje primene infracrvenih zrakova sa vojnom primenom radiotalasa. Radio je u Prvom svetskom ratu bio prvo primenjen za održavanje veze. Ovaj problem bilo je relativno lako rešiti. Međutim, elektromagnetna detekcija (otkrivanje), koja je uspešno primenjivana i koja je dala velike rezultate u Drugom svetskom ratu, svakako je bio mnogo teži problem. Detekcija neprijateljskih ciljeva može se

vršiti na dva načina. Jedan je način da se neprijateljski cilj »osvetli« pomoću elektromagnetnih zrakova, a zatim da se prikupi energija koju isti cilj odbija od sebe. To je princip detekcije pomoću odbijanja (eha) i on se primenjuje kod radara, ali je indiskretan jer tajnost nije zagarantovana. Drugi način, koji je diskretan, sastoji se u hvatanju energije koju neprijatelj sâm nehotično zrači, bilo u vidu zvuka ili infracrvenog zračenja, pošto je odavanje zvuka vezano za funkcionisanje elise i motora, a infracrveno zračenje za temperaturu, koja se tom prilikom stvara. Poznato je da se infracrveni zraci proizvode na isti način kao i svetlost, tj. termičkom emisijom pri povećanoj temperaturi nekog tela. U ovom upravo i leži velika vojna važnost ovih zrakova. Neprijateljski toplotni izvori, kao što su avioni, brodovi, tenkovi

¹⁾ Capitaine de frégate Uden: L'infrarouge, comme moyen d'information militaire, Revue de Défense Nationale, janvier 1952 god.

itd., obavezno zrače infracrvene zrake, a to upravo i omogućava vršenje njihove detekcije. Da bi se ciljevi otkrili, potrebni su nam dakle samo prijemnici podešeni na talasnu dužinu termičkog zračenja koje oni emituju za prijem infracrvenih zrakova. Zasada, uglavnom, postoje tri različite vrste prijemnika izgrađenih prema talasnim dužinama emitovanih infracrvenih zrakova, i to:

1. — **Termički prijemnici**, čija se aparatura, uglavnom, sastoji iz jednog većeg ogledala sličnog onom kod reflektora, koje ima zadatak da primljene «kalorične» zrake koncentriše na jedan osetljiv uređaj u žiži. Ovi prijemnici mogu vrlo korisno poslužiti za detekciju na moru, jer omogućavaju otkrivanje brodova na daljinama čak do 30 km. Osetljivost prijemnika omogućava određivanje pravca sa tačnošću do tri minuta. Na taj način, prijemnici upotpunjuju radar, koji, mada meri tačno ostanjanje do cilja, ne može bez dopunskih uređaja (koji ga čini znatno glomaznijim) da odredi tačan pravac.

2. — **Prijemnici sa fotosprovodnim ćelijama** još su u razvoju. Pri opitima koriste se sve novije i novije ćelije, a one povećavaju oblast primene. Iako je do sada ostvaren samo mali broj uređaja koji koriste osobine fotosprovodljivosti, ipak su na ovom polju zainteresovana sva tri vida oružanih snaga. Mornarica se nada da će jednog dana rešiti mučan problem otkrivanja šnorkela i poboljšati otkrivanje površinskih ciljeva. Suvozemne snage moći će njime, — a to zavisi od daljeg razvoja ovog prijemnika, — jednog dana da vrše otkrivanje tenkova, a vazduhoplovstvo će pomoću njih vršiti fotodetekciju lovačke avijacije, naročito one sa reaktivnim pogonom.

3. — **Fotoemisioni prijemnici**. — Oblast fotoemisije je već odavno poznata, ali tek savremena elektronska optika omogućila je širu vojnu primenu ovih uređaja, naročito za takozvane elektronske naočare. Prvi prototipovi elektronskih naočara datiraju od pretprošlog rata. Amerikanci, a naročito Nemci, usavršili su ove uređaje i u većoj meri koristili pri kraju Drugog svetskog rata.

Elektronske naočari, uglavnom, imaju izgled običnih naočara. Kod njih se moraju ultracrveni zraci zasebno proizvoditi i pomoću reflektora usmeriti na predmet slično kao što je to ranije pomenuto pri izlaganju fotografisanja noću. Umesto osetljive fotografske ploče, ovde se upotrebljavaju specijalne foto-ćelije koje su veoma osetljive. Kad nevidljiva slika pad-

ne na foto-ćeliju, izlučuju se iz nje elektroni, a koji na specijalnom zastoru izazivaju vidljivu sliku i na taj način pretvaraju nevidljivu sliku u vidljivu. Postoji više vrsta ovakvih naočara raznih veličina, počev od manjih za upotrebu na razdaljinama do 50 m, pa do velikih sa reflektorom u prečniku 1,20 m., koji omogućavaju otkrivanje ciljeva na moru i na daljini do 8 km. Kao što vidimo, u načinu rada fotoemisionih aparatura nije potpuno zastupljena tajnost, iako je mnogo manja nego kod vidljive svetlosti. Cilj biva osvetljen, a prijemnik dobija samo jedan vrlo mali deo od njega odbijene svetlosti. I pored nedovoljne tajnosti, elektronske naočari se mogu korisno upotrebiti u mornarici, na mestima gde režim tajnosti nije preterano strog, kao, naprimer, pri manevrovanju u luci noću, za raspoznavanje ciljeva na moru i signalizaciju.

Što se tiče primene ovih naočara u suvozemnoj vojsci, ona je u Drugom svetskom ratu bila dosta ograničena. Međutim, treba očekivati njihovu mnogo širu primenu u budućem ratu, kada će i aparature biti usavršene. Taktika noćnih borbi biće eventualno znatno modifikovana, kao što je to bio slučaj i na moru usled upotrebe radara u Drugom svetskom ratu. Strategija može takođe imati od ovoga znatne koristi usled moguće olakšice noćnih kretanja motorizovanih jedinica u kom cilju su već proučene specijalne elektronske naočari za upravljanje vozilima.

Kao što vidimo, područje infracrvenog zračenja koje zahvata veće talasne dužine i područje rada koje se razvija u pravcu sve kraćih talasnih dužina, teže da se prošire jedno prema drugom. Može se očekivati da će se oba ova područja spojiti na polju primene. Usled ovoga spajanja nastaje mogućnosti novih primena, koje će, prema prilikama, koristiti

bolju tehniku ovih odnosnih područja. Stoga je jasno da interes za proučavanje infracrvenih zrakova nije vezan samo za sadašnjost, već, i naročito, za budućnost. Iznenađenje će u budućnosti biti vrlo važan faktor vojnih kombinacija. Samo treba imati u vidu da je postizanje iznenađenja danas vrlo često uslovljeno upotrebom novih, dosad nepoznatih sredstava. Umeti smišljeno odmeriti upotrebu novih sredstava, ne težeći da se događaji preduhitre, već u cilju postizanja maksimuma korisnog dejstva u datom momentu, svakako je za komandovanje u svako doba najvažnija stvar.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник ДУШАН БРСТИНА

ОСОБЕНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ КОМАНДОВАЊА И ВЕЗА СТРЕЉАЧКОГ КОРПУСА У НАПАДУ СА ФОРСИРАЊЕМ РЕКЕ

Пошто чланак, који је под горњим насловом изашао у „Војном делу“ бр. 6 за 1950 годину, задире у област питања која су у Служби веза доста сажета и недовољно обрађена, покушаћемо да изнесемо своје мишљење о томе колико се те правилске одредбе, као и поставке писца у наведеном чланку, могу применити у нашим условима.

У наведеном чланку може се уочити следеће:

— да се за обезбеђење веза командовања, садејства и специјалних веза за техничко руковођење прелазом предвиђа знатно више средстава везе (жичних и радио), но што јединице за везу имају у свом формациском саставу и наоружању (на пример за ојачање корпуса при форсирању реке, поред формациских средстава, предвиђа се 100 км кабла, 80 телефонских апарата и 60 радиостаница);

— да повећање средстава везе за јединице које се налазе у првом ешелону корпуса треба извршити одузимањем из јединица које се налазе у другим борбеним ешелонима, ојачањем од стране претпостављене команде, и одузимањем средстава од инжењерских јединица које обезбеђују форсирање реке;

— да поред нормалних веза командовања и садејства треба осигурати специјалне везе техничког руковођења техничким припремама и извршења прелаза и то по свим елементима командовања, и

— да се у чланку не даје објашњење како се наведена средства ојачања могу обезбедити са обученим људством за послуживање, јер је за њих, према грубом прорачуну, потребно најмање око 120 радиотелеграфиста (фониста), 230 линијаша и неколико десетина телефониста. Ово је питање нарочито актуелно ако се средства додељују од претпостављене команде из складишта, тј. без обученог људства.

Разматрајући приложене шеме радио и жичних веза, долази се до закључка да писац недовољно користи постојеће и у циљу командовања организоване везе (иако оне у скоро свим условима напада и одбране у потпуности задовољавају како са становишта своје пропусне моћи, тј. по броју предатих и примљених телеграма и објављених разговора, тако и са становишта сигурности и непрекидности веза), већ се поред њих предвиђају и

допунске везе за техничко руковођење, које су разгранатије од веза командиовања и садејства и захтевају знатна средства ојачања.

Пре свега, треба размотрити и уочити не само последице које могу да наступе ако се траже толика ојачања, већ и то да ли су та ојачања и допунске везе потребни у том обиму који се чланком захтева и на које се тешкоће при томе наилази.

а) Ако се наведена средства ојачања одузму од јединица које се налазе у другом ешелону, онда се умањује њихова бојна готовост, јер се може догодити да у даном моменту ступе у борбу без својих формациских средстава која су већ употребљена за обезбеђење веза техничког руковођења прелазом. Осим тога, та су средства изложена дејству непријатељске ватре и уништењу, јер према чланку (први став на страни 94) она треба да остану у дејству за време док све јединице не пређу на другу обалу, иако писац каже да је ово одузимање средстава привремено и да их треба благовремено вратити у састав јединица, тј. пре него што се јединице пребаце на другу обалу (види трећи став на страни 94). Очигледно је да је ова поставка у противречности са претходним захтевом, наиме, да та средства везе морају остати у дејству док се све јединице корпуса не пребаце на другу обалу. Овде се сада поставља питање: како и када треба одредити тај моменат скидања дејствујућих средстава, а да се не умањи бојна готовост јединица из чијег је састава узет материјал и људство а да не дође до прекида веза за техничко обезбеђење прелаза. У овом погледу јединице веза су у тежем положају од свих осталих родова зато што су њихова средства највише развучена (жична средства) и што је скупљање тих средстава скопчано са низом тешкоћа и знатним утрошком времена (пружање и скупљање 100 км кабла и његово пребацавање на другу обалу и поновно постављање захтева доста времена, тако да би јединица, из које је тај кабел узет и употребљен на овој обали реке, морала редовно без њега да пређе на другу страну, а то би свакако умањило њену бојну готовост).

Према изнетом сматрамо да је такав начин ојачавања средствима за везу веома опасан и компликован и да би га требало одбацити и из наших правила и из наше праксе.

б) Ако бисмо одузели средства везе од инжењерских јединица, које врше техничко обезбеђење прелаза преко реке и налазе се на самој обали, и употребили их за техничке везе руковођења на дубини до 12 км (како то писац предлаже у шеми жичних веза), онда би се и инжењерске јединице лишиле својих формациских средстава и изложиле опасности да се и оне у даном моменту ангажују на неком другом задатку, а можда и на другој обали, без својих средстава везе. Но, и поред тога, сва та средства не би ни била довољна за обезбеђење веза за техничко руковођење. Због тога сматрамо да инжењерским јединицама треба оставити властита средства за извршење њихових задатака за које су и предвиђена, јер се баш овде од њих траже највећа напрезања, тим пре што би се одузимањем и померањем средстава за везу умањила њихова бојна готовост.

в) Иако ће претпостављена команда понекад вршити ојачавање средствима везе, ипак је сигурно да се то неће моћи вршити у толиким количинама, јер армија никада неће имати могућности, а ни потребе, да корпус ојачава са 100 км кабла, 80 телефона и 60 радиостаница. При томе

треба имати у виду да нећемо имати толико тешкоћа код ојачања са линиским колико са радиојединицама. Поставља се питање: коју би радиојединицу, са толико радиостаница и обучених радиотелеграфиста — фониста, армија могла да додели корпусу у циљу ојачања? Осим тога треба подвући да је формација наших јединица за везу тако предвиђена да својим формациским средствима скоро редовно могу да изврше постављене задатке, тако да ће потребе за незнатним ојачањима бити врло ретке. По нашем мишљењу, непотребна су предложена ојачања за организацију веза ако се план веза постави и оријентише само на формациска средства јединица, и ако се при планирању радио и других веза ослободимо извесних шаблона и непотребних канала, које предвиђа и Служба веза и наведени чланак. У првим годинама рата Совјетска армија је била завела праксу слања радиосредстава са послугама у потчињене јединице у циљу обезбеђења једног или два канала (тзв. ојачање потчињених), па је то озакоњено и у Служби веза, али никада није вршено ојачање комплетним радиојединицама и у тако великом броју радиосредстава. Међутим, наше искуство и пракса су доказали да је такво слање радиосредстава у потчињене јединице непотребно, а у неким случајевима чак и штетно.

Да бисмо доказали непотребност извесних канала радио и жичних веза, а у вези с тим и наведених ојачања, размотрићемо који се канали радио и жичне везе предвиђају у наведеном чланку, каква је њихова улога, и који се канали могу изоставити у организацији веза, а да то не иде на уштрб сигурности и непрекидности у командовању за време прегруписавања трупа и њиховог довођења у рејоне концентрације, у току припрема форсирања, заузимања полазног распореда за форсирање, форсирања реке предњим пешадским деловима првих ешелона, а и за време прелаза главних снага на супротну обалу и њиховог напада из рејона мостобрана.

Ослањајући се на тач. 392 Службе веза, писац предвиђа, поред веза командовања и садејства, и посебне радио и жичне мреже за техничко руковођење прелазом. Али ако се та одредба примени у пракси у оном обиму у коме је то предвиђено у наведеном чланку, онда долази до непотребне компликације и сувишности у организацији и реализацији веза. Пре свега, то доводи до развлачења снага и средстава у ширину, до њеног разбијања на много канала, тј. на већи број мање сигурних, уместо мањег броја али сигурнијих и квалитативно бољих канала. То је доказала и наша пракса и досадашње вежбе са средствима везе. Ми смо, с обзиром на број обучених радиотелеграфиста-фониста — постизали боље резултате када смо отступали од правилских одредби и сводили број радиоканала од 7 или 8 на 3—5. Због тога би свако расплињавање средстава везе у садашњим условима, при стању садашњег броја средстава и постојеће обучености људства везе, могло имати негативних последица.

У чланку на стр. 96 каже се:

„Поред радиовеза командовања (са КМ и КО армије), које се организују као у нормалном нападу, штаб армије организује и посебну радиомрежу за оперативнo-техничко руковођење прелазом трупа у коју улазе радиостанице (пријемници) команданта армије, команданата стрељачких корпуса у првом ешелону и армиских места прелаза. У стрељачком корпусу, поред радиовеза командовања (са КМ и КО корпуса), које се организују као

у нормалном нападу, образује се посебна радиомрежа за техничко руковођење у коју улазе радиостанице КСК, радиостанице команданата стрељачких дивизија у првом ешелону корпуса (као команданата дивизијских отсека прелаза) и команданата корпусних места прелаза. Ако се армска места прелаза користе за прелаз јединица корпуса у првом ешелону, потребно је да и команданти армиских места прелаза уђу у ову мрежу. Командант корпуса, као командант корпусног места прелаза, у овој мрежи остварује руковођење прелазом. Исто тако, преко те мреже командант инжињерије стрељачког корпуса руководи инжињерским радовима на корпусном отсеку прелаза“.

Поред наведених мрежа командовања са КМ и КО и радиомреже за техничко руковођење прелазом, према чланку, организује се и радиомрежа команданата места прелаза у коју улазе радиостанице команданата места прелаза и њихових помоћника на другој обали реке, а и команданата јединица који прелазе реку на тим местима прелаза. Још се у корпусу организује посебна радиомрежа садејства у коју, поред осталих, улазе и радиостанице штабова дивизија првог и другог ешелона и дежурна радиомрежа.

Овако разгранате и многоканалне мреже радиовеза, које писац наводи и захтева, условљавају многе тешкоће о којима је раније говорено, а које могу довести и до тога, да се, и поред свих толиких канала, у даном моменту остане без сигурне радиовезе са јединицама. Поред наведеног до губитка радиовезе може доћи и услед спорог прелажења манипулативног људства из једне у другу радиомрежу са новим радиокарактеристикама, које ће сада радити за рачун јединица другог ешелона, а код жичних веза услед спорог скупљања телефонско-линиског материјала као и оштећења и губитака који неминовно настају за време обезбеђења техничких веза. Осим тога, долази и до развлачења манипуланата на више канала, па и до тога да се сами послужоци примљених апаратура, као и руководиоци, немарније односе према тим средствима него према својим формациским, што је досадашња пракса већ потврдила.

Поставља се питање: да ли су сви ти канали радиовеза заиста потребни и хоће ли бити довољно искоришћена њихова пропусна моћ? Да ли се са њима постиже толика сигурност колико се на другој страни губи услед наведених тешкоћа и опасности од поремећаја у радиовези и шта ће радити радиомреже и радиоправци који су организовани за рачун командовања и садејства и личне радиомреже команданта армије и корпуса? Зар није погрешна поставка да везе командовања и садејства служе као допуна радиовеза за техничко руковођење? По нашем мишљењу било би боље, лакше и сигурније да буде баш обратно, тј. да везе за техничко руковођење служе као допуна веза командовања и садејства, чија пропусна моћ, под условом да су правилно постављене и прилагођене одговарајућој ситуацији може задовољити све потребе штаба у свим условима напада и одбране и онда када откажу све друге везе (жичне и курирске). Осим тога, требало би одговорити и на питање: зашто се депеше и радиофонски разговори, који би се водили и предавали у радиомрежама за техничко руковођење прелазом, не могу предавати преко мрежа и праваца командовања и садејства, а нарочито преко радиомрежа личних станица које стално у стопу прате команданте јединица?

Према чланку испада да се специјалне радиомреже организују зато да би радиомреже командовања, садејства и личних станица мировале све док се не изврши форсирање, па да се тек онда тежиште веза пренесе на њих. По-

ставља се питање: за кога треба да раде мреже командовања и садејства ако не за штаб, чији је орган и начелник инжињерије, и шта ће се друго у тим радиомрежама предавати (ако је добро изведена припрема операције), ако не оне депеше и вршити онај саобраћај који се односи на извршење прелаза, пошто је то у даном моменту најважнији задатак целе јединице, као и зашто су онда потребне те радиовезе кад би оне и остали канали веза у том случају били неискоришћени?

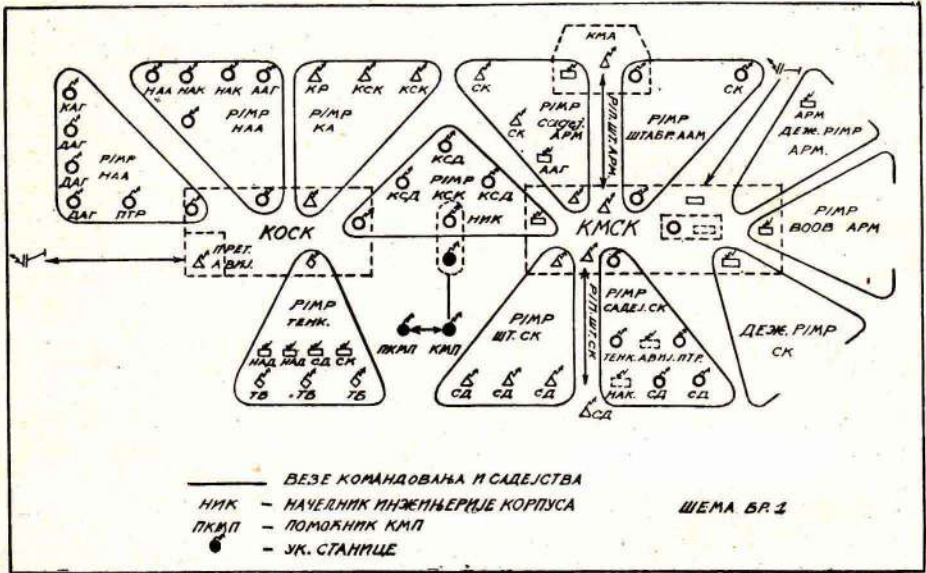
У досадашњој нашој пракси и на вежбама дошли смо до закључка да је за везу са стрељачким дивизијама и стрељачким корпусом на правцу главног удара или тежишту одбране пропусна моћ пет канала радиовеза (везе командовања и садејства) довољна да у потпуности апсорбује сав депешни и радиофонски саобраћај и да могу задовољити потребе не само у погледу пропусне моћи, већ и у погледу непрекидности. Због тога нису потребне тако разгранате „специјалне везе за техничко руковођење“, само је питање како те канале треба ускладити са задатком инжињерских јединица и како са њима повезати све оне јединице које врше или обезбеђују прелаз. Треба имати у виду велику погодност радиомреже личних радиостаница у којој се команданту у свако доба и са сваког места може обезбедити радиовеза са командантима јединица и то не само у личној, већ и у осталим радиомрежама и радиоправцима у циљу добијања обавештења и издавања потребних наређења.

Према томе, сматрамо да је непотребна организација специјалних радиомрежа за техничко руковођење прелазом, изузев радиовезе начелника инжињерије са командантом места прелаза и команданата места прелаза са помоћницима на другој обали, и то овде баш зато што ће се жичне везе тешко и са извесним закашњењем успостављати и што може доћи до прекида жичних веза преко реке, тако да сав саобраћај око прелаза треба обављати у радиомрежама и радиоправцима командовања, садејства и у радиомрежама личних станица. Тиме би отпала и потреба померања радиосредстава унутар јединица, тако да би свако средство служило тамо где је и формацијом предвиђено. Да би командант јединице у сваком моменту имао везе са начелником инжињерије, потребно је да се начелнику инжињерије додели радиостаница, коју би требало укључити у личну радиомрежу како би командант могао испољавати свој утицај на начелника инжињерије и, обратно, како би начелник инжињерије у свако доба могао да добије команданта корпуса и команданте стрељачких дивизија, а преко њих начелнике инжињерије дивизије. Та радиостаница може се узети из резерве начелника везе или из ојачања претпостављене команде. На исти начин може се обезбедити начелник инжињерије са извесним бројем (највише 3—5) ултракраткоталасних станица за везу са командантима и помоћницима команданата места прелаза. Овај мали број радиостаница за потребе инжињерије не би изазвао веће тешкоће о којима смо раније говорили, а радиовеза са свим одговорним руководиоцима за форсирање била би сигурна и непрекидна.

Исто тако, сматрамо да нема потребе да се извесан број радиостаница пребацује на другу обалу у састав ИЦВ у циљу обезбеђења радиовезе са јединицама на другој обали до преласка КМ стрељачког корпуса, већ би било боље да се веза са јединицама које су се пребациле на другу обалу одржава са старог КМ све док први ешелон радиоцентра, који иде са првим ешелоном

ЦВ, не стигне на другу обалу и успостави радиовезу, пошто то омогућава домет радиостаница које се налазе у стрељачким корпусима и стрељачким дивизијама. Уместо тога требало би пребацити само једну станицу у састав ИЦВ или ИКО (уколико се организује) ради одржавања везе са главном КО или са КМ на овој страни обале, тј. за везу између елемената командовања.

Како, по нашем мишљењу, треба да изгледа организација радиовеза може се видети из шеме бр. 1, као и то како се изостављене радиовезе могу надокнадити.

Што се тиче жичних веза, писац каже:

„Осим веза командовања успоставља се и специјална мрежа жичних веза за техничко руковођење са местима прелаза, полазним и очекујућим рејонима, местима груписања средстава за извршење прелаза, командантима места прелаза и главним местима за развођење, а команданти места прелаза треба да обезбеде међусобну телефонску везу и са својим помоћницима“.

Даље се наводи да се ове везе организују на целој дубини полазног распореда за форсирање (на рејонима за прикупљање, очекујућим и полазним рејонима и на местима прелаза) и да све ове везе треба да остану до потпуног прелаза свих јединица корпуса.

Овим начином се у већој мери очекује скидање дејствујућих жичних средстава везе и њихова употреба за неки други задатак, него радиосредстава, с тим што ће губици жичних средстава бити знатнији зато што су више изложена дејству непријатељске ватре. Уз то се појављују и раније наведене тешкоће око одређивања момента њиховог скидања, а да се при томе не умањи бојна готовост јединица и да се избегне превремено укидање

везе за техничко руковођење. Због тога се и овде поставља питање: да ли су жичне везе за техничко руковођење потребне у оним размерама и са свим местима која се у чланку предвиђају? Зар жичне везе, које у потпуности задовољавају у свим сложенијим операцијама, уз мање допуне, не могу задовољити потребе и при форсирању реке?

Ако погледамо шему жичних веза на стр. 98, онда ћемо видети да су везе за техничко руковођење разгранатије од веза командовања и садејства, и да се те везе подижу не само на обали реке и у њеној непосредној близини, тј. до полазних и очекујућих рејона, већ и у рејонима концентрације на дубини 7—12 км.

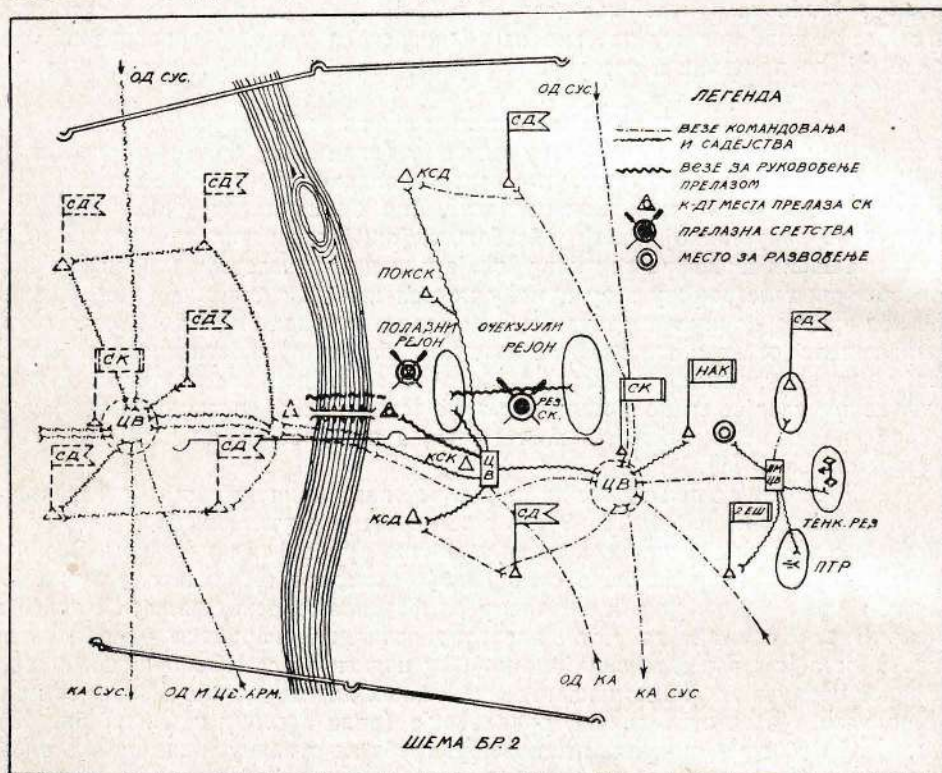
Овде се, такође, поставља питање: зашто је потребна полустална линија за деснокрилну и левокрилну дивизију (види шему бр. 4), поред линија које су подигнуте и приказане као веза командовања и чему ће оне служити ако се помоћу њих неће командовати? Ако бисмо поред једног физичког канала по полусталној линији обезбедили још један канал телефонске везе, постављањем високофреквентног уређаја и преко транслатора (средња тачка), обезбедили телеграфску везу помоћу морзеа или далекописача (а овај начин ће код армије, корпуса и дивизије бити редован), онда би се добило довољно канала телефонске и телеграфске везе који би у потпуности могли да савладају сав телефонски и телеграфски саобраћај који би се захтевао. Ако се наведеним удвајањем полусталних линија тежило већој сигурности везе, онда се оне нису смеле паралелно постављати, а поготово не по истом елементу командовања (КМ).

У чланку се даље каже да су и у рејонима концентрације (за дивизије првог ешелона на дубини 6—7 км, а за дивизије другог ешелона 7—12 км) потребне специјалне жичне везе за техничко руковођење прелазом. Зар и у овим рејонима нису довољне само линије командовања, пошто у њима јединице врше само обуку и припрему за форсирање реке, тим пре што је и непријатељу отежано да у том простору озбиљније нарушава успостављене везе? Иста је ствар и са линијама које су подигнуте са КО команданта стрељачког корпуса до КО команданта стрељачких дивизија, које писац неоправдано назива везе за техничко руковођење (види легенду на шеми бр. 40).

Према томе, по нашем мишљењу, треба да отпадне и све остале удвајајуће везе, а од специјалних веза за техничко руковођење прелазом да се подигну само линије од КО команданта стрељачког корпуса до полазног рејона (пошто се ова веза не успоставља у нормалним условима), затим између полазних и очекујућих рејона и са главним местом за развођење јединица, када за то постоје услови. Но, да би се избегло постављање везе са главним местом за развођење, могао би се ЦВ другог ешелона или помоћни центар везе (ако се организује) поставити у рејонима који су одређени као места за развођење. Осим тога, прорачун жичних средстава за везу треба подесити тако да се и ове незнатне допунске везе за техничко руковођење могу обезбедити формацијским средствима или незнатним ојачањем од претпостављене команде.

По нашем мишљењу, није потребна жична веза са местима где су груписана средства за прелаз, зато што та места треба да се налазе што је могуће ближе реци, тако да се веза са њима може одржавати куририма и сигналним средствима. Исто тако непотребна је и специјална веза између

команданата места прелаза, изузев оне од КО команданта стрељачког корпуса до команданта места прелаза, а међусобна веза између команданта места прелаза треба да се одржава преко веза командовања. И овде, као и код радиовеза, треба имати у виду да је у даном моменту главни задатак јединице да форсира реку и да ће се у том циљу првенствено користити линије командовања и садејства да би се тај задатак извршио.

ШЕМА БР 2

Слажемо се са писцем да треба подићи везу команданта места прелаза са његовим помоћником на другој обали, када год за то има услова, с тим да се за то може корисно употребити и светло-сигнална веза, и да се за жичну везу преко реке може користити и обичан телефонски кабел (са бољом изолацијом, а још је боље ако се има са миполан изолацијом), који може да остане у води два, три па и више дана, јер се често неће располагати специјалним подводним каблом.

Како, по нашем мишљењу, треба организовати жичну везу приликом прелаза реке, може се видети из приложене шеме бр. 2.

ПАЖЊА САРАДНИЦИМА!

Молимо сараднике да нам убудуће достављају своје чланке у два примерка прекуцана на писаћој машини са поредом, с тим да **обавезно наведу лишерашуру којом су се служили**. При томе треба тачно цитирати назив дела, страну и годину њиховог издања, јер се без тога чланци неће узимати у обзир уколико нису оригинални.

ИСПРАВКЕ:

У „Војном делу“ бр. 2/1952 годину унети следеће исправке: На стр. 22 заменити 23, 24 и 25 ред одозго следећим текстом: било би најбоље када би, поред пољских дивизија, располагали брдским дивизијама (од два пука пешадије) и самосталним планинским бригадама врло лаког и покретљивог типа.

На стр. 101 у 3 реду одозго место *by* ставити *by*

На стр. 107 у 4 реду одозго место *ratne mašine* ставити *ratne veštine*

На стр. 111 на место потписа V. K. ставити Š. H.

На стр. 114 у примедби под ¹⁾ треба да стоји *Commandant de Montjamont: »L'avenir des troupes alpines, Revue de Défense Nationale, Juillet, 1947*

На стр. 119 у 29 реду одозго у десном ступцу на место *stanica* ставити *stranica*

ЦЕНА 60.— ДИН.